II RÁKÓCZI FERENC
EMLÉKÉNEK HÓDOLVA
A MAGYAR KÖNYVBARÁTOKNAK
ILLETMÉNYÜL ADJA
A KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

HERCZEG FERENC
PRO LIBERTATE!

PRO LIBERTATE!

REGÉNY KÉT KÖTETBEN

ÍRTA

HERCZEG FERENC
ELSŐ KÖTET

BUDAPEST
SINGER ÉS WOLFNER IRODALMI INTÉZET R.-T.
KIADÁSA

Fenntartunk minden jogot, a fordítás, a színpadra alkalmazás
és filmesítés jogát is.

Copyright by Singer és Wolfner Rt. Budapest. 1936.

Budapesti Hírlap nyomdája,

"...a magyarok nem a királyoknak,
hanem a törvényeknek alattvalói..."

RÁKÓCZI, "Confessto peccatorís".

"DICSŐ ANYÁM..."

1.

Óriás robbanás, siketítő csattanás, mintha leszakadt volna az égbolt... A palota alapjában megrendült... Azután rémült csend lett, csak vakolat vagy homok hullása hallatszott valahonnan, hosszan csörgedezve, mint a hegyi patak... Most pedig szaladó csizmák a folyosó

téglapadozatán...

Ferkó dobogó szívvel ül oszlopos ágyában,
mely olyan öblös, mint a dunai gálya.
Apai öröksége az ágy; édesanyja, mikor másodszor
férjhez ment, nem akarta ifjú urát belefektetni
és így a kisfiúé lett.

De az ajtó most kivágódik és berohan —
nem! — bezuhan Körösy György uram. Az
arca fakó a rémülettől.

— Kisuram! Kisuram!

Ferkó mosolyogva néz rá. Ő is sápadt, de
azért tudja, hogy ha valamikor, úgy most illik
mosolyognia. Körösy ugyan látja, hogy nincs
baj, de mivel eszébe jut, hogy milyen baj lehetett

volna: az ágy elé roskad és magához kapja
az úrfit.

— Édes, drága kisfiam!

Ferkó tisztában van vele, hogy ez tulajdonképpen
nem helyes dolog, mert Körösy az
ő szolgálattevő kamarása, ő maga pedig, bár
még csak tíz esztendős, fejedelmek és királyok
unokája, sőt — Badinyi preceptor uram tanúsága
szerint, — bizánci császárok vére is
folyik ereiben. De azért jól esik neki a kamarás
nagy szeretete. Különösen négyszemközt,
mikor az ember azt teheti, amit akar.

— Ez százfontos volt, ugye? — kérdi
szakértően.

— Százfontos, hogy hullana belőle minden
német kalapjára! A gazok tegnap este
öreg mozsarakat vontattak a vár alá.

Megint lépések konganak a folyosón: jön
Badinyi uram, a preceptor. Ő is siet, de módjával,

mert ő filozófus.

— Megijedt, kisuram? — kérdezi már az ajtóból.

— Hát szabad egy Rákóczinak megijednie? — kérdezi vissza a fiú.

A preceptor elismerően vigyorog, — igen, ő maga szokta mondani, nem szabad!

— Hol vágott be? — érdeklődik Ferkó.

— A csigalépcsőn, Julianka őnagysága szobája mellett. Az ablakon röpült be, másképp nem tudott volna, mert hiszen a ház bombaálló.
— Nagyon megijedt a néném?

— Nem volt a szobájában, a templomba ment a nagyasszonnyal.

Badinyi jónak látta, hogy az esetből erkölcsi tanulságot faragjon.

— Lássa, kisuram, a jó Isten megjutalmazta Juliankát, merthogy korán kelő.

Ferkó kissé elpirult; ő nem szeret korán kelni, de azért nem óhajtaná ingerelni a Gondviselést, mikor az éppen tüzes bombákkal labdázik
...

Hirtelen kiugrott ágyából és meztelen talpán megállott a fekete medvebőrön. Tíz éves, de formás és nagyranőtt, az ember tizennégynek nézhetné. Nyugodt, széles, piros arcán látni való, ez az emberséges kisfiú, akiről édesanyja egykor majd azt fogja mondani a halálos ágyán: soha életemben meg nem szomorított!

— Majd mi ketten felöltöztetjük Badinyi urammal, — indítványozta a kamarás. (Ő mindig boldog, ha bizalmas szolgálatot tehet

Ferkó körül.)

Nem is szólították a lakájokat, hanem
maguk kikeresték az öblös almáriumból az
arannyal hímzett, császárveres parádésruhát.
Ők tudták, miért éppen azt. Miközben öltöztették
és azon vitatkoztak, mire valók a különböző
gombok, kapcsok és selyemhevederek, az
úrfi elnézően mosolygott ügyetlenségükön.

— Édesanyám miért ment ma olyan korán
templomba? — kérdezte, mikor Körösy

éppen óvatosan megszorította derekán a nadrágszíjat.

— Évfordulója van. Ezen a napon kérte
feleségül Thököly fejedelem úr őnagysága.

Ferkó elhúzta a száját. Imre apát ő nem
szerette. Tudta, hogy ez bűn, de azért mégsem
szerette, inkább magára vette a vezeklést, amit
a gyóntatója, Bárkány páter, a "csökönyös"
viselkedéséért rárótt. Ha ráparancsoltak, hogy
imádkozzék Imre apáért, aki az örökös táborjárásával
ugyancsak rászorult a keresztény
imádságra, akkor ő csak azért is a meghalt
Rákóczi apjáért fohászkodott. Az igaziért.

Furcsa, hogy néhanapján még Leopoldus
császárért is imádkozott, főleg ellenkezésből,
mert Thököly Imre olyan nagyon gyalázta.
A császár neki gyámja és Ferkó erre
igen büszke.

Igaz, hogy a császári pattantyúsok sánckosarak
mögött hasalva, most öreg mozsarakkal
törik a várat, de az úrfi már kieszelte,
a császár nem tudja, hogy Munkács a gyámfia
vára, hanem azt hiszi, Thököly Imréé.
Tanácsosai nem mondják meg neki az igazat.
A császár egyáltalában igen jó úr, csak
a bécsi miniszterek rossz emberek.

Zrínyi Ilona teljesen gyermekeinek élt,
míg Rákóczi özvegye volt, de abban az órában,
mikor másodszor oltár elé lépett, életre-halálra
rabja lett Thököly Imrének.

A kuruc király, aki egyébként tizennégy
esztendővel fiatalabb volt az asszonynál, csakugyan

arra született, hogy bálványa legyen a
nőknek. Daliás, elmés és vidám volt, lovascsatában
csak olyan vakmerő, mint táncnál vagy
poharazás közben. Igen kedvelte a pompát és
ha valahol megjelent, trombiták harsogása,
selyemzászlók lobogása, nemesvérű lovak patkócsattogása
kísérte.

Csak az volt a baja ennek a mesebeli királyfinak,
hogy örökös nyugtalanság hajtotta,
nem tudott megülni a felesége mellett sem. És
hogy ritkán járt végére annak, amibe belekapott.
Kitartó ő csak egyben volt: híven ragaszkodott
a török barátságához, bár ezért nagyon
megszólták az országban.

Mikor először kezdett mutatkozni Rákócziné
udvarában, Ferkó azt kérdezte édesanyjától,
igaz-e, hogy Imre bácsi öregapja lókupec
volt Késmárkon? Ilona asszony ezt igen
rossz néven vette, pedig hát igaz volt. A Thökölyek
az eszükkel és nem a kardjukkal szerezték
vagyonukat.

Az ifjú mostohaapa a kis Ferkó néma
engedelmességéből kiérezhetett valami ellenséges
indulatot, talán valami öntudatlan
Rákóczi-gőgöt is, mert állandóan tréfás kötekedés
hangján beszélt vele. Néha nagyságos
uramnak szólította, néha meg Második Ferkó
fejedelemnek. Olykor azonban kemény él ütközött
ki a tréfájából...

Mikor Kara Musztafa nagyvezér megszámlálhatatlan
csürheseregével Bécs ellen indult,

Thököly, mint a pogány hűbérese, maga

is táborba szállt Pozsony alá. Ferkót is magával vitte, pedig édesanyja nem könnyen adta a hétéves kisfiút. Azért vitte persze, hogy a basák és bég urak előtt eldicsekedjék a híres Rákóczi-csemetével.

A táborban gyalázatos soruk volt, zabkenyéren és mocsárvízen éltek, mert a török már fölgázolta és fölfalta az egész vidéket. Ferkó vérhast is kapott és ha nincs mellette Kőrösy György, akkor ő Kara Musztafa seregének veszteséglajstromát szaporítja.

A hadműveletekből csak annyit tapasztalt, hogy egy éjszaka rettenetes bögéssel, mint a megvadult tuloknyáj, keresztül robogott Thököly táborán a Bécs alól menekülő janicsárság, mire a kurucok is szedelődzködtek és eliszkoltak, bár senki sem üldözte őket. A kis Ferkót majd agyonnyomta a rászakadt nagy sátor.

Körösy uramnak a táborozás idején egyvalaki egy várat ajánlott hozzávaló földbirtokkal, ha elemészti a kis Rákóczit. A kamarás sohasem mondta meg, ki volt az a valaki, de ettől kezdve, ha távol jártak az anyai háztól, nem engedte, hogy Ferkó mást egyék, mint amit ő főz a maga kezével. Ez súlyos dolog volt, mert Körösy uram sokféle mesterséghez értett, de a szakácstudományban kontár volt.

Még egy gyermekkori emlék vésődött Ferkó elméjébe. A bécsi futás után Thököly, hogy visszanyerje a Fényes Porta bizalmát,

túszul Konstantinápolyba akarta küldeni kis mostohafiát. Ilona asszony akkoriban sokat

sírt. Ferkó nem sírt, de komolyan és szúrós szemmel nézte édesanyját, mit fog vajon határozni.

Egy nap azt mondta Zrínyi Ilona, anélkül, hogy a fia szemébe tekintett volna:

— Ferkó, te Törökországba fogsz menni!

— Igenis! — szólt halkan a gyerek.

Kőrösy és Badinyi uram titokban arról tanakodtak, hogy keresztény kötelességük volna meggyilkolniok Thököly uramat. Mert miféle ember az, aki egy faggyúgyertyáért zálogba vetne egy csillagot? Az indulás napján már nyeregben ült a fiú, mikor a mindig kiszámíthatatlan Thököly azt mondta:

— Ferkó itthon marad!

Elvágtatott a kurucaival, mint a pusztai förgeteg, és a por, melyet felrúgott az úton, volt az utolsó emlék, ami megmaradt utána. Ferkó nem látta többet az életben; a váradi basa láncra verten Nándorfehérvárra küldte.

És hogy most a császári sereg öreg ágyúkkal lövi Munkácsot, azt is csak Imre apának kell felróni. A Rákóczi-háznak régóta nem volt már baja a királlyal, hiszen Báthory Zsófia nagymama olyan szent labanc asszony volt, hogy megégetett volna minden protestánst és végrendeletével a császár külön kegyelmébe ajánlotta unokáit. Thököly azonban föltette lelkét a törökre, mikor az már csak a saját hazajáró kísértete volt és sok

portyázás és égetés közt el is vesztette egymásután a várait, a Thököly-féléket csak úgy, mint a Rákóczi-féléket. Végül a munkácsi hegyre ültette a feleségét, maga pedig elment Pogányországba.

Ha az urával szemben. nem is volt akarata Ilona asszonynak, bezzeg volt a császárral szemben. Egész Európa ámulatára és a külső királyok nem csekély károrömére, három évig az anyasárkány bátorságával védte a fia várát és a magyarok azt mondták: most már csak az egy Munkácson van még szabadság!

2.

Ferkó úrfi időközben elkészült az öltözködésével. Uraimék aranyos kardot kötöttek oldalára, gyémántforgós süveget nyomtak barnafürtös fejére és kis vezéri buzogányt adtak kesztyűs kezébe. Mert, ha tízéves gyerek volt is, azért ő volt ennek az országnak első embere. Hárman aztán megindultak a várudvar felé. Ferkó elől lépkedett, szerényen, de délcegen, a két familiáris követte.

— Hogy áll a lelkem kezében az a buzogány! — susogta elragadtatással Körösy uram.

Az ámbitus fordulóján hirtelen becsapódott előttük egy ajtó. Nem szobába nyílt, hanem kis fülkébe, honnan a palota kályháját fűtötték. Körösy uram szigorúan kinyitotta

az ajtót, tudni akarta, nyár közepén kinek mi dolga a fűtőkamrában. A homályban egy riadt párocska lapult meg. A búzavirágszínű leányzó majd elsüllyedt szégyenében, a legény pedig igen ostobán forgatta dülledt, nagy szemét.

Badinyi felelős volt növendéke jó erkölcseiért és azért szigorúan becsapta megint az ajtót, Ferkó azonban a búzavirágszínű hajadonban már felismerte édesanyjának nemes szolgálóleányát, Fejér Katót, a bögölyszemű ifjoncban pedig Harangozó Miskát, a második

kornétást. De azért nem szólt egy szót sem, hanem komor méltósággal tovább lépkedett.

Mikor fölértek a felső kastély zegzugos udvarára, a nagyasszony már kijött a templomból. Vele volt a szép kis Juliánka, talpig rózsaszínben, a pártája is rózsás volt.

Az udvari frájok éppen tollas sisakot borítottak Ilona asszony gyönggyel átfűzött kontyára. Mert a nagyasszony katonai díszben volt, páncélinget, vaskesztyűt, kardot viselt. Negyven felé járt már, de még mindig őt tartották Magyarország legszebb asszonyának. Hosszú, remek termete vállban feltűnően széles, derékban keskeny. Nemes, elragadóan merész metszésű profilja van; türkizszínű szeme pillantásával meg tudja bolondítani a férfiakat, de ha haragszik, akkor félelmetes a tekintete.

Minden héten egyszer magára vette a páncélját, hogy gyermekei és Radics

várkapitány kíséretében körüljárja a várfalakat. Nem kérkedésből tette, hanem okos számításból, hogy a várőrségben a lelket tartsa és az ellenséggel tudassa rendületlen elszántságát.

Három év folyamán már három császári generális hagyta ott katonai hírét az alváros békalencsés árkában. Most hol Caraffa marsall, hol Caprara tábornok törte a várat. A császáriakat mérhetetlenül felbőszítette a hétről hétre ismétlődő kihívás. Valahányszor Zrínyi Ilona megjelent a vár fokán, valóságos golyózáport zúdítottak feléje. A tudat, hogy egy szép asszony ellen bömböltetik ütegeiket, arcukba kergette a szégyen pírját és a szégyen a dühöngésig szította haragjukat.

Ebben a pillanatban is sűrűbben morogtak odalenn az ágyuk. Egy-egy füstlabda elbúgott Rákócziék feje fölött, olykor egy mélyebben

járó teke megzökkentette lábuk alatt a falat.

Az asszony ajkán ott mosolygott a Zrínyiek, a kereszténység legvitézebb katonáinak, harcias büszkesége. Gyermekei görcsösen fogták a kezét és szakadatlanul édesanyjuk arcát nézték, mintha annak látásából merítenék a biztonság érzetét.

A várbeli hajdúk és pattantyúsok a süvegüket lengették és köszöntve suhogtatták kardjukat asszonyuk felé. Íme, köztük járt a bátorság és győzelem egy tündérszép nő képében! Ez némileg kipótolta száraz kenyerük mellől a hiányzó szalonnát. Szilaj kiáltás

hullámzott végig a bástyákon és szökdelt föl a tornyokra:

— Vivát Rákóczi! Vivát a szabadság!

Ferkó megszokta, hogy ezt a két szót: "Rákóczi" és "Szabadság" együtt kiáltsák az emberek. Nem tudta pontosan, mi az a szabadság, de azt már megértette, hogy az ő fajtája életre-halálra el van annak kötelezve. Bizonyára úgy van, hogy a jó Isten az ő atyafiságára bízta a szabadságot, mint egy szelídített oroszlánt, hogy gondozói legyenek. Zrínyi nagyapát is a szabadságért nyakazták le Bécsújhelyen ...A rokon urak, ha összegyűltek mulatni vagy tanácskozni, mindig erről suttogtak vagy szónokoltak. Néha hirtelen nyeregbe ültek és elvágtattak és olyankor világos lett az éjszaka az égő falvak tüzétől. Ha éjjeli tüzet látott Ferkó, mindig a szabadságra gondolt....

De Bécsben, a távoli mesevárosban, egy komor nagyúr ül, irtóztató magányban. A császár! Ő nem szenvedi a szabadságot. Ferkó tudta, hogy miért nem: a bécsi urak nem mondják meg neki az igazat. El is határozta,

hogy ha majd nagyember lesz, elmegy Bécsbe
és megmondja a császárnak az igazat.

Már a végén voltak körútjuknak, mikor
éles asszonyi sikoltozás döfött a fülükbe.
Mint rendesen, ezúttal is az udvarló
leányok csapata járt a nyomukban. De most
valamennyien egy helyen keringtek és

visítozva hajoltak valami fölé, ami a földön
feküdt.

— Mit műveltek ott? — kérdezte a nagy-
asszony.

Zavaros hangok:

— Jaj szegény! Jaj a feje! Megütötte a
golyóbis!

Nagy vértócsában, rútul megtépett búzavirágszín
szoknya terült el. Két karja, két lába
volt, de a feje hiányzott. Egy virág, melyet
formátlanra taposott a háború ércpatája.

— Vigyétek a kápolnába! — parancsolta
a nagyasszony. És hozzátette. — Katonai temetést
kap.

Odalenn az ostromlók észrevettek valamit,
gúnyos károgás és diadalmas üvöltés hangja
szűrődött fel a hegyre. Ilona asszony a vállán
keresztül lenézett a völgybe és nyugodtan
mondta:

— Még egyszer végig a falon!

És kezén fogta a két gyermekét... Megint
az a Zrínyi-mosoly vonaglott az ajkán. Nem!
az ő fajtája nem hátrál meg a halál előtt!

A szerencsétlen leány most is ott feküdt
még a pokróc alatt, melyet hirtelen ráterítettek.

Magas árboc tövében feküdt; fenn, a kék
égbe nyúló rúdon, szél csattogtatta a Rákócziak
piros hadizászlóját. Ferkó persze első
pillanatban megismerte a búzavirágszín ruhát.
Fejér Kató volt, aki fél órával ezelőtt a fűtőlyukban
csókolódzott.

19

Szegény Kató volt az első, aki Rákóczi
Ferenc mellett vitézi halált szenvedett a
szabadságért.

3.

A laxenburgi várkastély folyosóján három
úr sétál fel-alá. A folyosó, miként az
egész kastély és miként a császár minden palotája,
olyan kopár és szegényes, mint valami
kaszárnya. Leopold úrnak sem pénze, sem hajlandósága,
hogy fényűzésre költsön.
Az etikett szabályait a császár udvarában
talán még szigorúbban tartják, mint Versaillesben;
Bécsben azonban a spanyol szertartás
járja, mely a császár személyét elérhetetlen
magasságba emeli a halandók feje fölé és
félig katonai, félig szerzetesi fegyelmével ünnepélyessé,
szárazzá és szomorúvá teszi az
életet.

A folyosón várakozó három úr közül az
egyik bíboros, a másik tábornok, a harmadik
miniszter.

A bíboros Kollonich Lipót gróf, a császár
és a bécsi nép legkedveltebb embere. Aranyszívű
Lipótnak nevezik, mert mikor Bécs felszabadult
a török ostrom alól és neki szabad
választást engedtek a prédában, háromszáz
hadiárvát követelt magának. Derék szál pap,
de az arca olyan keserű és aggodalmas, mintha
állandóan félne valamitől, vagy haragudnék
valamiért.

A miniszter, aki a püspök jobbján lépked,
hat láb magas és igen kövér úr. Égszínkék
bársonyruhát visel, melyet, a lionok divatja
szerint, annyi kis aranygomb ékesít, mint
csillag az égboltot. Parókájából kábító mosuszillat
árad. Ez Kinsky gróf. Bár kétszázhatvan
font a testi súlya, szívesen veszi, ha az
udvar hölgyei szeretetreméltó léhűtőnek nézik.

A tábornok valóságos torzképe a katonának.
Kicsi, vézna, ferdén nőtt testű és ijesztően
rút arcú ember. Óriás fürtös parókája
alól fakó halálfej tekint elő; orra alig van, a
helyét két fekete lyuk foglalja el; felső ajka
pedig rövidre sikerült, úgy hogy állandóan
kivicsorog a sárga fogsora. Ez Savoyai Eugen,
egy híres ház koldusszegény sarja. A Bádeni őrgróf,
aki atyafiságban van vele és aki
a török győzelmei óta mindenható a bécsi udvarban,
egy dragonyos ezredet szerzett neki,
sőt tábornokká is kineveztette.

Az udvari emberek kiállhatatlannak találták
a kis savoyardot, mert beleártotta magát
olyan dolgokba, amelyekhez semmi köze nem
volt és csodálatos önhittséggel ítélt elevenek
és holtak fölött. A Bádeni azonban annyira
szerette a kellemetlen kis embert, hogy a győzelmi
híreket rendesen vele küldte a császárhoz.
Most is olyanféle járatban volt.

Séta közben az urak beszélgettek.

A herceg: Őfelsége még nem látható?

A bíboros: Menegatti páter van nála, a
gyóntatója.

A herceg: Akkor persze várni kell.
Kollonich: Magyarországból nem érkeztek
újabb hírek a haditanácshoz?

A herceg: Tudtommal semmi különös.

A bíboros: Munkács vára még áll?

A herceg: Három év óta rendületlenül.

A bíboros: Az az asszonyság, Thökölyné,
végleg nevetségessé fogja magát tenni az
amazonkodásával!
A herceg: Hogyhogy? Én azt hiszem, ha
egy asszony három esztendeig tart egy várat
császári tábornokok ellen, akkor nem az asszony
a nevetséges.

A bíboros: Minden céltalan erőlködés nevetséges.
Mert mire való mindez? Előbb-utóbb
csak fel kell adnia a várat.

A herceg: Előbb vagy utóbb nem mindegy.
Azt a három esztendőt nem lehet többé
kitörülni a magyar nép emlékezetéből. A munkácsi
várhegyből pedig vulkán lesz és nem
lehetetlen, hogy tíz, vagy ötven, vagy száz esztendő
múlva megint tüzet hány.

A bíboros titokban meglöki Kinsky karját:
És hercegséged szerint hogyan lehetett
volna megelőzni a veszedelmet?

A herceg: Tehetséges tábornokokat kellett
volna Magyarországba küldeni! Akik ott
lenn vezényelnek, azok átlag csapnivalóan
rossz hadvezérek, győzni nem tudnak, csak
gyermekeket koncoltatni és nőket korbácsoltatni.
Nem azért rossz katonák, mert kegyetlen
emberek, hanem azért kegyetlenkednek, mert

rossz katonák és minden áron érvényesülni
akarnak.

A bíboros: Nagyon nehéz ítéletet mondani
a magyarországi viszonyokról; azok igen
bonyolultak. A magyar közember derék és

szeretni való, az urak azonban egy rögeszme
hatása alatt vannak, melyet ők szabadságnak
neveznek. A nemesek nem fizetnek adót, megvetik
a polgári munkát, szörnyű rabszolgaságban
tartják a parasztságot — és ez az Ő szabadságuk!
A szép ország nem tud megnyugodni,
nem tud fölemelkedni, hanem elmerül
a mocsokban és vérben... Lássa, serenissime,
én éjt nappallá téve törvényjavaslatokat szerkesztek
a magyar adóügy, a bíráskodás, a közigazgatás
és kereskedelem rendezésére. De
magam sem bízom benne, hogy javaslataimból
törvény lesz, mert hiszen sértenék az úgynevezett
magyar szabadságot. Egy későbbi kor
azonban hasznát fogja látni munkámnak.

A herceg: Nem vagyok politikus, de úgy
képzelem, nem üdvös politika az olyan, mely
arra akar kényszeríteni egy népet, változtassa
meg évszázadok óta kialakult jellemét, csak
azért, hogy valakinek Bécsben kényelmesebb
legyen a kormányzás.

A bíboros, rákvörös arccal: Bocsánat,
serenissime, most már semmiképp sem értem
az ön álláspontját! Mit tenne például, ha őfelsége
önre bízná a magyar fölkelés leverését ?

A herceg: Természetesen leverném, tűzzel,
vassal!

A bíboros: De hiszen mi is azt akarjuk!
A herceg: Van köztünk valami különbség.
Én katona vagyok, fegyver a császár kezében.
A kardnak nem szabad okoskodnia, mikor sújtanak
vele. Eminenciád azonban politikus.
Az ön hivatása, hogy feleslegessé tegye a kard
munkáját. Mert a győzelmekben, melyeket az
uralkodó a saját alattvalói fölött arat, nincs
sem dicsőség, sem köszönet.

Ebben a pillanatban egy negyedik úr jelenik
meg a galériában. Thiele tábornok, az udvari

haditanács előadója.

A tábornok: Hírek Munkácsról!

A bíboros: Elfoglalták végre a várat?

A tábornok: Azt ugyan nem, de a kardos özvegyasszony hajlandó egyezkedni. De csak úgy, ha maga őfelsége írja alá az egyességet.

A herceg: Mik a feltételei?

A tábornok: Teljes amnesztia a védőknek, életük, szabadságuk és vagyonuk biztosításával. Maga Thökölyné hajlandó a Rákóczi gyermekekkel Bécsbe költözni, de a fiát maga óhajtja nevelni, a vagyonával pedig szabadon kíván rendelkezni.

A miniszter: Arcátlanság!

A herceg: És mit szól hozzá az ostrom intézője, Caraffa tábornagy ?

A tábornok: Azt ajánlja őfelségének, fogadja el a kapitulációt. Caraffa gróf úr képesnek tartja Thökölynét arra, hogy magával együtt levegőbe röpíti a várát, ha nem tud tisztességgel szabadulni.

A bíboros: Arra magam is képesnek tartom!

A herceg: Ilyen világraszóló botrány pedig fölérne az Ausztriai Háznak egy vesztett háborúval.

Feketeruhás kamarás lép az urak elé. Őfelsége hívatja a Savoyai herceg úr őfenségét és a tábornok urat!

A herceg: Ajánlani fogom a császárnak, fogadja el Thökölyné kapitulációját. Legyen

vége a munkácsi ízetlenségnek!

A herceg Thiele tábornok eltűntek a kamarás kíséretében. Kollonich és Kinsky összenéznek.

A miniszter: Mit szól eminenciád ehhez az ifjú savoyardhoz? Most már a kancellária dolgát is ő intézné és tanácsokat osztogat a császárnak!

A bíboros: A Bádeni őrgróf és a Bajor elektor a protektorai. Amit pedig ők mondanak, az ellen nincs föllebbezés.

A miniszter: Valóságos áldás lenne a birodalomra nézve, ha az urakat egyszer alaposan elpáholná a török! Attól kell tartanunk, hogy el fogják rontani a munkácsi dolgot is. Pedig éppen most módunkban volna, hogy végleg rendet teremtsünk Magyarországon.

A bíboros: Hogyan gondolja excellenciád?

A miniszter: Tekintettel a nagy célra, nem szabad visszariadni erős eszközöktől. A kis Rákóczi házának utolsó fiúsarjadéka. Egyszer

már voltunk ilyen kedvező helyzetben, mikor ennek a fiúnak apja belekeveredett a Wesselényi-összeesküvésbe...
Akkor ezüsttálcán hozta a fejét! Az udvarnak azonban pénzre volt szüksége és négyszázezer tallérért futni hagyta. Most Bécsbe jön ez a gyerek! Bűn lenne, ha megint elmulasztanók a jó alkalmat. Végre is, ha egy Rákóczi fegyvert fog a császár ellen, — és eddigelé még mindegyik fegyvert fogott! — az tízezrek életébe kerül. Már tiszta emberszeretetből is azt kell mondanunk: inkább egy vesszen, mint tízezren! A jelen esetben pláne csak egy gyermekről van szó...

A bíboros: Nem, nem lehet úgy, ahogyan excellenciád gondolja... A császár nem tűrné. Őfelsége gyámja a kis Rákóczinak, édesapja a halálos ágyán rábízta és Leopold komolyan veszi kötelességeit.

A miniszter: Fel kell világosítani, hogy egy Rákóczi soha sem lehet hű alattvaló. A család gazdagabb, mint az Ausztriai Ház. Az ilyen emberek nem alattvalók, hanem nyílt vagy titkos trónkövetelők. Büszkeségük előbb-utóbb lázadókká teszi őket, nagy vagyonuk pedig párthíveket és katonákat toboroz nekik. Hiszen a Rákócziak már bizonyos forradalmi hagyományokkal születnek. Azt hiszik, kötelességmulasztás és hazafiatlanság tőlük, ha nem fognak fegyvert a császár ellen.

A bíboros: Mégsem lehet! Politikai okokból sem. A munkácsi várostrom a Rákóczi árvákra terelte egész Európa figyelmét és ha

a kormány erőszakos lépésre határozná magát, az erkölcsi kár nagyobb lenne, mint a haszon. A kérdést kesztyűs kézzel kell megfogni.

A miniszter: Nos, húzza föl eminenciád a diplomata kesztyűit!

A bíboros: Fontos, hogy a fiú kikerüljön édesanyja befolyása alól, mert az az asszony szinte betegesen gyűlöl mindent, ami ausztriai. Én erre vonatkozóan előterjesztést fogok tenni a császárnak és ha excellenciád szíves lesz támogatni...

A miniszter: Az ellenséget lehet elpusztítani, esetleg meg is lehet vele békülni. Csak egyet nem lehet: felbőszíteni és azután szabadon hagyni.

A fekete kamarás jelenti, hogy őfelsége kihallgatásra rendeli a bíboros urat.

4.

Mikor Thökölyné két gyermekével Munkácsról
Bécsbe érkezett, a kísérő dragonyosok
nem a Himmelpfort-utcai Rákóczi-palotába,
hanem az augusztinusok kolostorába kísérték.
Ez a parancs! — mondta a tisztjük.

A nagyasszony még a kibontatlan ládák
és bőröndök közt ült, mikor már látogatót jelentettek:
Kollonich kardinális várakozik a
folyosón.

Mivel Zrínyi Ilonának száz oka volt, hogy
ne ingerelje tovább a bécsi hatalmasokat,

udvariasan ajtót nyitott a látogatója előtt és
maga hívta a szobájába. Tudta, hogy magyar
ügyekben döntő szava van a papnak. A nádorispán
ugyan Esterházy Pál herceg, de őreá
nem mindig hallgatnak. A labanc nagyuraknak
az a hírük, hogy hazai ügyekben vagy a pajtáskodás,
vagy a gyűlölködés vezeti őket és
azért nem igen lehet a szavuk után igazodni.

A bíboros egyébként nagytudású férfiúnak
számított, egy dolog azonban sohasem fért
a fejébe: hogyan lehet valaki más véleményen,
mint ő maga. A magyarság egész politikai
gondolkodása, főleg az elavult alkotmányhoz
való kétségbeesett ragaszkodása és a közömbösség,
mellyel a magyar katolikusok a protestánsok
dolgait nézték, idegen, érthetetlen és
gyanús volt előtte. Hogy ennek alapja valami
becsületes meggyőződés lehetne, azt egy percig
sem hitte; inkább úgy vélekedett, hogy
mindez gonosz emberek cselszövésének eredménye.

Most tehát szemben ült Thökölynével,
aki tönkretette magát, mivel nem hallgatott
Kollonichra, sőt ki sem kérte soha jótanácsait,
hanem egy Istentől elrugaszkodott eretnekhez
ment feleségül.

— Látja immár, hová vezetett az út, amelyen haladt! — mondta szigorúan.

Ilona asszony azonban mosolyogva válaszolt:

— Az út eminenciádhoz vezetett és ebben

hívő katolikus léleknek csak öröme és elégtétele telhetik!

Bár fárasztó utazás után volt és az utóbbi napokban sok gond is gyötörte, a nagyasszony mégis szép és üde volt. Kollonichnak azonban még fiatal katonatiszt korában sem volt valami különös érzéke a női szépség iránt, ez az asszony pedig semmivel sem volt neki rokonszenvesebb, mint akármelyik erős és veszedelmes nőstény ragadozó.

— Azért jöttem, — mondta, — hogy a kormány akaratát tudassam önnel. Holnaptól fogva az Orsolya-szűzek kolostorában fog lakni.

— Fogság? — kérdezte Zrínyi Ilona még mindig mosolygó szájjal, bár ennyiből is megértette, hogy a kormány nem szándékozik betartani a kapituláció föltételeit.

— Csak gondos felügyelet. Ez állambiztonsági okokból szükséges.

— A gyermekeim velem lesznek? — kérdezte szünet után a nagyasszony.

— A fia nevelése szükségessé teszi, hogy más környezetben éljen.

Thökölyné tudta, mit jelent ez: németet akarnak nevelni Ferkóból! A tekintete, mely szakadatlanul Kollonichon függött, lassanként kemény és éles lett, mint a dárda hegye.

— ÉS ki az, aki Isten előtt állítani merészeli, hogy neki több joga van a fiamhoz, mint nekem? — kérdezte.

— Az ön boldogult ura, aki őfelségét

kérte meg fia gyámjául, — válaszolt száraz hangon Kollonich.

— Mikor föladtam Munkácsot, kikötöttem magamnak a szabad rendelkezési jogot gyermekeim és vagyonom fölött. Alig, hogy bevonult a császári katonaság, már kifosztották a lakásomat.

— A söpredék sajnálatos kihágása. Ki tehet róla?

— Senki. A fosztogató söpredék közt volt két császári tábornok is. Igaz, ők rangjukhoz illően csak arany- és ezüstholmit vittek.

Kollonich jobbnak látta, hogy másra terelje a szót.

— Nem tudom, mit kötött ki magának a hercegné, de azt tudom, hogy a császár úr az ön gyermekeinek törvényes gyámja és a felség jogait nem lehet semmiféle utólagos kikötéssel kijátszani,

— Akkor sem, ha a kapitulációt maga a császár írta alá? Vagy ez is a söpredék sajnálatos kihágása volt?

A kardinális remegett a dühtől, de erőt vett magán és közömbös arccal beszélt tovább.

— Vannak napok, mikor százával terjesztik eléje az ügyiratokat, nem csoda, ha némelyiknek tartalmáról tudomást sem nyer.

A nagyasszony tudta, hogy összeomlott az élete. Ezek most már nem irgalmaznak neki, ha porban kúsznék is előttük. Nem is

volt tehát érdemes tovább játszani ezt a komédiát.

— Azt hiszi eminenciád, van német bíróság, mely ilyen védekezés alapján fölmentene egy okmányhamisítót?

Kollonich szinte rémülten kapta föl a fejét. Soha még emberi beszédben a gyűlöletnek, gúnynak és megvetésnek olyan erejét nem tapasztalta, mint az asszony szavaiban.

A látogatás ezzel véget is ért. Künn a bíboros gondolt egyet és azt mondta Badinyi uramnak, akit az ajtó előtt talált, hogy a császár őfelsége sürgősen látni óhajtja gyámoltjait. Mivel ilyen paranccsal semmiképpen nem lehet ellenkezni, felöltöztették Ferkót és Juliankát és beültették a kardinális hintójába.

A kocsi azonban nem a Burgba, hanem az Orsolya-szűzek kolostora elé hajtott. Miután kicsöngették az apácákat, Kollonich ráparancsolt Juliankára, hogy menjen a kolostorba, mert ezentúl itt fog lakni, A kisleány megijedt, az anyja után sírt és megkapaszkodott a kapubálványban: Kollonichból ekkor hirtelen kitört a harag, mely a szívében összegyülemlett, és berugdosta a sikoltozó leányt a kapun.

Ferkó magával vitte Juliánka képét, amint tehetetlenül vergődik az apácák kezei közt. Némán és sápadt arccal ült a kocsiban. Kollonich, anélkül, hogy útközben szólt volna hozzá, egy idegen házba vitte. A kis Rákóczi

csak később tudta meg, hogy a püspök jószágkormányzójának házába.

Zrínyi Ilona azalatt keserű gondolatok közt ült a kolostori szobában, melyet már árnyékba borított az alkonyat. Attól rettegett, hogy végleg elvesztette fiát. Félelme nem is volt alaptalan, mert ebben a földi életben nem is találkozott többet Ferkóval.

Eszébe jutott, amit Caprara gróf mondott neki, Munkács átadásának órájában:

— A fanatikus gyűlölet, melyet ön, hercegné, a birodalmi kormány iránt érez, lehetetlenné teszi, hogy lovagiasan bánjanak önnel és családjával.

Ilona asszony erre azt felelte:

— Amit én gyűlölök, az nem a kormány, hanem a képmutatás, a kapzsiság és a gyávaság.

De a taljánnak mégis igaza volt: ő csakugyan gyűlölte azt a lelketlen hadat! Tenger vért ontottak, gyötrik az embereket, csak azért, hogy olyan idegen népek fölött uralkodjanak, amelyek utálják őket. Ha van igazság a halál után, akkor ezek a tábornokok, bíborosok és hercegek az örökkévalóságot bűzös vermekben fogják tölteni, legyilkolt áldozataik rothadó hullái között...

Édesapját vérpadra küldte a kormány. Nem merték törvényes bírái elé állítani, sehonnai zsoldosok mondtak halált egy Zrínyi gróf fejére. De Ilona asszony azért is gyűlölte Bécset, mert elragadta tőle az ő szerelmes Imre urát, aki után minden csepp vére sírt.

32

Az ősi gyűlölet új lángra lobbant tegnap

alkonyatkor, mikor a főváros alá érkezett és
úti hintójának órákig kellett vesztegelnie a
zárt városkapu előtt. A csőcselék körülfogta
a kocsit és kedvét lelte abban, hogy gúnyolja
és gyalázza azt az asszonyt, akivel három évig
nem bírt a császári hadsereg. A nagyasszony,
de a két gyermeke is, kőarccal nézett el a
söpredék feje fölött, melyet elbízottá tettek a
császári hadsereg szédületesen nagy győzelmei
a török fölött... Mostanában a bécsi szatócsok
és korcsmárosok is azt hitték, hogy ők kiváltságos
és világuralomra termett emberek.
A kísérő katonák egyébként nem védték meg
Rákócziékat.

De hiszen, ha Bécs nem gázolt volna
szöges csizmával az ő büszkeségében, Ilona
asszony akkor is lángolt volna a gyűlölettől,
mert ez az érzése úgyszólván vele született, a
vérében volt, horvát ősei hagyták rá.

A Zrínyiek és főleg a Frangepánok
másfél száz év óta olyan idegenül, annyi
megbotránkozással és bosszúvággyal állanak
szemben Bécs hódító mohóságával, mint a
boldog óceáni sziget bennszülöttei a paradicsomukba
tört kalózokkal. Gyűlöletük annál
nagyobb, mert ők alantas fajnak tartják a
hódítót. Még a bécsi udvart is szánalmasnak
és nevetségesnek látják, minden allonge-

parókájával, ősök próbájával és spanyol etikettjével
együtt.

Hogy Bécs mégis ki tudta terjeszteni
hatalmát a világ fölött, azt részben a "rendszer"
erkölcstelenségének, részben a vak szerencsének,
részben azonban az ellenpárt élhetetlenségének
tulajdonították.

Így éreztek a Zrínyiek és Frangepánok,
így érzett Thökölyné akinek apja Zrínyi,
anyja pedig Frangepán volt. Ősei példájára

ő is buzgón szította a cserépkorsó harci vágyát a vasfazék ellen, ami végül is odavezetett, hogy szilánkokra törtek mind a dicsőséges nemzetségek.

34

A CSÁSZÁR GYÁMFIA.

1.

A korai reggeli órákban vagy ötven ember várakozott a bécsi Vöröstorony-kapu előtt. És még egyre jöttek a városból, egyenként vagy párosan és csendesen a várakozók közé álltak. A férfiak többnyire szakállt viseltek, tehát magyarok voltak. Voltak köztük bársonydolmányos urak, de abaposztós szegény emberek is.

Akit vártak, az nem jött meg, helyette futólépésben előloholt a császári arciére-testőrség őrjárata. A tisztjük ráripakodott a tömegre:

— Miféle csődület ez? Mit kerestek itt?

A várakozók nevében egy vasderes öreg válaszolt.

— Elutazik egy atyánkfia, őt akarjuk búcsúztatni.

— Valamennyiteknek atyjafia? Ennek a rongyosnak is?

— Minden magyar embernek, — hagyta rá komoly arccal az öreg.

A tiszt azt hitte, lóvá akarják tenni. — Tüstént hordjátok el magatokat! Itt

ma nem lesz ingyen komédia... A császár nevében!

A magyarok közül néhányan morogtak,
de csak igen szerényen, mikor pedig a testőrök
fenyegetően leeresztették alabárdjukat,
sietve elszéledtek.

Magyar ember akkoriban kevesebbet engedhetett
meg magának, mint más emberfia.
Amióta Bécs városa dicsőségesen visszaverte
a török ostromot, igen megnövekedett a császáriak
önérzete, a magyarokat pedig egyébként
sem kedvelték, mert az volt a hírük, hogy
nagy részük törökpárti.

A vöröskabátosok még ott állottak, amikor
félórával később rozoga útiszekér zötyögött
ki a városkapun.

A kocsiban hárman utaztak: a kis Rákóczi
Ferkó, egy kövér papi ember és Badinyi
uram. A pap az eiszkorni prépost volt, őt Kollonich
rendelte kísérőül az úrfi mellé. A preceptor
a fuvaros mellett helyezkedett el, de a
lábát befelé rakta, hogy szembe nézhessen kis-
urával.

A külvárosban, amelyen keresztül hajtottak,
a török dúlás óta serényen folyt az építkezés.
A Belvárosban is sok volt az új cseréptető.
A Szent István tornyát egész gerendaháló
fogta körül, a tornyon bőven volt javítani
való, Kara Musztafa az ostrom idején kétezer
bombát lövetett reá, mert tudta, hogy Starhemberg
onnan intézi a védelmet.

A kocsi már künn járt az országúton,
mikor a prépost elunta a hallgatást.

— Reggelizett már a kisgróf ? — kérdezte.

Ferkó azonban nem válaszol, hanem
sírástól bedagadt szemével a levegőbe bámul.

A prépost: Miért nem válaszol a kisgróf,
mikor egy öregember kérdezi?

Badinyi: Mert az öregember olyan grófhoz
beszél, aki nincs a kocsiban. Az én kegyelmes
uram fejedelem, ő megszokta, hogy őt
grófok szolgálják.

A prépost: Ön büszkeségre neveli a tanítványát...
Helyes ez?

Badinyi: Igenis, büszkének kell lennie,
mikor meg akarják alázni.

Prépost: Dehogy akarom megalázni!...
Csak követem az utasítást, amit Bécsben
kaptam.

Badinyi: Tökéletlen eszű ember lehetett,
aki ilyen utasítást adott. Mit szólna a prépost
úr, ha káplán úrnak nevezném?

A prépost: A preceptor úr tréfás kedvében
van. Az utasítást a kardinális úr adta. Ő
eminenciája pedig a császár ő szent felsége
akaratából az úrfi gyámjának tisztét viseli.

Badinyi: Nem fél a prépost úr, hogy felségsértést
követ el, ha belekeveri a császár fölkent
személyét ebbe a szennyes dologba?

A prépost: Nem tudom, mit nevez a preceptor
úr szennyes dolognak. A magas kormánynak
bizonyára fontos okai vannak –
Badinyi: Azt hiszi, prépost úr, vannak
olyan fontos okok, amelyek kedvéért az igazságos
Isten helybenhagyja a hitszegést? Mert
aki ilyet hisz, az istenkáromló.

A prépost: Felségsértő és istenkáromló?
Ön ugyan nem válogat a szavakban...

A pap nem beszél többet, hanem sötéten

bámulja a felhős láthatárt. Hosszú szünet után megszólal Ferkó úrfi:

— Hová visznek engem?

A prépost: Sajnálom, de utasításom értelmében nem mondhatom meg...

Badinyi: Szabad kérdeznem, hány esztendős a főtisztelendő úr? Vagy ez is hivatalos titok?

A prépost: Nem titok. Isten kegyelméből hetvennégy lettem.

Badinyi: Gondolt-e már arra, prépost úr, hogy közeledik az idő, mikor majd számot kell adnia mindarról, amit életében tett? Arról is, amit felsőbb utasításra tett?

2.

Késő éjjel van; nemsokára talán már pirkadni is fog. Ferkó úrfi idegen ágyban fekszik, de nem alszik. Édesanyjára és Juliankára gondol. A. szíve rettenetesen fáj. Vajon ezentúl mindig idegen emberek közt kell élnie? Németek közt, akikről azt hallotta, hogy rossz emberek, a szegény magyarok ellenségei?

Az ágy, amelyben fekszik, nagy szobában áll, ott még három ilyen fekvőhely van, de

azok éjszakára üresen maradtak. A szoba pedig a neuhausi jezsuita-iskola első emeletén van.

Az este érkeztek Neuhausba, több napi rázós kocsikázás után. A cseh városból semmit sem láttak a sűrű sötétségben, csak a prépost úrtól hallották, hogy a város valami Slavata Joachim nevezetű gróf családi birtoka. Inkább sejtették, mint látták, hogy a jezsuita ház igen

nagy épület.

A kapuban két páter fogadta őket, lámpással a kezében. Ferkót egyenesen ebbe a szobába kalauzolták, ahol szerény estebéd várta. Azt mondták neki, Zimmermann igazgató úr beteg, csak holnap üdvözölheti vendégét, addig pihenje ki magát a "gróf úr".

Sötét hajnalon mégis elszunnyadt volna, de akkor meg fölriasztotta valami gyanús nesz. Valaki óvatosan kinyitotta a szoba ajtaját... Ferkó úrfi szíve viharosan megdobbant, orgyilkosra gondolt, — ilyen veszedelemtől őt már kisgyermek korában is féltették. De egy suttogó hang szólalt meg a sötétségben:

— Csendesen, kisuram! Én vagyok: Badinyi!

Csakugyan a preceptor! Mezítláb volt. Odaült az ágy szélére és megragadta kisurának két kezét. Ferkó érezte, hogy a preceptor egész testében remeg... Pedig hát filozófus volt!

— Búcsúzni jöttem, — suttogta Badinyi, — nekem reggel el kell innen mennem. Vissza

Magyarországba. Nem tűrik, hogy kisuram mellett maradjak.

— Pedig megígérték, hogy kegyelmed félévig velem lesz. Maga a kardinális úr ígérte.

— Mikor tartották meg azok adott szavukat?!

— Akkor egészen egyedül leszek, — mondta könnyek közt a fiú.

— Aki hisz Istenben és akinek szívében a Rákócziak becsülete él, az nincs egyedül! — Ezt bátorításnak szánta a preceptor, de ugyanakkor egy forró könnycseppet hullatott az

úrfi nyakába és ezzel lerontotta szavainak hatását.

— Miért választanak el engem kegyelmedtől?
— kérdezte Ferkó elkeseredetten.

— Hogy ne legyen alkalmam elmondani
azt, amit most azértis el fogok mondani. Figyeljen,
kisuram! A jezsuiták jól fognak bánni
nagyságoddal, mert Kollonich érsek uram
meghagyta nekik, kedveltessék meg kisurammal
a szerzetesi életet. A. bécsi kormány azt
akarja, hogy az utolsó Rákóczi szerzetes legyen
és kolostorban éljen.

— És miért akarja?

— Hogy a Zrínyiek, a Frangepánok, a
Báthoryak után a Rákócziak nemzetsége is kihaljon.
Hogy a Rákóczi-vagyon a magyarság
ellenségeinek kezére jusson. Hogy az országban
ne legyenek erős és független férfiak.
Hogy a magyar nemzetnek ne legyenek vezérei.

Ferkó visszafojtott lélegzettel figyelt...

— Mit kell hát tennem? — kérdezte.

— Soha el ne felejtse nagyságod, hogy
aki Rákóczi, annak élete nem magáé, hanem
egy egész szegény, nyomorult országé. Amit
más megtehet, ahhoz nagyságodnak nincs joga.
Mert akárki fia, ha hivatást érez a papi pályára,
a lelki üdvösségét szolgálja, ha enged a
hívó szózatnak. Nagyságod azonban, ha szerzetbe
lép, vétkezik a Szentlélek ellen. Mert a
Gondviselés azzal, hogy fejedelmek unokájává
tette, világosan kinyilvánította szent akaratát,
hogy nagyságodnak az Urat nem barátkolostorban,
hanem a magyar nemzet élén kell szolgálnia.
És ha valamikor egy belső hang azt
súgná nagyságodnak, hogy szerzetessé kell lennie,
akkor jusson eszébe, hogy az nem Istentől
jön, hanem a Sátán incselkedése. Mert a furfangos

gonosz néha megbúvik a feszület mögött. Megígéri, kisuram, hogy nem felejti el, amit mondtam?

— Megígérem, Badinyi uram!

— Akkor hát Istennek ajánlom nagyságodat. Reggel nem fogom már látni. Nem engedik meg.

— Öleljen meg, kegyelmed.

3.

Reggeli istentisztelet előtt a szeminárium igazgatója meghagyta, vezessék hozzá a kis Rákóczit. Négy testvér ment érte. Kissé

elcsodálkoztak, mikor fejedelmi díszben lelték, aranyos karddal az oldalán, vezéri buzogánnyal a kezében.

Zimmermann igazgató igen nyájasan fogadta és karosszékbe ültette.

— Szeretném, — így kezdte a beszélgetést — ha a gróf úr jól érezné magát a házunkban. Tekintsen engem szerető apjának és ha bármikor azt hiszi, hogy panaszra van oka, forduljon bizalommal hozzám.

— Máris van panaszom, tisztelendő atyám, — szólt Ferkó úrfi, — itt nem adják meg nekem a rangommal járó címemet.

Erről már szó volt az útikocsiban is, de a jezsuita most másképp válaszolt, mint az eiszkorni prépost.

— Jól tudom, hogy önt megilleti a hercegi cím és ha kívánja, el fogom rendelni, hogy mindenki hercegnek nevezze. Figyelmeztetem azonban, hogy fejedelmi személyek, ha olyan

környezetben tartózkodnak, ahol nem fejthetik ki a rangjukhoz illő pompát, vagy ha olyan munkával foglalkoznak, melyet föllebbvalók vezetése mellett kell végezniök, inkognitó címet szoktak fölvenni.

A fiú kissé elgondolkozott, majd egyszerűen mondta:

— Ha így van, akkor én itt gróf leszek.

— Jó jelnek veszem, hogy ilyen hamar értjük egymást, — mondta az igazgató. A jövőben sem lesz köztünk félreértés, ha

ön, gróf úr, teljes őszinteséggel viszonozza az én szeretetemet.

— Én mindig őszinte leszek, — szólt Ferkó úrfi, — és hogy ezt bebizonyítsam, megmondom önnek, tisztelendő atyám, hogy én sohasem leszek jezsuita!

Zimmermann meglepetten nézett reá.

— Többféle út is vezet az igazsághoz, — mondta aztán, — a fontos az, hogy tiszta szívvel keressük. A többit bízzuk a jövőre.

A kihallgatás véget ért.

Két páter jelentkezett, hogy a templomba vezessék az igazgatót, aki a csúza miatt nehezen tudott csak járni.

— Te leszel a kis Rákóczi gyóntatója, — mondta Zimmermann az öregebbiknek. — Úgy látom, jólelkű, eszes, de gyanakodó természetű gyermek. Egyelőre jobb lesz, ha nem kelleted neki a szerzetesi életet.

A fiatalabbik, egy Caesar-fejű jezsuita, csodálkozva nézett az igazgatóra.

— Mikor megbízásból Bécsben jártam, Kollonich őeminenciája hangsúlyozta, milyen nagy érdekek szólnak a mellett, hogy szerzetest neveljünk az ifjúból.

Az igazgató a fejét rázta.

— Lehet, hogy nagy állami érdekek, de kétséges, hogy egyházi érdekek-e. Ezt különben nem nekünk, hanem föllebvalóinknak kell eldönteniök.

— A Rákóczi-vagyon igen nagy, —

vélekedett a Caesar-fejű — és az ifjú egyetlen férfisarja a családjának.

— Az ifjú egy egész nemzet reménysége. Egy olyan nemzeté, mely — fájdalom! — háromnegyed részében eretnek. Ha mi szerzetest csinálunk belőle és beleülünk a Rákóczi-vagyonba, ez évszázadokra szóló gyűlöletet szítana a rendünk ellen, olyan gyűlöletet, amelyért semmiféle anyagi nyereség nem tudna minket kárpótolni. Ez azonban nem tartozik reánk, hanem a föllebbvalóinkra...

4.

Három évvel később...

Slavata Joachim gróf, a tartományi marsall neuhausi szép várkastélyában egy fiatal leány ül a pattogó kandallótűz mellett.

Waldstein Tekla, a háziasszony húga. Tegnap érkezett Duxból látogatóba. Tizennégy esztendős, vékony kisleány, de azért nagyleányosan öltözködik, mert korának fogalmai szerint már eladó kisasszony. Szépnek nem mondható, csak a szeme, mely ragyog az értelemtől, teszi lelkessé és rokonszenvessé az

arcát.

Két fiatal Kollonich gróf jön a galériából. Mindketten a jezsuita gimnázium tanulói. Slavata szereti az ifjúságot és a szeminárium főrangú növendékei a várkastély állandó vendégei.

Tekla: Üljetek le, urak. A néném gyöngélkedik és reám bízta a háziasszony tisztét. Akartok bort?

A nagyobbik Kollonich: Már szóltam, hogy hozzanak.

Tekla: A barátjukat nem hozták magukkal? A magyar herceget...

A kisebbik Kollonich: Rákóczit? Három esztendő óta alszunk vele egy szobában, de azért nem merném barátomnak nevezni.

Tekla: Hogy lehet az? Pedig azt hallom, hogy mindenki szereti. Joachim bácsi azt mondja, odaadná fél vagyonát, ha ilyen fia lenne.

A kisebbik: Mindenki szereti, de bizalmasa egy sincs. Tudja, Tekla grófnő, olyan ő, mint a jól védett várkastély, mély árok van körülötte és széles glacis.

Tekla: Nem vezet hozzá híd?

A kisebbik: Eddig még senki sem tudta megtalálni. Neki csak bajtársai vannak az iskolában, barátai nincsenek.

A nagyobbik: Inkább a tanárokkal barátkozik, mint a tanulókkal. A páterek nagyra vannak vele, úgy beszélnek róla, mintha ő volna a nyolcadik világcsoda.

Tekla: Nem kaptam választ a kérdésemre: miért nem hozták magukkal?

A nagyobbik: Rókát hajtanak Joachim bácsival és Volkrával. Vadászat után idejönnek.

Tekla: A bácsi azt mondja, hogy mesés lovas!

A nagyobbik: Azoknak a magyaroknak valami titkuk lehet, amivel meg tudják nyerni a paripák barátságát. Ha Rákóczi végig megy az istállón, minden ló utána fordítja a fejét. Még a vízhordó csacsi is. Szavamra mondom: magam láttam!

Tekla: Nekem azt mondták, a herceg édesanyja Bécsben él, mint a császár foglya.

A nagyobbik: Csak volt foglya. Az ura, a híres Thököly, valami ütközetben elcsípett két császári generálist és velük kiváltotta a feleségét.

Tekla: Teremtőm! Azok ilyeneket mernek őfelségével?

A kisebbik: Magyar szokás, hogy kezüket a kardjukon tartják, mikor az urukkal beszélnek.

Tekla: A hercegnek leánytestvére is van?

A nagyobbik: Biztosan ismeri: Aspremont grófné.

Tekla: Az altábornagyné? Nem is tudtam, hogy Rákóczi-leány. Csinos asszony és mindig jókedvű. De hiszen akkor Aspremont nagy pártit csinált!

A nagyobbik: Inkább csak elméletben. Mert igaz ugyan, hogy Juliánka a birodalom egyik leggazdagabb örököse, de a mi kardinális-nagybácsink

a gyámja és nem adja ki örökségét.

Tekla: Hogy lehet az? Miért nem adja?

A nagyobbik: Az öregúr haragszik, mert becsapták, mint Pantalonet az olasz komédiában.

A kisebbik: Ő azt akarta, hogy Juliánka egyáltalában ne menjen férjhez, hanem legyen apáca.

Tekla: No de ilyet! Szörnyű ember lehet a maguk bácsija!

A nagyobbik: Mikor az öreg Rómában járt, pápaválasztáson, Aspremont kiszöktette Juliankát a kolostorból és megesküdött vele. Persze, a leány anyjának tudtával. Juliankát megkapta, de pénzt nem ad az öregúr.

Tekla: Mondja csak, miért olyan erőszakos az ön nagybátyja?

A nagyobbik: Mindig ilyen volt. Ha megcsípi egy szúnyog, akkor ő félreveri a harangokat.

Tekla: Még valamit szeretnék kérdezni. Rákóczi is olyan – hogy is mondjam csak? – olyan vad ember, mint azok a magyar urak, akik minduntalan föllázadnak a császár ellen?

A nagyobbik: Intézetünkben ő az egyetlen valódi grandseigneur. Mindig nyugodt, mindig udvarias, mindig előkelő.

A kisebbik: De azért az ember úgy érzi magát mellette, mintha szakadék partján járna.

Tekla: Vajon miért?

A kisebbik: Nem tudom. Talán azért, mert titkai vannak előttünk...

Az udvar felől kutyaugatás és patkócsattogás hallatszik.

A nagyobbik: Megjöttek a jágerek! Most szállanak nyeregből...

Tekla: Melyik ő? A magas barna? De hiszen az sokkal idősebb, mint önök. Tizennyolc —húsz esztendősnek látszik...

A nagyobbik: Fél esztendővel fiatalabb, mint én, pedig én tizenhat vagyok.

Rákóczi és a fiatal Volkra gróf belépnek a terembe.

Volkra: Joachim bácsi átöltözik, de rögtön itt lesz. Tekla grófnő, bemutatom önnek Rákóczi grófot — vagy herceget?

Tekla: Ha valaki Rákóczi, akkor mindegy, hogy gróf-e, herceg-e. A fontos, hogy Rákóczi. — Milyen volt a vadászat?

Volkra: Arról inkább ne beszéljünk, mert elfut a méreg. Nagyon szép lehetett volna, de Rákóczi elrontotta.

Tekla: Mit hallok? Hogyan rontotta el?

Volkra: Kitanult vén rókát hajtottunk, a gaz kópé hallatlan ügyességgel védekezett, végül mégis elcsíptük volna, de Rákóczi elverte a kutyákat a lyuk elöl és a libatolvaj bemenekült.

Tekla: Halljuk a vádlottat!

Rákóczi: Igazán nem tartottam ezt a dolgot fontosnak... A hajtás szép és izgalmas volt, a rókalyuk előtt így vagy úgy csak véget ért volna, mert a róka sem bírta már, és azzal, hogy széttépetjük a nyomorult

kis állatot a kutyákkal, nem fokoztuk volna élvezetünket...

Tekla: Szóval ön megsajnálta a libatolvajt?

Rákóczi: Tulajdonképpen nem, de hosszú ideig annyi furfanggal és olyan ügyesen védte a bőrét, hogy úgy éreztem: a magasabb igazság azt követeli, hogy küzdelme sikerrel járjon.

Volkra: Magasabb igazság! Ki hallott már ilyet egy vadász szájából?

A nagyobbik Kollonich: A furcsa az, hogy Rákóczi mindannyiunk között a legszenvedélyesebb vadász.

A kisebbik: Én tudom, miről van itt szó! Őhercegsége azokkal érez, akiket a szabadságukért üldöznek.

Rákóczi: Nem is a kutyákkal!

A kisebbik: A kutyák nem gonoszságból üldözik a rókát, hanem kötelességtudásból, egy magasabb intelligencia parancsára.

Rákóczi: A hóhér sem gonoszságból akasztja az embereket, hanem kötelességtudásból. Azt kívánja tőlem, hogy ezért tiszteljem?

Volkra: Uraim, ne politizáljatok! Mert ti most politizáltok !

A kisebbik: Nem mondtam önnek, Tekla grófnő, az ember az ő társaságában szakadék partján érzi magát?

Tekla: Igyék egy pohár bort, Kollonich gróf, attól elmúlik a szédülése. Töltsenek a hercegnek is. Ha el is rontotta a vadászatot, egy korty bort azért ne sajnáljunk tőle. Különben be kell vallanom, én is inkább vadpárti

vagyok, mint kutyapárti.

A kisebbik: Miként a nők általában. Pedig a kutyák a társadalmi rend végrehajtó közegei.

Volkra: Már megint politizáltok ?

5.

Egy évvel később...

A prágai egyetem tanterme. Jókora amfiteátrum; a padok zsúfolva vannak diákokkal. A katedrán Wirbelius doktor trónol, a logika és ékesszólástan tudós professzora. Fekete tógát visel, óriási fekete parókát, az orrán pedig pápaszemet, melynek üvege akkora, mint a csésze alja.

A doktor: Rátérünk a disputációra. Mi a tétel? Az Isten kegyelméből való uralkodó jogai. A tételt Kollonich gróf úr lesz szíves megvédeni. Őt családi hagyományai teszik hivatottá erre a tisztre. Ki támadja a tételt? Talán Rákóczi gróf úr vállalkozik a diabolus rotae szerepére? Nos, perillustris domine? Hiszen önnek is vannak bizonyos családi hagyományai...

Nevetés a padokban. Rákóczi maga is mosolyog.

A doktor: Kezdhetjük, uraim!

A kisebbik Kollonich: A fejedelem Isten kegyelméből uralkodik. Ebből az következik, hogy uralkodói cselekedeteiért egyedül csak

Istennek felelős és aki akaratának ellene szegül, az nemcsak felségsértő, de istenkáromló is.

Rákóczi: Hol és mikor jelentette ki Isten, hogy valamely uralkodó az ő szent akaratának végrehajtója?

Kollonich: Maga Krisztus mondta: Add meg Istennek, ami Istené és a császárnak, ami a császáré. Tehát az uralkodó jogát mindjárt Istené mellé helyezte.

Rákóczi: A Genezisben van egy vers, mely azt mondja, hogy Isten az embert a maga képére teremtette. Ha az ember a Teremtő képét viseli, akkor az, aki megalázza az embert, megsérti Isten méltóságát. Nem következik ebből, hogy a fejedelem, aki megbántja alattvalóinak emberi méltóságát, ugyancsak istenkáromló? Nem következik ebből, hogy csak az a fejedelem uralkodik Isten akarata szerint, aki népei javára fordítja hatalmát?

A doktor: Fölötte veszedelmes elmélet! Mit válaszol Kollonich gróf?

Kollonich: Rákóczi gróf úr elfelejti, hogy a fejedelem, éppen mert Isten hatalmának letéteményese, maga ítéli meg, mi válik népei hasznára és mi nem.

Rákóczi: Minden fejedelem Isten akaratából uralkodik?

Kollonich: Minden fejedelem, mert a Sátán nem adhat hatalmat, csak Isten.

Rákóczi: Nero és Caligula is Isten akaratából uralkodott?

Kollonich: Ők pogányok voltak és az

isteni kegyelem csak keresztény uralkodót illet meg.

Rákóczi: Honnan veszi ön ezt? Hiszen mikor

a Megváltó azt mondta: add meg a császárnak, ami a császáré, akkor pogány volt a római birodalom ura.

Kollonich: Visszavonom előbbi állításomat! Pogány uralkodó is Isten akaratából bírja hatalmát.

Rákóczi: Tehát Nero és Caligula is?

Kollonich: Igen, ők is.

Rákóczi: Akkor is Isten akaratát hajtja végre az uralkodó, mikor törvény ellenére cselekszik?

Kollonich: Az Isten kegyelméből való fejedelem nem cselekedhetik törvény ellenére, mert hiszen az ő akarata a törvény. Bármit tesz is, mindig törvényes alapon áll.

Rákóczi: Válaszoljon kérem egy kérdésemre. Ha egy apa megőrül és legyilkolja gyermekeit, szabad-e a gyermekeknek őt erőszakkal lefegyverezniök ?

Kollonich: Természetesen!

Rákóczi: És ha egy császár megőrül?

Kollonich: Az uralkodó joga isteni eredetű és azért mérhetetlenül fölötte áll minden emberi jognak.

Rákóczi: Tehát ha egy őrült fejedelem halomra öleti alattvalóit, az ön véleménye szerint akkor is Isten akaratát teljesíti? Hogyan egyeztethető ez össze az isteni irgalmassággal?

Kollonich: Isten időközönként pestist és

éhínséget is küld az emberiségre, azért nem lehet kételkednünk irgalmasságában. És ha az uralkodó kegyetlenkedik alattvalóival, bele

kell nyugodnunk abba, hogy Isten a fejedelem kezével kívánja sújtani a vétkes emberiséget és meg kell hajolnunk szent akarata előtt.

A doktor: Jól van! Igen jól van!

Rákóczi: Nem folytatom a vitát.

A doktor: Kifogyott az argumentumokból?

Rákóczi: Ha a gróf úr Isten csalhatatlanságával és mindenhatóságával ruházza fel az uralkodót, akkor az maga is isten és vele szemben nincs helye a bírálatnak.

A doktor: Van valami igazság abban, amit most mondott. A császár ugyan nem isten, mert nem örökéletű és nem is mindentudó, de égi sugallatok irányítják cselekedeteit, azért is szoktuk a mi uralkodónkat szent felségnek nevezni. Őt nem lehet bírálni és vitatkozni is csak azért szabad erről a tárgyról, hogy alkalmat nyerjünk az isteni igazság tudományos megvilágítására. A disputát befejezem és Kollonich grófot jelentem ki győztesnek.

A diákok, tetszésük jeléül, ütemesen verdesik a padokat. Két-három padsorban azonban mozdulatlanul ülnek a fiatalok.

Ők a magyar diákok.

53

"BABILON..."

1.

A kardinális még mindig arra számított, hogy Ferkó úrfi, akinek hitbuzgalmáról biztató hírek érkeztek a neuhausi és prágai atyáktól, előbb-utóbb csak be fog lépni a jezsuita szerzetbe. Juliankából apácát szeretett volna nevelni, mert "állambiztonsági okokból" kívánatosnak látszott, hogy a Rákóczi-nemzetség

mind fiú-, mind leány-ágon megszűnjön,
az önfejű leányzó azonban tudvalevően arra
használta Kollonich római útját, hogy nyakra-főre
megesküdött Aspremont-Reckheim Nándor
gróf altábornaggyal.

A bíborost annyira felháborította ez az
engedetlenség, hogy visszaérkezése után a grófot
Kufstein várába záratta, Juliankát pedig
a tullni apácakolostorba hurcoltatta. Egyszersmind
lépéseket tett, hogy a "szerencsétlen házasságot"
egyházilag érvénytelenítsék.

A Haditanácsnak azonban sehogysem
tetszett, hogy tábornokait papi fegyelem alá
akarják fogni és egy császári parancs haladéktalanul
szabadlábra helyezte az új házasokat

és haragosan eltiltotta őeminenciáját hasonló
erőszakoskodásoktól.

Kollonichnak be kellett tehát érnie annyival,
hogy mint a Rákóczi-vagyon kormányzója,
megtagadta Juliánka örökrészének kiadását,
amiből természetesen ádáz pereskedés
lett.

A fiatal asszony, miután hazajött Tullnból,
ahol úgy bántak vele, mint valami közrendű
vezeklővel, azt mondta urának:

— Ezért én még megtáncoltatom a kardinális
urat!

Aspremont csak a vállát vonogatta, szerinte
nem született még meg az az ember, aki
el tudna bánni a szörnyű öregúrral.

Az események megmutatták, hogy az altábornagy
nem ismeri még a feleségét. Ferenc
öccse, az ő nagyvonalú és jól egyensúlyozott
egyéniségével, sohasem tudott igazán gyűlölni,
Aspremontné azonban édesanyja leánya volt

és amióta Kollonich őt megrugdosta az Orsolya-szüzek kapuja előtt, vérontásra is képes lett volna.

A Kollonich elleni hadjáratot azzal kezdte, hogy összebarátkozott Strattmann Nórával. Ez a szép és kedves leány az új kancellár gyermeke volt. Strattmann gróf a társadalom homályos mélységeiből emelkedett mostani, fényes állásába és ausztriai és csehországi régi családok ezért le is nézték a leányával együtt.

Aspremonték barátsága révén Nóra

fölkerült a bécsi társasélet tündöklő csúcsára, sőt mikor Batthyány Ádám, a későbbi horvát bán feleségül kérte, az egész város és maga a kancellár is tisztában volt vele, hogy a házasság értelmi szerzője Juliánka.

Egy nap Strattmann, egyéb fontos és kevésbé fontos ügyek közt, előterjesztést tett őfelségének: a fiatal Rákóczi immár közeledik életének tizennyolcadik esztendejéhez, magyar törvények szerint joga volna hozzá, hogy maga intézze vagyoni ügyeit, az ifjú tehát a rend kedvéért Bécsbe idézendő, ahol további szándékait illetően nyilatkozat veendő tőle. Ez bürokratikus formaságnak látszott, semmi egyébnek.

Rákóczi Ferkó tehát felsőbb parancsra Prágából Bécsbe érkezett és a Kollonich-palotában jelentkezett. Az érsek nem tulajdonított nagyobb súlyt annak, amit ő hivatalos fontoskodásnak nevezett és azt ajánlotta az ifjúnak, jelentse ki a bíróság előtt, hogy a mostani állapot fenntartását kívánja, három nap múlva pedig utazzék vissza Prágába, mert be kell fejeznie filozófiai tanulmányait, később pedig Ingolstadtba, esetleg Padovába kell mennie, hogy jurisprudenciát tanuljon.

Ferkó úr ezúttal is az érsek jószágkormányzójánál volt szálláson. Igen elcsodálkozott, mikor, alig pár órával a megérkezése után, egy selyemtől suhogó szép asszony toppant be hozzá. A fakó kis udvari szoba egyszerre megtelt jó-szaggal...

A látogató zokogva a nyakába borult és Rákóczi szeme is könnyes lett, mert felismerte Juliankát, akit több mint négy éve nem látott már.

Kitűnt azonban, hogy a testvérek nemigen tudnak egymással beszélni, mert Ferkó elfelejtette a magyar nyelvet, a németet és franciát pedig sohasem tanulta. A neuhausi atyák annyira tisztelték Cicero nyelvének univerzális jellegét, hogy kárbaveszettnek hittek volna minden órát, melyet holmi lingua vulgaris tanulására fordít az ember. És így a nyugatrómai birodalom bukása óta talán Rákóczi volt az egyetlen ember, aki a latin nyelven kívül nem tudott egyebet.

Juliánka nem vesztette el a szívét, hanem német, francia és olasz szavakból új nyelvet rögtönzött magának, melynek segítségével meg is tudta magát valahogyan értetni. Sőt kitudódott, hogy elég szép számú latin szó is megragadt a barnafürtös fejében.

Azon kezdte, hogy körülnézett a szobában, összecsapta a két kezét és felsikoltott:

— Miféle istállóban lakol te, Ferkó? Egy Rákóczi, akinek száz várkastélya áll üresen! Lesülne arcomról a bőr, ha akár csak egy óráig itt hagynálak!

A fiatal úr azon vette észre magát, hogy Juliánka félig erőszakkal, félig kedveskedéssel, levitte az utcára és beültette a hintójába.

Az Aspremont-palotát, feleségének esedékes

hozományában bizakodva, főúri fénnyel és
óriás adósságokkal rendezte be az altábornagy.

Aspremont kemény, barna condottiere-profilja
csakhamar megjelent az asszony
selyemfészkében. Kétszer annyi idős volt, mint
Juliánka, de azért igen jól megvoltak egymással. A
gróf, mint Felsőmagyarország katonai
kormányzója, szerette meg jövendő feleségét.
Ebben része lehetett annak is, hogy
alkalma volt a hatalmas Rákóczi-uradalmak
viszonyait a helyszínén tanulmányozni.

A sógor tudott latinul, már amennyire
egy altábornagy tudhat, a társalgás
simábban folyt.

— Legfőbb ideje, — mondta Aspremont,
— legfőbb ideje, hogy ön kezébe vegye vagyona
kormányzását, mert amíg a Rákóczi birtokokkal
a kardinális úr rendelkezik, addig
mindenkinek lehet belőlük haszna, éppen csak
a Rákócziaknak nem. Elmúlt héten Bécsben
járt Kőrösy uram, ő keservesen panaszolta,
hogy még az épületek tatarozására sem kap
pénzt, a szép kastélyokba becsurog az eső, a
híres várak omladoznak... Semmi értelme,
hogy nagyságod tovább is az iskola padját
nyomja és filozófiát tanuljon, miközben rommá
és sivataggá lesznek az uradalmai. Ha ön
a maga ura lenne, véget vethetnénk az ízetlen
családi perpatvarnak is... Mondta önnek a
bíboros, hogy az ön nevében pereskedik
Juliankával?

— Olyasmit irt nekem, hogy a néném magának
követeli az egész Rákóczi-vagyont.

— Remélem, nem hitte el ezt a sületlenséget?!

Az én feleségem egy garassal sem kíván
többet a köteles leányrésznél.

— De a kardinális úr azt akarja, menjek
Ingolstadtba, jurisprudenciát tanulni.

— És mit kezd majd Sáros megyében a
német birodalmi joggal?

Ez csakugyan olyan kérdés volt, mely
gondolkodóba ejthette Rákóczit.

Még beszélgettek, mikor látogató érkezett:
Batthyány Ádámné. Azzal a kedves fesztelenséggel
köszöntötte Ferkót, melyet úriasszony
a legjobb barátnője fivérével szemben megengedhet
magának.

2.

A bíboros: Mikor utazik Prágába?

Rákóczi: Nem szándékozom többé vissza-
menni.

A bíboros: Hát hová?

Rákóczi: Egy ideig még Bécsben maradok,
azután hazamegyek Sárosba, elfoglalom
főispáni székemet.

A bíboros: Úgy — ?! Nahát ez nagyon
érdekes! Ön persze találkozott Aspremontékkal?

Rákóczi: A tegnapi estét velük töltöttem.
A bíboros: Gondoltam! Nos, kívánom,
sohase legyen oka megbánni elhatározását...

Az én barátságomra a jövőben is számíthat,
szívesen fogom gondozni vagyoni ügyeit.

Rákóczi: Köszönöm atyai jóságát, de nem
szándékozom tovább terhelni. Éppen egy órával

ezelőtt jelentettem be a bíróságnak, hogy ezentúl magam akarom kezelni vagyonomat.

A bíboros: Ön ezt bejelentette a bíróságnak?! Ez alattomos cselvetés, mely rávall a szerzőire! Hát legyen úgy, ahogyan ön akarja! Átengedem önt hízelkedő nénjének és ravasz sógorának. Átengedem önt saját esztelenségének és bűnös szenvedélyeinek. Majd meglássa, hová fog mindez vezetni! Ön hamarosan el fogja prédálni vagyonát és büntetése embertársainak káröröme és megvetése lesz.

Rákóczi: Igazán nem tudom elképzelni, mi háborítja fel eminenciádat annyira? Én abban reménykedtem, hogy a jövőben is meg fog tisztelni jóindulatával...

A bíboros: Jóindulatról merészel beszélni, miután igen súlyosan megbántott? Menjen a szemem elől! Nem akarom többet látni!

Az öregúr karon ragadta az ifjút, aki azt sem tudta, nevessen-e vagy bosszankodjék-e, végigvonszolta a folyosón és kivezette a palota kapuján, amely azután döngve becsapódott.

Julianka, akinek fölötte tetszett, hogy öccse végleg összekülönbözött Kollonichcsal, Strattmann kancellár útján ki tudta eszközölni, hogy a bíróság számadásra kötelezze a bíborost. Strattmann bizonyos kedvteléssel

segédkezett Aspremontnénak ebben a párbajában, maga is utálta Kollonichot, aki kicsinylő hangon szokott nyilatkozni az ő államférfiúi képességeiről.

A "számadás" szó hihetetlenül felbőszítette a szenvedélyes öregurat. És hogy éppen most éri ez az orvtámadás, mikor az ő kedves fiai és leányai, azok az árva gyermekek, akiket Bécs fölmentése után örökbe fogadott, már

felnőttek, mikor a leányoknak hozományra, a legényeknek pedig fejenként némi tőkére volna szükségük, hogy a mesterségükben önállósíthassák magukat!

A bíborosnak most minden garasra szüksége lenne és el sem tudta képzelni, hogyan hozhatja tető alá istenes művét, ha le kell mondania a Rákóczi-uradalmak jövedelméről...

Jó ideig elszántan védekezett. Megpróbálkozott azzal is, hogy Báthory Zsófia állítólagos végakaratára hivatkozván, óriási ellenszámlát állíttatott a jezsuita-renddel. Végül azonban be kellett látnia, hogy a harcot elvesztette.

Holta napjáig fájt neki a Rákóczi-testvérek rút háládatlansága. Mert ő jóhiszemű férfi volt, olyan jóhiszemű, mint a kánya, mely meg van róla győződve, hogy Isten a csibéket az ő táplálékául teremtette.

Mikor kezébe kapta a császári rendeletet, mely kimondta ebben az ügyben az utolsó szót, dühösen a padlóhoz vágta és eszét vesztve

megtaposta. Toporzékolása groteszk tánchoz hasonlított és ha Julianka láthatta volna, elmondhatta volna, hogy csakugyan sikerült megtáncoltatnia a bíboros urat.

3.

Amióta Ferkó úr a sógoránál lakott az Aspremont-palotában, egyik látogató a másik kezébe adta az ajtókilincset. Egész Bécs szemtől-szembe kívánta látni a sokat emlegetett ifjút, akinek már olyan mozgalmas és érdekes múltja volt. Különösen a főnemesség leányos anyái érdeklődtek melegen a birodalom leggazdagabb örököse iránt.

Bécs, a török veszedelem elvonulása óta

nagyot nyújtózott és kibontakozott középkorias
és vidékies merevségéből. És csakhamar
fölfedezte magában a könnyed élvezetek
fényes és szeretetreméltó metropoliszát.

Komor és kopár az élet már csak a császári
udvarban volt, melyet nyomott az örökös
pénzzavar és megfagyasztott a spanyol etikett.
Az urak azonban, köztük a magyarok is, akik
a pogány kitakarodása után ismét óriási földbirtokhoz
jutottak, nagyszerű palotákat építettek
Bécsben, ahol fényes udvart tartottak,
a város pedig megtelt jókedvvel, harmóniával
és szépséggel.

Rákóczi olyanformán volt az iskolával,
mint rab a börtönével: eleinte szinte fájt

neki, hogy el kellett hagynia, miután azonban
teleszívta tüdejét a szabadság levegőjével, hallani
sem akart többet jezsuitákról és magolásról.

Élete alkonyán följegyezte, hogy akkoriban
ismerkedett meg "Babilonnal". Csakugyan
sokat forgott társaságban, nagy kedvvel
látogatta a komédiaházakat, szenvedélyesen
kártyázott, — szóval az előkelő gavallér
életét élte.

De a császárváros mohó és lármás farsangján
kimondhatatlanul édes és gyöngéd
érzés kezdte hevíteni a vérét: az ifjú első szerelme.
Batthyány Ádámné, — őt zárta szívébe
— nem tartozott az ünnepelt divatszépségek
sorába, de képviselője volt a passzív nő bájos,
szerény és szelíd típusának, mely minden időkben
hatással volt a férfiakra. Szerette az urát,
de sokkal inkább asszony volt, semhogy ne találta
volna gyönyörűségét a pompás fiú vágynélküli
rajongásában.

Rákóczi atyafiságban volt a Batthyányakkal
és ezen a címen hónapokig vendégeskedett

a rohonci várkastélyban. Olyankor is, mikor a bánt hivatalos kötelességei visszafogták Horvátországban. Egészben véve ez volt életének legboldogabb időszaka, melynek emléke édesen és mélán beleszólt későbbi viharokba, mint pacsirtaének a csatazajba.

Ha Nóra grófné Rohoncon magára maradt a lovagjával, reggelenként rendesen nyergeltetett és kivitette a sólymokat a

nádasokba. A Batthyány-féle sólyomvadászatoknak hírük volt.

Egy verőfényes októberi napon, mikor a Fertő partvidékét verték fel gémek után, idegen vadásztársaság jött velük szembe.

— Ez József király! — suttogta a bánné.

Lipót nagyobbik fia volt, akit kilenc esztendős korában megkoronáztak a szentkoronával. Apjaura szigorúan és féltékenyen eltiltotta a közügyektől és az ifjabb király örökös lovasvadászatokon élte ki felgyülemlett tetterejét.

József vidáman köszöntötte a bánnét, mikor pedig megtudta, hogy vadásztársa az ifjú Rákóczi, kezet szorított vele.

— Ez hát a híres Ferkó úr? — kiáltotta. És hozzátette: — Sokat hallottam önről és még többet gondoltam önre. Ha visszajön Bécsbe, föltétlenül látogasson meg!

Rákóczi már harmadnap eleget tett a parancsnak és kitüntető fogadtatásra talált az ifjabb király udvarában. József úr kedvelte a magyarokat, bizonyos fokig értette is különleges észjárásukat. Ennek oka részben az a csendes, de szívós ellenzéki álláspont volt, melyet a kormánnyal szemben elfoglalt, részben pedig szenvedélyes szeretete, melyet lovak és

lovasok iránt érzett.

Mint afféle jégre tett trónörökös, kíméletlenül bírálgatta a bécsi miniszteréket és nem titkolta, hogy magyarországi politikájukat végzetesen ostobának tartja. Meg volt róla

győződve, hogy egy uralkodó, aki "jól bánna" a magyarokkal, az Ausztriai Ház világuralmi terveinek janicsárgárdájává nevelhetné ezt a népet.

Befogadta Rákóczit szűkebb baráti körébe és a Kinskyek, Kollonichok és Mannsfeldek megbotránkozására nyíltan híresztelte, hogy erre az ifjú emberre fontos szerep vár a jövendő birodalmi politikában.

Egyébként nevezetes dolog, hogy Lipót és a két fia, akik egymás után viselték a német császári koronát, semmiféle közösséget nem éreztek a német nemzeti gondolattal. Sőt bizonyos, hogy egyikük sem szerette a németeket. Lipót császár maga legszívesebben olaszul beszélt, olasz katonákkal és papokkal vette körül magát és gyönyörűségét lelte az olasz zenében és irodalomban. József király a magyar lovasnépet kedvelte, a saját fajtájáról kicsinyelve mondta: gyalognép! Károly pedig spanyolnak vallotta magát és mikor később vérző szívvel ott kellett hagynia az ő szeretett Barcelonáját, hogy elfoglalja a császári trónt, Bécsben spanyol szokás szerint élt és a spanyol kamarilla segítségével uralkodott.

4.

Aspremontné, akinek szenvedélye volt, hogy másokon gyámkodjék és hogy másokról gondoskodjék, aggasztónak találta, hogy az ő

öccse egy férjes asszony szoknyáját őrzi. Mivel

az ura rendszerint azt beszélte, amit Julianka gondolt, az altábornagy egy nap nyíltan megmondta a "kissógornak"", hogy jó volna feleség után néznie.

— Ha nem siet vele, előbb-utóbb őfelsége fog önnek asszonyt választani. Ajánlom, ezt ne várja be. Én meghalok a császáromért, de azért nem szeretnék a nyoszolyámban olyan vászoncselédet találni, akit őfelsége fektetett oda.

A grófné is a szobában volt. Éppen a papagájával disputált, amellyel az altábornagy lepte meg. Francia szóra akarta szoktatni, de valahányszor azt mondta neki: — Bon jour chérie! — a csökönyös baromfi mindig németül rikácsolta: — Halt's Maul!

Most beleszólt a beszélgetésükbe.

— Én már régóta keresem a jövendő Rákóczinét. Tudok is három olyan hajadont, akit szívesen vállalnék sógornőmnek. Mind a három fejedelmi ház leánya, mert olcsóbban csak nem adjuk!

Ferkó úr, amióta közel járt tizennyolcadik évéhez, maga is foglalkozott a házasság gondolatával. Ezt ő, mint korának főrangú férfiai általában, politikai és családi természetű kötelességnek tekintette, melynek semmi köze ahhoz a gyöngéd érzéshez, mely a szívét hevítette.

Julianka a szekreterjéhez szaladt és két, csontra festett arcképet kotort elő.

— Kettő itt van, a harmadikat még várom. Melyik tetszik?

— Az első nem látszik éppen fiatalnak, — mondta Ferkó úr savanyú arccal.

— Négy-öt esztendővel idősebb nálad... Különben a Brunswik-ház leánya! Nagyon szeretne ám Rákócziné lenni!

Az úrfi fejét rázta és visszaadta a miniatűrt. (A visszautasított ara később még Ferkó úrnál is fiatalabb kérőt talált, József ifjabb király személyében. És így Magyarország és Rákóczi királyasszonya lett.)

— Hát a második tetszik? — kérdezte az altábornagyné.

— Ha olyan, mint a képen?

— A valóságban még csinosabb. Ez Hessen-Darmstadti Magdolna, Eleonóra császárné közeli rokona.

Mi tagadás benne, a császári atyafiság imponált a fiatal úrnak. Minél tovább nézte az arcképet, annál vonzóbbnak találta a leányt.

— Azt hiszed, hozzám jönne?

— Ész nélkül! A harmadik jelölt Hessen-Rheinfels Karola Amália. Azt mondják, nagyon csinos, de az arcképe még nem érkezett meg.

Aspremontné nem állotta meg, hogy rögtön levelet ne írjon Darmstadtba, ott azután többet olvastak ki a soraiból, mint amennyit Julianka beletett és Rákóczi egy nap azon vette észre magát, hogy ő most már vőlegény.

Úgy gondolta, erről hírt illik adnia gyámjának, a császárnak, meglátogatta tehát őfelsége gyóntatóját, Menegatti atyát, és megkérte, szerezze meg neki Leopold úr beleegyezését.

A jezsuita néhány nap múlva visszaadta a látogatást és meghozta Rákóczinak a császár parancsát, hogy utazzék Itáliába. Őfelsége kívánsága, hogy gyámfia töltsön egy esztendőt az olasz udvaroknál, hogy megtanulja a rangjához illő viselkedést.

Mikor már jó ideje járta Olaszországot, egy bécsi futár azt a hírt hozta utána, hogy szegény Magdolna hercegnő himlőbe esett és rövid szenvedés után elhunyt. Ugyanekkor a darmstadti hercegnő azt az értesítést kapta Bécsből, hogy Rákóczi Ferenc vadászat közben szerencsétlenül járt és szörnyethalt. És miközben a fiatalok szívében még forrón lüktetett az élet, esténként elmélázva imádkoztak egymás lelki üdvösségéért.

A gonosz ötlet egyébként nem a császártól eredt. Neki nem voltak gonosz ötletei, néha azonban vállalta a másokéit, ha el tudták vele hitetni, hogy arra "állambiztonsági okokból" szükség van. Ezúttal Eleonóra császárné tudta vele elhitetni, hogy az utolsó Rákóczinak nem szabad uralkodócsaládból házasodnia, különösen nem olyan családból, mely atyafiságot tart az Ausztriai Házzal. A felséges asszony elviselhetetlennek találta azt a gondolatot, hogy ő

sógorságba keveredjék "azokkal a magyar rebellis famíliákkal"".

Pedig ha meg tudott volna alkudni a büszkeségével, talán kevésbé véres lett volna a jövendő.

5.

Alkonyatkor a veneziai St. Moisé-templom lépcsőjén három álarcos ül. Pantalone, Pulcinello és Smeraldina .

A közeli Piazzáról áthallatszik a farsangoló tízezrek zsivaja. Az embertenger morajlásából egyes fütyülő, cincogó és sikoltozó hangok pattannak ki, mint rakéták az éji homályból.

A három álarcos beszélget, néha mindhárom egyszerre. Smeraldina mandolinát tart a térdén, amelyen akkordokat fog.

Smeraldina: "Kél a hold a lagunában..."

Pudlcinello: Jaj de émelyít a te holdvilágod lagunástól!

Pantalone: Ti olyanok vagytok, mint a majmok: mindig másról beszéltek!

Smeraldina: A majmok mindig másról szoktak beszélni?

Pantalone: Komoly dologról van most szó. Egy magyar herceg érkezett a városba, félig suhanc még, de olyan gazdag, hogy ez már szinte szemérmetlenség. Vele okvetlenül kell valamit kezdenünk.

Smeraldina: Ha egyéb baja nincs, mint hogy gazdag, arról még lehetne tenni.

Pulcinello: Nagyon őrzik azt a Ragoczkit, nem lehet a közelébe férkőzni.

Pantalone: Megpróbáltad?

Pulcinello: Megvételre akartam neki valamit ajánlani.

Pantalone: Smeraldinát?

Pulcinello: Nem. Gyöngyékszert.

Smeraldina: Magától értetődően hamisak voltak a gyöngyeid?

Pulcinello: Valódibbak, mint te, drágám!

Pantalone: Ne veszekedjetek örökké, hanem hallgassátok meg a tervemet. A herceg biztosan eljön a Piazzára

Smeraldina: Élve az álarcos szabadsággal, bele fogok kötni.

Pamtalone: Úgy kell intézned a dolgot, hogy meglássa az arcodat. Neked olyan ártatlan arcod van, kár, hogy nem használod ki okosabban.

Pulcinello: El kellene vele hitetned, hogy apáca vagy. Az idegenek közt mindenféle hírek keringenek a muranói apácákról.

Pantalone: Szamárság! Az apácát épp. olyan kevéssé fogják neki elhinni, mintha azt mondaná, hogy tonhal.

Smeraldina: Még mindig jobban eljátszom az apácát, mint te a becsületes embert!

Pudcinello: Az Isten áldjon meg, Pantalone, nyögd ki már, mit akarsz!

Pantalone: Ha a herceg lángot fog, akkor Smeraldina elcsalja a Carciofo-kaszinóba. Tudod, a Formosa-templom mögött...

Pulcinello: A púpos traktéros tartja a kaszinót.

Smeraldina: Nekem meséltek? Tegnap ott táncoltam Mylord Pembroke előtt.

Pantalone: A gondolában bevallod a hercegnek, hogy ősnemes család leánya vagy. Az idegenek ezt szeretik.

Smeraldina: Bízd rám, ez az én specialitásom.

Pantalone: Az apád palotájába viszed,
mert főrangú nő létedre nem mehetsz csapszékbe.

Smeraldina: Ez világos! De a Carciofo
lesz ősnemes apám palotája?

Pantalone: Az idegenek az ilyen dolgokban
nem olyan szőrszálhasogatók . .. Különben
megmondom majd a púposnak, hogy söpörtessen
a lépcsőn.

Smeraldina: A. családom természetesen
mantuai birtokára rándult, a cselédeknek kimenőt
adtam, tehát magunk leszünk a palazzóban.

Pantalone: A kaszinóban én fogadlak,
mert én leszek az apád!

Smeraldina: Madonna, visszajött a papa!
— Engem ájulás környékez...

Pantalone: Dehogyis környékez! Leküzdöd
zavarodat és azt mondod: "Kedves apám,

bemutatom önnek Ragoczki herceg urat..."
"Soha jobbkor, hercegem! — mondom én, —
ön együtt találja nálam főrangú barátaim
kicsi, de válogatott társaságát." Azzal bevezetem
az ebédlőbe, ahol Tanaglio éppen faraóbankot
ad...

Smeraldina: . "Hercegem, nem volna
kedve próbára tenni a szerencséjét?"

Pantalone: Az ifjoncnak rossz a lelkiismerete,
tehát nem mer ellenkezni. A többit
aztán bízzátok reám!

Smeraldina: "Mert én vagyok Grattino,
a hí-hí-híres borbély..."

Pulcinello: Mennyire becsülöd?

Pamtalone: Zaguriék a múlt héten ötezer
angol font erejéig vágták meg Pembroket.
Pedig a magyar gazdagabb.

Pulcinello: És én mennyit keresek az üzleten?

Pantalone: Nem mondok összeget, fiam,
mert nem tudom, mennyi lesz a haszon és nem
szeretek a levegőbe fecsegni, — hanem megbízhatsz
bennem, tökéletesen megbízhatsz bennem!

Smeraldina: Úgy beszél a tiszteletreméltó
aggastyán, mintha azt sem tudná, mi az a
Bagno!

Pulcinello: Hát csak trombitáld össze a
sipistáidat, mi majd elvégezzük a magunk dolgát.

Pantalone: Sipista kemény szó, nem

szeretem. De azért sietek, ti pedig menjetek a
Piazzára.

"Smeraldina: Most már kezdek kíváncsi
lenni arra a pénzeszsákra!

Pulcinello: Ha bekapja a horgot, egyenesen
az Arany Delfinbe viszed.

Smeraldina: Hát nem a Carciofoba?

Pulcinello: Miért engedjem át az üzletet
az öreg kártyanyúzónak? Gyöngeelméjűnek
kellene lennem!

Smeraldina: Tehát a Delfinbe! És azután?

Pudcinello: Én előre sietek és magamra
veszem a kapitányi egyenruhámat.

Smeraldina: A többit könyv nélkül tudom!

Reánk törsz kivont karddal és eljátszod
a nagy jelenést. "Hah, a menyasszonyom egy
idegen férfi karjai közt!"

Pulcinello: Tévedsz, nem a menyasszonyom,
hanem a húgom leszel. A húgom egy
idegen férfi karjai közt, az még irtóztatóbb
sértés!

Smeraldina: Mennyiről fog szólni a váltó,
amit aláíratsz vele?

Pulcinello: Azon még gondolkoznom
kell...

A San Marco-téren lovakat vezetnek körül
és az álarcos nép egetverő örömrivalgással
fogadja az állatokat. A lovakat, melyek holnap
versenyezni fognak a Riva degli Schiavonin,

úgy teleragasztották tarka szalagokkal
és arany tollakkal, hogy mindenhez hasonlítanak,
csak éppen lovakhoz nem. Velencei
ember nem is fogja soha megtudni, milyen egy
igazi ló.

Rákóczi másodmagával sétál a téren
nyüzsgő sokaságban. Kísérője Aspremont
Frigyes gróf, az altábornagy fivére. Frigyes
úr máltai lovag, jelenleg útban van
Málta felé és Bécs óta útitársa Ferkó úrnak.

A gróf: Észrevette azt a kis Smeraldinát?

Rákóczi: Melyik az? A mandolinával?

A gróf: Jó termete és csinos lába van.

Rákóczi: Ide jön! Egyenesen nekünk
tart! Vajon mit akar?

A gróf: Amit minden velencei nőstényke:
pénzt!

Smeraldina: Herceg, beszédem van önnel!.

Rákóczi: Beszéljen, hallom.

Smeraldina: Gazok összeszövetkeztek,
hogy önt kifosszák.

Rákóczi: Honnan tudja?

Smeraldina: Engem beavattak, hogy segítségükre
legyek.

A gróf: Ez érdekes!

Rákóczi: Kissé fantasztikusan hangzik.

Smeraldina: Ne kicsinyelje a veszedelmet.
Pénzért azok mindenre képesek.

Rákóczi: Jól van, majd vigyázok magamra.

Smeraldina: Kérem, jöjjön egy pillanatra
az árkádok alá.

Rákóczi: Mire jó az?

Smeraldina: Le akarom vetni az álarcomat.
Bízom benne, ha meglátja az arcomat,
akkor hinni fog nekem.

A gróf: Óvatosság!

Rákóczi: Azt az öt lépést megtehetem.

A gróf: Tovább ne menjen, hogy szemmel
tarthassam.

Az árkádok alatt a nő leveszi álarcát és
a fiatal úr szemébe tekint.

Rákóczi: Elhiszem, hogy ön nem tud hazudni.

Smeraldina: Nem egészen úgy van. Ha akarok, akkor tudok hazudni, de most nem akarok.

Rákóczi: Ki ön tulajdonképpen?

Smeraldina: Egy szegény leány, amilyen ezer van ebben a városban.

Rákóczi: És Pulcinello, akivel együtt volt?

Smeraldina: Volt osztrák katonatiszt. Elkergették a császári hadseregből. Most belőlem él. Pedig én utálom.

Rákóczi: Miért nem szabadul tőle?

Smeraldina: Erről sokat lehetne mondani, de az nem az ön fülének való.

Rákóczi: Ön meg akar engem menteni. Akár képzelt, akár igazi veszedelem volt: önnek van lelkiismerete és akinek lelkiismerete van —

Smeraldina: Ne fáradjon, kérem, bízza azt a gyóntatómra... Most különben nem a lelkiismeretem szólalt meg, hanem a szívem.

Rákóczi: A szíve? Jó tréfa!

Smeraldina: Igen, ön tetszik nekem. Miért titkoljam? Ön olyan... olyan, mint egy fiatal erdei fa... Ilyesmi nem terem ebben az ezerszínű pocsolyában... Mikor az imént Pulcinello megmutatta önt nekem, azt mondtam magamban: nem engedem bántani ezt a fiút!

Rákóczi: Ön azt mondta, hogy szegény leány. Talán elfogadja tőlem ezt?

Smeraldina: Mi van az erszényben?

Rákóczi: Pénz. Száz arany. Körülbelül annyi...

Smeraldina: Alamizsnának sok.

Rákóczi: Nekem nem sok, elfogadhatja nyugodtan.

Smeraldina: Jöjjön velem!

Rákóczi: Hová?

Smeraldina: Elvezetem valahová... Nem az Arany Delfinbe, hanem biztos helyre. Szereti a velencei dalokat? Énekelek önnek. Táncolni is tudok.

Rákóczi: Nem, nem megyek.

Smeraldina: Miért húzódik? Önnek ez csak egy kis farsangi kaland. Én tudok nagyon kedves lenni.

Rákóczi: Elhiszem, de nem akarok kalandot.

Smeraldina: Nem is volt még?

Rákóczi: Hát — nem volt!

Smeraldina: Nem csókolt még nőt? Nem is fog soha?

Rákóczi: Dehogy nem! Majd ha feleségem lesz.

Smeraldina: Addig nem?

Rákóczi: Nem.

Smeraldina egy percig hallgat, azután Rákóczi lába elé ejti az erszényt és eltűnik az álarcosok tömegében.

A fiatal úr nem is látta többet.

6.

Naplementekor néhány hölgy és gavallér sétált a firenzei Pitti-palota kertjében. A társaság központja a toszkánai nagyhercegné.

Franciául beszélgetnek, Louise d'Orleans nem érti és nem is kedveli az olasz nyelvet, melyet parlaginak tart. Igazgyöngyökkel teliszórt ezüst brokátruhát visel, hátrasimított vörös haján pedig gyöngyhálót. Szemöldöke és pillája is vörös, szeme zöldes, arcbőre pedig világítóan fehér. Nem egészen fiatal már, de egyelőre még sikerrel védekezik az évek rohama ellen. Versaillesben annakidején fehér viperának nevezték és ő szerette ezt a nevet.

— Ott jön a fenséges úr! — mondja az egyik udvarhölgy.

Medici Cosimo most lép ki a palota kerti kapuján. Kövér kis ember, kacsázva jár és vakmerően szembeszállva a divattal, felpödört

bajuszt visel. Nincs magában, barnahajú ifjú ember lépked mellette. A sarkában pedig a két fehér agara. Itália leglustább állatjai. Lassan kaptatnak föl a lejtős kerti úton.

— Ki lehet az? — kérdezi a nagyhercegné.

A kérdésre egy vörös bársonyba öltözött gavallér felel:

— Átutazó idegen, magyar herceg, Ragoczkinak hívják.

— Miféle ember?

— A római császár gyámfia. Úgy mondják,

Európa leggazdagabb nemesembere.

— Ó, már emlékszem! — mondja a nagyhercegné, — A Palais Royalban szó esett a Rákócziakról. Szövetségesei voltak a francia királynak... De hiszen ez nagyon csinos fiú!

— De még milyen csinos! — mondják kórusban a hölgyek.

Cosimo úr időközben fölért a társasághoz és bemutatja vendégét a nagyhercegnének. Természetesen ő is franciául beszél, mert ő is parlaginak tartja az olasz nyelvet.

— Madame, engedje meg, hogy jóindulatába ajánlhassam Borsheim báró urat, akiben az ön éles szeme fel fog ismerni egy híres "osztrák" fejedelmet.

Madame szakértően végigmustrálta, olyan pillantással, amelytől meggyulladhatna az ifjú, ha szalmából volna. Rákóczi nem gyullad meg, csak rákvörös lesz.

— Fogadja szerencsekívánataimat, herceg, — szól Madame Louise, anélkül, hogy levenné róla a tekintetét. — Valahányszor eddig a Rákóczi nevet hallottam, mindig ágyúkra és medvebőrökre gondoltam, de ön kellemes csalódást okoz az embernek.

— Jó kezekben tudom önt, Borsheim báró, — mosolygott, nem minden irónia nélkül, III. Cosimo, — és így visszamehetek az államtanácsba. Apropos államtanács! Úgy hallom, önnek kilátásai vannak az erdélyi trónra? Ha egy sokat szenvedett felebarátjának tanácsát akarja hallani, akkor óvakodjék attól, hogy beleüljön. Mert becsületemre mondom: nincs olyan utolsó mesterség, mint az uralkodás! Tudja, mi az: uralkodni? Unalmas emberek fecsegését hallgatni és ismeretlen tartalmú

papírokat aláírni.

A nagyherceg mosolyogva elment, abban
a tudatban, hogy elmondta egyikét az ő híres
elmésségeinek, melyekkel időközönként meg
szokta botránkoztatni az emberiséget. Két
fehér agara pedig utánakullogott az államtanácsba.

— Herceg, — kérdezte Madame Louise,
— érdeklődik ön kertek iránt?

— Ó igen, — mondta a fiatal úr, — különösen,
ha a kert olyan szép, mint ez!

— Szívesen megmutatom önnek. Kérem
a karját.

A kíséret hölgyei és urai visszamaradtak.
Ők tudták, miért. Csak egy pávakakas követte
őket csökönyösen.

— Ezt a kertet ön szokta gondozni, Madame? — kérdezte Ferenc úr.

A nagyhercegné meglepetten nézett reá.

— Én? Hogy jut eszébe?

— Mert nálunk Magyarországon a kerti gazdaság a nőkre tartozik... Az én édesanyám is...

Elhallgatott és elpirult. Madame Louise különösen mosolygott. Furcsák lehetnek azok a magyar dámák! Azt is hallotta már róluk, hogy csizmát viselnek...

— A császár megbízásából utazik? — kérdezte, hogy másra terelje a szót.

— Nincs semmi megbízásom. Mulatságból utazom.

— Mi mulattatja Itáliában? A szúnyogok vagy a koldusok ? Más itt nincs.

— De igen, Madame, ön is itt van.

Madame elmosolyodott. No lám, hiszen ez sokat ígérő ifjúnak látszik!

— Beszéljünk önről, — mondta. — Volt már Rómában?

— Most készülök oda.

— Mit fog ott csinálni?

— Tisztelegni akarok a szentatyánál, azután sorra járom a hét főtemplomot, hogy elnyerjem a nagy búcsút.

— Ha beszél a pápával, kérdezze meg, hol imádkoznak tulajdonképpen a rómaiak,

mert a templomaikat arra használják, hogy
pénzért mutogassák. Ők különben úgy vannak

a vallással, mint a doktorok az orvossággal:
másnak beadják, de maguk nem élnek vele.

Rákóczi ijedten nézte a nagyhercegnét,
ilyen nyelven még nem beszéltek vele...

— Persze, Nápolyba is el fog látogatni?
Adhatok ajánló levelet a királynéhoz. Figyelmeztetem
azonban, az udvarban ne üljön le
kártyázni, mert rossz tapasztalatokat fog szerezni.
Különösen a királyi fenségektől óvakodjék!

A Palais Royal fehér viperája hű maradt
önmagához, minden szó, amely kijött a száján,
csepegett a méregtől.

— Mivel tölti idejét Firenzében? — kérdezte
később.

— Mindenekelőtt mestert keresek, aki
leckéket ad nekem az olasz művészet történetéből.
Itt rengeteg sok a szép kép és szobor
és én úgy látom, nem sokat értek a művészethez.

A nagyhercegné elnevette magát.

— Nyugodjék meg, mások sem értenek
hozzá, csakhogy nem szokták olyan őszintén
bevallani, mint ön. De beszéljünk mulatságosabb
dolgokról! Sokat táncolt Velencében?
Mert ott egyebet sem tesznek.

— Szomorú hírt vettem és azért lemondtam
a farsangi szórakozásokról.

— Haláleset?

— Az.

— Ön nem visel gyászt, tehát illegitim

bánat?

Madame-ot mulattatta, hogy a fiatal úr
arca megint vérvörös lett.

— A jegyesem volt, — mormogta halkan.

— Ó?! Akkor tehát keresztényi kötelességünk,
hogy elűzzük az ön komor gondolatait.
Intse csak ide azt az ökörvérszínű urat, ő az
én udvarmesterem... Mondja csak, kedves
Uberti gróf, miféle szórakozásokat tartogat
nekünk?

A gróf jegyzéket vett ki a zsebéből.

— Holnap agarászat Fiesoleban, utána
piknik a cédrusok alatt...

— Hercegem, Uberti barátunk majd szerez
önnek vadászlovat a nagyherceg istállójából.
És holnapután mi lesz?

— Délután semmi, a balettre készülünk.

— Diana és Endymion... Én táncolom
Diana szerepét. Ha nem unja, nézze meg, herceg.
Menjünk tovább, Uberti!

— A rákövetkező nap péntek. A sanmarioi
apát úr előadást tart a hölgyeknek.

— A mennybéli Jeruzsálembe vezető útról.
Ez alól fölmentem, herceg.

— Bocsánat, én nagyon szeretem a vallásos
elmélkedéseket...

— Szereti? Akkor hát lépjen rá bátran a
mennybéli Jeruzsálembe vezető útra! És szombaton,
Uberti?

— Akkor lesz a nagy kerti ünnepünk.

— Köszönöm, eleget tudok!

Az udvarmester eltűnik a bokrok közt.

— Ön tehát meg fog engem nézni Diana

szerepében, bár az a veszedelem fenyeget,
hogy a sanmarioi apáttal együtt meg fog botránkozni
az én mitológiai jelmezemen. Dehát
Istenem, talán a magyarok előtt sem titok,
hogy a nőknek is van térdük? Szombaton lesz
a kerti ünnep... Hol szállt ön meg Firenzében?

— A Salviatti-palotában.

— Egy jótékony géniusz majd küld önnek
jelmezt, mert álarcos ünnep lesz. Én is
jelmezben leszek és senki sem tudja, mifélében.
És fogadom, hajnalig nem is fogja megtudni,
csak az, akinek magam mondom meg.

— Bocsánat, Madame, a jegyesem csak
két hónappal ezelőtt...

— A mi kerti ünnepeink híresek Itáliában.
Ha magunkra vesszük az álarcot, akkor
előbb levetkőztetjük a herceget és a nagyhercegnét,
marad két jókedvű démon, aki félelem
és felelősség nélkül átengedi magát a farsang
sodrának. A démon azt teheti, amit akar, amit
pedig elér, az az övé... Szóval eljön?

— Madame, én megfogadtam, hogy nem
veszek részt semmi vigalomban.

— Megfogadta, értem, és ha megszegné
fogadalmát, az áldozat, talán bűn is lenne. De
nincs Firenzében olyan nő, akiért érdemes
lenne áldozatot hozni, vagy mondjuk: bűnbe
esni?

— Igazán nem tehetem, Madame...

A nagyhercegné nem szólt többet erről.
Fehér arcát lassanként egy kemény vonás

torzította el, amely tíz esztendővel öregítette.
Később azt mondta:

— Itt jönnek a hölgyeim. Ha elutazása
előtt nem találkoznánk többet, szerencsés utat
kívánok. Rómában mindenesetre látogassa
meg a katakombákat. Ott vannak eltemetve a
szent aszkéták.

Az ifjú úr zavartan elvonult. Igen restellte,
hogy magára vonta ilyen előkelő hölgy
nehezteléséét. És nem is sejtette, hogy a veneziai
kis Smeraldina jóval előkelőbb nő volt
ennél a nagyhercegnőnél.

AZ ARA.

1.

Félesztendővel később...

Köln városában, a Sankt-Jörg-ház emeleti
szobájában, egyedül ül a hessen-rheinfelsi
uralkodó, Károly herceg. A szoba nagy és alacsony,
falainak tölgyfaburkolata megfeketedett
már a kortól.

A herceg terebélyes termetű úr, dupla
tokája van, egyébként taplószínű ruhát visel
és ezüstpipából füstöl. A kecskelábú asztalon
ónkorsó áll, akkora, mint egy vártörő mozsár,
otthon főtt sör van benne, melynek receptje az
uralkodó hercegné titka.

A nyári hőség miatt serenissimus ledobta
fürtös parókáját. Kerek, nagy fejét pihék
borítják ; olyan, mint egy óriás pitypang, amit

városiasan férfihűségnek neveznek.

A padló egyszerre inogni kezd és, a lépcsőmászástól kifulladva, a szobába lendül Alexandra hercegné. Neki három tokája van.

— Hát te mit hápogsz úgy? — kérdezi a herceg.

— Képzeld, levél jött Párizsból!

— Liselotte nénitől?

— Szent Mihály-napján részegek voltak az udvarhölgyei. Luxembourg és Toulouse berúgatták őket. Liselotte már csak azt várja, mikor pusztítja el Isten azt a Sodomát.

— A derék Liselotte úgy ül a Palais Royal-ban, mint a német lelkiismeret. Azt hiszem, nagyon boldogtalan lenne, ha a franciák egy nap az erény útjára térnének és nem volna többé min megbotránkoznia. A magyar hercegről nem ír?

— De igen. Azt mondja, ha akarja Málit, akkor két kézzel kapjunk utána, mert olyan gazdag, hogy otthon ezüsttel patkoltatja a lovait.

Serenissimus kicsinylően legyintett.

— Nektek, asszonyok, csak jár a szátok, de én intézkedem! Tudod, mi az újság? Holnap reggel itt lesz Rágoczi!

A hercegné szeme kerekre nyílt a csodálkozástól.

— Te, Károly, hogy lehet olyan gyorsan?

— Rágoczi a császártól Badeni Lajos rajnai táborába kéredzkedett, hadviselést tanulni — hehe! Heilbronn egy macskaugrás

ide... Gauden, a mainzi ügyvivő, ezt kicsinálta Bécsben, Aspremontnéval.

— Ezért hozattad ide a kolostorból Málit?

— Ezért hát! Nézze meg a herceg és ha kell neki, egy-kettőre megesketi őket József Kelemen érsek. Ezt is kicsináltam!

- Károly, miért kell olyan lóhalálába?
— Nyélbe kell ütni, mielőtt még neszét veszik a bécsiek. Ők valami elnyűtt grófnét akarnak a nyakába varrni, nehogy fejedelemleány legyen a felesége.

— És miért ne legyen fejedelemleány?

— Azt neked hiába magyaráznám, Xandi, úgy sem értenéd meg, mert politika. Elég annyi: Máli revén Rágoczi rokonságba kerül Liselotte-tal és Liselotte révén XIV. Lajos királlyal és attól a bécsi udvar fölmászik a falra.

— Mondd csak, hány esztendős a magyar?

- Tizennyolc és fél.

— Máli tizenöt, — éppen a legjobb korban vannak. Aztán biztos, hogy olyan gazdag legény?

— Nézd meg ezt az írást! Százötvenezer forintot móringol, tizenötezer forint ára ékszert vesz neki, a maga költségén külön udvartartást rendez be annak a kis fruskának, harminc emberrel és húsz lóval.

— Húsz lóval? Te irgalmas Isten, de jó dolog is lehet, ha annyi pénz van a háznál. Nehéz ám pénz nélkül uralkodni.

— Melyik uralkodónak van ma pénze?

Magának a császárnak sincs! – állapította meg Serenissimus.

– Jaj, de kíváncsi vagyok, mit szól majd Máli.

– Máli?! – kérdezte a herceg és majdnem megharagudott. – Mi köze neki ehhez?

– Nono, ő lesz a Rágoczi felesége, nem te!

– Ha én, az apa, az uralkodó herceg, azt mondom, hogy így lesz, akkor minden teremtett lélek fogja be a száját!

– De milyen okos fejed is van neked! – szólt elismeréssel a hercegné és gyöngéden megcsókolta az ura pelyhes tarkóját. Az uralkodó herceg pedig széles tenyerével pajzánul rácsattintott a feleségére, ott, ahol éppen érte.

2.

Két nappal később...

Ugyanabban a szobában, ahol tegnapelőtt Károly herceg sörözgetett, Karola Amália hercegnő ül a hímzőrámája mellett. Családi körben Málinak hívják. Szőke, karcsú, finom, rajongó szemű és édesarcú leány. Nagy toalettben van, a szoknyája nehéz brokát, magától is meg tudna állani a padlón. A hercegnő haja púderes; édesanyja ráakasztotta a családi ékszert, gyerektenyérnyi opálkövekkel.

Oltárterítőt hímez, azaz csak úgy tesz, mintha hímezne, a valóságban csupa fészkelődő várakozás, állandóan a szobaajtó felé pislant.

Ha valaki a folyosón jár, attól mindig meginog a fapadló. Most is inogni kezd és

ekkor a hercegnő arca pipacsvörös lesz.

Kívülről a lakájok fölrántják az

ajtószárnyakat: itt van ő, a kérő! Máli az izgalomtól félájultan fölemelkedik a hímzése mellől.

— Anyának... majd szólok anyának...
— hebegi.

— A hercegné tudja, hogy itt vagyok és engedélyt adott, hogy négyszemközt beszéljek önnel.

— Velem? — csodálkozik és védekezik Karola Amália.

— Kérem, üljön vissza a helyére és...
Ön tudja, mit akarok kérdezni?

Máli ijedten néz körül, mint a csapdába jutott madár.

— Azt fogom tenni, amit kedves szüleim parancsolnak.

Nevezetes, hogy a leány szepegése fölényes nyugalmat ad az ifjúnak. Kissé elgondolkozik, majd más úton próbál közeledni.

— A mi ismeretségünk úgy kezdődött, ahogyan a mi köreinkben szokott. Én csak az arcképét láttam és az nagyon megtetszett nekem... De mikor tegnap szemtől-szembe láttam, akkor...

Elhallgatott. A leány nem mert ránézni, pedig igen szerette volna tudni, mi volt akkor? A fiatal úr aztán megmondta:

—...akkor világos lett előttem, hogy a festő kontár, mert ön a valóságban százszor szebb...

Karola Amália a padlóra tekint, szeretne elsüllyedni, de az arca csodálatosképpen csupa verőfény. A kérő tovább beszél:

— Ha ön a feleségem lesz, magyar asszonnyá kell lennie.

A hercegnő valamit mond, olyan halkan, amilyen halkan talán a hangyák beszélnének, ha ugyan beszélnének.

— Nekem azt mondták, hogy mi... hogy ön Bécsben fog lakni...

— Van Bécsben házam a Himmelpfort utcában, de ott csak szállóvendég leszek. Sárosban kell élnem, mert én Sáros megye főispánja vagyok.

— Főispán? Mi az: főispán? — érdeklődik nekibátorodva a leány.

— Körülbelül annyi, mint — kormányzó. Ha a feleségem lesz, akkor segíteni fog a munkámban.

— Ó, én nagyon együgyű vagyok...

— Az ön munkája csak annyi lenne, hogy ott éljen a magyarok közt és próbálja őket megszeretni. Mert a mi népünk nagyon árva. Mindenki cserben hagyta, senki sem törődik vele, legkevésbé azok, akiknek kötelességük volna. A sok szenvedése közül talán ez a legfájdalmasabb: az elhagyottság érzése!

— Milyen emberek a magyarok? Nekem azt mondták: háborút viselnek a tulajdon császárjuk ellen.

— Nekem az lesz a hivatásom, hogy békét szerezzek az uralkodó és népe között. Én

azt hiszem, minden viszály oka: egymás meg
nem értése. Ha a nép ismerné urát és ha a császár
ismerné a magyarokat, — mert Leopold

császár nagyon jó ember — csak a miniszterei...

Karola Amália egyszerre igen beszédes
lett.

—. Én is tartozom önnek egy vallomással.
Tudnia kell, igen, tudnia kell, én nem vagyok
olyan leány, mint a többi... Mert nekem,
igen, nekem néha kísérteties jelenéseim vannak...

— Jelenések? — hökkent vissza Rákóczi.

— Már kisleány korom óta... néha
egy idegen szobát látok magam előtt...
A templomban is, de otthon is, ha egyedül vagyok,
látom a szobát... mindig ugyanazt...

— Miféle szoba az?

— Szürkefalú, kopár kis szoba, egészen
olyan, mint egy kolostori cella... A szobában
egyszerű ágy áll, az ágy körül viaszgyertyák
égnek, az ágyon magam fekszem, mozdulatlanul,
besüppedt szemhéjakkal, feszülettel az
összekulcsolt kezeimben... A gyóntatóm azt
mondja: az én halottas szobám.

— Jaj, de különös! — mormogta Rákóczi
és egyszerre valami forró, édes részvétet érzett
a rózsás gyermekleány iránt, akit megigézett
a halál, mint az erdei madarat a kígyó.

— A gyóntatóm, — folytatta a hercegnő
— a gyóntatóm azt mondja, ez nagy szerencse,
az ég különös kegyelmének jele... Az égbeliek
azért küldik nekem a jelenést, hogy eltérítsék
gondolataimat a földi élet hiúságaitól,
a túlvilági élet felé...

A leány kis szünetet tartott, majd azt mondta:

— Most mindent tud, herceg, kérdés azonban, kell-e önnek ilyen leány?

Rákóczi alig tudott beszélni a megindultságtól.

— Most már százszor inkább kívánom, hogy a feleségem legyen!

A hercegnő arcát valami igen bájos derű világította meg. Az ifjúra emelte szemét és akadozva mondta:

— Ha ön azt hiszi, ha igazán azt hiszi, hogy valami hasznomat veheti Magyarországon, akkor én szívesen megyek önnel. És meg kell önnek mondanom, hogy ereimben magyar vér folyik és azt hiszem, könnyű lesz megszeretnem a magyarokat. Az én tizennegyedik dédanyám Árpádházi Szent Erzsébet volt.

Mindketten fölkeltek. Zavartan nézték egymást, mert érezték, hogy most valaminek történnie kell. Rákóczi tétován kitárta karját, a hercegnő pedig lehunyta szemét.

A fiatal úr kissé esetlenül magához vonta, de nem csókolta meg. Pedig érezte, hogy most azt kell tennie, mert ha nem teszi, akkor pipogya legénynek fogják tartani. Mindkettőjük szíve félelmetesen kalapált...

Végül is Karola Amália volt az, aki odakínálta jegyesének a rózsás ajkát.

92

HAJDÚ-TOBORZÓ.

1.

Reggel volt Sáros-megye ünnepi közgyűlése.

Rákóczi ugyan már háromhónapos kora
óta főispánja a megyének, kiskorúsága idején
azonban Erdődy György volt a helytartója és
a megye ma iktatta csak be méltóságába.

Az egész nemesség begyűlt Eperjesre,
hogy szemtől-szembe lássa a legendás szabadsághősök
fiát, őt, akiről annyit beszéltek, akit
annyira vártak és akiben olyan nagyon reménykedtek.

A nemes asszonyok is bejöttek, mert szepegtek
a vágytól, hogy megláthassák az új főispánnét.
De szegény jobbágyok is csapatosan
gyülekeztek a vármegyeháza elé; a parasztok
mindig úgy érezték, nekik valami külön közük
van a Rákócziakhoz.

A nevezetes nap azonban általános kiábrándulással
kezdődött. Urak és parasztok keserű
megdöbbenéssel tapasztalták, hogy az erdélyi
fejedelmek ivadéka, Bécs ostorának örököse,
német "plundrában" jár. Egyebekben

sem váltotta be a várakozásokat, mert latinul
ugyan folyamatosan szónokolt, sőt jeles orátornak
mutatta magát, mikor azonban magyarul
kellett szólnia, szánalmasan makogott. A kiejtése
olyan németes volt, mint a császári tiszt uraké.
Szóval: sokkal nagyobb mágnás volt,
semhogy jó magyar lehetett volna.

De a fiatal fejedelemasszonnyal is baj
volt. Szépnek ugyan igen szép volt, akár a hajnali
csillag, de beszélni nem lehetett vele,
mert sem magyarul, sem latinul, sem tótul
nem értett.

Estére a főispánék nagysárosi kastélyukban,
macskaugrásnyira a székvárostól, vendégül
látták a nemes atyafiságot. A tállyai bor
azonban nem engesztelte meg a szíveket, csak
megoldotta a nyelveket. A vármegye híres szónokai
keserű célzásokkal spékelt pohárköszöntőket

eresztettek meg, kijelölvén főispánjuknak
az utat, melyen haladnia kell, hogy dicső
ősei nyomdokába léphessen.

Később, mikor még jobban nekimelegedtek,
a kormányt szidták, persze igen óvatosan,
inkább csak virágnyelven, mert hiszen köztudomású
volt, hogy egy-egy boros fővel elmondott
oráció már nem egy ékesszavú magyart
juttatott a spielbergi börtönbe.

Lakoma után táncra kerekedtek. A főispánék
is nagy kedvvel járták, hogyne, hiszen
Rákóczi még nem volt tizenkilenc éves, Rákócziné
pedig alig múlt tizenöt. Az ifjú fejedelem
olyan jól érezte magát a vidám és szókimondó

magyar dámák közt, mint a háziállattá szelídült
vad, mely megint visszatalált az erdejébe.

De aztán egyszerre elment a táncos kedve,
amint meglátta a felesége könnyázott, sápadt
arcát, amelyen Nióbe fájdalma vonaglott. Az
asszonyka valósággal betege volt a féltékenységnek.
Az udvarmesternője, Edle von Gibinger,
akit Németországból hozott magával, el
tudta vele hitetni, hogy a kacagó szemű sárosi
asszonyok a romlottság démonjai, akik összeesküdtek
az ő boldogsága ellen.

Különös volt, hogy maga a fejedelemasszony
szenvedélyesen szerette a táncot, egyik
gavallér karjából a másikéba repült és egy
pillanatig sem gondolt arra, hogy ezzel megbánthatná
az urát. Női logikával elvégezte,
hogy "ez egészen más dolog".

A mulatság még javában folyt, mikor elkésett
vendég érkezett. Fejedelmi tartású, szálas
szép férfi, talán tíz esztendővel idősebb
Rákóczinál. Olyan gazdag magyar ruhát viselt,
hogy elállott tőle a kisnemesek lélegzete.
A gyémántok, melyek a dolmánygombjain

szikráztak, vagyont érhettek. Bercsényi Miklós gróf volt.

Mint tartományi főhadbiztos, mostanában Eperjesen székelt, de Rákóczi még nem találkozott vele itthon, csak Bécsben látta néha.

Leült vele egy kis asztalhoz. Mikor az apród ezüstpoharakat rakott eléjük, lesöpörte az asztalról és azt mondta:

— Aranypoharat ilyen vendégnek!

A két férfi mohó kíváncsisággal figyelte egymást. Bercsényiről köztudomású volt, hogy igen gazdag úr és hogy ungi várkastélyában fejedelmi udvart visz.

Rákóczi azt is tudta róla, hogy mint önkéntes, részt vett Budavár ostromában és haláltmegvető vitézségével annyira kitűnt, hogy a főhadvezér ott, a rommá lőtt város piacán, kinevezte ezredesnek.

Borotvaéles eszű politikus és félelmetes vitatkozó hírében állott, lángoló magyar érzése miatt mindenki tisztelte, igazi népszerűsége azonban még sem volt, gőgjével és örökös gúnyolódásával elriasztotta magától embertársait. Nem is titkolta, hogy az embereket általában ostobáknak és haszontalanoknak tartja.

— Tündérszép asszonyt hozott nagyságod a Rajnáról! — mondta a gróf.

Rákóczi, szokása ellenére, beszédes lett. A Bercsényi komor tűzben égő bikaszeme és félelmetes híre felizgatta és megigézte. Nagyon szerette volna, ha a gróf is annyira vonzódnék hozzá, mint ő maga első pillantásra Bercsényihez.

A feleségéről lévén szó, elmondta esküvőjük utójátékát. Mert ilyen is volt! Mikor hazafelé

utaztak, Frankfurtban egy ismeretlen ember levelet adott át a fiatal férjnek, a levelet Darmstadti Magdolna hercegnő, az ő halottnak hitt arája írta. A hercegnő arról értesítette, hogy ő is halottnak tudta Rákóczit és most,

mikor már tisztában van vele, milyen lelketlen játékot folytattak kettőjükkel, mélabús búcsút mond neki.

De tovább is volt! Bécsben szobafogságot adtak a férjnek, a menyecskét csak több napi lealázó várakoztatás után fogadta Eleonóra császárné, magát Rákóczit egyáltalában nem kívánta látni az udvar. Mindez a kormány javaslatára történt, amely kívánatosnak tartotta, hogy Rákóczival éreztessék: milyen tapintatlanság volt, hogy a "rangján felül" házasodott...

— Erről rájuk ismerek! — mondta a gróf. — Korlátolt elmével és korlátlan önhittséggel intézik emberek és népek sorsát.

A házigazda kissé meghökkent. Az ilyen beszédet ő nem kedvelte.

— A császár szeret engem... Nemes, jó úr, — mondta komolyan. És hozzátette: — Csak a tanácsosai —!

A cigány, az öreg Czinka, két kontrással odasompolygott Bercsényi háta mögé. Valami lassú magyar nótát húzott, mely tele volt szomorúsággal és komor tűzzel. Ferenc úr is fölneszelt. A nóta úgy beléje markolt, mint valami elfelejtett, ősrégi dajkadal.

Halk zenekíséret mellett beszélgettek tovább.

És most itt marad nagyságod? — érdeklődött a gróf.

— Egy ideig itt.

— És mit szándékozik csinálni?

— Meglátom, mit lehet.

— Csak egyet lehet!

— És mi az?

— Ha köztünk él nagyságod, hamar meg fogja érteni magától is.

Ittak. Később azt kérdezte Bercsényi:

— Tudja-e nagyságod, kicsoda ebben a nyomorult hazában Rákóczi fejedelem?

— Szegény, tévelygő halandó, — adta vissza a házigazda.

— A Rákóczi név erő, mely tüzet gyújt a lelkekben és acéllá keményíti a szíveket. Ha úgy akarja nagyságod, akkor a Rákóczi név trombitariadó, amelytől talpra ugrik a legálmosabb magyar is. A Rákóczi név ennek a letiport koldusnemzetnek egyetlen gazdagsága és büszkesége.

A fiatalember elhalványodott. Egyszerre úgy érezte, mintha süllyedne alatta a padló.

— Ne mondjon kegyelmed ilyet! Hogyan bírna el az én vállam ekkora terhet?!

— Pedig jó lesz, ha idejében nekigyürkőzik a teherhordásnak, mert ezt ugyan senki sem fogja eltávoztatni nagyságodtól!

Kis szünet után hozzátette:

— Hacsak idejében hintóba nem ülteti a szép hercegnőjét és el nem szökteti bécsi palotájába.

— A szökés hajlandósága nincs a véremben!
— szólt emelt fővel a házigazda.

Bercsényi odanyújtotta kezét az asztalon
keresztül.

— Szeretném, ha nagyságod hívének és
barátjának tekintene. Nem vagyok barátkozó
természet, de fogadom, ezt a barátságot mindhalálig
tartanám.

Az öreg Czinka, aki bizonyára már sokat
muzsikált az ungvári gróf fülébe, előrenoszogatta
a tárogatós fiát.

Miféle hangot adott az a síp? Hosszan elnyújtott
sikoltás, mintha valaki, akit halálfélelem
környékez, segítségért kiáltana... Még
egy rikoltás, tele panasszal, váddal és kétségbeeséssel.
Azután nyüzsögve közeledik valami
a zene hullámain, egy titokzatos, félelmetes
erő, jön, loholva vágtat, nő, dagad, harsogásával
betölti a házat... Az emberek szíve védekezik
az ismeretlen veszedelem ellen, aztán megadja
és mámorosan beledobja magát a zene
tüzes mélységébe... Miféle muzsika ez? A
gyűlölet éneke, az eszétvesztett, tajtékzó haragé,
a bosszú himnusza...

A nemes urak sápadt arccal, elborult
szemmel nyelik magukba a szilaj és baljóslatú
hangokat. Czinka muzsikáló szélviharja elsöpri
a szívekből a rárakódott salakot és hamut,
és lám, a hamu alatt izzó, fájdalmasan
sütő parázs él. Czinka sípjai és hegedűi világgá
üvöltik a titkot, mely alaktalanul és öntudatlanul
lappang minden magyar lélekben.

Bercsényi a házigazda fehér arcába tekint
és szárazon magyarázza:

— A hajdú-toborzó.

Karola Amália a táncterem ajtajában áll

és az urát nézi... Mi történik Ferkóval?
Mert valami történik vele, valami, ami ugyanazt
a közös idegen vonást vési rá az összes
magyar arcokra és ami fájdalmas gyanúval
és félelemmel tölti el a német asszony szívét.

Most megint féltékeny! Féltékenysége a
komor arcú, szikrázó szemű Bercsényi ellen
fordul és keserűbb annál, amit az édes mosolyú
magyar asszonyok iránt érzett.

2.

Keczer Sándor uram, az alispán, másnap
azt jelentette, hogy az eperjesi császári kommandóhoz
parancs érkezett több Rákóczi-vár
lerombolása dolgában.

Az ifjú fejedelem elhalványodott, mikor
megtudta, hogy a halálraítélt kastélyok közt
van Ecsed is, az ő gyönyörű vára, melyet a
Báthoryaktól örökölt és melynek világszerte az
a híre, hogy megvívhatatlan.

— Miért akarják elpusztítani? — kérdezte
Rákóczi. — Hiszen régóta német őrséggel
rakták meg.

— Költségkímélési szempontból, mondják
ők. Hogy ne kelljen a várban katonaságot
tartaniok. Ez persze csak ürügy.

— És mi az igazság?

— Az igazság, hogy Bécsben a Rákóczi
név annyi, mint a forradalom. De valljuk
meg, nemcsak Bécsben, hanem Magyarországon

is. Németnek és magyarnak hite szerint a

forradalom nagyságod vérében van a születése óta, úgy örökölte őseitől, mint más emberfia az orra vágását vagy a haja színét. Aki Rákóczi, az veszedelmes, akár az oroszlán. Ha fogságban született is, ha tejen nevelődött is, ha béketűrő és engedelmes is, azért mégis csak oroszlán.

Az alispán egyébként arról is jelentést tett, hogy az eperjesi császári tisztek közt nagy a felháborodás, azt beszélik, a főispáni beiktatás és a nagysárosi lakoma "forradalmi" tüntetés volt. Kizárólag magyar táncokat jártak, a pohárköszöntők pedig csak a hazáról emlékeztek meg, de sértő módon elhanyagolták a császár őfelségét. Különösen szemet szúrt, hogy egy Vay báró, a költő Zrínyivel példálódzgatván, holmi magyar nemzeti hadsereget emlegetett.

— Hadsereg csak egy van: a császári! — trombitálta bőszülten a tábornok úr. — Mihelyt magyar hadsereg, már ipso facto rebellis!

A főispán mosolygott. Keczer azonban úgy vélekedett, az eset nem nevetni való. Mert hiszen köztudomású, hogy az eperjesi tisztikarnak hivatalos kötelessége Rákóczi politikai ellenőrzése. A kommandó állandóan szemmel is tartja a fejedelmet és minden lépéséről kimerítő jelentéseket küldöz Bécsbe. Az ellenőrzést persze a katonák megszokott túlbuzgalmával és tapintatlanságával végzik.

— Hiszen tudom, — mondta Rákóczi, — a családomnak vannak ellenségei, itt is, Bécsben is. De a császár istenfélő és igazságszerető uram. Ő megvédi az ártatlanul rágalmazottat.

Az alispán erre csak ennyit mondott:

— Zrínyi János gróf urat nem védte meg.

Zrínyi János Rákóczi fejedelem nagybátyja. Ő a család jajgató kísértete; ha éjjel megjelenik az ágyasházakban, senki sem tud tőle aludni.

Császári kapitány volt az utolsó Zrínyi, azt hitte szegény, ha szolgálja Ausztriát, akkor biztonságban lesz tőle, de huszonöt éves korában váratlanul rácsapott a kormány fanatikus Zrínyi-gyűlölete és bebörtönözte.

Ha találtak volna ellene körömfeketényi bizonyítékot, de szívesen lenyakazták volna; mivel semmit sem találtak, beérik azzal, hogy földalatti pincék homályában rohasztják el testét és lelkét. Legújabban az a hír, hogy megőrült a börtönében. Most már egyáltalában nem szabad többé napvilágra jönnie, nehogy szánalmat keltsen az emberekben és ilyen módon izgasson a kormány ellen.

INCOGNITA.

1.

Július havában Rákóczi váratlanul betoppant a bécsi Aspremont-palotába. Nénje, Julianka, templomban volt, sógorát azonban otthon találta.

— Hogyan kerül ide nagyságod? — csodálkozott az altábornagy.

— Menekülök! A múlt héten dicsekedtem el valakinek, hogy nem vagyok hajlamos a szökésre és most máris meg kellett ugranom.

— És ki elől?

— A szeretet elől.

Németül beszéltek és mivel a német nyelv nem tesz különbséget szeretet és szerelem

közt, Aspremont tréfára fogta a dolgot.

— Szőke vagy barna? — kérdezte.

A fejedelem azonban nem volt tréfás kedvében.

— Arról van szó, hogy a Hegyalján Thököly veteránjai föllázadtak valami Tokaji nevű züllött hajdúhadnagy vezetése alatt és elfoglalták a tokaji és pataki váramat.

— Nagyságod ellen lázadtak fel?

— Dehogy! A császári katonaság ellen, mely az én váraimat megszállva tartja. Éjjel megmászták a falakat és felkoncolták a helyőrséget. A pataki kommandáns éppen Sátoraljaújhelyen járt, vásárt nézni, őt ott vágták le harmincad magával.

— Sacrebleu, hiszen ez nagyon komoly eset!

— Ekkor aztán utánam vetette magát az egész lázadó had, hogy elfogjon. Arra akartak kényszeríteni, hogy vezérük legyek.

— És mit tett nagyságod?

— Nem tehettem egyebet, mint futásra fogni a dolgot. Először Kassára akartam menni, ott Nigrelli a kommandáns, az én jóbarátom, de arra már nem volt szabad az út. Szendrő vára felé kanyarodtam tehát, de az öreg Guadagni úgy megijedt tőlem, hogy semmi áron sem akart kaput nyitni. Így aztán Bécsbe kellett jönnöm.

— Sok kárt szenvedett nagyságod? — kérdezte az altábornagy.

— Eddig semmit, a lázadók kímélik a

tulajdonomat, sőt mikor kezükbe esett egypár poggyászos szekerem, őrséget adtak melléjük, úgy küldték utánam.

A sógor jó ideig hallgatott, végül azt mondta:

— Tudja-e, nagyságod, hogy a nagyapja, Zrínyi Péter úr, a maga idejében ugyancsak önként jött Bécsbe, hogy igazolja magát?

— Mit akar ezzel mondani, sógor?

— Csak annyit, hogy Rákóczi nevét viselni veszedelmes dolog. Önnek vannak ellenségei. Például Kinsky vagy Kollonich... Mit szándékozik most már Bécsben csinálni?

— Mindenekelőtt fölkeresem Kinskyt és Kollonichot.

Egész életében így tartotta: megkeresni az ellenfelet és szembe nézni vele.

A miniszter éppen írásbeli előterjesztést készített őfelsége számára, a hegyaljai parasztlázadás ügyében.

— Kétségtelen, — mondta, — hogy a zendülést Rákóczi Ferenc szervezte, a saját nagyratörő tervei szolgálatában. Az összes beérkezett jelentések megegyeznek abban, hogy a népet Rákóczi nevében hívják fegyverre és hogy a lázadók feltűnően kímélik Rákóczi minden tulajdonát. Több bizonyíték nem is kell a bűnössége mellett!

A zendülésből azonban nem az lett, amit a felbujtó remélt, nem lett országos fölkelés, csak közönséges parasztlázadás, a vezér tehát megijedt és hogy a következmények elől meneküljön, cserbenhagyta híveit és maga Bécsbe szökött. Itt kétségkívül kísérletet fog tenni,

hogy az udvar előtt igazolja magát...

Alázatos előterjesztésében Kinsky gróf
végül szabadkezet kért, hogy olyan rendszabályokat
alkalmazhasson, amelyek segítségével
egyszer s mindenkorra elejét lehet venni

hasonló események megismétlődésének. Az alkalom
kedvező erre, mivel ebben a pillanatban
a Rákóczi-ház összes tagjai Bécsben vannak.

A miniszter tudta, hogy a császár kedveli
ezt a módszert: "szabad kezet" adni valakinek
és így mentesíteni a saját lelkiismeretét...

Még el sem készült előterjesztésével, mikor
a titkára jelentette, hogy Rákóczi herceg
kíván tisztelegni őexcellenciája előtt.

— Hallatlan vakmerőség! — csodálkozott
magában a gróf.

A belépő Rákóczi annyira izgatott volt,
hogy észre sem vette a hideg gőgöt, mellyel
Kinsky fogadta. Azt mondta, egy igen kínos
ügyben kéri a miniszter úr jóakaró támogatását...

— Ne fáradjon, kérem! — vágott a szavába
Kinsky. — Mi ismerjük a lázadás összes
előzményeit és ismerjük egész hátterét. Tudjuk,
kikkel levelezett ön külföldi ellenségeink
közül, tudjuk, hogyan szervezte meg az összeesküvést
és az sem titok előttünk, mi a célja az
ön mostani bécsi látogatásának. Minderről írott
bizonyítékok vannak a kezeink között... Ha
tőlem kér tanácsot, én csak azt ajánlhatom:
valljon be mindent töredelmesen és bízza magát
őfelsége nagylelkűségére.

A miniszter elhallgatott és várta szavainak
hatását, miközben tekintetével szinte
keresztüldöfte látogatóját.

Rákóczi azonban csak ennyit mondott;

— Így hát nincs célja, hogy folytassuk a beszélgetést.

Sarkonfordult és elment. Közömbös, szinte kicsinylő hangon beszélt a kövér emberrel és fölemelt fővel hagyta el a szobát. A mellében azonban olyan érzése volt, mintha egy jéghideg kéz markolná meg a szívét. A halál keze ez? Ha Lipót császár úgy gondolkodik, mint a minisztere, akkor ő elveszett ember. De vajon hogyan gondolkodik a császár?

Hogy ezt megtudja, kihallgatást kért.

Az audienciát Kollonich kardinális szerezte meg neki. Kollonich ugyan nem szerette Rákóczit, amióta az, Juliankával együtt "olyan háládatlannak mutatta magát", Kinsky grófot azonban gyűlölte, jobban, mint bárki mást, mivel mostanában benne látta legveszedelmesebb riválisát a császár kegyében.

2.

Ferenc úr izgatott volt, mikor a kijelölt órában belépett a Burg kapuján. A gondolat, hogy hamarosan szembe fog állni gyámapjával, az imperátorral, szorongást okozott neki, de boldog várakozásban is tartotta.

Gyermekkora óta ő némely dolgokban másképp gondolkozott, mint a családja és nem értette meg annak Habsburg- gyűlöletét. A gyűlölet Zrínyi-Frangepán örökség volt, Thököly Imre felszította izzásig, Rákóczi azonban titokban elutasított magától mindent, ami mostohaapjától eredt.

Gondolataiban ő sokat foglalkozott a császárral. Annak gigantikus alakja úgy határolja az ő világát, mint valami komor hegylánc a rónaságot. Titokban arról is ábrándozott, hogy egyszer majd meg fogja magának nyerni Leopoldus urat. Megtalálja azt a bizonyos szót, azt a gesztust, mely végleg eloszlatja az ősi félreértéseket. És akkor könnyű és szép lesz a Rákócziak és minden magyarok élete.

Mikor bevezették a könyvtárszobába, mely keskeny és hosszú volt, mint egy folyosó, az ablakfülkében egy vézna kis férfi állott. Talpig fekete bársonyban volt, csak egy színes folt volt rajta: az aranygyapjasrend szalagja.

Az arca sárga, vonásai merevek, mintha képtelenek volnának a nevetés és a sírás mimikájára; petyhüdtajkú szája pedig nyitva áll. Feltűnően rút ember, teljes ellentéte annak, amit a magyar délceg férfinak nevez, rútságában azonban van valami megható és emberileg rokonszenves.

És bizonyos, hogy legkevésbé sem nevetséges, inkább csupa méltóság és előkelőség, minden ízében császár. Császár, de ferde metszésű, szomorú nagy szemének tekintete elárulja, hogy örök magányban élő, rab császár. Leopold csakugyan rab is volt egész életében: a hatalom rabja. Vallásos és kötelességtudó

férfi létére erősen hitte, hogy koronáját Isten kegyelméből bírja. Fájdalmas rejtély volt előtte, a Gondviselés miért nem ruházta föl olyan képességekkel, hogy minden zugában áttekinthette és saját megelégedésére kormányozhatta volna a rábízott óriás birodalmat.

Mert azzal tisztában volt, hogy az ő ereje fogyatékos és elégtelenségének tudata állandó borút vetett lelkére. Maga a gondolat, hogy

hányfelé kell megosztania figyelmét, időközönként valósággal elszédítette és lesújtotta.

Neki tudnia kell róla, ha a szultán új nagyvezért nevez ki és ha a spanyol király új gályákat bocsát vízre; ellenőriznie kell a német választófejedelmek örökös cselszövéseit és szemmel tartania XIV. Lajos királyt, akinek emberfölötti gőgje és rablóösztöne ugrásra -készen áll a Rajnán; neki álmatlan éjszakákat okoz az a szemérmetlenség, mellyel az orosz cár és a svéd király Lengyelországban sétáltatják hadseregeiket, mintha az már senki földje volna; neki ügyelnie kell, hogy Velence ne terpeszkedjék el túlságosan az Adriai tengeren; neki tudnia kell, az angol királynő mit válaszolt a dán követ üdvözlő beszédjére és hogy a martalócok hány falut égettek fel Szlavóniában... a berber kalózok arcátlansága őt háborítja fel, a hollandi csatornák gátszakadása őt aggasztja...

És a pápa! Minden lépésénél kérdeznie kell, mit szól hozzá a szentatya; mint jó

katolikusnak meg kell hajolnia Róma tekintélye előtt, mint német császárnak védekeznie kell a Vatikán uralomvágya ellen...

És azonfelül kicsinyes családi ügyekkel is kell vesződnie. Az Ausztriai Háznak mindenfelé vannak párthívei; német, hollandi, spanyol, olasz, lengyel főurak a császárral akarják előbbre vitetni fiaikat, a császárral kiházasíttatni leányaikat. Elvárják tőle, hogy ajándékokat küldjön a lakodalmaikra és követeket a temetéseikre.

És itt vannak a magyar ügyek! A magyarok megfeledkeztek róla, hogy a császár megszabadította hazájukat a pogánytól, a nemzet többsége az igaz hit ellensége, luteránusokkal és törökökkel szövetkezik; időközönként

a nemzet képtelen követelésekkel lép föl,
mintha a császár a nép számadója volna és nem
Istentől rendelt ura. Azért nem is szabad Magyarországon
országgyűlést tartani, bármennyire
jajveszékelnek is az urak.

Leopold gyakran sajnálta, hogy nem teljesülhetett
ifjúkori vágya és nem mehetett
papi pályára. Alázatos lelkű, békés hajlamú
férfi volt, szerette a könyveket, meg volt
róla győződve, hogy népeit a tudományok
és a kereskedelem segítségével boldogítani
tudná, de a viszonyok kényszere alatt
állandóan háborúskodnia kellett, romhalmazokká
és hullamezőkké változtatván Európa
virágzó tartományait.

Tanácsadói, köztük olyan istenfélő és
tudós férfiak, mint a Kollonichok és Kinskyek,
bebizonyították neki, hogy az igazság
pallosával, melyet a Gondviselés rábízott, alkalmilag
le kell sújtania a magyarokra, akik
állandóan a birodalom és szent vallásunk ellen
konspirálnak... Ő fájó szívvel, gyakran könnyes
szemmel, írta nevét a tömeges halálos
ítéletek alá. Imádkozott is a boldogtalanokért ;
ha a testüket nem is tudja, de a lelküket
szerette volna megmenteni...

A pallos azonban csak vért ontott, de
nem vágta el a bajokat; a bajok alakjukat változtatták
és tovább gyötörték a császár szívét.
A bécsújhelyi és eperjesi halottak visszajártak
álmaiban, az imádság sem tudta őket sírjukba
kergetni, ami érthetetlen dolog volt,
mert hiszen a császár csupán uralkodói kötelességét
teljesítette, midőn leüttette Isten és az
emberiség ellenségeinek fejét.

Néhanapján az a gyanúja támadt, hogy
az, amit uralkodásnak neveznek, alapjában
véve nem egyéb, mint gyermekes kapkodás és
nyers kontárkodás, mert majd minden uralkodói

tettéből egészen más valami lett, mint
amit várt. Ha rendet akar teremteni, akkor
megtölti a temetőket; ha nyugalmat akar adni
népeinek, akkor özvegyekkel és árvákkal
népesíti be az országot.

Olykor az a különös gondolata támadt,
hogy a birodalom sorsát talán nem is ő, a

császár intézi, hanem ismeretlen erők. Erők, amelyek
őt tolják, mikor azt hiszi, hogy ő húz.
Ilyenkor azzal vigasztalódik, hogy talán éppen
ezekben a titokzatos erőkben nyilatkozik
meg a Gondviselés akarata?

Ha számot vetett magával, tulajdonképpen
mi is az, ami szép és jó az ő életében,
akkor igen különös eredményre jutott. Koronák,
hadseregek, győzelmek, hódítások? Nem!
A hatalom neki iga és teher, soha meg sem
számlálta, hány ország és nép vallja őt urának.
Egész életén át görcsösen kellett erőlködnie,
hogy eltitkolja a szédülést, melyet a trón
magaslatán érez.

Csak egy igazán szép és jó dolog van: a
zene! Van a császárnak egy olasz kvartettje:
hegedű, brácsa, fuvola és gordonka, azt néha
órákon át játszatja a kabinetjében. Némán és
lehunyt szemmel szokta hallgatni. Mihelyt
megszólal a zene, a császár rögtön megenyhül,
a lelke kiszínesedik és fölmelegszik. Ilyenkor
mintha szárnya nőne Leopoldnak: szabadnak,
könnyűnek és majdnem boldognak érzi magát.
Ilyenkor elhiszi hogy van szépség az életben.
Ilyenkor egy más Leopold nyilatkozik meg,
egy Leopold, akit senki sem ismer és aki önmagát
sem ismeri. Olyan mohón szívja magába
a harmóniát, mint valami kábítószert...
Néhanapján lelkifurdalásai is támadtak: nem
bűnös-e a szenvedélye? Mert mindig az volt a
gyanúja, hogy ami az embert megszabadítja
a gondjaitól és fájdalmaitól, az csak bűn lehet.

De jezsuita gyóntatója, aki maga is olasz és zeneértő volt, megnyugtatta: a zene az ég ajándéka, az élet nagy enyhítő körülménye...

3.

A császár első tekintetre rokonszenvesnek találta az előtte álló ifjú Rákóczit. Karcsú és izmos alakja, napsütött arcának nyílt és szerény kifejezése mindenkit megnyert, megnyerte Leopoldot is. Feléje nyújtotta a jobbját és a fiatal úr megcsókolta a száraz és eres kezet. Aztán az izgalomtól remegő hangon elmondta a hegyaljai pórlázadásnak, saját szökésének és Kinsky grófnál tett látogatásának történetét.

Leopold komoly figyelemmel hallgatta és első pillanattól fogva meg volt róla győződve, hogy ennek a fiúnak minden szava igaz.

— Jól tette, kedves fiam, — mondta végül, — jól tette, hogy egyenesen hozzám jött. Föltétlenül megbízom az ön hűségében. Utazzék nyugodtan hazájába és számítson rá, hogy gyámapja meg fogja önt védeni, minden rágalommal és minden igazságtalansággal szemben.

Gyámapjának nevezte magát! Ezzel olyan boldoggá tette Rákóczit, hogy az alig tudta leplezni megindulását. Egyszerre ellenállhatatlan vágya támadt, hogy teljesen és véglegesen megnyerje a császár bizalmát és

előadta azt a tervét, mely zavaros töprengés alakjában régóta lappangott lelkében és mely tulajdonképpen Karola Amáliától eredt: őfelsége tegye lehetővé, hogy magyarországi birtokait elcserélhesse hasonló értékű németországi

birtokokkal, mert nyugodt életet ő
csak Magyarországtól távol remélhet.

Leopold a fejét rázta.

— Ezt a gondolatot vesse el magától,
kedves fiam. Ön még abban a korban van, mikor
inkább a kötelességeivel, mint a kényelmével
illik törődnie. Önnek kötelessége, hogy
megtartsa és gyarapítsa azt, amit őseitől örökölt.
És ne feledje: Magyarországon ön nekem
és házamnak jobban szolgálhat, mint távol
a szülőföldjétől

Ez lecke volt, de apai lecke. Rákóczi pirulva
észbe kapott, milyen nagyot vétett volna
nemzete és saját neve ellen, ha a császár véletlenül
elfogadja ajánlatát...

Leopold tudta, hogy Kinsky gróf künn
várakozik az előszobában. Nos, csak hadd
várjon! Ez a Kinsky föltétlen híve urának,
életét és vérét minden pillanatban kész odaadni
az Ausztriai Házért, de túlzásokra hajlamos
és hűségével olykor nagyobb zavart
okoz, mint a lázadók a hűtlenségükkel. Tíz
perc múlva, ha majd megjelenik a császára
előtt, azt fogja neki mondani:

— Beszéljen, Kinsky, de Rákócziról egy
szót sem!

Valóban megszerette a fiút, akinek

szeméből lelkes hűség sugárzik. A. miniszterek
rémlátók, minden magyar emberben árulót és
lázadót látnak, de ő a jövőben ki fogja magának
kérni az ilyen otrombaságokat.

Az járt eszében, hogy magához fogja
szoktatni Rákóczit, gondoskodni fog az emelkedéséről.
A magyar főurak, a régi Rákócziak
is, ott vétették el dolgukat, hogy a császár

háta mögött, a népre támaszkodva, akartak emelkedni. Az pedig tisztességtelen és veszedelmes dolog, előbb-utóbb zavarhoz és rendetlenséghez vezet. Odavezet, ahová a szerencsétlen Anglia jutott, ahol kalmárok és posztónyírók szólnak bele a kormányzásba.

A fiatal Rákóczi azonban jó úton van. Szentbirodalmi hercegségében már megerősítette a császár, — igaz, tanácsosai az utolsó pillanatban rávették, hogy "egyelőre" csak a személyére vonatkozóan ismerje el a rangját, de most már hamarosan örökös herceg lesz. Alkalmilag a nyakába lehet akasztani az aranygyapjút, esetleg császári tábornokot is lehet belőle csinálni. Az uralkodásban csak az az egy jó, hogy örömet lehet szerezni az embereknek...

A császárt régóta nem tapasztalt jóérzés fogta el...

4.

Mire visszatért Magyarországba, Vaudémont herceg a császári csapatokkal már szétugrasztotta a hegyaljai zendülőket. Tokaj

várát rohammal megvette és a katolikusokat, akik éppen misét hallgattak, kardélre hányatta. Az asszonyokat és gyermekeket sem kímélte. A miséző papot is levágták.

A pataki hajdúknak, akik keményen védekeztek, szabad elvonulást biztosított, ha feladják a várat; a kivonulókat azonban lefogatta és karóba húzatta.

A herceg úgy vélekedett, nem kötelező a becsületszó, amit felségsértőknek ad az ember. A régi török bégekben bizonyára több volt a becsület, mint ezekben a csipkegalléros hercegekben.

Kassán Rákóczi meglátogatta az ő Nigrelli barátját, Felső-Magyarország katonai kormányzóját.

Egyike volt azoknak az olasz condottiereknek, akik akkoriban ellepték a császári hadsereget. Minden belső meggyőződés nélkül, de teljes odaadással, az osztráknál is osztrákabbul, szolgálta a császárt, illetőleg önmagát a császárban. Egyébként szikrázóan elmés és elképesztően cinikus ember volt.

Mikor most megpillantotta Rákóczit, a fogát szívta.

— Hercegséged itt? — kérdezte olaszul. (Ők mindig ezen a nyelven szoktak társalogni, melyet Rákóczi elég jól megtanult itáliai útján.) - Bizony, jobb lett volna Bécsben maradnia, mert Vaudémont el akarja fogatni.

— Engem? Ugyan miért?

— A fejébe vette, hogy a parasztlázadást mégis ön szervezte.

Rákóczi vállat vont.

— Ha elfogat, Bécsből meg fogják neki magyarázni, hogy bolondot tett.

— Biztos ön ebben? Tudomásom szerint éppen Bécsből kapta az utasítást, hogy láncra verje hercegségedet.

Rákóczi nem tudta mire vélni a dolgot.

— Öt nappal ezelőtt beszéltem őfelségével. A kegyelméről és védelméről biztosított.

— Ebben ne nagyon bizakodjék. A birodalomban nem mindig az történik, amit a császár akar.

Együtt ebédeltek és asztalnál megint
szóba került Rákóczi dolga.

— Ön azt mondta, hogy nem az történik,
amit a császár akar? Hát akkor ugyan ki parancsol
a birodalomban? — kérdezte a fejedelem.

— Ezen én már sokat törtem a fejemet
és mivel a birodalom igazi gazdáját kiismerni
nem tudtam, saját használatomra elneveztem
Incognitának.

— Incognita? Miféle csoda az?

— A titokzatos és láthatatlan erő, mely
a birodalom sorsát intézi. Az ismeretlen
mennyiség. Nevezhetném X-nek is.

— Hát nem a császár uralkodik?

— Ugyan kérem! Ön ismeri őfelségét,
tudja, milyen igénytelen és istenfélő úr. Ha

azt tehetné, amit akar, akkor imádsággal és
jócselekedetekkel töltené idejét. Incognita
azonban nem tűri, hogy Leopold úr a maga
kedvére éljen. Neki véres háborúkat kell viselnie,
szörnyű adóterhekkel kell népeit megnyomorítania,
halálos ítéleteket kell aláírnia.
Szóval: csupa olyan dolgot kell művelnie,
amit szívéből utál. Nem, ebben az országban
nem az történik, amit az uralkodó akar, még
kevésbé az, amit a nép. Én legalább még nem
találkoztam egyetlen józan eszű honpolgárral
sem, aki meg lett volna elégedve a dolgok folyásával.

— Miért Incognita? Miért nem nevezi
egyszerűen Gondviselésnek?

— Olyan gonosz élceket csinál az emberiséggel,
hogy istenkáromlás lenne, ha azokat
a Gondviselés számlájára írnók. Egy ideig azt

hittem, Incognita az az erőparallelogramm,
mely sok ezer magánérdek összehatásából keletkezik.
Be kellett azonban látnom, hogy tévedek.
Incognita ugyan a szolgálatába állítja
a magánérdeket is, egyébként azonban stílusában
és tervszerűségében valami nagyszabású
végzetesség nyilatkozik meg.

— Én azt hiszem, amit ön Incognitának
nevez, az tulajdonképpen a kormány!

— Engedje meg, hogy nevessek! A kormány?
Látott ön valahol már annyi tehetségtelen
és jelentéktelen embert együtt, mint a
bécsi minisztériumokban? Ezek az emberek
kicsinyes hiúságból és kapzsiságból vannak

konstruálva, főgondjuk, hogy egymás ellen
áskálódjanak, egyébként pedig annyira rövidlátók,
hogy egyikük sem lát el a birodalom
határáig. Maradjunk csak Incognita mellett!
Az ismeretlen erő mostanában a fejébe vette,
hogy fölhizlalja a birodalmat, és a birodalom
állandóan nő és püffed, senki sem tud neki ártani,
még a bécsi kormány ostobasága sem,
amely pedig emberfölötti módon erőlködik,
hogy tönkretegye a császárságot.

— Egy szót sem értek mindebből! —
mondta Rákóczi nevetve.

— Vigasztalódjék, más sem. A császár
sem. De azért I. Lipótnak éppúgy szolgálnia
kell Incognitát, mint II. Rákóczi Ferencnek.

— Ha ez az őszinteség órája, akkor bevallom
önnek, Rákóczi Ferencnek egy csepp
kedve sincs, hogy szolgálja az ön furcsa agyrémét.

— Elhiszem, hogy nincs, de kedve ellenére
is kénytelen lesz vele. Sőt, ha egyszer
fegyvert fog Incognita ellen, akkor fog neki
igazán nagy szolgálatot tenni, mert módot ad

neki, hogy letörje a magyarság önérzetét és szabadságszeretetét és hogy rátegye kezét az ön vagyonára, amelyre, azt hiszem, régen fáj már a foga.

Rákóczi ezúttal kisiklott Incognita sárkánykarmai közül. Savoyai Eugen herceg, a harmincéves marsall, sürgősen a Bácskába parancsolta Vaudémont hadosztályát. A török

szultán maga állott Zentánál. Még egy utolsó kísérletet akart tenni, hogy visszafoglalja a Próféta bástyáját, Budavárát.

Azonban Incognita gondoskodni fog róla, hogy a tegnap még oly nagyszerű török hadsereget kapkodó és zavarosfejű basák vezessék, aminek következtében Savoyai Eugen hercegnek egykor majd ércszobrot fognak állítani Bécsben és Budavárában.

AZ EMBEREVŐ.

1.

Egy őszi reggelen Munkács várában lóra kapott Rákóczi és nekivágott a világnak. Maga sem tudta, hová megy, csak el innen, minél gyorsabban, minél messzibbre!

A fejedelemasszony ugyanis megint igen lealázó féltékenységi jelenetet rendezett. Persze, ezúttal is az udvarmesternője, Edle von Gibinger, volt a besúgó. Az égetnivaló, ádáz kedvét lelte a házastársak összeveszítésében. Tisztátalan fantáziájával gyanúba fogta a fiatal férj minden tekintetét és mosolyát. Túladni azonban nem lehetett a szörnyű vénasszonyon, az úrnője makacsul ragaszkodott hozzá, mint élő emlékhez, melyet szülei házából hozott magával.

Párás reggel volt, a tarlók mintha füstöltek volna. Dávidházán túl lovascsapat jött szembe az úton. Skarlátszínű huszárok, zöld vadászok és a csapat közepén Bercsényi Miklós táncoltatja török lovát. A gróf mindig nagy pompával mutatkozott az emberek előtt,

olyankor is, ha cserkészetre ment. Most pedig olyanféle járatban volt.

Megörültek egymásnak.

– Tartson velünk, nagyságod, ritka vadra megyünk! – kiáltotta Bercsényi.

– Miféle legyen az?

– Ez az, amit egyikünk sem tud! A parasztok azt mondják, nem is állat, hanem varázsló ember, aki időközönként vadállattá vedlik. A ruténok vámpírnak, a magyarok meg szakállas farkasnak nevezik.

– Szóval farkas?

– Nem lehet az, mert látták holdvilágnál, amint fölmászott a padláslétrán. Azt pedig farkas nem tudja. De nem is medve, mert egyhelyből átugrik a magas kerítésfalon.

– Mégis, milyen a külseje?

– Mindenki másnak látja, aminek talán az az oka, hogy a félelem megzavarja az embereket.

– Kárt csinál?

– Nem annyira a nyájakban, mint inkább gyerekekben. A gyalázatos dög emberevő és elképesztő szemtelenséggel lopja a kisgyerekeket. Tegnapelőtt világos délben beosont egy orlovai parasztkonyhába és az anya

szemeláttára ragadta ki a kisbabát a bölcsőből. Mire az asszony föllármázta a szomszédokat, a bestia már eltűnt prédájával az erdőben.

A gróf még elmondta, hogy a titokzatos fenevadat tegnap este a dubrókai erdőben

látták, a falu népe azóta körülállja az erdőrészt és a bíró beüzent földesurának. Meglehet, hogy ezúttal terítékre kerül az emberevő. Az urak együtt folytatták útjukat. Mikor már közel jártak Orlovához, a gróf vadászmestere, aki a csapat élén poroszkált, visszakiáltott, hogy tűz van a faluban. Csakugyan vastag fekete füstfelhő gomolygott a fák fölött. Később meglátták a tüzet is: néhány zsúpfödél fehér lánggal égett.

— Talán segíthetünk még, — mondta Rákóczi és megsarkantyúzta lovát.

A falunak csak egy utcája volt. Az első ház előtt két halott feküdt az út porában: egy fiatal parasztasszony és egy meztelen kisgyermek. Mind a két holttest véres volt. Rákóczi első pillanatban a szakállas farkasra gondolt, de hiszen az nem gyújtogat, itt veszedelmesebb fenevad járt!

Az utca végében szaladó és kiáltozó embereket láttak; lovasok kergették őket, kivont pallossal... Császári dragonyosok!

A harangláb alatt, — temploma nem volt a kis falunak, — lovaskatonák sorakoztak. Az urak arra tartottak és megkérdezték, mi történik itt. A tiszt kelletlenül, jóformán csak félvállról válaszolt.

— Nincs itt semmi különös látnivaló, közönséges adóexekució folyik. A falusiak nem akartak vagy nem tudtak fizetni, előírás szerint

a katonák kivezették a barmokat az ólakból, erre megbolondultak a parasztok és

kaszára-baltára kaptak. A császári haderő tekintélye megkívánja, hogy ilyenkor példás megtorlással éljünk. Egypár renitens parasztlegény belevette magát egy házba, azokat valósággal ki kellett ostromolni, közbe tüzet fogott a zsúpfedél...

— Asszonyt is öltek! — mondta Rákóczi.

— Szájaskodtak az asszonyok, izgatták a férfiakat!

— Egy szopós gyereket is levágtak. Vajon az is izgatott? — kérdezte sötét arccal Bercsényi.

A tiszt unottan vállat vont.

— Ilyesmi megesik, ha felbőszítik az embereinket!

— Vajon Ausztriában és Stíriában is így hajtják be az adót? — kérdezte a gróf, a dühtől eltorzult arccal.

— Azok tisztességtudó, jámbor népek, velük nincs baj, de a magyar nyakas, az csak ütésből ért!

A tiszt persze jól tudta, hogy a lovasok, akikkel beszél, magyar urak.

— Gyerünk! — mondta Rákóczi és tovább lovagolt. Attól tartott, Bercsényi bele találna kapni a németbe.

A községháza előtt húsz-harminc megkötözött magyar állott, dragonyoskardok közt. Valamennyien komor szemmel nézték a némán vonuló magyar urakat. Rákóczi úgy érezte, hogy attól a szörnyű vádtól, melyet a

parasztszemekből kiolvasott, nem lesz több nyugodt éjszakája.

— Lovastul szeretnék elsüllyedni! — csikorgatta fogát a gróf.

Mikor már kívül voltak a falun, fölordított Bercsényi:

— Miféle komédia ez, uram? Szakállas farkast hajtunk, mikor pedig az igazi emberevővel találkozunk, akkor megemeljük előtte a süvegünket! Mert ennek a szerencsétlen népnek csak egy igazi ellensége van, az pedig úgy gázol a magyar vérben és magyar becsületben, mint a föld sarában. A magyar ember feje annyit sem ér, mint a kutyáé. Ezt úgy értse nagyságod, ahogyan mondom. Mert ha engedetlen az én vizslám, akkor rávágok, de nem koncolom föl!

— A császár nem tud minderről! — mondta Rákóczi, inkább önmagát, mint a barátját akarván megnyugtatni.

— Nem tud? — üvöltötte Bercsényi. — Miért nem tud? Kötelessége, hogy tudjon! Ő a magyarok királya és nem tud arról a temérdek gazságról és nyomorúságról, mely az egekig ordít!

Szégyennel és haraggal szívükben lovagoltak tovább.

2.

Rákócziék a megyei közgyűlés kedvéért átköltöztek megint nagysárosi kastélyukba. Egy nap úri társaság jött látogatóba.

Bercsényi Miklós, három Vay báró, a nagyszakállú
Szirmay ítélőmester, Okolicsányi Pál
és annak barátja, egy Bertóthy Mihály nevű
nógrádi úr.

Asztalbontás után pipázgatva ültek a
vadászteremben és ekkor megint szóba került
az orlovai vérengzés. Vay Ádám azt mondta,
minapában Vaján is jártak katonai adóbehajtók.
Aki nem tudott fizetni a parasztok közül,
azt megbotozták. Két vajai ember belehalt a
botozásba. A parasztbíró bement a kommandóhoz,
igazságot keresni. Meg is kapta: a katonák
úgy vallottak, hogy a parancsnok felakasztatta
a bírót, mint lázítót.

— Lehetséges ez? — szörnyülködött
Rákóczi.

— Minden lehetséges ebben az országban,
ahol egyetlen zsoldos katona tanúvallomása
hitelesebb, mint száz magyaré!

Mikor itt tartottak, a komornyik Longueval
kapitány látogatását jelentette. Longueval
az Eperjesen állomásozó Baden cserepárezrednél
szolgált. Rákóczi szívesen látta házában
az eszes és nagyműveltségű tisztet, akivel
a francia nyelvben gyakorolta magát.

De ezúttal ugyancsak rossz időben jött.
A kapitány azonban tudta, hogy a fejedelemnek
vendégei vannak, a világért sem akarta
zavarni, arra kért csak engedélyt, hogy szokása
szerint a könyvtárban böngészhessen.
Ő a császári tisztekétől eltérő életet élt, szenvedélyes
könyvmoly volt és egy ízben azt

mondta Rákóczinak: életének legboldogabb
órái azok, melyeket a sárosi könyvesházban
tölt.

— Nem jó dolog lenne, ha a német kihallgatná

a beszélgetésünket, — vélekedett Ádám úr.

— Nem hallgathatja, — nyugtatta meg a házigazda, — a könyvtár ide az ötödik szoba. Longueval egyébként nem is német, hanem francia, Bécset még annyira sem kedveli, mint nagyságod.

Ádám úr azonban fölkelt és csendes léptekkel végigment az öt szobán. Miután megnyomta a könyvtár ajtajának kilincsét, a keskeny résen keresztül megpillantotta a kapitányt, amint egy bőrkötésű fóliáns fölé könyököl az ablakfülkében. Vay visszajött megint, de útközben elfordította mind az öt közbeeső ajtó kulcsát.

— Most már beszélhetnek nagyságtok!

Éppen Bertóthy vitte a szót. Az ő nemzetsége Nógrádban volt birtokos. Mikor a vármegye felerészben török kézre került, földönfutók lettek. Azóta mindig a pogány kitakarodását várták, hogy "haza" mehessenek. Úgy gondoltak a várkastélyukra, mint az első emberpár az elveszett paradicsomra.

Mikor megindult a felszabadító hadjárat, minden épkézlábú Bertóthy táborba szállt. Tizenheten voltak, — nyolcan közülük el is estek a háborúban. Hát a törököt szerencsésen

kiverték az országból, a Bertóthy-uradalmak felszabadultak, de a nemzetség egy virágcseréphre valót sem kapott az ősi földből, a császár az uradalmat Bertót várával együtt egy német tábornoknak adományozta. Hiába lótnak-futnak azóta, Bécsben senki szóba nem áll velük; hiába írják a kérvényeket, senki azokat el nem olvassa.

Bercsényi Miklós kapta el a szót:

— Akinek szeme van, az láthatja, hogy rendszeresen irtják a fajtánkat! Parasztlegényeink java csapatosan megy török földre, mert ott emberségesebben bánnak a néppel. De van a kivándorlásnak egy rettenetesebb formája is: tömegesen öngyilkosságot követnek el. Nem baj! — mondja Bécs — majd telepítünk a helyükbe németeket. És telepítenek is!

— Szörnyű dolgok ezek, — morogta a fejedelem, — de mit lehet ellenük tennünk?

— Csak egyet! — vágta oda Bercsényi. Hangja élesen csattant, mint a kalapácsütés. Többet nem mondott, nem is kellett, a többiek úgyis tudták, mi jár a fejében.

Hosszú szünet után megszólalt Vay Ádám, egyenesen Rákóczihoz intézvén a szót:

— Mikor nagyságod dédapja, I. Rákóczi György fejedelem megkötötte Ferdinánd császárral a nagyszombati békét, szövetségesei, a francia és svéd király, arra kötelezték magukat, hogy a szövetséget György fejedelem utódainak is tartják. Nagyságod tehát jog

szerint ma is szövetségese a két királynak. Ha pedig úgy találná, hogy a bécsi kormány nem tartja a nagyszombati békeföltételeket, akkor joga és talán kötelessége is, hogy szövetségeseihez folyamodjék.

Rákóczi most már tudta, hogy ezek körvadászatot tartanak reá. Most Bercsényi beszél és azzal megint szűkül a kör.

— Az a hír, hogy a spanyol király a végét járja. Ha meghal, a császár és a francia király okvetlenül összekapnak a leggazdagabb örökségen, melyről a világ valaha hallott.

Én úgy látom, ez a legutolsó alkalom,
amit a Gondviselés nekünk fölkínál, hogy segítsünk
szerencsétlen népünkön.

Vay Adám tovább szőtte a gondolatot:

— A francia nélkülünk is le fogja győzni
a császárt és ha mi a győzelem órájában nem
állunk XIV. Lajos mellett, akkor a magyar
név ki fog törlődni a világtörténelem könyvéből.

De Rákóczinak már elég volt; hirtelen
felpattant a helyéről:

— Én pedig azt mondom nagyságtoknak:
mindez hiábavaló, én sohasem támadok fel
uram és királyom ellen!

Bercsényi, a nagy vitatkozó, még nem
adta meg magát. Sunyi arccal kérdezte:

— Vajon a császár botoztatta halálra a
vajai parasztokat?

— Dehogy a császár! — fakadt ki a fejedelem.

— Ő nem tud róla... Hiszen ha
tudna!... A császár igazságszerető úr.

— Nos, — szólt Bercsényi, — ha én egyszer
kardot húzok, akkor nem a császár ellen
indulok, hanem a gazok ellen, akik őfelsége
tudta nélkül koldussá teszik és halálra gyötrik
népünket. Ha pedig Leopold csakugyan
szereti az igazságot, akkor meg fogja áldani
fegyverünket.

Incognita! — mondta magában Rákóczi.
Hangosan pedig így szólt Bercsényihez:

— Gondolja meg jól nagyságod, szabad-e
a nemzetet belevinni ilyen kockázatos kalandba?!

De most már kicsapott a gróf lelkéből a tűzláng.

— Mindent szabad, — ordította, — csak mai gyalázatában nem szabad meghagyni! Inkább elvérezni, mint elrothadni! Mert ha le is ver minket a német, akkor is visszaadtuk nemzetünknek a becsületét. A. becsület pedig nem hiú cifraság, mint nadrágomon a vitézkötés, hanem összefogó erő, az csinál nemzetet a csürhéből. Ne feledje nagyságod, a magyarságnak ma nincs különb becsülete Európában, mint a kóborló cigányhadnak. Tehát, ha engem kérdez nagyságod, én igenis azt mondom, százszor is azt mondom: Kard-ki-kard!

Volt a bősz hangjában valami, ami fölrázta és megvadította az embereket. Mind talpra ugrottak:

— Kard-ki-kard!

De az egyetlen ember, akinek szavára a magyar kardok tízezrei kirepülnének a hüvelyekből, hideg és hallgatag maradt.

A vendégek végre is belátták, hogy a nemes vad kitört a körből és kedvetlenül elköszöntek.

A házigazdának ekkor eszébe jutott Longueval. Átment a könyvesházba, de ott azt jelentette a titkára, hogy a kapitány fölkéredzkedett Szirmay hintójára és az urakkal együtt visszament Eperjesre.

Senkinek sem tűnt föl, hogy az ajtók a könyvtárba vezető öt szobában mind nyitva állanak.

3.

Jó idővel ezelőtt, mikor az urak Bereg

és Ung határán szakállas farkasra vadásztak, a dubrókai erdőben Bercsényi egyik jágerje óriás nagyságú hiúzt lőtt le a fáról. Akkora hiúzról még senki sem hallott azon a vidéken. Nem tudódott ki, csakugyan ez volt-e az emberevő fenevad (amit a szakállas farkasról beszéltek, az nem egyezett a hiúz természetével), azonban bizonyos, hogy azóta végleg nyomaveszett az anyák rémének.

A vadászatot követő hetekben jelent meg a nagysárosi várban Longueval kapitány. Tiszttársaitól hallotta, hogy Rákóczi herceg Orlován szemtanúja volt a dragonyosok

garázdálkodásának és eljött, hogy kijelentse: ő maga is szívéből utálja az ilyen komiszságokat. Kissé furcsa volt, hogy egy jelentéktelen kis katonatiszt ilyen módon közeledik a nagyúrhoz, ellenszenves azonban nem volt Longueval föllépése.

— Én valamikor hadnagy voltam a francia király hadseregében, — magyarázta — de aztán császári szolgálatot vállaltam, mert abban reménykedtem, hogy a török ellen fogok harcolni. Mi, fiatalok akkoriban úgy rajongtunk, mint egykor talán a keresztes vitézek, azt hittük, nekünk kell a pogányt kivernünk Európából. De eddig csak adóhátralékos parasztok ellen vezényeltek és én bizony kezdem szégyellni az egyenruhát, amelyet hordok.

Idegenszerűen ejtette a német szót és mikor Rákóczi franciául kérdezte tőle, hogy milyen nemzetiségű, sugárzó arccal mondta:

— Francia vagyok, Monseigneur, liégei francia!

Semmi sem volt benne a császári tisztek nyegleségéből; szerény és elmélázó modorával

inkább tudós vagy művész benyomását tette. Rengeteget összeolvasott életében és a nagysárosi könyvtárban is telhetetlenül falta a nyomtatott betűt. Rákóczi élt az alkalommal, hogy gyakorolja magát a francia nyelvben és Longueval udvarának állandó vendége lett.

Egy nap búcsúzni jött; hosszabb szabadságot

kapott, melyet hazájában szándékozott tölteni.

— Párizsba is elmegyek, megpróbálom, hátha visszafogadnak a francia hadseregbe. Hadnagynak is visszamennék, csak ne lássam többet ezeket a lelketlen és pöffeszkedő németeket!

Elmenőben még azt mondta: ha a hercegnek esetleg valami komissiója volna Párizsban, ő nagy örömmel vállalná. Rákóczi habozott, majd másnapra megint magához rendelte. Addig talán akad valami...

Vay Ádám azt mondta: ha Rákóczi úgy találná, hogy a bécsi kormány nem tartja a nagyszombati békeföltételeket, akkor joga és kötelessége, hogy a francia vagy a svéd királyhoz folyamodjék.

A békeföltételeket csak addig tartották, amíg a magyarság háta mögött fegyverben állott a független Erdélyország. Mihelyt a pipogya II. Apaffy megijedt Kinsky fenyegetéseitől és Erdélyt egy tál lencséért átengedte a császárnak, Bécsben kutyába sem vették többé Nagyszombatot.

Erdélyi urak, ha négyszemközt kapta őket az ember, mindig hangoztatták, hogy az Apaffy-féle alku érvénytelen, egy választott fejedelem nem adhatja el országát, mint a paraszt a tehenét. És köztudomású volt, hogy

a Királyhágón túli nép állandóan ifjú Rákóczi

PRO LIBERTATE 133

Ferencen tartja tekintetét, tőle várja szabadságának visszaállítását.

Ferenc úrban pedig kisgyermek kora óta beidegződött az a tudat, hogy egy Rákóczi számára nincs magasztosabb és dicsőségesebb életcél, mint visszaszerezni őseinek erdélyi trónját...

Másnap Longueval újra jelentkezett a kastélyban. Rákóczi közölte vele, hogy levelet készül írni a francia királynak. Tájékozódni akart, mennyire számíthatna XIV. Lajos segítségére, ha az erdélyi rendek őt törvényes formában fejedelmükké választanák. Lekötni azonban semmi irányban sem akarja magát.

A kapitány rögtön megértette, miről van szó. Maga fogalmazta meg a francia levelet, melyet aztán Rákóczi a saját kezével lemásolt.

A kapitány pedig Bécsbe utazott és bemutatta a levelet a Haditanácsnak. Később Bécsbe vitte Barbesieux francia hadügyminiszter válaszát is és Rákóczinak egy újabb levelét .

Az eszes Longueval rögtön tisztában volt vele, milyen nagy értéket képviselnek Rákóczi levelei. És kővé keményedett lelkében az elhatározás, hogy ezt az értéket a maga hasznára fogja fordítani.

Ha Versailles megadja neki a remélt jutalmat, akkor ő híven szolgálja a fejedelmet.

134

Versailles azonban nem érdeklődött Longueval karrierje iránt, még egy rongyos gyalogsági ezredet is sajnált tőle, a kapitány tehát

úgy érezte, nem tehet mást, mint azt, hogy a
bécsi kormánynak adja el a leveleket.

Mindenképpen ki akart szabadulni a vidéki
garnizonélet szűk és kietlen köréből. Kimondhatatlanul
utálta tiszttársainak ostobaságát
és durvaságát. Független akart lenni,
művészi keretet akart adni életének, a tudománynak
és költészetnek akart élni.

Mindig egy szép könyvtárteremről álmodozott,
— cseresznyefa-polcokkal, — aranyhátú,
piros, sárga és kék bőrkötésekkel... Könyvtárról,
mely az ő tulajdona volna és az ő imádott
szerzőit gyűjtené össze... Most itt az
alkalom, hogy megszerezze, most. vagy soha!
Longueval meg is fogja szerezni! Ha az út
odáig a poklon visz keresztül, nem fog visszariadni.
És ha a vásár Rákóczi Ferenc fejébe
kerül: az Rákóczi Ferenc baja lesz!

NÉMET-ÚJHELY.

1.

Az eperjesi Salm-ezred néhány katonatisztje Nagysárosban volt estebéden. Asztalbontás után az urak összeültek kártyázni. A házigazda, aki merész és szenvedélyes játékos volt, ezúttal nagy szerencsével forgatta a kártyát. Különösen két kapitány, Martinitz gróf és Pittoni báró vesztett erősen.

Későn éjjel az első komornyik levelet adott át Rákóczinak. Futár hozta. A fejedelem maga elé tette, az asztalon fölhalmozott aranyoszlopok mellé és folytatta a játékot. De aztán megakadt szeme a boríték felírásán: Cito! Citissime! Kinek lehet ilyen sürgős üzenni valója?

Engedelmet kért az uraktól és megtörte a pecsétet. Alig hogy belepillantott a levélbe, fölragyogott az arca.

— Nagyon kellemes hír lehet! — mondta osztás közben Martinitz.

— A lengyel rokonaim vadászatra hívnak, — magyarázta Rákóczi.

— Elmegy herecegséged?

— Talán már holnap!

— Azt mondják, még vadbivaly is akad a lengyel erdőkben, — jegyezte meg Pittoni.

A levél azonban nem Lengyelországból jött, hanem Magyarországból, Zboróról. Juliánka írta. Lázas sietséggel vetette papírra, egyetlen mondat volt az egész, vessző és pont nélkül. "Longuevalt elfogták Linzben — magyar urak leveleit találták nála — ijedtében egyet lenyelt a többit elvették tőle — ha intézkedni valód van siess vele."

Rákóczi tovább kártyázott, az esze azonban már nem volt a "landsknecht" mellett, ahol csak aranyai forogtak veszedelemben, hanem annál a másik játéknál, ahol a feje volt a tét. Annyit megtanult már az élet iskolájában, hogy uralkodni tudott arcvonásain és leplezni tudta gondolatait.

De hogyan is jutott ő oda, hogy a maga és családja sorsát kiszolgáltatta egy Longueval kapitánynak ? Nem akart fegyvert fogni a császár ellen. Mi késztette mégis arra, hogy megírja azt a végzetes két levelet? A fiatalság gonosz kedvtelése a tűzzel való játékban? Vagy a vágy, hogy közelebb lépjen a Napkirályhoz, akinek dicsősége akkoriban beragyogta egész Európát?

Egyik sem. Azért fordult XIV. Lajoshoz, hogy megnyugtassa saját lelkiismeretét, mely állandóan háborgott, amióta Bercsényi Miklóssal szakállas farkasra vadászott. Szükségét érezte, hogy "tegyen valamit", de nem tartott

még ott, hogy mindent megtegyen. Leveleket írt, hogy időt nyerjen.

A katonatisztek nagysokára rászánták magukat, hogy hazamenjenek Eperjesre és Rákóczi úgy érezte, meg kellene maradnia első ötlete mellett, rögtön nyeregbe ülni és meg sem állni a lengyel határig. Ha nem vesztegeti az időt, reggelre ott lehet.

De aztán aggodalmai támadtak. Ha nincsenek ellene döntő bizonyítékok, ha Bécs egyelőre csak gyanakszik reá, akkor futása fölér a teljes önbeismeréssel. És akkor bizonyos, hogy a kormány sietve lefoglalja minden vagyonát. De a felesége is fogságba kerül, mert az asszonyt semmiképpen sem vihetné magával ilyen éjszakai hajszán, szegényke most

várja második gyermekét.

De hiszen nem is bizonyos, hogy közvetlen veszedelem fenyegetné! Julianka azt írja, Longueval lenyelt egy levelet... Vajon melyiket? Mindenesetre a legfontosabbat. Az pedig csak Rákóczié lehetett!

Még egyszer elővette Julianka írását, de azon nem volt kelet. Behívatta a futárt a cselédkonyhából és igen megkönnyebbült, mikor megtudta, hogy a legény két teljes hétig volt úton. Először Munkács várában kereste a fejedelmet, onnan pedig, óriási vargabetűket vágva, mert Bereget tengerré változtatta a tavaszi ár, által jött Sárosba.

Ha Bécs két hétig nem mozdult, akkor

szinte bizonyos, hogy a derék Longueval lenyelte az igazi levelet. Ugyan kár lett volna első lármajelre kifutni az országból!

2.

Április 28-án, két órával éjfél után, kutyaugatásra ébredt... Didó, a rozsdavörös vizslája, mely ott szokott feküdni a hálószoba kandallója előtt, magából kikelten beleugatott a sötétségbe. Így csak akkor viselkedik, ha idegen ember jár a lakásban!

Most nagy robajjal beszakadt a hálószoba ajtaja, emberek tolakodtak be és Rákóczi a gyertyafény mellett tollas kalapokat és meztelen kardpengéket látott... Német katonák! Elől Martinitz gróf és Pittoni báró, mindegyik égő gyertyával az egyik és lövésre kész pisztollyal a másik kezében.

— A császár nevében, ön foglyunk!— kiáltották egyszerre, az izgalomtól rikácsoló hangon és eltorzult pofával.

"Valahányszor veszedelem fenyegette, —
és ő már gyermekkorában nem egyszer volt
válságos helyzetben! — mindig hűvös, szinte
tárgyilagos körültekintéssel tudta mérlegelni
az eshetőségeket. Ilyenkor kedvét lelte a saját
hidegvérében. Az emberek ezért mondták
róla, hogy szereti a veszedelmet.

Ezúttal is szinte derűs egykedvűséggel
figyelte két kártyapartnerét, akiket olyan

mértéktelenül felizgatott egy hálóinges embertársuk
látása.

— Félnek tőlem az urak? — kérdezte gonosz
mosollyal, mire Martinitz és Pittoni megszégyenülten
övükbe csúsztatták pisztolyukat.

Rákóczi felöltözött a komornyikja segítségével
és miután megtudta, hogy Eperjesre
fogják vinni, parancsot adott, fogjanak a hintóba.
Karola fejedelemasszony mindenképpen
az urával akart menni és mivel a tiszteknek
nem volt ellene kifogásuk, virradatkor a katonai
eszkorttal együtt behajtottak a városba.

Az eperjesi kis Rákóczi-palotában Solari
Viktor tábornok várta a foglyot. Őt külön
ezért küldték le Bécsből. Nem igen örült a küldetésnek.
Nemrégiben szabadult csak haza
török hadifogságból és a Konstantinápolyban
tartózkodó Zrínyi Ilonának köszönhette, hogy
élete a Héttorony-kastélyban egyáltalában elviselhető
volt. Thökölyné volt Törökországban
a keresztény rabok patrónája és Solari restellte,
hogy vágóhídra kell vinnie annak a nagyszerű
asszonynak fiát. Mert az utasításából,
melyet a Haditanácstól kapott, tudta, hogy ez
komoly eset.

Rákócziné, aki ezúttal igen erélyesen és
okosan viselkedett, még aznap előre utazott

Bécsbe, hogy ott megmozgassa a Rákóczi-ház barátait. Solari azonban késett a rabszállítással, ő csodálatosképpen csak azt a parancsot kapta, fogja el Rákóczit, de nem mondták meg

neki, mit kezdjen a fogollyal. Újabb utasítást kellett várnia.

Végül megérkezett Bécsből a parancs: Rákóczit kísérjék egyelőre Óvárra, ott pedig várják meg a továbbiakat. A kormány maga sem tudta még, mire határozza magát.

Eperjes egész népe künn várakozott az utcákon, néma és komor csoportokba verődve. Mintha temetést néznének. Ők már máskor is láttak magyar urakat, császári katonák szuronyai közt és tudták, mit jelent az. A magyarság utolsó csillaga az ő ifjú főispánjuk, ha őt is elnyeli Bécs, akkor jóéjszakát neked, Magyarország!

Az út Kassáig szinte szakadatlanul Rákóczi uradalmain vezetett keresztül. A falvak népe térden állva és hangosan zokogva búcsúztatta földesurát. Rákóczi ekkor tudta meg, mennyire ragaszkodik hozzá a parasztság.

Kassa előtt lovászmestere, Vissenacque báró, módot talált, hogy titokban beszéljen vele. Jelentette, hogy a fejedelem huszonöt testőrző karabélyosa a nyomukban van, a falvakban fegyverre hívták Thököly régi katonáit és egy jókora csapat készen áll, hogy éjszaka megrohanja az eszkortot és kivágja a nagyurat.

A fejedelem azonban keményen eltiltotta híveit a vitézi kalandtól. Mert akár sikerül a vállalkozásuk, akár nem, a kormány mindenesetre megtorlással fog élni, ami régi gyakorlat

szerint azt jelenti, hogy fölperzselteti a falvakat és halomra öleti a népet.

Óváron az a parancs várta Solarit, szállítsa a rabot Német-Újhelyre. Hideg futott végig Rákóczi hátán. Most már nyilvánvaló, hogy nem magyar, hanem osztrák bíróság elé fogják állítani. Mint nagyapját, Zrínyi Pétert.

3.

Buccelini gróf, osztrák kancellár és Eillers haditanácsos, megjelentek a német-újhelyi várban — a magyarok akkor még ezen a baljóslatú néven ismerték Bécs-Újhelyet, — és maguk elé hozatták a rab Rákóczi Ferencet.

— Őfelsége minket rendelt bírákul az ön ügyében, — mondta a kancellár — ki fogjuk hallgatni.

— Azt hiszem, az urak tévedésben vannak, — válaszolt a fogoly. — A törvények szerint, amelyekre őfelsége megesküdött, magyar ember nem állítható osztrák bíróság elé. Mivel mint főispán magam is megesküdtem, hogy megtartom a törvényeket, nem fogadhatom el önöket bíráimul. Ha azonban őfelsége tudni akar tőlem valamit, szívesen szolgálok felvilágosítással.

Buccelini nem erőltette az illetékesség kérdését, hanem egy jegyzékből magyar nevek hosszú sorát olvasta. A. vád szerint Rákóczi a nevek viselőivel összeesküdött a trón ellen.

Mikor a rab mosolyogva kijelentette, hogy ezeknek az uraknak nagy részét egyáltalában nem is ismeri, a kancellár azt mondta:

— Majd szembe állítok önnel egy tanút, aki fel fogja frissíteni emlékezetét!

Beszólították Longueval kapitányt.

A belga ónszínű arccal, egy harapós állat sanda tekintetével lépett a szobába. Ebben a pillanatban rettenetesen gyűlölte Rákóczit, akivel szemben olyan szégyenteljes szerepre kényszerült. Az ajándékok és kedvezések, amelyekben a fejedelem valaha részesítette, a nagy bizalom emléke, amellyel kitüntette, csak fokozták szégyenérzetét és vele gyűlöletét. Csökönyösen kapaszkodott meg a vigasztaló gondolatban, hogy gyalázatának tudóját ki fogják végezni és mindenre kész volt, hogy ezt siettesse.

Egy nagyszabású összeesküvés meséjét mondta el, melynek részleteit nagy gonddal dolgozta ki. Azt vallotta, hogy ő színleg, "hogy a legmagasabb trónt szolgálja", maga is belépett az összeesküvők társaságába és részt vett titkos tanácskozásaikon, melyeket Rákóczi elnöklése mellett tartottak. Vakmerően fölvette a harcot hetven-nyolcvan előkelő és ártatlan emberrel, mert tudta, hogy a kormány a háta mögött áll.

— Mit tud felhozni a mentségére? — kérdezte Rákóczitól a kancellár.

— Ez az ember hazudik! — vetette oda szárazon a rab.

A kancellár haragosan csapott az asztalra.
— Felszólítom hercegségedet, ne beszéljen ilyen hangon egy császári katonatisztről!
— Szabály a császári hadseregben, hogy tisztelni kell a fizetett kémet? — kérdezte a fejedelem.

A kancellár hirtelenében nem tudta, mit válaszoljon.

Most Eillers haditanácsos vette át a szót. Ő lelkiismeretes bürokrata volt és súlyt helyezett

arra, hogy kellően megalapozza a vádat.

— A kapitány úr személyesen ismeri az összeesküvés részeseit? — kérdezte.

— Jól ismerem őket, hiszen sok időt töltöttem a társaságukban.

A tanácsos utasítást adott, vezessék be a többi rabot. Szirmay, Okolicsányi, a három Vay báró, Szluha Ferenc és Sándor Gáspár a szobába léptek. Őket együtt fogták el Rákóczival.

Eillers felszólította a tanút, nevezze meg sorba a vádlottakat. Longueval azonban csak a nagyszakállú Szirmay és Vay Ádám nevét tudta, azután megakadt és elkényszeredetten vigyorgott. Nyilvánvaló volt, hogy nem ismeri a többit.

A tanácsos erre nem számított és igen bánta, hogy komoly ok nélkül kompromittálta ezt a hasznos tanút. Annál inkább, mert a kancellár úr vasvilla szemmel nézett reá, a magyar urak pedig megvetően összemosolyogtak.

Végül Buccelini, aki szükségét érezte,

hogy megmentsen Longueval hiteléből annyit, amennyi még menthető, másnapra halasztotta a kihallgatások folytatását.

4.

A rab börtönének kecskelábú asztala mellett ült és a bibliában olvasott. A vasrácsos ablakon vörös alkonyi fény özönlött be. A lábánál feküdt Didó. Ez a derék szuka közvetítette a levelezést Rákóczi és Bécsben tartózkodó felesége közt. Berzeviczy Ádámot ugyanis, a fejedelem apródját, akinek megengedték, hogy ura mellett maradhasson, mindig gondosan megmotozták, valahányszor kiment a várból,

hogy azonban Didó nyakörvét is átkutassák,
az még senkinek sem jutott eszébe.

A fejedelem lefogta tenyerével a fájó szemét
és letette a fekete bőrkötéses könyvet. Az
ablakhoz lépett. A várárok tiszta vizében óriás
hal úszkált, a víz tükrén pedig árva hattyú
vitorlázott. Ezeket az állatokat ő mindennap
etette és étkezések idején a kosztosai pontosan
megjelentek ablaka alatt.

Berzeviczy Ádám a fal melletti lócán ült
és nyitott szemmel szunyókált. Most halkan
megszólalt:

— Lehmann kapitány ma nagyon részeg!

Kívülről csörtetés és egy rezes férfihang
feleselése hallatszott. Kulcscsörömpölés: az
ajtó kivágódik! Lehmann Gottfried, a

Castelli-dragonyosok kapitánya és a börtön parancsnoka,
tollas kalappal a fején betántorog.
A szeme keresztbe áll.

— Serenissime, az ön legalázatosabb szolgája
jelentkezik ön előtt!

Peckesen kiegyenesedik, de aztán megtántorodik,
megkapaszkodik az asztalban és leroskad
egy székre, szemben Rákóczival.

— Igen részeg vagyok, — vallja be őszintén
— de tetszik tudni, a gyakorlott részegek
felekezetébe tartozom és ha jár is a szám, azért
nem felejtem el, milyen illusztris vendéget tisztelhetek
ebben az átkozott rókalyukban.

A fejedelem undorodik a szuszogó borostömlőtől...

— Talán jó lenne, ha lefeküdnék a kapitány
úr? — indítványozza.

— Ha terhére vagyok hercegségednek, el is mehetek, — mondta érzékenyen Lehmann — de ön igazságtalan velem szemben, mert végre is az ön tállyai bora készített ki ilyen alaposan. A hercegnének ugyanis az az angyali ötlete támadt, hogy küldött nekem egy átalaggal. Teringettét, micsoda ital! Tüze csak a magyar lónak, a magyar bornak és a magyar nőnek van. Szeretem is ezért az ön nemzetét, sokszor inkább, mint az ecetes vinkón élő osztrák csürhét!

— Ilyen rossz véleménnyel van a saját nemzetéről? — kérdezte óvatosan a rab.

— Hohó, nem az én nemzetem! Én

pomerániai vagyok! Tőlem akár a Dunába hányhatnák az egész bécsi nációt!

A fogoly arra gondolt, hogy Lehmann talán csak szimulálja a részeget, hogy valami meggondolatlan nyilatkozatra csábítsa. A. kapitány azonban tovább fecsegett:

— Engem csak a zsoldom köt a kétfejű sashoz, az pedig arra is kevés, hogy az ember hébe-korba becsületesen benyakaljon. És ha még rendesen fizetnék azt a hitványságot! De az én ezredem egy hónapja nem látott készpénzt. A tisztek kártyázásból élnek, a legénység lopásból... Hanem azért hercegséged több szeretettel lehetne irántam! Nem adtam meg minden kedvezményt, amit megadhattam? Sőt még többet is! Múlt szerdán idehoztam a kegyelmes hercegnét parasztmenyecske maskarában, este idehoztam, reggel megint elvittem. Mert szíve van az öreg Lehmannak!

A rab a szemével intett apródjának ; Berzeviczy megértette és nesz nélkül kiosont a börtönből.

— Nem felejtem el, hogy hálával tartozom

önnek, — mondta Rákóczi.

— Én sem felejtettem el, — röhögte a kapitány, — sőt szándékom, hogy nagyobb hálára is kötelezzem hercegségedet.

Két öklére támasztotta állát és ködös szemmel nézte a rabot. Végül azt mondta:

— Látom, még itt fekszik érintetlenül a vádirat, amit az a nyavalyás újhelyi polgármester hozott,

— Megfogadtam, hogy nem veszem kezembe.

— Akkor is el fogják hercegségedet ítélni, annak a belga disznónak a vallomása alapján! Tudja egyáltalában, hol van jelenleg?

— Börtönben.

— Helyes, de miféle börtönben? Mert ez nem közönséges dutyi, hanem sasketrec. Valamikor itt ült gróf Zrínyi Péter horvát bán.

— Tudom.

— Azt is tudja hercegséged, hogy innen csak egy út vezet kifelé: az, amelyen Zrínyi Péter uram járt?

— Ijeszteni akar, kapitány? — kérdezte Rákóczi.

— Dehogy akarom, én jól tudom, hogy hercegséged fajtája nem ijedős.

— Nincs okom félni... Hogy levelet írtam a francia királynak? Ő nem ellensége a császárnak, békében él vele.

— Hiszen ha ön szegény ember volna, akkor nem is volna baj. De a gazdagsága sok

egy magyarnak. Bécs szeret örökölni. Ebben a várban még nem volt olyan gazdag magyar, akit egy fejjel meg nem kurtítottak volna. Ebből tessék aztán kombinálni!

— Lehet, hogy némelyek a vagyonomra éhesek, de a császár jó uram, ő meg fog védeni.

— Persze, hogy jó úr! Olyan, mint a jószívű henteskisasszony, nem tudja nézni a disznóölést, inkább sétálni megy és csak este jön haza, mikor már kész a kolbász.

A kapitánynak annyira tetszett az otromba hasonlat, hogy könnyezésig hahotázott, miközben tenyerével csapkodta az asztalt. De aztán egyszerre elkomolyodott.

— Én tudom, — mondta, — hogy a császár sajnálja önt. Sägel rektor úr mondta, az ön gyóntatója. Ő jóbarátja Wolf és Menegatti atyáknak, azok pedig a reverendájuk zsebében hordják a császár mennyországának kulcsát.

A fejedelem fölneszelt.

— Mit mondott a rektor?

— Hogy őfelsége félig-meddig már hisz az ön ártatlanságában. Mert ő — és ezt ne tessék felségsértésnek venni! — minden dolgában csak félig-meddig van benne. Sajnálná önt lenyakaztatni, de fél önt szabadon ereszteni, mert akkor csorba esnék a császár csalhatatlanságán. A szentatyák azonban úgy vélekednek, hogy Leopoldus úr igen boldog lenne, ha ön, az ő hozzájárulása nélkül, elpárologna innen. Tetszik érteni?

A rab izgatottan járt föl-alá a szobában, aztán megállott Lehmann előtt és élesen a szeme közé nézett.

— Miért mondja nekem mindezt?

A kapitány nem ügyelt a közbeszólásra, az
esze továbbnyargalt, mint az elszabadult társzekér
a lejtős úton.

— Nekem hiába karattyolnak a páterek,
az ő szavuk csak macskanyávogás. Tegnap
azonban egy komoly emberrel beszéltem: a porosz
követ úrral... Azt mondta: Lehmann,

vegye tudomásul, hogy a mi felséges királyunk
érdeklődik az ifjú Rákóczi iránt. Melegen érdeklődik,
mondta, — merthogy a Rákóczi-nemzetség
karddal és pénzzel szolgálta a protestáns
testvérek szabadságát.

— És ön mit mondott a követnek, kapitány?

Azt mondtam neki: Igenis! De önnek
többet is mondok. Kinyitom a börtöne ajtaját
és fel is út, le is út: Istennek ajánlom
hercegségedet!

— Most mindjárt? — kérdezte Rákóczi
mosolyogva, bár belesápadt az izgalomba.

— Akár most mindjárt! A folyosó ugyan
tele van cserepárokkal, de én nekirugaszkodom
a pallosommal, hercegséged azalatt egérutat
vehet. Mert ha én tállyait iszom, akkor
szembeszállok egy egész hadsereggel!

— Hősi kaland lenne, de nem lenne okos
dolog, — mondta a fejedelem, aki még most
sem tudta, mire vélje a dolgot.

— Ha ön az okosság felé húz, arra is
volna mód. Holnap majd elküldi azt a Berzeviczy-gyereket
Bécsbe, az angyali hercegnéhez,
hogy szerezzen hátaslovakat és útiszekeret.
Majd én megmondom, hol várják meg hercegségedet.

— És hogyan jutok ki innen?

— Mit szólna hozzá, ha egy finom acélreszelőt hoznék, amely úgy vágja ketté ezt a rozsdás vasrácsot, mint a faggyúgyertyát? Vagy mondjak mást? Alkonyatkor idejön a

kis Lehmann, aki zászlós a Montecuccoliaknál, ő majd egyenruhát hoz nagyságodnak. Hercegséged magára kapja a dragonyosbőrt és fütyörészve megy ki a várból. Kolduló barát legyek, ha valaki útját állja!

A kapitány fölkelt és két tenyerével az asztal lapjára dőlt.

— Én ma részeg vagyok, — mondta, — okos ember nem veheti komolyan a fecsegésemet. De holnap reggel megint eljövök, akkor színjózan leszek és hercegséged komolyan fog venni.

Rákóczi megragadta Lehmann karját.

— Mondja, kapitány, mit vár ön mindettől?

— A porosz király azt fogja mondani: derék fickó az a Lehmann! — és az nekem nagyobb dolog, mintha a római császár aranyláncot akaszt a nyakamba.

— De mi lesz, ha rajta veszt?

— Akkor fölnégyelnek és egy vén korhellyel kevesebb lesz a világon... Igenis!

A kapitány kicsörtetett az ajtón és a rab hallotta, amint odakünn el-elcsukló hangon kujonirozza az őrséget...

5.

A szoba falán hatalmas feszület, a Megváltó
életnagyságú képével. A vonagló, horgas
inú, elgyötört test kegyetlen élethűséggel szemlélteti
az Istenember szenvedéseit.

151

Leopold császár imazsámolyán térdepel az
Üdvözítő vérrel vonalzott sápadt lába előtt
és összekulcsolt két kezére hajtja homlokát.

Buzgón könyörög a császárok császárának,
világítsa meg elméjét, hogy a szent vallás
és az igazság követelményei szerint tudjon határozni,
a legújabb magyar összeesküvés ügyében.
Mert mindaz, amit eddig hallott, nagyon
megzavarta.

A bíróság tagjai meg vannak győződve
Rákóczi bűnösségéről. Longueval és Sándor
Gáspár tanúvallomása után nem lehet többé
kételkedni.

A bírák egyébként Széchenyi Pál kalocsai
érseket és a szerb patriarkát is el akarták fogatni.
Állítólag bizonyítékaik vannak, hogy
bűntársai Rákóczinak. Őfelsége azonban megtiltotta,
hogy ezt a nyomot kövessék. Ha a főpapok
csakugyan vétkesek, ám feleljenek Istenüknek!

Az udvar úgy vélekedik, hogy állambiztonsági
okokból példaadó szigorúsággal kell fellépni
az összeesküvők ellen. Az eljövendő francia
háború úgy függ a birodalom feje fölött,
mint a zivataros felhő és a Haditanács tábornokai
is megegyeznek abban a felfogásukban,
hogy Rákóczi kivégzése üdvös rémületet keltene
az elégedetlen magyarok körében és elvenné
kedvüket attól, hogy megint egyszer
hátbatámadják a birodalmat.

A Titkos tanács viszont gazdasági okokból
óhajtaná a kivégzésekkel járó vagyonelkobzásokat;

152

ilyen rendszabály kimenthetné mostani gyászos helyzetéből a császári kincstárt. Az excellenciás urak megszokták, hogy időközönként magyar hűtlenségi perekkel töltsék meg az üres pénzesládákat.

Lelki tanácsadói azonban, a jezsuiták, óva intik őfelségét, nehogy ártatlanok vérével szennyezze be lelkiismeretét. Hogy Rákóczi cselszövés áldozata, azt elsőnek Sägel rektor hangoztatta. A rektor megnyerte Rákóczi ügyének a császár gyóntatóját, Menegattit, sőt a nagy Wolf atyát is. Wolfnak az a híre, hogy a birodalom legjobb koponyája. Az ő véleményét politikai kérdésekben is ki szokta kérni a császár.

A tábornok urak ugyan arra célozgatnak, hogy a vádlott megvesztegette a jezsuitákat, de ez sületlenség, hiszen a császár emlékezetében van még, hogy Wolf atya, mikor annakidején meg akarta tenni prágai érseknek, összekulcsolt kezekkel könyörgött, távoztassa el tőle ezt a poharat. Vajon mivel lehetne megvesztegetni ilyen férfit?

Leopold irtózott a gondolattól, hogy igazságtalan ítéletet szentesítsen. Csakhogy most már nem igazságról van szó, hanem elvről, amely magasztosabb minden földi igazságnál: az Isten kegyelméből való császárság tekintélyéről! Ha erre gondolt, akkor leküzdötte magában a részvétet és rokonszenvet, melyet az ifjú Rákóczi iránt érzett. A császárnak, sajnos nincs jogában, hogy szeressen vagy gyűlöljön;

ő nem a maga ura, hanem az államérdek fölkent áldozópapja.

A helyzet egyébként nem is olyan egyszerű, miként a tábornok urak hiszik. Ha kivégzik Rákócziékat, akkor a rémület bizonyára dermesztő hatással lesz az elégedetlenekre, de

szakadék fog nyílni az uralkodóház és a nép között. Illetőleg, a régi szakadék, mely máris megvan, rettenetesen ki fog szélesedni és el fog mélyülni.

Mikor a Wesselényi-összeesküvés és az eperjesi per vádlottainak sorsa fölött kellett határozni, akkor is arról biztosították a császárt, hogy a nyughatatlan fejek leütésével véglegesen rendet lehet teremteni Magyarországon. Sajnos, nem úgy történt! A magyarok képzelete ma is egyre Bécs-Újhely és Eperjes körül kóvályog, ott megrészegedik azoknak a vérétől, akiket fellengzősen "a nemzet vértanúinak" nevez és álmatlan éjszakákon a császár szinte érzi, mint áradnak a Lajtán keresztül a keserűséggel és átokkal terhes pusztai szelek.

Mi lenne, ha hallgatna a papokra és egyszerűen szabadon bocsátaná Rákócziékat? Ezt nagyon szeretné, csakhogy akkor ország-világ előtt be kellene vallania, hogy tévedett. Ő, az Isten kegyelméből való uralkodó! Hát hol volt akkor az égi kegyelem? És mit érne ilyen önmegalázással? Mindenki meg volna róla győződve, hogy Rákóczi megmenekülését a jezsuitáknak köszönheti. A külföldi követek bizalmas

jelentései szerint már ma is azt beszélik világszerte, hogy Leopold gyönge uralkodó, aki a papok sípjára táncol... Pedig ő mindent el tud viselni, csak a gyöngeség gyanúját nem!

A helyzet egyelőre az volt, hogy valahányszor a minisztereivel értekezett, a rideg és megalkuvást nem ismerő kötelességtudás felé hajolt; valahányszor pedig a jezsuitákkal, a szíve enyhén olvadozott a keresztény szeretet melegétől.

Néha arra is gondolt, hogy talán egyik pártnak sincs igaza; tábornokok és jezsuiták nem is az igazságért, hanem a hatalomért küzdenek.

Ebbe a sűrű ködbe csak Ő tudna világosságot árasztani, Ő, akinek véres képe előtt most térdepelt!

Valaki nesztelen macskatalpon a szobába surrant. A szolgálattevő kamarás.

— Buccellini kancellár úr —

— Senkit sem akarok most látni!

— Állambiztonsági ügy — halaszthatatlan...

Olyan távoli egekbe pedig nem tudott kalandozni Leopold császár, hogy ettől a szótól rögtön vissza ne zuhanjon a valóságba...

A kancellár már ott hajlongott előtte.

Utálatos ember ez, — mondta magában Leopold — és milyen nevetséges a sok rendjel a mellén... Vajon milyen érdemekért kapta?

— Szomorú és kínos hír... Rákóczi Ferenc tegnap este megszökött börtönéből...

És mivel őfelsége nem válaszolt,- Buccellini tovább beszélt:

— A helyszíni vizsgálat még folyik... Annyi máris bizonyos, hogy a rabszöktetés egy szövetség műve, melynek központjában Rákóczi hercegné áll... Bűntársai szerzetesek és katonák...

A felséges úr szó nélkül az ablakhoz lépett. A szemben levő fedélen turbékoló galambok tipegték körül egymást. Leopold úr szórakozottan nézte őket. Most hirtelen csattanással szárnyra keltek és valamennyien eltűntek a tetőgerince mögött... Vajon hová lettek? Mindegy! Nem fontos a galambok dolga...

Holnap úgyis elkapja őket a vércse, vagy valaki elfogja és levágja őket.

De hát Rákóczi Ferenc dolga fontosabb-e? Holnap vagy holnapután úgyis elkapja a fekete vércse... Őt is, ezt a Buccellinit is, akinek a selyemkabátja tele van rendjelekkel és a császárt is... De hát akkor mire való ez a nagy izgalom és harc?! Érdemes egyáltalán gyűlölni az embereket, mikor úgyis meghalnak?

De gondolatai hirtelen beleütköztek valamibe ... Miért szökött meg Rákóczi, ha csakugyan ártatlan? Igen, miért? Volt idő, mikor maga Leopold is a rab eltűnését tartotta volna a legjobb megoldásnak. Ezt nem is titkolta a gyóntatója előtt... Rákóczinak azonban nem lett volna szabad elfogadnia ilyen megoldást! Ha tiszta a lelkiismerete: nem is fogadja el.

A jezsuiták hittek az ártatlanságában, de őket megejtette a gyónásával. Nyilvánvaló, hogy hazudott a gyónásban! Mily szörnyű elvetemültség!

A császár továbbszőtte gondolatait... Ez a fiatalember mindenkiben megbízott, csak éppen a császárában nem. A svéd és az angol király leveleket írogattak az érdekében. A brandenburgi választó is, aki magát tavaly óta porosz királynak címezteti. (Még pedig Isten kegyelméből való királynak, — mintha egy eretneknek igénye lehetne Isten kegyelmére!)

A mai fiatalok állandó lázadásban vannak az öregek ellen, még ha nem is húznak kardot. A fiatalok a maguk útjain akarnak járni. Az ő József fia is ilyen! A császár régóta sejti, hogy az ifjabb király az ő halálát várja. Talán nem egész tudatosan, de Leopold úr érzi, hogy József őt néma türelmetlenségével a kapucinus kripta felé szorítja. Titkos kémek jelentették, hogy azt szokta mondani bizalmasainak: az öregek ideje lejárt, új emberekre, fiatal

erőkre van szükség! A fiatalok összefognak az öregek ellen; József is már többízben szólt Rákóczi érdekében...

Buccellini észrevette, hogy a császár álla alatt furcsán nyüzsögnek a petyhüdt izmok...

— Van felségednek valami külön parancsa a számomra? — kérdezte.
Leopold olyan szomorú és üres szemmel

tekintett reája, mint a koporsóban fekvő ember.

— Teljhatalmat adok a Haditanácsnak,
— mondta hang nélkül. És úgy érezte, mintha Rákóczival együtt az ő József fiát is kiszolgáltatta volna ennek a Buccellininek.

A kancellár ezt akarta éppen! Megcsókolta őfelsége kezét és az ajtóig hátrált.

A küszöbön még egyszer megállította a császár szava:

— Rákóczi hercegnét és a papokat ne zaklassák!

Buccellini ruganyos macskahajlongással közeledett ura felé.

— Mély alázattal bátor vagyok fölhívni felséged figyelmét arra a körülményre, hogy éppen Rákóczinénak volt főrésze a szöktetésben, és ha ezért kolostorba zárnák...

A szó azonban torkán akadt, mert a császár olyan haragos bömbölést hallatott, amilyen még sohasem jött ki a száján:

— Azt fogja tenni, amit parancsolok! Megértett? Most elmehet!

6.

Gróf Mannsfeld, a Haditanács elnöke,
gróf Kollonich, a Titkostanács elnöke és gróf
Lamberg tábornok, a Haditörvényszék elnöke,
együtt álltak az előszobában. Buccellinit várták.

Most megnyílt a császár ajtaja, a kancellár
kihátrált. Vonásain még ott ült az ijedt
megdöbbenés, melyet a császár váratlan erélye
okozott. Amint azonban megpillantotta a három
elnököt, rögtön fölényes udvaroncmosoly
jelent meg arcán.

Manasfeld: Nos...?

Buccellini: Teljhatalom!

Kollonich: Jó! Nagyon jó!

Buccellini: Mi van a kompromittált tisztekkel?

Lamberg: Lehmann szemtelen és összevissza fecseg.
Olyasmit mond, hogy ami történt,
az őfelsége akarata volt!

Mannsfeld: Ebben az irányban nem szabad
nyomozni! A leghatározottabban tiltakozom
az ellen, hogy belevonják őfelsége személyét!

Kollonich: A koronát sohasem szabad
belevonni!

Buccellini: Kiadta már bűntársait?

Lamberg: Makacskodik, egy értelmes szót
sem lehet kivenni belőle.

Mannsfeld: Kínpadon vallatták?

Lamberg: Császári tiszt és nemes ember
— szokatlan volna...

Buccellini: Tekintettel a rendkívüli körülményekre...

Mannsfeld: Ha nem vall szépszerével, kínpadra vele! Öfelségéről azonban egy szót sem a jegyzőkönyvbe!
Lamberg: Értem!

Mannsfeld: Hallatlan eset ez, uraim! Császári tisztek megszöktetnek egy árulót és felségsértőt! Most, a francia háború előestéjén! A külföldön azt fogják híresztelni, hogy a mi hadseregünk rohadt a csontja velejéig. Példát kell statuálni, hogy mindenki lássa, ez csak elszigetelt eset volt.

Buccellini: Nem akarom magam beleártani a katonák dolgába, de úgy képzelem, az ítéletnek fölnégyelésre kell szólnia.

Kollonich: Az meg fogja tenni hatását!

Lamberg: Elevenen négyeltessük, vagy nyakaztassuk le előbb?

Mannsfeld, nevetve: Ennek eldöntését az ön közismert tapintatára bízzuk!

Mind elmosolyodnak...

Kollonich: És Rákóczi...?

Buccellini: Rögtön kiadjuk az elfogatóparancsot. Tízezer tallért a fejére!

Kollonich: Ha Magyarország felé vette útját, azok nem fogják el. Ha aranyhegyeket ígér nekik, akkor sem. Csökönyös nép az nagyon! Pedig nagy ott a szegénység.

Buccellinmi: Mindenütt akadnak egyes, mindenre elszánt fickók. Hatezer tallért ígérünk annak, aki halva keríti meg.

Kollonich: A vagyonát természetesen elkobozzák?

Buccellini: Természetesen.

Kollonich: Megjósoltam neki évekkel
ezelőtt, hogy ide fog jutni. De nem akart rám
hallgatni,

Lamberg: Biztosra veszem, hogy Lengyelországba
menekül. A cinkosa, Bercsényi gróf,
már ott várja.

Kollonich: Onnan majd egyesült erővel
lázítják Magyarországot, ha ugyan nem teszünk
róla.

Mannsfeld: De majd teszünk róla! Van
Ágost király első miniszterével, Beuchlinggel,
egy baráti megállapodásunk, hogy katonáink
lengyel földön is vadászhatnak magyar forradalmárokra.

Kollonich: Meg tudták csinálni? Fogadja
excellenciád szerencsekívánataimat! Ez nagy
diplomáciai siker!

SZIENYIAVSZKA
1.

Petrikov városa és a pálosok főmonostoráról
híres Czensztochova közt nyírfaerdővel
benőtt dombra kapaszkodik az országút.

Holdvilágos novemberi éjszakán lovascsapat
vonult a fehértörzsű fák között. Lehettek
vagy harmincan. Bár parasztszűrt és lengyel
kucsmát viseltek, katonás rendben lovagoltak.
A csapatot négylovas csukott hintószekér
követte.

Egy erdei tisztáson megállította őket a
vezérük, a legények nyeregből ugrottak, egypáran
visszamaradtak a táltosok mellett, a többiek
kettős sorokban kimasíroztak az országútra.

— Halt! — vezényelte a vezér.
Kettesével és négyesével felállította őket
az út különböző pontjain és megmagyarázta
nekik, mégpedig német nyelven, mi lesz a
teendőjük
— Ti ketten lelövitek a kocsist a bakról.
Ugyanakkor négyen kantáron ragadjátok a

lovakat. Öten jobbról, öten balról körülfogjátok
a kocsit. A kocsi ajtaját az én öcsém nyitja
ki. Az első embert, aki kiszáll, nem szabad bántani,
ő ami emberünk. Ketten készen tartjátok
a bilincseket és megvasaljátok azt az embert,
akit az öcsém galléron fog. Azután a mi hintónkba
ültetjük. Én és az öcsém mellette leszünk
és azonnal útrakelünk az osztrák határ
felé...

Az emberek jól megértették, mi a kötelességük
és később pontosan is végezték. De azért
az éjjeli támadás mégis másképp folyt le, mint
tervezték.

Pedig minden jól indult. A kocsist lelőtték

a bakról, a kocsi pontosan ott állott meg, ahol kellett, mikor pedig a vezér öccse kinyitotta az ajtót, kiugrott "a mi emberünk" és sietve az útszéli bokrok közé vette magát.

Az öccs ekkor pisztollyal a kezében beordított a sötét kocsiba:

— Bercsényi gróf úr, adja meg magát kegyelemre!

A válasz pisztolylövés volt a kocsiból — az öccs összezúzott koponyával vágódott el az országúton. Ez volt az első dolog, amit nem látott előre a vezér.

Aztán jött a második: egy lengyel lovas, aki a kocsit kísérte és az imént kissé elmaradt a kaptatón, most karddal a kezében az útonállók közé ugratott. Nem törődött a túlerővel, vadul vagdalkozott és felhasította a vezér arcát. Ekkor aztán valaki lelőtte a nyeregből.

Valakinek végre eszébe jutott, hogy a kocsiba nézzen, de az már üres volt, a gróf eltűnt. Az általános zűrzavarban felpattant a lelőtt lengyel lovára és elvágtatott az erdőbe.

— Utána! — rikoltotta a sebesült vezér.

A legényektől, akik a vezetéklovakat fogták, megtudták, hogy a gróf a szomszéd falu felé vette magát. A csapat a nyomában száguldott.

A falusi templom előtt gazdátlan lovat találtak. Körülfogták az istenházát és dühösen feszegetni kezdték a torony ajtaját. De erre megkondult odafenn a lármaharang, a falu ébredezni és mozgolódni kezdett, csakhamar csapatosan rohantak elő a kaszás parasztok.

Mivel a tömeg egyre szaporodott és igen harciasan viselkedett, a németek abbahagyták

az ostromot, rövid haditanácsot tartottak, majd sietve. elvonultak. Bercsényi gróf a torony ablakából nézte őket. Már akkor virradni kezdett.

A vállalat tehát nem sikerült. A halottjukat és sebesült vezérüket berakták a hintóba, melyet Bercsényinek hoztak és — mi egyebet is tehettek volna? — a határ felé vonultak. Igen nyomott kedvükben voltak, ami érthető, mert a kudarc fejenként húsz-húsz körmöci aranytól ütötte el a legényeket.

A halott vitéz Brückner zászlós volt, a sebesült pedig Brückner hadnagy. Azaz, hogy idősebb Brückner pillanatnyilag nem volt hadnagy, mivel annakidején valami kártyabalesete

miatt lefokozták és kizárták a császári hadseregből. Ha az éjjel elfoghatta vagy levághatta volna Bercsényi grófot, akkor visszanyerte volna "tiszti becsületét", sőt, a varsói követ ígérete szerint, kapitányi ranggal újból tagja lehetett volna a császári ármádiának.

Ha Brücknert nem üldözné minden útján a balszerencse, éjjeli holdvilág mellett úrrá tehette volna magát. Hiszen, ha szerencséje volna az embernek! Mert nemcsak Bercsényi grófra, de Rákóczi fejedelemre is lehet most vadászni. Ez a két úr ma a világ legértékesebb vadja; aki élve vagy halva a nagyméltóságú Haditanács kezére adja őket, annak ítéletnapjáig sem kell többet félnie a hitelezőitől. Longueval kapitányról, aki oly ügyesen font hurkot Rákóczinak, azt beszélik, hogy legközelebb báró lesz!

Már fölkelt a nap, mikor az országúton két lovasember jött szembe a szomorú németekkel. Egyikük, egy délceg és előkelő külsejű férfi, megpillantotta a hintószekérben a bepólyált fejű sebesültet és résztvevően kérdezte,

hogy rablótámadás érte-e az uraságokat?

Brücknernek azonban nem volt kedve társalogni,
csak rosszkedvűen morgott valamit és
a kocsi tovább haladt. Később az útonállók
egyike, egy felvidéki tót legény, odaterelte lovát
a kocsiablak mellé és szélesen vigyorogva,
kérdezte Brücknertől, tudja-e, ki volt az az úr,
akivel az imént beszélt?

— Bánom is én, akárki volt! — ordította
Brückner és mérgesen hozzátette: — Hordd
el magad, te hülye!

A tót sértetten visszamaradt. Jó egy óráig
törte valamin a fejét, aztán megint csak
Brückner mellé nyomakodott.

— Kérem, hadnagy úr, akivel beszélni tetszett,
az Rákóczi fejedelem őnagysága volt. Én
ismerem, két évig szolgáltam a pataki várában.

Brückner a bekötött homlokához kapott
— hát persze, hogy Rákóczi volt! Egy órája
töri rajta a fejét, hol is látta ő már azt a
különös, széles ábrázatot, amely olyan hozzáférhetetlenül
tud mosolyogni. Most már visszaemlékezett!
Kassán látta, mikor még Nigrelli főparancsnoki
irodájában körmölt.

Egy pillanatig arra gondolt, hogy visszafordul
és üldözőbe veszi, de csakhamar elállt
a szándékától... Világos nappal van, az országút
tele ez czentochovai búcsúsokkal és vásárosszekerekkel,
sőt, egy lengyel huszársvadron
is vonul a nyomukban. Ha most embervadászatba
fognának, hamar maguk lennének
az üldözött vad.

— Hiába, nincs szerencsém! — mormogta
az ex-hadnagy.

2.

A két jóbarát, Rákóczi és Bercsényi, a francia lazaristák varsói rendházában látta viszont egymást. Könnyek közt ölelkeztek össze.

— A nagyságod jó gyámapja végül is csak összehozott minket! — mondta évődve a gróf. Az egyébként oly előkelő és pompakedvelő úr szegényes ruhát viselt, arca borostás volt.

— Mi lelte kegyelmedet? — csodálkozott a fejedelem.

— Földszínűvé teszem magam, mint a varangy, hogy rám ne ismerjen a gólya.

— Hogyan értsem ezt?

— Beuchling főminiszter jóvoltából császári dragonyos csapatok cirkálnak az országban. Harmadnapja csak véletlenül siklottam ki a karmaik közül.

— És a híres lengyel szabadság?

— Annyi darabra tört, ahány párt van Poloniában. Van pedig itt német, francia, orosz és svéd párt, sőt még lengyel is van. Csak egy dologban értenek egyet: valamennyien unják a mostani királyukat.

A gróf elbeszélte Magyarországból való menekülésének történetét.

Éppen útban volt az oroszlánbarlang felé, amennyiben Bécsbe utazott a feleségével, mikor az osztrák határon, lóváltás közben, megtudta, hogy elfogták Rákóczit és viszik NémetÚjhelyre. Úgy, amint volt, nyeregbe ült és általfutott a lengyel határon. A grófnéját továbbutaztatta

és ezt jól tette, legalább volt
Rákóczinénak Bécsben kivel együtt sírnia.

Varsóban igen jól fogadták. Mindenki,
maga a király is, kezére járt, hogy előkészíthesse

a magyar fölkelést. Szó volt arról is,
hogy II. Ágost, a francia királlyal szövetkezve,
rajtaüt a németen.

Sajnos, van itt Bécsnek egy sokféle hájjal
megkent követe, Strattmann Henrik gróf,
annak, minden várakozás ellenére, sikerült az
ingatag varsói udvart a német pártra húznia.
Hogy mivel szédítette meg a királyt, azt nem
tudta Bercsényi, de hogy Beuchling főminisztert
megfizette, arra hajlandó volt mérget
venni.

A miniszter most már olyan lelkes császárpárti,
hogy segédkezik Strattmannak a
legaljasabb hurokvetésnél és tőrállításnál is.
A czensztochovai útra ő ösztökélte Bercsényit,
elhitetvén vele, hogy Thököly megbízottja
várja; hogy pedig biztosabban kés alá szállítsa,
a saját kocsiján utaztatta és kísérőnek
a titkárát adta melléje.

Rákóczi elborultan hallgatta.

— Mit ajánl kegyelmed, miután itt már
kitapasztalta a viszonyokat ? — kérdezte végül.

— Mindenekelőtt biztos helyre kell vonulnunk,
mert kétségtelen, hogy a kopók hamar
a nyomunkban lesznek megint. Bécs ezúttal
megtagadja közismert fukarságát; ahol a
kémei járnak, ott aranyeső hull. Pedig a lengyel
föld mostanában igen szomjas!

— De hol az a biztos hely?

— Vannak hatalmas jóbarátaink. A Radziovszkiak,

a Potoczkiak és Wisnyoveczkiek
és akit elsőnek kellett volna mondanom,

Szienyiavszki Ádám országos tábornagy, nagyhetmán
és belzi palatinus.

— Ő rokonom a Báthoryak révén!

— Neki erős várai vannak, ő meg fogja
védeni nagyságodat, ha kell, a saját királya
ellen is. Mert a lengyelek nem jó szolgák, de
a legjobb barátok.

3.

Hetven jó lengyel nemes szövetséget alapított,
melynek egyetlen célja Szienyiavszki
herceg barátságának "ápolása" volt. Az urak
állandóan kék-sárga lengyel köntöst viseltek,
ez lévén a hercegi ház színe és az év nagyobbik
részét a belzi palatinus társaságában töltötték,
valamelyik birtokán vendégeskedvén, vagy lóháton
kísérvén őt útjain. Régi vérből eredő
kurtanemesek voltak, olyanok, akik ha félévig
nem is néztek haza, otthon nem mulasztottak
sokat, esetleg nem is volt otthonuk.

Karácsonykor a palatinus kék-sárga
gárdájával Ilyvó (Lemberg) városában járt, a
palatina azonban a varsói palotában töltötte az
ünnepeket. A szentestén ismerkedett meg Rákóczi
Ferenccel. A magyarok lelkes és hű barátja,
Du Heron francia követ, mutatta be a
Szienyiavszki-palotában.

A hercegné a női szépségekben oly gazdag
Lengyelország egyik legszebb asszonya
volt. Vérbeli szarmata szépség: sudárnövésű
rőthajú, vakítóan fehér bőrű, aranykék szemű.

(A régiek "gyíkszeműnek" mondták volna.)

Ami azonban páratlanul vonzóvá tette, az egész lényének ébersége, acélos ruganyossága és bájos merészsége volt.

Rákóczi tudta szép rokonáról, hogy nagy szerepet visz a közéletben, a minduntalan kigyulladó lengyel pártharcok nagy része az ő boudoirjában hányta első szikráit. A palatinus, aki igen büszke volt a párjára, azt szokta mondani: Mindent jobban tud, mint én, csak inni nem!

A nagy vonzóerő, mely Rákóczi lényéből kisugárzott, első pillanatban meg szokta nyerni férfiak és nők rokonszenvét. Szienyiavszka is rögtön érezte hatását.

— Hallottam már, hercegem, hogy Lengyelországba jöttél, — mondta mézédes hangon és élve a tegezés rokoni jogával. — Napok óta várom a látogatásodat. A mi házunkban te nem vagy. vendég, hanem otthonodban vagy. Ahány szív és ahány kard van a házunk tájékán, az mind a szolgálatodra áll!

Du Heron követ a szentestét családjával akarta eltölteni és így ketten ültek a fényesen és gazdagon megterített asztalhoz.

A fejedelem elmondta elfogatása és szökése történetét. Majd rátért jövendő terveire. Fegyverre hívja nemzetét és karddal a kezében szorítja rá Bécset, hogy magyar törvények szerint kormányozza az országot. Ősi magyar felfogás szerint nem lázadó az, aki kikényszeríti a törvények betartását.

Lehetségesnek tartotta, hogy ezt vérontás nélkül is el lehet érni. Ha a birodalom hadban áll három-négy európai harctéren, akkor a király nem fog habozni, ha választania kell a polgárháború és a magyar nemzet segítsége között. Ezt a segítséget megnyerheti koronázási

esküje egyszerű megtartásával. Rákóczi keserűsége éppúgy, mint a mindenkori magyar elégedetleneké, nem az uralkodó, hanem üresfejű és kapzsi miniszterei ellen fordult. Úgy érezte, nagy szolgálatot tesz magának az Ausztriai Háznak az, aki leszedi testéről a vérszívó-kullancsokat.

Szienyiavszka úgy hallgatta, mint Didó Aeneást: mosolygó szájjal, nedves szemmel. Végül, mikor Rákóczi szünetet tartott, azt mondta:

— Beszélsz, beszélsz, kedves rokon és én szégyenemre bevallom: alig tudom, mit mondtál, mert nekem egészen más jár az eszemben. Mit akarsz te tulajdonképpen azzal a szerencsétlen Magyarországgal? Azt karmai közt tartja a kétfejű sas és Európa minden címerállatjának össze kellene fognia, hogy kiragadják onnan. Maradj te inkább nálunk és légy lengyel király! Igen, lengyel király! Ne nevess, Rákóczi! Ebben az országban az történik, amit az én nagybátyám, Radziovszki kardinális akar, ő pedig azt teszi, amit én kívánok.

A fejedelem a fejét rázta:

— Félreismersz, hercegné, nem vagyok én nagyravágyó!

— Nagy dolgokra vágyódni, férfihoz méltó! Voltak nekünk már magyar királyaink és ők voltak a lengyelek legjobb uralkodói. Királlyá fogunk jelölni és ajánlóid ketten lesznek: Nagy Lajos és Báthory István!

Rákóczi mosolygott, de nem válaszolt. Nem akarta Szienyiavszkát kiábrándítani abból a nagyszerű álmából, hogy ő rózsaszál helyett királyi koronát tud ajándékozni annak, akit a szívébe fogadott.

Asztalbontás után a hercegné kék szalonjába mentek. Hatalmas faládát találtak a szőnyegen, ezt futárral küldte a herceg Ilyvó (Lemberg.Lvov) városából. Karácsonyi ajándékok!

Szienyiavszka mindjárt ott a szalonban kibontatta a ládát. Tarkán szőtt selyemkelmék és keleti szőnyegek, csipkék, csillogó ékszerek, aranyedények, elefántcsont faragások kerültek elő. A drágaságok közt azonban sok volt az értéktelen és ízléstelen kacat. A palatinus nagy gavallér volt, de műértő nem volt és úgy segített magán, hogy mindenestül megvette és hazaküldte egy török árus egész boltját.

A palatina a szőnyegen térdepelt és hol nevetve, hol bosszankodva turkált a tarka holmi közt. Színpompás és vonzó kép volt; Rákóczi elnézte és elgondolkozott azon, mennyire megkopasztották az ő országát minden fényes feleslegétől és mennyivel komorabb és súlyosabb a magyar élet, mint a lengyel. Miért kell ennek így lennie?

Egyébként azonban nagyon jól érezte magát

az enyhe és illatos selyemfészekben. Bécsújhely penészes pinceszaga; a fogság zsibbasztó unalma; a felháborodás és rettegés egymással váltakozó érzései, melyekkel az osztrák bírák alattomos hurokfonását figyelte; a kietlen és végtelenbe nyúló napok és éjszakák, melyeket futás közben göröngyös országutakon és rossz csárdákban töltött: mindennek emléke most foszladozni és halványodni kezdett. Már nem volt komoly, nem volt fontos. Mi az, ami fontosabb az életnél, komolyabb a halálnál?

A palatina, mintha csak válaszolni akarna a ki nem mondott kérdésre, könnyed lendülettel fölemelkedett a karácsonyi láda mellől és odalépett karosszékében ülő vendégéhez.

— Mindenki megkapta ebben a házban a maga karácsonyi ajándékát. Csak te nem kaptál semmit, hercegem.

A vendég vállára tette kezét és lélegzetet elállító, álomszerű merészséggel mondta:

— Örömet szerezne neked, ha magamat ajándékoznám oda?

4.

— A szívem, a kardom, a pénzem a tiéd! — kiáltotta a hazaérkező Szienyiavszki, mikor megölelte és megcsókolta "kedves testvérét".

Ugyanaz a nagyszívű, tékozló, a végtelenség felé lendülő gesztus ez, a lengyel barátság gesztusa, mellyel karácsony estéjén a palatina lepte meg vendégét. Ha Rákóczi vétett

a palatinus ellen, ennél keservesebb büntetés nem érhette; a férj vendégszeretete valósággal eleven parazsat gyűjtött a fejére. Nem, ő nem született Don Juannak! Nem volt meg benne az igazi nőcsábító hideg lelkiismeretlensége.

A múltat azonban nem lehetett többé meg-nem-történtté tenni és nem is volt benne elég férfidurvaság, hogy eltaszítsa magától a szép bűnöst, aki napról-napra szenvedélyesebben tapadt hozzá. Ami azonban kezdetben csak az önbecsülését megalázó emlék volt, az idővel lelkének egyre növekvő rozsdafoltja lett, mely elhomályosította elmélkedésre és önvizsgálatra hajló szellemének tükörtisztaságát.

A palatinus brzezáni várkastélyába kvártélyozta a bujdosó két magyart. Brzezán nemcsak erős, de szép ház is volt; falait világító pirosra festette a lengyel pompaszeretet, kőablakkereteit,

párkányait és erkélyeit gazdagon
megfaragta. Naplementekor a réztetők
toronygombjain, szélkakasain és padlásablakain
a sok aranyozás mérföldnyire beleragyogott
az országba.

A francia párt feje, Radziovszki, az
asszony bíboros nagybátyja, meglátogatta a
bujdosókat. Ő is szóbahozta Rákóczi trónjelöltségét,
mivel immár nyilvánvaló, hogy
Erős Ágost uralkodásának napjai meg vannak
számlálva. A király viszályba keveredett XII.
Károllyal, a veszedelmes svéd királlyal. A lengyel
urak ezt a viszályt Ágost magánügyének

tekintették és élni kívántak az alkalommal,
hogy túladjanak rajta.

Amit Rákóczi elhallgatott Szienyiavszka
előtt, azt megmondta az egyházfejedelemnek:

— Isten óvja Lengyelországot olyan uralkodótól,
amilyen én lennék! Mert én, ha vállalnám
a koronát, azért tenném, hogy segítsek
Magyarországon. Pedig Lengyelországnak magának
is segítségre van szüksége.

— Nem tudna ön lengyellé lenni, mint
nagy őse, Báthory István? — kérdezte a kardinális.

— Az én népemet mindenéből kifosztották,
semmije sem maradt, csak a jobb jövőbe vetett,
rendületlen hite. Ez a hit ma az én méltatlan
személyemben összpontosul. Ha megcsalnám
reményeit, nagyobb bűnös lennék a testvérgyilkos
Káinnál.

5.

Rákóczi, aki egész életében hatalmas vadász
volt, egyik barátjának, Potoczki kievi
palatinusnak meghívására leutazott Ilyvó tájékára;
a vadak királyára, egy öreg bölénybikára

akartak cserkészni, melyet Potoczki emberei nyomoztak ki a kárpáti rengetegben.

A vadász urak egy kis udvarházban vettek szállást. Megérkezésük napján egy vadképű legény jelentkezett a házigazdánál és levelet adott át neki. Potoczki elhalványodott, mikor

belepillantott az írásba. Azután szó nélkül odaadta vendégének.

A levelet Lubomirszki György herceg írta, a lengyel úri társaság egyik féktelen életű és züllött erkölcsű tagja. Arról értesítette Potoczkit, hogy ő kétszáz zsoldossal az erdőtisztáson sátorozik és kéri a grófot, keresse föl azonnal, mivel sürgős beszéde van vele.

— Mit akar ez? — kérdezte a fejedelem.

— Nem tudom biztosan. De félfüllel hallottam, hogy az osztrák követ ötvenezer aranyat és tábornoki rangot ígért neki, ha -

— Ha engem eltesz láb alól? — egészítette ki Rákóczi.

Potoczki hallgatott, de ez elég érthető válasz volt.

— Mindenesetre fel fogom keresni, —mondta később. — Biztos vagyok benne, hogy embereivel máris őrizteti a házat.

— Önnel megyek! — jelentette ki Rákóczi.

A gróf ellenkezett, de a fejedelem makacsul ragaszkodott elhatározásához. Érezte, hogy ez az a pillanat, mikor mindent föl kell tennie egy kártyára.

Lubomirszkit az erdőben vert, nagy nemezsátorban találták, egy kecskelábú asztal

mellett. Néhány rosszképű ember társaságában faraót játszott. Meglepetten nézte a belépő Rákóczit és valósággal megdermedt, amikor az megnevezte magát.

— Hallottam, hogy itt vagy az erdőben és

mivel rokonok vagyunk, eljöttem, hogy megismerkedjem veled!

Leült az asztalhoz és mivel a herceg még mindig néma maradt, könnyed hangon beszélt tovább:

— Nekem azt mondták, ellenséges szándékkal vagy irántam. Bizonyára csak azért, mert nem ismersz engem. Szeretnélek meggyőzni, hogy nem vagyok méltatlan hozzád. Legalább is, ami a férfibátorságot illeti.

Lubomirszki vérvörös arccal kelt föl, megölelte Rákóczit és azt mondta:

— Isten hozott, rokon!

Bort parancsolt és maga töltött a fejedelem poharába.

Rákóczi később észrevette, hogy a herceg figyelmesen nézi az ujján levő gyűrűt. Kis pecsétgyűrű volt, sárkányfogas címerrel.

— A gyűrűmet nézed? Közös őseink, a Báthoryak címere. Ha szívesen fogadod, baráti emlékül neked adom.

Lehúzta az ujjáról és Lubomirszki elé tette az asztalra. Az jó ideig elgondolkozva nézte, végül azonban ujjára vonta. És kesernyés nevetéssel mondta:

— Ez a gyűrű ötvenezer aranyamba kerül!

(Ha Rákócziról volt szó, akkor a bécsi Haditanács nem sajnálta a pénzt.)

Rákóczi és Potoczki visszalovagoltak a szállásukra. Másnap reggel azt jelentették a kerülők, hogy Lubomirszki bandája eltűnt az

erdőből. A herceg, ha züllött legény volt is, mégis lengyel nemes volt.

— Nem tudom, milyen tervei vannak önnek Magyarországon, — mondta vendégének a gróf, — de ha egyszer Bécs ellen fordul, akkor a császárnak nehéz dolga lesz önnel. Mert önnek van egy veszedelmes tehetsége: meg tudja magának nyerni azt az embert, akit akar.

VADÁSZAT A CSODASZARVASRA.

1.

A spanyol főváros éveken keresztül a versengések, kémkedések, cselszövések és tőrvetések nagyvására volt. Minden külföldi államnak voltak ott szövetségesei, párthívei, ügynökei, besúgói. A madridi udvarban alig volt ember, lett légyen bár kamarás, palotahölgy, orvos vagy cseléd, aki valamelyik külső kormánynak zsoldjában nem állott volna. Némelyik többnek is. Azt beszélték, hogy a királynét is megkörnyékezték a franciák.

A követeket, ügynököket és kémeket főleg egy kérdés foglalkoztatta: lehet-e még örököse a beteges királynak? Erről egész értekezéseket írtak, amelyekben a megvásárolt udvari orvosok és belső cselédek, mint szakértők szerepeltek. Európa érdeklődése a királyi hálószoba felé fordult. Mindenki tiltakozott a föltevés ellen, hogy egy trónörökös születése keresztülhúzhatná a számításait. Már előre is hűtlenséggel gyanúsították a királynét, ha netán

rá akarna cáfolni a szakértőkre.
Úgy látszik, Károly király bizonyos kaján

kárörömmel figyelte a városmányosok csatáját.
Lehet, hogy kísérteties kedvét lelte a felfordulásban,
amit halála majd okozni fog.

Semmi sem volt természetesebb, mint az,
hogy a spanyol Habsburgok trónját a család
ausztriai ága örökölje. A király ezt maga is
így gondolta és első végrendeletében Károly
főherceget, Leopold császár kisebbik fiát, tette
meg utódjának. De ekkor, mint császári követet
Madridba küldték Harrach grófot, annak
tapintatlanságával és fukarságával sikerült
maga ellen ingerelni az udvari társaságot, mikor
pedig megsértette a legbefolyásosabb
udvarhölgyet, ezzel felbőszítette a királynét is.
Az eredmény: Károly király széttépte a végrendeletet
és nem akart többet tudni a bécsi
atyafiságról.

Most már József Ferdinánd bajor herceget
tette meg örökösévé. Ez fia volt Miksa
Emánuel elektornak és unokája Leopold császárnak.
A kis herceg azonban idő előtt meghalt,
még pedig váratlan és fölötte gyanús
halállal. Laxenburgban akkoriban igen háborogtak
Versailles ellen, Versaillesban pedig
Laxenburgot gyanúsították.

Mikor végül mégis sorra került néhai II.
Károly végrendeletének kihirdetése, kitűnt,
hogy az ifjú Anjou Fülöp, XIV. Lajos unokája,
ütötte meg a főnyereményt. A Napkirály
a versaillesi koronatanácsban bejelentette,
hogy "megengedi" unokájának az örökség elfogadását.
És hozzátette:

— Uraim, mától fogva nincsenek többé
Pyreneusok Franciaország és Spanyolország

között!

Bécsben azonban úgy tudták, hogy a végrendelet közönséges hamisítás. Az udvari gyóntató aláíratott a haldokló királlyal valami írást, amelyről azt mondta, hogy kegyes misealapítványokról szól. A reszkető kézzel aláírt nevet később az Anjou Fülöp javára tett végrendeleten találták meg. Állítólag a királynénak is része lett volna ebben a diplomáciai bűvészmutatványban.

A bécsi udvar talán képes lett volna arra, hogy lemondjon a spanyol örökségről, de arra már nem, hogy átengedje a Bourbonoknak. Európa tehát fegyverkezett, a hadseregek sötéten és baljóslatúan vonultak az országhatárok felé, mint a mennykövekkel terhes viharfelhők. A sok ifjú ember közül egyik sem értette, miért kell neki embert ölnie és meghalnia. De ez nem is tartozott reájuk, hanem a miniszter urak dolga volt.

A leghatározottabban Anglia állt a császár oldalára. A brit kormány veszedelmesnek találta, hogy a Bourbon-ház kezében akkora hatalom egyesüljön. Ha azonban Károly főherceg lett volna az örökös, Anglia akkor épp oly határozottan állott volna Franciaország oldalára, mert a Habsburg-hatalmat sem óhajtotta túlságosan megnöveszteni.

A spanyol örökösödési viszály megint egyszer föllebbentette a függönyt, melyet az

etikett és a képmutatás borított a világ hatalmasainak dolgára. És a selyemkárpitos kabinettekben, az aranyléces szárnyasajtók mögött, megbődült az ősi bestia, mely ganajban hentereg és emberhússal él. És látható lett a világtörténelem szemétdombja, melyet a kapzsiság, az irigység, a csalás és az orgyilkosság hordott

össze. Európa államférfiai pedig úgy mutatkoztak be, mint az emberiségnek minden bűnre képes söpredéke.

2.

A bécsi Haditanács tizenkét új ezredet akart soroztatni Magyarországon, de a toborzók a falvakban leginkább csak az éhségtől vázzá aszott embereket találtak, akiknek már rongyokra is alig jutott, hogy eltakarják meztelenségüket.
A kormány úgy tett az országgal, mint vércse a vadgalambbal: megette a fehérhúsát, ami megmaradt belőle, azt a varjúnak hagyta.

A legénység java azonban a nádasokba és erdőkbe vette magát.

— Nem mehetünk császár katonájának, meg kell várnunk Valakit!

Abból az általános izgalomból, mely a fejedelmi palotákból kiáradt Európába, a magyar nép is megérezte, hogy mi készül. Hát ha háború, akkor legyen a mi háborúnk! Legközelebb Valaki haza fog jönni Lengyelországból, kiveri a németet és véget vet a nyomorúságnak.

Ez olyan biztos, mint ahogyan tavasz következik a télre!

Mikor annakidején hírét vették, hogy a fejedelem kimenekült német-újhelyi börtönéből, a katolikusok ezt úgy magyarázták, hogy Magyarország Védőasszonya mentette meg, ráborítva szent palástját, mely tudvalevően láthatatlanná képes tenni az embert.

A kálvinisták nem hitték el ezt a babonaságot, ők észszerűbb magyarázatát tudták az esetnek: Ábrahám, Izsák és Jákob Istene elküldé

az ő arkangyalát és az, lángpallosával
megvakította a poroszlókat és megnyitotta a
börtön ajtaját.

De katolikus és protestáns parasztok kemény,
barna kezei sietve kiszedték a régi rejtekhelyekről
a Thököly-csákányokat és a tenyérnyi
széles szablyákat. Azóta a felvidéki
nép élete nem volt már élet, csak szakadatlan
várakozás. Az emberek ott ültek a téli éjszakában
és hallgatag szájjal, de imádsággal a szívükben,
várták a mezők zöldellését.

Ha pedig megszólaltak, akkor őróla beszéltek.
A jócsontú csikóra azt mondták: jó
lesz Rákóczinak! Ha a paraszt-Herkules félkézzel
lódította vállára a gabonazsákot, azt
mondták: ilyen legény kell Rákóczinak! És ha
a császári katonák komiszkodtak a falvakban,
akkor nem szóltak semmit, csak magukban
gondolták: várd meg sógor Rákóczit!

Ismeretlen emberek vérforraló híreket
terjesztettek. Jön Rákóczi! Már itt is van az

országban! Hol a beregi, hol a máramarosi
erdőkben látták. Fehér lovon ül, négy trombitás
fújja előtte a riadót, piros hadizászló leng
a feje fölött. Némelyik ember, aki nappal hallgatott,
mint hal a varsában, felüvöltött éjjeli
álmában, hogy fegyverre, magyarok!

Az esthomályban szürke csapatok szivárogtak
ki a falvakból. Ki a lengyel határra.
Fölkaptattak a hágókon, végig osontak a hegyi
legelőkön, megmászták a sziklafalakat és eltűntek
a sötét fenyvesekben.

A fejedelem azonban Brzezan várában
sakkozott. Érezte, mint várja, mint hívja és
szívja magához Magyarország. De hiszen őrültség
lenne félmeztelen parasztokkal, fegyver és
pénz nélkül háborút kezdeni a világ első katonai
hatalmasságával! Ha nem akarja vágóhídra

vinni a népet, akkor csak úgy kezdhet háborút, ha nyíltan melléje áll Franciaország.

Du Heron, a varsói francia követ, a magáévá tette a magyarok ügyét. A megvesztegető szeretetreméltóság, mely a magyar urak bizonyos fajtáját mindenkor ellenállhatatlanná tette, megigézte a követet. A jelentésekben, melyeket királyának küldött, elragadtatással ír Rákócziról és Bercsényiről. Ennyire eszes, bátor és nemesen gondolkodó urakkal ő sohasem találkozott még. Ha rajta áll, ő Franciaország minden hatalmi eszközével a magyarok mellé áll.

Du Heron már lángolt, XIV. Lajos azonban csak lassan langyosodott. Egyelőre még

undorodott a gondolattól, hogy ő, a legitimitás elvének oszlopa, más uralkodó lázadó alattvalóival szövetkezzék.

3.

Strattmann Henrik gróf, a császár legügyesebb és legelszántabb diplomatája, egy mesterfogással váratlanul porba terítette Du Heront. Tervszerű rágalomhadjáratot rendezett ellene és annyira fel tudta ingerelni a varsói udvart, hogy Ágost király megtette az elképzelhetetlent és kiutasította országából a francia követet. A magyar fölkelés ügye hirtelen zátonyra került.

Strattmann most már elküldte bizalmi emberét Rákóczihoz és békeajánlatot tett neki. Bűnbocsánat és feledés! A magyar urak menjenek vissza hazájukba és minden úgy lesz megint, ahogy régen volt.

A fejedelem azonban már nem mert hinni a németnek. Annyi esküszegésre, jogtiprásra és gyilkos merényletre emlékezett vissza, hogy a

követ ajánlatában megint csak tőrvetést kellett látnia. Ha visszamegy Magyarországba, akkor Bécs a legelső alkalommal rácsap és Zrínyi-Frangepán-módon végez vele. Ürügyet azok mindig találnak. Ő nem tárgyalhat másképp a kormánnyal, mint karddal a kezében!

A diplomácia megint egyszer az ellenkezőjét érte el annak, amit szándékozott. Strattmann követ a francia háború előestéjén ártalmatlanokká

akarta tenni a magyar elégedetleneket, nehogy hátba támadják Bécset, ezt a célt nagy elmeéllel és sok pénzzel szolgálta, az eredmény pedig az lett, hogy egyenesen rákényszerítette Rákóczit, hogy megtagadja békés természetét és vérbeli arisztokrata létére fegyvert ragadjon koronás ura ellen. Nem is volt más választása: vagy forradalmat csinál, vagy bárd alá hajtja a nyakát. Ha sohasem törődtek volna vele, akkor ma is a beregi hegyekben vadászgatna.

4.

Tarisznyával a vállukon, vándorbottal a kezükben, fakó kis magyarok kilincseltek végig Brzezan városán. A Nagyurat keresték.

Aki bejutott közülük a várkastélyba, az letérdepelt előtte és feléje fordította barázdás, széltől és naptól kicserzett arcát, hű kutyaszemét, melyből az egész magyar nép szomorúsága tekintett fel Rákóczira.

— Gyere haza, fejedelem, vár a nép!

— Mit akartok tőlem?! — idegeskedett a bujdosó.

— Te vagy a mi vezérünk!

— Ha vezéretek vagyok, akkor várjátok
meg csendben, míg parancsot küldök!

— Nem lehet tovább várnunk. Hordtuk
az igát, hordtuk, amíg lehetett, de már nem lehet.
Az emberek azt mondják, ütött a magyarság

órája. Nem szántanak, nem vetnek, a határon
gyülekeznek, várják Rákóczit.

Hiába magyarázta nekik, hogy puszta
kézzel nem lehet nekimenni szuronynak, ágyúnak.
Meg kell várni, míg fegyvert küld a francia.
Majd akkor zászlót bont, megfúvatja a
trombitákat. A csökönyös parasztok nem értettek
a szóból, egyre csak azt hajtogatták: ütött
a magyar nép órája!

A fagy rosszabb a tűznél, a biztos bajnál is
rosszabb a bizonytalanság. Legalább valami
bizonyságot adjon Rákóczi, amit otthon felmutathatnak,
hogy el ne sorvadjanak a lelkek.

A fejedelem zászlókat festetett: Cum Deo
pro Patria et Libertate! felírással. Vigyék
Magyarországba,
eskessék fel az otthonvalókat,
de ki ne bontsák a zászlókat, míg maga parancsot
nem ád. Abban reménykedett, hogy a
hadijelvények katonai rendre kapatják a megvadult
tömegeket.

Talán úgy is lett volna, ha nincs amaz
Esze Tamás nevű tarpai ember. Annak ugyan
beszélhettek, hogy dugdosni kell a zászlót:
rögtön magához ragadta, világos délben kitűzte
a templom tornyára, meghúzatta a harangot
és fegyverbe hívta a népet.

Rákóczi még mindig Brzezán várában
sakkozott a szép Szienyiavszkával, mikor a
neve már vihar erejével üvöltött végig a Kárpátok
alján, örömmámort keltve a magyar és

hideg rémületet a labanc szívekben.

Napok alatt hatezer paraszt özönlött a

piros zászlók alá, megszállva Bereg, Ugocsa,
Máramaros falvait. Le Gömörig, Borsodig, le
a Jászságig rengett és dübörgött a föld.

Mint szelíd daru a baromfiudvaron, a fejedelem
jó ideig epedve és szégyenkezve nézte
a nagy útra készülődő vad társait, akik vezér
és irány nélkül keringtek a felhős ég alatt...
És egyszerre forró és fájdalmas honvágy ragadta
meg. Megragadta és szilaj erővel sodorta
a megvadult magyarság felé. Ki beszél okosságról,
mikor ezer esztendős ösztönök erjednek
a vérben? Ki beszél életről, mikor ütött a magyarság
nagy halálának órája? Ha veszniök
kell, hát velük akar veszni! Ha ez oktalanság,
akkor boldogítóbb minden bölcsességnél... És
a szelíd daru hirtelen szárnyra kapott és föllendült
a magasban kurrogó vad rajhoz...
Rákóczi Ferenc útra kelt a magyar határ
felé!

— Oktalanság, amit művelnek, de úgy
látszik, elmúlt már ideje az okoskodásnak!
— szólt.

Bercsényi még lengyel földön maradt,
hogy megsürgesse a katonai segítséget, amit
Potoczkiék és Visznyioveczkiék ajánlottak.
Mikor elbúcsúzott a fejedelemtől, az ő kesernyés
mosolyával mondta:

— Ég vezérelje nagyságodat a csoda-
szarvas-hajtásban!

— Miféle csodaszarvast hajtok én? —
kérdezte Rákóczi.

— Annak csak a kislányom székely

dadája volna a megmondhatója. Egyszer arról regélt, hogy Szittyaországban a régi leventék csodaszarvast hajtottak. Fehér selyemszőre és arany agancsa volt... A szarvast nem ejtették el, de fogtak maguknak tündérlányokat, feleségnek. Régen kijöttek már a magyarok Szittyaországból, de nekem úgy tetszik, azóta is mindig hajtják a fehér szarvast.

— Hát ha ez a magyar sors, akkor ám hajtsuk jó szívvel! — mondta a fejedelem.

Talpig feketében ült nyeregbe. Gyásza volt: azelőtt való nap érkezett meg Törökországból Szöllőssy Zsigmond és hírül hozta, hogy Zrínyi Ilona, a fejedelem "dicső édesanyja", messzi Nikomédiában visszaadta tüzes, szép lelkét a Teremtőnek. Ha a nagyasszony a túlvilágon is úgy gondolkozott, mint itt a földön, akkor kedve telhetett benne, hogy a fia csodaszarvast hajtva gyászolja meg őt.

Drohobicán a fejedelem magyarországi futárral találkozott. Azt jelentette, hogy Úrnapján a szatmári főispán, Károlyi Sándor báró, a vármegyei hadakkal rajtaütött a paraszt fölkelők táborán és szétugrasztotta seregüket. Az emberek vagy aludtak, vagy részegek voltak. A Pro Libertate zászlóikat is elszedte. Ez Dolhánál történt.

Rákóczi kísérői azt hitték, ezek után vissza kell fordulniok Lengyelországba. De a fejedelem azt mondta:

— Ha eddig nem kellett volna, most már

189
be kell mennünk az országba, mert különben gyalázatba és gyávaságba fullad a nép. És akkor nem Rákóczi, de a végítélet angyala sem állítja többet embersorba.

Nem Rákóczi indította meg a forradalmat, hanem a forradalom indította meg Rákóczit.

5.

Átüzent Magyarországba, hogy a parasztsereg maradványai jöjjenek eléje Klimieczbe. Maga megpihent és megebédelt a paplakban. Asztalbontás után jelentették, hogy a dolhai parasztvezér szeretne vele szót váltani. Átment a szomszéd szobába. Erős izzadtságszagot érzett. Egy hosszúra nőtt, inas férfi állt mozdulatlanul az ajtó mellett. Ez volna hát amaz Esze Tamás?

Magyar arc, de a vonásaiból teljesen hiányzik a magyar közember fásult megadása. Nem, ez nem adta be a derekát, nem süllyedt el tehetetlenül a nyomorúság hínárjában. Ez rúg és kapálódzik, ez mer és akar, ez álmában is ellene szegül a kényszernek. Még a füléig kunkorodó bajusza állásán is látszik, hogy Esze Tamás a maga útján jár és mindig előtte a sokaságnak.

A fejedelem: Te az én jobbágyom vagy?

Esze: Tarpai vagyok, igenis.

A fejedelem: Miért kóboroltál el a faludból?

190

Esze: Tarpán most német az uraság, annak én nem szolgálok.

A fejedelem: Meg kell egymással ismerkednünk, Tamás, kérdezni fogok tőled egyet-mást.

Esze: Tessék kérdezni, felelek tehetségem szerint.

A fejedelem: Ti azt kívánjátok tőlem hogy parasztok vezére legyek?

Esze: Nem parasztoké, hanem magyaroké.

A fejedelem: Miért éppen engem szemeltetek ki?

Esze: A Rákócziak ebben az országban az egyetlen urak, akik tudják, mi a magyar nemzet.

A fejedelem: Mások nem tudják?

Esze: Mások csak a nemességről tudnak.

A fejedelem: Mi hát a magyar nemzet?

Esze: Minden magyarok gyülekezete, gazdagoké és szegényeké.

A fejedelem: Ezt én vállalom. De menjünk tovább! Ti fegyvert fogtatok a magyar király ellen?

Esze: Igaz magyar király a bécsi császár? Hollós Mátyás az volt. És ha nagyságod azt mondja, hogy a bécsi is olyan, akkor én letérdepelek előtte.

A fejedelem: Te azt tartod, hogy nemesember és szegénylegény egyforma?

Esze: Nem egyforma. A szegény embernek több kijár, mert többet vettek el tőle.

A fejedelem: De hiszen tudod: magam is nemesember vagyok.

Esze: Nagyságod több a nemesembernél,
nagyságod Rákóczi.

A fejedelem: Kiss Alberttel ketten ti
megpróbáltátok már a fegyvert, de csúnyán
megjártátok.

Esze: Károlyi uram könnyűszerrel szétpuskázott
minket. Esze Tamás és Kiss Albert
hívására csak éhenkórászok fognak fegyvert,
de ha Rákóczi húz kardot, akkor lóra ül a
nemesség.

A fejedelem: Hát mégis csak kell a nemes
úr?

Esze: Kell, mert a paraszt tud meghalni,
de parancsolni nem. Sokszáz esztendő óta úgy
van az, hogy a szegény ember nem engedelmeskedik
a maga fajtájának.

A fejedelem: Bele mered vinni ezt a népet
egy véres háborúba?

Esze: Nincs más választás, kegyelmes
uram! Vagy szétmállik és elporlad a népünk,
vagy kard-ki-kard! Tudja nagyságod, mi van
ebben az országban? A paraszt éhenhalódva
vonszolja Bécs szekerét, a gyerekünk mezítláb
tiporja a havat, az asszonyunk a katona szabad
prédája, malacunk, csibénk addig van,
amíg a német meg nem éhezik rá. Rosszabb sorunk
van nekünk, mint az igás baromnak,
mert azt abrakoltatják, ha megdolgozott.

A fejedelem: Eleget tudok, Tamás, most

már eredj embereidhez és várd meg a parancsomat.
Vagy kívánsz még valamit?

Esze: Most én szeretnék valamit kérdezni,
ha meg nem sérteném nagyságodat.

A fejedelem: Kérdezz, Tamás!

Esze: Minek nézi Rákóczi fejedelem a jobbágyot?

A fejedelem: Ha magyar, akkor édestestvérem.

Esze: Jónak látja a fejedelem, hogy ennek az országnak minden terhét a nép nyakába rakták?

A fejedelem: Bizony nem látom jónak. Mindenki adózzon egyformán az után, amije van. Hallottad már ezt a szót, hogy köztehervíselés?

Esze: Nem hallottam, de szép szó. Elgondolom most, hogy ez az ország mindent megadott Rákóczinak, amit ember kívánhat és ha nagyságod mindezt a kard élére veti, akkor nem magáért teszi, hanem azokért, akiktől mindent elvettek.

Esze Tamás keménynézésű szeme egyszerre elhomályosult és esetlen merészséggel odatartotta kérges nagy tenyerét a nagyúr elé.

— Uram, vezérem, — mondta Rákóczi keze fölé hajolva, — én elhozom a parasztságot és ne felejtse el nagyságod: akié a nép szíve, azé az ország!

— Nem felejtem el, Esze Tamás ezredes uram!

És midőn a paraszt szinte ijedten kapta fel a fejét, a fejedelem azt mondta:

— Mert én kegyelmedet a nemzeti hadsereg első ezredes kapitányává teszem.

Verbiás fölött három bujdosó parasztocska
ült együtt az erdőben. Ők is Esze Tamás
seregéből való emberek, akiket megugrasztott
Károlyi.

Kiugró sziklalap alatt kuporodnak, mint
a varangyok. Két nap óta szakadatlanul szitál
az eső, a bujdosók bőrig áztak, de ilyen csekélységet
ők fel nem vesznek. Maguk is olyan kő és
mohaszínűek, mint a szikla; a ruhájuk meg
csupa össze-visszakötözött ringy-rongy.

Az egyiknek bedagadt a félszeme. Dolhai
emlék, egy bükkfától kapta, mikor nekiszaladt
az éjjeli zűrzavarban. Habri beszédű legény és
sokat jár a szája. A másik sárgaképű, szikár
ember, lelógó rőt bajusszal, kiálló nagy ádámcsutkával.
A harmadik tisztes arcú, kenetes
beszédű öreg, ő ólomfésűt visel a varkocsba font
hajában, szemében azonban a hitvallók
komor tüze parázslik.

A dagadtszemű: El fog jönni! Már úton
is van!

A sárgaképű: Miért jönne, ha nem muszáj
neki? Bolond volna, ha közibénk állna.

A dagadtszemű: Ha nem jön, akkor mind
itt rohadunk az erdőben.

A sárgaképű: Mi az egy hercegnek, ha te
elrohadsz? Hiszen, ha a vizslája volnál, nem
mondom. De a paraszt feje olcsó. Annyi van
neki, csak győzné puliszkával. Neki az a fontos,
hogy ő selyemágyban hál és aranytányérból
eszik.

A dagadtszemű: A német neki is ellensége
és itt találkozik a mi igyekezetünk.

A sárgaképű: Német úr, magyar úr:
egyik eb, másik kutya! Ott voltam a zavadkai

erdőben, mikor Rákóczi együtt vadászott a
német generálisokkal. Az urak mulattak és a
magyarok hajtották nekik a vadat.

A dagadtszemű: A nagyapja horvát bán
volt és lám, mégis lenyakazta a német.

A sárgaképű: Le, de akkor is megadták
az úri módját, utolsó lakomával, harangszóval,
katonai parádéval. Téged a nyúzóhelyen bunkóz
le a pecér és árok partján kapar el a cigány.
Hát én Dózsa György törvényét tartom!
Az ellenség nem a német, hanem az úr, akármilyen
felekezet is. Az úr pedig csak addig úr,
amíg buta a paraszt. A dolhai hajdúk, akik
belénk puskáztak, maguk is buta parasztok.

Az ólomfésűs: Mit akartok Rákóczival,
he? Vak ember legyen a látók vezére?

A dagadtszemű: Hát vak a fejedelem?

Az ólomfésűs: Vak, mivelhogy pápista
babonahitben tévelyeg. Én azt mondom: nem
a német az ellenség, hanem az Antikrisztus,
aki Babilóniában ül feslett trónusán!

A dagadtszemű: Rákóczi igaz urunk, mert

övé Attila apánk buzogánya, Lehel kürtje és
Szent László sisakja. Ti majd csak akkor beszéljetek,
ha itt lesz a negyvenezer francia hu-
szárral.

A sárgaképű: Negyvenezer? Tetűben sem
láttál annyit, nemhogy katonában.

A dagadtszemű: Csontos-Nagy Gergely
látta őket. Eredj fel a hágóra, te is megláthatod.
Klimieczben vannak, a parancsot várják.
Duplacsövű karabélya van mindegyiknek és
ha elsütik egyszerre, az nyolcvanezer lövés és
azt nem állja a német!

*

Ugyanabban az órában billiárdjáték folyik
a versaillesi Salon de Diane-ban.
XIV. Lajos király játszik Barbesieux hadügyminiszterrel.
Az ifjú miniszter Franciaország
legjobb billiárdjátékosa. Nagy ügyességre volt
szüksége, hogy megveresse magát a királlyal.
Végül azonban sikerült.

— Ön elvesztette a pártit! — mondja
őfelsége.

— Aki elég merész ahhoz, hogy felségeddel
szembeszáll, annak el kell készülnie ilyesmire,
— mosolyogja Barbesieux.

Lajos király az asztalra dobja a dákót és
beletörli ujjait a csipkekendőbe, amit a komornyik
nyújt feléje.

— Ha találkozik Vrilliére márkival,
mondja neki, hogy a hölgyeket a svájci tóhoz
kéretem. Gondolázni fogunk.

— Parancsára, Sire!

— Várjon csak, Barbesieux! Az imént ön
belekezdett valamibe, de én félbeszakítottam.
Nem arról a magyar Ragoczki hercegről volt
szó?

— Csodálatos, hogy felséged semmiről
sem feledkezik meg! Bátor voltam említeni,
hogy a magyar herceg levelet írt.

— Mi van vele? Miféle ember az?

— Du Heron esküszik reá. A legtökéletesebb
nemesember, akivel életében találkozott.
Természetesen: Franciaországon kívül...

— Az a kérdés, képes-e fölkelést támasztani a császár ellen?

— Magyarországon nagy az elégedetlenség és a herceg rendkívüli módon népszerű. Az összes jelentések egyetértenek abban, hogy ha kibontja a zászlóját, akkor talpra áll az egész nemzet.

— Nos hát miért nem bontja ki? Nagyon üdvös volna, ha az én kedves Leopold barátomnak több dolga lenne otthon. Akkor talán kevesebbet ártaná magát a spanyol ügyekbe.

— Rákóczi pénzt kér és fegyvereket. Szüksége volna tisztekre is. Mindezt Lengyelországon keresztül lehetne odajuttatni. És természetesen szeretné, ha felséged forma szerint is szövetséget kötne vele.

— Képtelen kívánság! Egy Bourbon nem szövetkezik lázadó alattvalókkal. Ezt beláthatnák a magyarok. Írja meg a hercegnek, pénzt majd akkor küldünk, ha már bizonyos eredményeket

látunk. Én egyáltalán azt óhajtom, intézzék úgy az ügyet, hogy a magyarok állandóan fenyegessék a császár hátát, anélkül, hogy engem kompromittálnának.

Mivel a miniszter nem felel, hanem kedvetlenül nézi a billiárdgolyókat, kis szünet után azt mondja a király:

— Elkedvetleníteni azért nem kell Ragoczkit! Írja meg neki, hogy mindenki, aki nekem szolgálatot tesz, számíthat az én elismerésemre.

A terembe egy úriember lép, akinek ruháján sok a gyémánt és a csipke.

— Mi az, Vrilliére? Ön sápadt?

— Bocsánat, felség, futár érkezett...

A király gyanakodva nézi Vrilliéret, majd megtöri a sürgöny pecsétjét. Amint beletekint, ő is elsápad, de aztán elkényszeredetten mosolyog.

Hosszú csend. Őfelsége a billiárd körül sétál. A két úr visszafojtott lélegzettel figyeli arcát.

— Vrilliére, ön elmehet, — mondja végre a felség, — Barbesieux, ön még maradjon... Igaz, Vrilliére, gondoskodjék róla, hogy gyaloghintók legyenek a svájci tónál, mert gondolázás után hangverseny lesz Trianon-ban...

Miután Vrilliére távozott, a király megáll hadügyminisztere előtt.

— Tudja, mi az újság? Leopold úr hadat üzent nekünk.

— Annál rosszabb reá nézve! — mondja a miniszter.

A király még egyszer megkerüli a tekeasztalt, majd így szól Barbesieux-hez:

— Hát most ültesse lóra a magyarjait! Küldjön nekik pénzt, fegyvereket, mindent, amit akarnak. És hogy nagyobb kedvvel verekedjenek, írja meg: ön kizártnak tartja, hogy Franciaország békét kössön, míg Magyarország összes kívánságai nem teljesültek.

— Ezt felséged nevében ígérhetem?

— Kérem, — mondja élesen a király, — ne magyarázza a szavaimat, hanem tegye meg azt, amit parancsoltam. Ha ön levelet ír,

akkor természetesen nem az én, hanem a saját nevében ír.

Barbesieux némán meghajol, bár majd megpukkad mérgében.

— Ami pedig a szövetséget illeti, — folytatja a király, — más uralkodó alattvalóival nem köthetek szövetséget, de ha például — mondjuk — egy magyar országgyűlés törvénybe iktatná a Habsburg-ház trónfosztását, akkor ők már nem lázadók, hanem hadviselő felek és ilyen esetben más a helyzet... Így írja, kérem: ilyen esetben más a helyzet...

— Parancsára, Sire!

.

A verbiási erdőben még együtt ült a kő alatt a három embervarangy. Már nem társalkodnak, hanem becsavarták magukat ázott

rongyaikba és várnak. Ezt teszik ők már hetek óta, sőt ezt teszik, amióta eszüket tudják: parasztcsökönyösséggel várnak.

Valami csörtetés hallatszik az erdőből. Egy hosszúlábú suhanc lohol a fák között és furkósbotjával csapkodja a törzseket. Közbe rekedt hangon kiált valamit. Mindig ugyanazt ismételgeti. Mit kiált?

— Fel a hágóra, emberek ! Mind fel a hágóra, emberek! Megjött a fejedelem!

A kő alól dühösen kipattan a három magyar. Mit ordít az a féleszű? A szájára kell ütni! De az tovább szalad és belekiáltja az erdőbe:

— Megjött a fejedelem!

És ekkor elálló lélegzettel megértik, hogy csakugyan megjött! És ész nélkül fölfelé rohannak

a lejtőn: Rákóczi! Rákóczi! Az erdő
megelevenedik, bokrok alól, törzsek mögül,
sziklák közül fakó emberek bukkannak elő...
Rákóczi! Rákóczi!

Már ötvenen vannak, már százan, és versenyt
szaladnak a vereckei szoros felé... Útközben
más csapatokkal találkoznak, már
egész szürke emberfelhő száll fölfelé... Rákóczi!
Rákóczi!

Fenn, a hágón, nagy lovascsapat áll. Legelől,
hattyúfehér lovon, feketeruhás úr... Az
emberek földre borulnak, úgy térdeplik körül
Rákóczi lovát.

A sárgaképű ember, aki az imént, Dózsa
György törvénye szerint, halomra akarta ölni

az urakat, a fejedelem csizmáját csókolja és
magából kikelten rikoltozza:

— Az életünk a tiéd! A vérünk a tiéd!

A vén református pedig, aki vaknak nevezte
Rákóczit, ég felé emeli a két karját és
eszelősen mekegi:

— A Seregek Ura vagyon tevéled! Lángoszlop
előtted és az Úr angyala fogja lovad
kantárát!

A szenvedély úgy rázta az embereket,
mint szélvész a fákat. De a hangzavar, mely a
fejedelem fülébe viharzott, nem volt örömujjongás,
inkább valami szörnyű, csukló és
hörgő zokogás. Mintha a sziklahegyek mélységeiből
ezeréves fájdalom törne föl.

Elképedve nézte maga körül az emberi
arcokat, melyekbe a sokévi nyomorúság, az
örökös megalázkodás és a tehetetlen düh állati
vonásokat vésett. Jaj, te szép magyar nép,

mivé lettél?! Szörnyű keserűség markolt a fejedelem szívébe. Keserűség azok ellen, akik kivetkőztették emberi formájából ezt az egykor büszke és szabad fajtát. Fölemelte szavát és azt mondta:

— Eljöttem hozzátok, akik testvéreim vagytok, és veletek maradok mindhalálig!

— Mindhalálig! — visszhangoztatta ezer mámoros férfihang.

Mindhalálig! A végzet meghallotta a szót és bejegyezte könyvébe. A fejedelem most már elválaszthatatlanul összetartozik ezekkel a

rongyosokkal, nemcsak amíg él, hanem azontúl is, míg csak fennmarad a neve.

Aki lázadó parasztok élén tör be a császár birodalmába, az örökre kiközösítette magát és megtagadta mindazt, ami szép, kívánatos és boldogító volt eddigi életében. Rákóczi vagy új világot fog magának teremteni, ahol más az igazság, más az előkelőség és más a boldogság, mint volt a régiben, vagy sötétségbe és romok alá fog temetkezni.

És ebben az órában lehámlott és lehullott róla mindaz, ami kívülről tapadt reá. Mindaz, amit az iskolában, az udvarnál, a bécsi társaságban szerzett. Semmi köze többé a hercegekhez, grófokhoz és szép asszonyokhoz, akik valaha társai voltak. Ezentúl ezek lesznek az ő barátai, atyafiai és testvérei, ezek a rongyon szedett magyarok.

És szívében szilaj és forró erővel lázadozott harcias őseinek vére.

7.

Munkács vára, a Rákócziak sasfészke, hol

egykor a kis Ferkó, édesanyja szoknyájába
kapaszkodva, keresztülesett a tűzkeresztségen:
büszkén emelte kemény kőormait a felleges
égbe. Pedig magyar vár létére nem volt oka
büszkélkednie, mert odafenn német őrség tanyázott
és Auersperg ezredes volt a kommandáns.

A katonák a bástyákon üldögéltek és lelógatták
lábukat a mélységbe. Nyerítve röhögtek,
mikor megpillantották odalenn Rákóczi
fölkelő seregét. Egyetlen jól öltözött férfi volt
a csapatban: maga a vezér; és egyetlen épcsontú
ló: Rákóczié.

Esze Tamás legényei megpenészedtek a
nyirkos erdőkben és most baltákat és fütykösöket
lengetve, ballagtak-bicegtek a vezér lova
körül. Nevetni való és mégis ijesztő álomsereg
ez. Lehet ezeket harcba vinni? — kérdezte
maga Rákóczi is.

Egy-két óráig úgy látszott, hogy az egész
fölkelés már ott, Munkács városában, összekonyul
és szétolvad, mint tavaszi napsütésben
a hóbálvány. Megérkeztek Munkácsra Montecuccoli
dragonyosai!

Pedig róluk azt híresztelték, hogy kivezényelték
őket az országból és hogy útközben a
jászkunok lehúzgálták a lovakról és agyonverdesték
őket. Most pedig egy svadronjuk,
magyar ingyen zabon hízott lovakon, peckesen
végigcsörtetett a munkácsi főutcán.

Ötven kócmadzagos huszár elkeseredetten
nekik rugaszkodott és levágott huszonhatot
közülük. Szinte csodálatos volt, hogy ezeken
a vasgyúrókon fog a paraszt csákánya.

De azután a felvégen is, az alvégen is, rettentően,
mint a végítélet harsonái, megszólaltak
az ellenség trombitái. A császári lovasság
bekerítette a helységet, azt az egy svadront

földerítőnek küldte előre. Akinek nincs

szárnya, az nem szabadulhat a városból, akit
pedig benn szorít a feldühödött német, annak
jobb lett volna meg nem születnie.

A fejedelem maga sohasem volt katona, de
hajdani nagy katonák ösztönei éltek a vérében
és most hideg tárgyilagossággal, mintha nem is
a saját életéről és becsületéről volna szó, mérlegelte
a helyzetét. Megrettent csapatja körülötte
szorongott, az egész seregnek annyi volt
az esze és a bátorsága, amennyi belefért Rákóczi
agyába és szívébe.

Ekkor történt a kuruc háború első csodája:
valaki a szűk utcaközökön keresztül a
Latorca gázlójához kalauzolta őket, azon átkeltek
és kibújtak a Montecuccoliak vashálójából.
Fel a hegyekbe, vissza az erdőbe! Megmenekültek,
— ez volt első győzelmük.

8.

Megint Zavodkán vesztegelt a kuruccsapat,
ahonnan pár nappal ezelőtt leereszkedett
a völgybe.

Megjelent Bercsényi Miklós. A lengyel
mágnások jóvoltából nyolcszáz jól felszerelt
zsoldoskatonát hozott. Lengyel dragonyosokat
és hajdúkat.

Munkács felől pedig egy vadképű, villogószemű
ifjú ember jött kétszáz huszár élén.
Ocskay László! Legényei valamennyien császári
katonaszökevények, akiket úgy szedett

össze a falvakban, hogy visszaédesgesse őket
az imperiumba.

Öreg huszárok voltak, megjárták már a
Rajna és Itália harctereit és kitanulták
a lovascsaták minden furfangját. Németországba
készülődtek, de mikor hírét vették,
hogy Rákóczi zászlót bont, hozzákanyarodtak.
Mert, ha forradalom lesz, ki csinálja, ha nem
az Ocskayak? Bercsényi csapata hozta a táborba
a fegyelmet, Ocskayé a vitézséget.

Alig történt még valami, de már hullámzott
és tajtékzott Magyarország. Még ott, Zavodkán,
követek jelentkeztek az Alföldről, a
Jászságból, a hajdú városokból, segítséget
ajánlottak emberben, lóban. De mindegyiknek
volt kikötése. Az alföldiek csak úgy jöhetnek,
ha Rákóczi szabaddá teszi a tiszabecsi átkelést,
a hajdúk pedig csak úgy, ha előbb elfoglalja
Kálló és Diószeg palánkjait, mert, amíg ott
van az ellenség, addig a hajdú férfiak nem
hagyják magukra asszonyaikat és gyerekeiket.

Először Tiszabecs! A fejedelem előre
sietett Ocskay huszárcsapatával. A folyó kanyarulatában
erős földvárat talált császári és
vármegyei katonákkal, ágyúkkal.

— Meg kell várnunk a talpasokat! —
mondta a fejedelem.

— Nem kell! — kiáltotta Ocskay és kardot
húzott.

— Lóháton a sáncokat?! Megtiltom az
ilyen őrültséget!

De azok már mentek, azaz repültek. Min-

den ellenállást elseprő, szilaj lendülettel támadtak,
lovaik érthetetlen módon följutottak
a meredek sáncokra, a védők közt vad rémület
támadt, akit meg nem ölt a kuruc, az a
Tiszába fulladt.

Mire megjött a gyalogság, a földváron
már Rákóczi zászlóját csattogtatta a szél.

És ekkor egyszerre megnyíltak az ország
zsilipjei és ontották az emberhullámokat Rákóczi
táborába.

9.

"Serkenjetek fel és énekeljetek, akik a
porban lakoztok !"

Ezsajás próféta szavai a nyírbátori templom
kriptáját ékesítik. A kő alatt porlad
Báthory István, a törökverő erdélyi vajda,
aki a kenyérmezei hullahegyek közt olyan vad
táncos kedvében látta Kinizsy Pált.

A fejedelem ősének sírja előtt imádkozott.
Künn, a templom körül, két huszár- és egy
hajdúbrigád pihen a nyári hőségben. Már
megebédeltek és az ételük jó lehetett, mert
azóta egyre nótáznak. Zsoltárokat énekelnek,
mert a nagyobbik felük kálvinista. Aki katolikus
köztük, az velük fújja, mert bor is volt az
ételhez.

A sokezer férfihang zúgó kórusa beszűrődik
a templom hűvös homályába és a fejedelem
azt mondja magában: Ezek már fölserkentek
a porból és most, íme, énekelnek !

Ezsajás Istene eddig a magyarokkal volt.

Az alföldiek, hajdúk és jászok beváltották ígéretüket
és húszezer embert állítottak a kuruc
zászlók alá. Thököly vén farkasai bevonultak
és a császári zászlók alól tisztestől szökdöstek át
magyar csapatok.

Már hadserege volt a forradalomnak!
Tüzérsége is lett, mert sorjába hódoltak a várak:
Kálló, Nagy-Károly, Szolnok, Somlyó,

Huszt, Nagy-Bánya.

És most már a nemes urak is felajánlották kardjukat. Elsőknek öt Ilosvay-testvér, majd két báró: Melith és Sennyei István. István urat tárkányi várában ostrom alá fogták tulajdon jobbágyai és mikor megkérdezte tőlük, mi az ördögöt kívánnak tőle, azt üzenték vissza: Rákóczihoz akarják vinni.

— Megyek magam! — volt a válasz és Sennyei a jobbágyai élén a kuruc táborba vonult.

Öt nyomon követték a krasznaközi, szabolcsi és máramarosi nemesek. Az első város, melynek polgársága fölesküdött Rákóczinak, Debrecen volt.

A fejedelem már nemcsak a lázadó parasztság, hanem a fölkelő nemzet vezére volt. Az ország talpra szökött, az igába tört nép újból megtalálta régi büszkeségét és harciasságát, a forradalom vihara végigzúgott az országon és megrázta Ausztria kapuját.

A nemzet, mely oly sokáig porban lakozott, fölserkent és énekelt. Rettenetes dalát meghallotta Európa.

LABANC MAGYAROK.
1.

Bécsi palotájában Esterházy Pál herceg, az öreg nádorispán, magyar lever-t tartott. A magyar lever úgy értendő, hogy miközben a herceget öltöztették, barátai és atyjafiai benéztek hozzá egy pohár rozsolisra, egy szelet szalonnára, friss pogácsára.

Palatinusnak már inkább csak címzetes volt Esterházy, mert, bár igen nagyeszű úr volt, a kuruc magyarok nem kedvelték, az udvar pedig magyar ügyekben inkább Kollonich bíboros véleménye után igazodott.

A pálinkás asztal mellett három úr állott, mind a három császári generális. A magastermetű Pálffy János gróf, a barna arcú Nádasdy gróf, fia annak, akit a kuruc magyarok a "bécsújhelyi vértanúnak" neveznek, a kis köpcös pedig Czobor gróf. Az urak beszélgetnek és a nádorispán, akit két komornyik öltöztet a spanyolfal mögött, időközönként, láthatatlanul, beleszól a társalgásba.

Nádasdy: Ha igaz, amit hallottam, hogy Pálffy uram horvát bán lett —

Pálffy: Sajnos, igaz!

Nádasdy: Akkor sok szerencsét kívánok!

Czobor: Gratulálok, gratulálok!

Pálffy: Köszönöm, de ez mostanában nem lesz kellemesebb hivatal a hajóhúzó lóénál.

Esterházy, a spanyolfal mögül: Hallom, Zágrábban nyíltan magasztalják a magyarországi rebelliót...?

Pálffy: Tőlem pedig azt várják, hogy a

horvátokat a lázadók ellen vezessem.

Nádasdy: Mit hallani a zendülésről?

Czobor: Nekem azt írták hazulról, hogy közönséges parasztlázadás. Rájuk kell ereszteni egypár dragonyos svadront.

Pálffy: Csakhogy ezúttal Rákóczi Ferkó vezeti őket!

Czobor: Elment az esze a szerencsétlennek?

Nádasdy: Az ecetes gyomrú Bercsényi Miklós uszítja.

Esterházy: Nem kell annak uszítás; az anyatejjel szopta magába a forradalmat.

Czobor: Azt hallom, egy-két ezer embere van mindössze. Munkakerülő csavargók.

— Harmincezer embere van! — mondja egy érces férfihang. A hang báró Ebergényi László tábornoké, aki ebben a pillanatban lép a szobába.

— Harmincezer?! — visszhangoztatják elképedve, a spanyolfalon innen és túl.

Ebergényi: Annyi volt napokkal ezelőtt. Azóta már több lesz, mert a nép özönlik a zászlai alá. Hallgassák meg az urak, Sopronból mit ír apósom, Széchényi György uram: "Ocskayt, a kegyelmed szökött katonáját nyolcszáz ember eleibe tették a kurucok, az nyargalódzik Érsekújvár és Nyitra táján és hódít mindenütt. Léva, Korpona, Buják, Szolnok mind oda van, Szent-Benedek és a bányavárosok is már kuruc kezén. A rettenetes apály miatt mindenütt által jöhet a Vágon, — félő, Pozsonyig is eljön még az idén..."

Pálffy: Hallja kegyelmed, ennek a fele se tréfa!

Czobor: Ki az az Ocskay?

Ebergényi: Legutóbb káplár volt az Ebergényi-huszároknál.

Pálffy: Hogyan is lehetett káplár-sorban tartani? Birtokos nemes és azóta már bebizonyította, hogy ezredesnek is jeles.

Ebergényi: Isten mentsen ilyen tiszttől! Vakmerő, akár maga a sátán, de veszett korhely és hóbortos. Ha rájön a rossz órája, akkor se Istene, se ura. Tudomásom szerint ötször volt dezentor. Mohamedán is volt már a temesi basa szolgálatában, francia király testőrhadnagya is volt, de mindenünnen futnia kellett egy-egy véres botránya miatt. Rákóczi táborában sem fog gyökeret ereszteni.

Nádasdy: Ha ötször szökött meg, miért nem kötötték föl legalább egyszer?

Ebergényi: Valahányszor ráesett az akasztófa árnyéka, mindig valami hallatlan vitézi tettet művelt, amiért aztán meg kellett neki kegyelmezni.

Pálffy: A lázadók várakat hódítanak. Hát van tüzérségük ?

Ebergényi: Van, — amit elvettek a mieinktől.

Esterházy: A. haditanács a vén Heistert küldi ellenük.

Czobor: Az jó, nagyon jó, az nem érti a tréfát. A gyereket is kivágatja az anyjából. Ezekkel így kell bánni!

Pálffy: A tréfát nem érti Heister, de –
köztünk maradjon a szó! – a hadvezetéshez
se sokat ért.

Czobor: Magyarországon fő a kemény
kéz! Fene nép az! Nekem vannak magyar és
tót jobbágyaim. A tótocskákkal soha sincs baj,
az úrtisztelő, engedelmes nép. De a magyar, ha
rongyokban jár is, nyakas és elbízott. Ha tudnék
tótokat szerezni, szívesen telepíteném őket
a magyarjaim helyébe.

Ebben a pillanatban egy magyarruhás úr
lép a szobába. Büszke, kemény és hidegszemű
férfiú. Károlyi Sándor báró. Azért jött Bécs
városába, hogy átnyújtsa őfelségének a Rákóczi-zászlókat,
melyeket Dolhán zsákmányolt.

Nádasdy, azzal a gúnyos fölénnyel,
melyet a hivatásos katona érez a vitézkedő
vármegye iránt: Itt jön a dolhai győztes!

Károlyi, aki csípősséget nem szokott
zsebrerakni: Nem adhatom vissza a komplimentumot,
mert nem hallottam még, a generális
úr hol szokta a győzelmeit aratni.

Ebergényi, kollegiálisan ki akarja vágni
Nádasdyt: Éppen most vettem hírét, Károlyi
uram, hogy nagyságod kedves hitestársa feladta
Rákóczinak a nagykárolyi várat.

Károlyi: Hát mit tehetett szegény asszony?

Czobor: Voltak már magyar dámák, akik
tovább tartották a várukat.

Károlyi: Zrínyi Ilona, tudom, Nagy-Károlyban
azonban német őrség volt, az kapitulált
első kakasszóra. Azt kívánja a generális
úr, hogy a császári katonák dolgát a magyar
asszonyok végezzék?

Esterházy: Ne izguljon kegyelmed, Czobor uram nem gondolta komolyan. Tud nagyságod újabb híreket a lázadásról?

Károlyi: Annyit tudok, hogy az egész zenebonát könnyű lenne lecsitítani, csak ne hallgatna őfelsége a magyar ügyekben német miniszterekre.

Nádasdy: Hát kire hallgasson, ha nem a miniszterei re ?

Károlyi: Minden becsületes emberre hallgasson, csak miniszterre, papra és generálisra ne. A bécsi miniszterek azt tudják, hogy a nemes

nemzet afféle cigány csürhe, mely meglapul, ha botot emelnek rá. A papok meg a birtokaikat féltik a protestánsoktól.

Pálffy: És a tábornokok mit féltenek ?

Károlyi: Annak a sok talján tekergőnek, akit megtettek német generálisnak, nincs mit féltenie, de nekik azért kell a háború, mert prédára éhesek.

Czobor: Nem Rákóczi húzott kardot a császár ellen? Száz esztendő óta ez már az ötödik vagy hatodik felkelés. Az ember szinte szégyenli, hogy magyarnak született.

Károlyi: Ki a magyarságát szégyenli, kit meg a magyarság szégyell.

Esterházy: Ne ilyen tüskésen, nagyuraim, ne ilyen tüskésen! Magyarok volnánk valamennyien. Azt mondja inkább Károlyi uram, beszélt-e őfelségével?

Károlyi: Beszéltem. Azt ajánlottam, hívja össze az országgyűlést, adjon salvus conductust Rákócziéknak és azok mondják el a nemzet színe előtt, mi a panaszuk. A magyar ember

jobban szeret disputálni, mint verekedni,
hát alkalmat kell adni neki, hogy kibeszélje
magát.

Czobor: Nem lehet kívánni a császártól,
hogy megalázkodjék alattvalói előtt!

Károlyi: Ha megtartja koronázási esküjét,
azzal még nem alázza meg magát.

Esterházy: Mit válaszolt őfelsége?

Károlyi: Majd megbeszéli a minisztereivel.

Esterházy: És a másik dolgáról szólott
nagyságod?

Károlyi: Szóltam a magyar hadseregről.
Azt meg a Haditanáccsal akarja megtanácskozni.
Tudjuk, mit jelent az!

Nádasdy: Magyar hadsereg? Hát az miféle
csuda?

Károlyi: Azok közül a csudák közül való,
amelyekért a generális úr apjaurának leütötték
a fejét Német-Újhelyen. Én azt mondtam
őfelségének, nemzeti hadsereget kell állítani.
Harmincezer ember magyar tisztek kommandója
alatt és az országban olyan rend lesz,
hogy a paradicsomban sem különb. A panaszok
kilenctizedrésze úgyis az idegen zsoldosok garázdálkodása
ellen fordul.

Nádasdy: Ha szegény apámuram ilyet
kívánt, akkor tévedett.

Czobor: A magyar hadsereg agyrém! A
magyar nem való katonának. A régi időkben
igen, mikor rajtamiskásan neki kellett rugaszkodni
az ellenségnek, — de a taktika és stratégia
nem magyarnak való.

Károlyi: Nem-e? Hát nagyságod hogyan kanalazta föl mégis a hadi tudományt? Vagy mikor föleskették, lerakta előbb a magyarságát?

Esterházy: Vigyázzunk, urak, vigyázzunk, legalább mi ne kapjunk egymásba, úgyis elég visszavonás van az országban!

Pálffy: Megmondom én, hol itt a fogyatkozás, Károlyi uram! Ha harmincezer magyar katona áll fegyverben, az nem őfelsége, hanem a magyar nemzet hadserege lesz.

Czobor: Attól pedig mentsen Isten!

A palatinus időközben elkészült öltözködésével és kilépett a spanyolfal mögül. Szép és előkelő öregúr. Közjogi méltóságával jár, hogy magyar ruhát kell viselnie, de annak szabása valahogyan franciás benyomást tesz. Ezt a benyomást még fokozza terebélyes parókája és simára beretvált arca.

Esterházy: Károlyi uram, talán helyes volna, ha nagyságod a tervét írásba foglalná? Én alkalmilag átadnám őfelségének.

Czobor: A vármegyei konceptus bizonyára meg fogná lágyítani a császár szívét...

Nádasdy: A nagyszerű stratégiai tapasztalatok után, miket Károlyi uram Dolhánál szerzett...

Károlyi, paprikavörös arccal: Írásban? Hát tudja, nádorispán uram, én nem vagyok íródiák. Senki íródiákja nem vagyok, a római szent császáré sem. És most Istennek ajánlom az urakat!

Döngő léptekkel ment ki. Az ajtókilincs valahogyan kiszaladt a kezéből és az ajtó nagy pukkanással bevágódott utána.

Kínos szünet támadt.

Végül, fanyar mosollyal, megszólalt a nádor:

PRO LIBERTATE! 215

— Ez most egyenesen Magyarországba lohol.
Nádasdy: És fölesküszik Rákóczi hűségére

2.

Az Udvari Haditanács elnöki szobájában Thiele tábornok jelentést tesz Mannsfeld grófnak. Thielenek az a híre, hogy ő a Haditanács esze. Mindenesetre elsőrangú munkaerő. Megvan azonban az a rossz szokása, hogy minduntalan idegesen hunyorít a szemével.

Thiele: Itt a kiáltvány terve, melyet Magyarország számára készítettem. Közhírré tesszük, hogy minden polgári egyén, aki megöl egy kurucot, megörökli annak fél vagyonát. Ettől az intézkedéstől szép eredményeket lehet várni.

Mannsfeld: A fél vagyonát? Nem rossz gondolat! Egyik farkas a másikat!

Ebben a pillanatban belép az adjutáns és hivatalos izgalommal jelenti, hogy megérkezett Heister marsall őexcellenciája. Az urak felállanak; Mannsfeld az ajtóhoz lép.

Heisternek olyan arca van, mint egy gonosz vénasszonynak. Zord kifejezését szándékosan eltúlozza, mert megkívánja, hogy felebarátai rettegjenek tőle. Némileg már megrokkant a kortól és kissé bizonytalanul lépked nagy csizmáiban.

Mannsfeld: Éppen jókor jött excellenciád! Átadhatom őfelsége legmagasabb kéziratát.

Excellenciád most már az összes magyarországi hadak teljhatalmú főparancsnoka.
Szabad szerencsét kívánnom?

Heister: Kit osztottak be hozzám?

Mannsfeld: Thiele mindent tud, ő ezt is meg fogja mondani.

Thiele: Pálffy, Ebergényi és Nádasdy tábornok urakat.

Heister: Magyarokat? Mit kezdjek azokkal? Nekünk példaadó eréllyel kell fellépnünk a lázadók ellen, a magyarok pedig mind sógorságban és komaságban vannak egymással.

Mannsfeld: Sajnálom, ez őfelsége határozott kívánsága. Őfelsége véleménye szerint ezek az urak jól ismerik a magyarországi viszonyokat.

Heister: Ha a császár parancsolja, akkor nem mondtam semmit. De majd rajtuk tartom a szememet!

Mannsfeld: Az semmi esetre sem fog ártani. Bár őfelsége föltétlenül meg van győződve a lojalitásukról.

Heister: Ha egy magyar ember lojális, ez azt jelenti, hogy karriert akar csinálni. Ha valamelyikük véletlenül nem lázadt még fel a császár ellen, akkor azt hiszi, hogy jutalomhoz van joga.

Mannsfeld: A jutalmat meg is kapják. Esterházyból herceg lett.

Heister: Pálffyt is hozzám osztották?

Mannsfeld: Őt általában kiváló hadvezérnek tartják.

Heister: Ezt a Savoyai herceg híresztelte el az udvarnál. Ő tudja, miért. Én csak annyit tudok Pálffyról, hogy a huszártisztjeivel tüntetően magyarul szokott beszélni és nekem ez éppen elég!

Thiele: Pálffy tábornok úr, amióta kitört a magyar forradalom, sokat van együtt a bécsi magyar urakkal. Reggelenként valóságos konventikulum van az Esterházy-palotában. Érdekes volna tudni, mit beszélnek maguk közt?

Mannsfeld: Kik járnak oda?

Thiele: Pálffy, Ebergényi, Nádasdy, Czobor, néha Forgách tábornok is.

Heister: Czobor nekem mindig nagyon gyanús volt!

Mannsfeld: Tüntetően szidja a rebelliseket, kérdés azonban, őszinte-e?

Heister: És az a Nádasdy! Az apját kivégezték mint felségsértőt, — el lehet hinni ilyen emberről, hogy úgy beszél, ahogyan érez?

Thiele: Mi kötelességszerűen meg szoktuk figyeltetni az Esterházy-palotát. Tegnap Károlyi Sándor is résztvett a titkos tanácskozáson...

Mannsfeld: Károlyi? Tegnapelőtt audiencián volt őfelségénél és előterjesztést tett a magyar hadsereg dolgában. Nem kíván kevesebbet, mint azt, hogy magyar hadsereget állítsunk, magyar tisztek kommandója alatt.

Thiele: Úgy látszik, ezt a tervet Esterházyék főzték ki.

Heister: Biztos, hogy Pálffy benne van!

Thiele: Bizalmas embereink jelentése
szerint Károlyi tegnap korábban ment el
Esterházytól, mint a többi úr. Izgatottnak látszott.
Még aznap útra kelt Magyarországba.
A jelentés szerint Kassának vette útját. Alaposnak
látszik a föltevés, hogy valami titkos
megbízást kapott az Esterházy-féle csoporttól.

Mannsfeld: Azonnal futárt küldeni a
kassai új főparancsnokhoz! Schlick gróf
figyeltesse meg Károlyit. Az első gyanús jelre
el kell fogatni!

Heister: Ha tőlem függne, én nem teketóriáznék
sokat, hanem elfogatnám az egész
társaságot.

Mannsfeld: Tudjuk, hogy excellenciád
nem szokott teketóriázni, de az udvarnál, sajnos,
másképp gondolkoznak. Esterházyék befolyásos
emberek, hatalmas összeköttetéseik
vannak.

Thiele: Ami például Forgách gróf urat
illeti, ő legbizalmasabb embere József őfelségének.

Heister: Szomorú, hogy így van! Így aztán
bajos rendet teremteni a birodalomban.

3.

Ezen a verőfényes reggelen József ifjabb
magyar király, aki ugyan szívesebben hallotta,
ha római királynak tisztelték, kiment falkájával

a dunai nádasokba. Két sólymot is vitt
magával, két kéklábú rárót. Úr csak egy
lovagolt a kíséretében: gróf Forgách Simon
tábornok, a felség legkedvesebbik gavallérja.
Délig vadászgattak, nem nagy szerencsével,
akkor aztán a távoli Szent István-tornya felé

fordították a lovuk fejét.

Az ifjú király és a tábornok egymás mellett poroszkáltak és csendesen beszélgettek. Őfelsége egyszerre könnyedén odavetette:

— Hallom, sok bécsi magyar siet mostanában Rákóczihoz?

— Sok magyarországi pedig Bécsbe siet Rákóczi elől.

— A tábornok úr mit szándékozik tenni? Marad, vagy hazamegy? — kérdezte a király, miközben ferdén nézett Forgách arcába.

A generálist igen meglepte a kérdés.

— Azt szándékozom tenni, amit eddig is: felségedet szolgálom.

— Kérdés, hol szolgálhat jobban, Bécsben-e, vagy Magyarországon?

— Azt majd felséged lesz kegyes megmondani, — szólt szünet után Forgách.

Megértette, hogy a király akar tőle valamit. Dehát csak tegye meg egyedül az egész utat, mert az túlságosan síkos egy magyarnak. Némi habozás után meg is cselekedte József úr.

— Tábornok, én most úgy beszélek önnel, mint a gyóntatómmal.

— Teheti felséged, titkot én tudok úgy tartani, mint a pap.

— Ha szeret engem, menjen haza és álljon be Rákóczi zászlaja alá!

— Spiónnak? — kérdezte Forgách vérvörös arccal.

— Nem vagyok olyan együgyű, hogy patkányt fogassak a párduccal. Arra való a macska. Ha ön kuruc lesz, akkor becsülettel fogja szolgálni Rákóczit. És vele engem.

— Ezt nem fogom fel a szegény katonaeszemmel! — mondta Forgách.

— Kimagyarázom magamat. Ön tudja, hogy a császár a világ legnemesebb uralkodója, csak — hogy is mondjam? — nagyon is hallgat a tanácsosaira. Az Ausztriai Ház átka pedig mindig a miniszterei voltak.

— Szent igaz! — hagyta rá Forgách.

— Most megint minden igyekezetükkel azon vannak, hogy felbőszítsék a császárt a magyarok ellen. Pedig azokkal meg kell és meg is lehet egyezni. Én azt tartom: a megegyezésen fordul a Házunk sorsa. Egyszerre kifelé és befelé nem viselhetünk háborút.

— És hogyan gondolja felséged a meg-egyezést?

— Én Magyarország koronás királya vagyok. Kilenc esztendős korom óta az vagyok. Ha Rákócziék azt kívánják felséges urunktól, adja át nekem Magyarország kormányát, akkor nyilvánvaló lesz a világ előtt, hogy nem rebellisek, hanem törvényes alapon állnak. Lázadók ők csak akkor lennének, ha helyembe más királyt akarnának. Nem nagyravágyás

hajt, hanem az a vágy, hogy szolgáljam a császár és a birodalom érdekét. Fölépíteném a budai várpalotát, magyar tanácsosokkal venném körül magamat, magyar hadsereget tartanék. A császárnak hasznára lenne, mert az én erőm az ő hatalma. És végre én is tehetnék valamit az emberiségért, míg most egyebet

sem teszek, mint gémekre vadászom.

— Dicső terv! — mondta a tábornok. —
De vajon elfogadná-e a császár?

— Nem szívesen, mert az öregek azt hiszik,
mi fiatalok nem vagyunk semmire sem
valók... Ha azonban a magyaroknak kedvez
a hadi szerencse, akkor a császár végül is engedni
kénytelen. Ön Rákóczi táborában a kardjával
és az eszével engem fog szolgálni. A
kardjával segíteni fog a kurucoknak, hogy
megtörjön a kormány ellenállása, az eszével
pedig egyengetni fogja az én utamat...

— Akkor én Istennek ajánlom felségedet,
megyek haza kurucnak!

— József király kurucának!

4.

Károlyi Sándor szabadszájú ember volt,
bosszantotta is az az értelmetlenség, mely a
magyar ügyeket mindjobban összekuszálta,
egyébként azonban híve volt az Ausztriai Háznak
és mostanában azon törte a fejét, hogyan
lehetne a kuruc lázadást szépszerével lecsitítani.

Kassára azért utazott, hogy érintkezésbe
lépjen a császárhű urakkal és megállapodjék
velük a közös teendőkben.

Schlick gróf, aki a nemrégiben meghalt
Nigrelli utódja volt a főparancsnokságban, a
legnagyobb bizalmatlansággal viselkedett minden
magyar ember, de különösen Károlyi iránt.
A Haditanács parancsa arra utasította, hogy
figyeltesse meg és szükség esetén fogassa el.
Schlick legszívesebben a végén kezdte volna:
Károlyi elfogatásával.

Egyelőre kémekkel vette körül a bárót és

eltiltotta attól, hogy naplemente után elhagyja a szállását.

Károlyi, miután nem tudott Schlickhez férkőzni és miután Bécsbe is hiába küldött panaszos leveleket (futárait Schlick lefogatta, a leveleit pedig elkobozta), egy nap nyom nélkül eltűnt Kassáról. Később kitudódott, hogy Bercsényi táborába ment és hűséget esküdött Rákóczinak. Mérgében lett kuruc.

A labancok elvesztették legtekintélyesebb vezérüket. Mannsfeld és Thiele pedig igazolva voltak, mert a kassai főparancsnokság jelentéséből kitűnt, hogy Károlyi csakugyan áruló volt.

A Haditanács, a Károlyin immár kipróbált, balkezes módszerével azon fáradozott, hogy átkényszerítse a kuruc táborba a császár legvitézebb huszárját, Bottyán János ezredest is. Nem volt könnyű feladat, mert Vak Bottyán soha sem törődött politikával, nem is

volt annyira csiklandós ember, mint Károlyi és szerette a császári ármádiát, ahol a török háborúk folyamán szegénylegényből ezredparancsnokká verekedte föl magát.

Bundás regruta korában egy fogadásával tette híressé a nevét. A nagyszombati jezsuiták viceportásából lett huszár és mivel bajtársai állandóan azzal bosszantották, hogy szentatyámnak nevezték, be akarta nekik bizonyítani, hogy a monostor tájékán is megteremhet a magyar virtus. Arra fogadott tehát, hogy parasztruhában bemegy az akkor még török Érsekújvárba és a mecset tornyáról ledobja a müezzint, mikor az gajdolni kezd. A müezzint lelökte, sőt ráadásul lelőtte a török kapuőrt is, aki útját állotta, és szerencsésen kijutott lesben fekvő cimboráihoz.

Még császári ezredes volt, mikor Zólyom alatt farkasszemet nézett Bercsényi kuruc seregével. Mielőtt megütköztek volna, Bottyán parlamentert küldött és párviadalra hívta a "legvitézebb" magyar tisztet. Ocskay László ezt rögtön magára vette és kiugratott a sorból. A két sereg nagy érdeklődéssel figyelte a harcot, mert mindkét vitéznek az volta híre, hogy testét nem fogja golyó.

Bottyán lova, amelynek bizonyára nem ez volt első ilyenféle kalandja, úgy táncolt-forgott a pisztoly csöve előtt, mint a szitakötő. Ocskay lövése eldördült és Bottyán a lova nyakára hanyatlott.

— Elég volt, öregapós? — kérdezte gúnyosan a kuruc.

De a sebesült váratlanul fölemelkedett nyergében, kilőtte pisztolyát, miközben azt mondta:

— Ezt a gombócot nyeld le, cigánypurdé!

Most már Ocskay esett a lova nyakára, a szájából pedig vastag sugárban ömlött a vér. Mind a két bajvívót saroglyán kellett elvinni. Bottyánt gerincen, Ocskayt melle közepén érte a lövés, de mivel jó páncélinget viseltek a dolmányuk alatt, csak az ütés erejét sínylették meg.
Bercsényi szétverte Schlick seregét. A sebesült Bottyánt a zólyomi várba mentették emberei, amelyet azután ostrom alá fogott a kuruc. János úr másnap kiüzent a magyar fővezérnek, hogy kutyamód rosszul van, de ha őnagysága küldene neki a híres tokaji borából, attól mindjárt meggyógyulna. Bercsényi küldött egy hordóval.

A várvédők később szabad elvonulás fejében feladták Zólyomot, Bottyán pedig hazaballagott

Esztergomba. Ott azonban alig, hogy nyújtózott egyet a szép kastélyában, a Haditanács utasítására már elfogatta Kuckländer ezredes. A Bercsényi tokaji bora igen felháborította a bécsi urakat. Az, hogy Bottyán bort kért és kapott az ellenségétől, sokkal magyarabb dolog volt, semhogy Bécs megérthette és árulásnál egyebet láthatott volna benne. Ezúttal már harmadszor történt, hogy besúgás

alapján vasra verték. Az volt a parancs, hogy Bécsbe kell szállítani, de odáig nem jutott el Bottyán, mert mikor eszkortjával éjjeli szállást vett egy falusi házban, a parasztok kiásták a ház falát és kiszabadították az öreg hőst.

Hová is mehetett volna, ha nem Rákóczi táborába? A Haditanács, amely sohasem hajlott lovagias babonákra, bebörtönöztette Bottyán feleségét. A szegény asszony hamarosan meghalt a vár földalatti pincéjében. A Haditanács elérte ezzel, hogy a kétfejű sasnak nem volt ezentúl ádázabb ellensége, mint Vak Bottyán. A bécsiek azonban azt a tanulságot szűrték le az esetből, hogy Bottyánt már régen ártalmatlanná kellett volna tenni, kár volt az időt úgynevezett bizonyítékok keresésével vesztegetni.

Váratlanul Forgách Simon is átszökött Rákóczi táborába. Ezzel igazolta Mannsfeldet és Thielet, akik előre tudták, előre mondták és sohasem helyeselték, hogy az ifjú József király megtűrte bizalmas körében ezt a gyanús magyart.

Nevezetes dolog, hogy amit József király rábízott Forgáchra, annak ez sohasem járt a végére. Csak évek múltán, a közös száműzetésben, vallotta be Rákóczi fejedelemnek, hogy a király kívánságára lett kuruccá. Úgy látszik, új környezetében maga is annyira magyar lett, hogy szívében elszakadt királyi barátjától.

Esterházy Antal gróf, a Dunántúl leggazdagabb

mágnása, Pápa, Ugod, Devecser, Gesztes,
Csákvár ura, mint császári ezredes Pápa
városát tartotta, ötszáz némettel. Urabátyja, a
palatinus rémületére és felháborodására, egy nap
kitűzette városa tornyaira Rákóczi piros
zászlaját és öccsével, Dániellel együtt kuruc
lett.

Antal úr azért lett forradalmár, mert nem
volt hajlandó résztvenni azokban az undorító
mészárlásokban, melyeket Heister a magyar
falvak asszonyai és gyermekei közt rendezett.
A marsall kötelezővé tette csapatvezéreire
nézve ezeket a vérengzéseket, az volt a meggyőződése,
hogy a magyar dacot csak így lehet megtörni.

Midőn Bécsben hírét vették az Esterházyak
pártütésének, azt mondták: Régi igazság,
hogy magyar ember hűségében nem lehet
megbízni!

237

RECRUDESCUNT...

1

Leopold császár bevonult a kabinetjébe,
rátolta az ajtóra a reteszt, kivett a kebléből
egy írást és mohón olvasni kezdte:

"Recrudescunt inclytae gentis Hungarae
vulnera..."
(Felszakadtak a híres magyar nép sebei)

Rákóczi — manifesztuma volt, melyet
Európa nemzeteihez intézett, felszólítván
őket, ítéljenek, mint igaz bírák, van-e a magyarságnak
oka és joga, hogy táborba szálljon
a császár ellen.

A kiáltványt Ráday Pál írta, a kéz a kancelláré volt, de a hang Rákóczi Ferenc hangja volt és olvasás közben a császár állandóan az ő széles és rokonszenves ábrázatát látta maga előtt.

A manifesztum a nemzet és Rákóczi sérelmeit huszonegy pontban sorolta föl. Egyike volt ez a legmegrázóbb panaszoknak, melyek valaha a sötét földről a csillagos egek felé szállottak. A császár elolvasta és közbe hol vérvörös, hol krétafehér lett az arca. Ez az írás,

mely őt egy magasabb bíróság elé idézte és úgy bánt vele, mint a vádlottal, megrémítette és összezúzta önérzetét. Ő soha sem hitte volna, hogy vele, az Isten kegyelméből való uralkodóval, ilyen hangon is lehet beszélni.

— A fölkelés oka, — olvasta — hazánk törvényeinek kimondhatatlan roncsolása. Mert íme, a legelső magyar nemzetségeket kiirtották, a hazafiakat megfosztották méltóságaiktól és birtokaiktól és idegeneket hoztak a helyükbe. A király esküvel fogadta a törvények megtartását, de ő volt az, aki lábbal tiporta az igazságot...

A császárt rosszullét környékezte, de azért nem tudta abbahagyni az olvasást; önkorbácsoló mohósággal falta tovább a szörnyű írást.

— Európa egyik legharciasabb nemzetétől elvették ősei kardját, a hadvezetést idegenekre bízták, alig van magyar vár, ahol magyar főtiszt volna a parancsnok. A hazafi a saját szülőföldjén számkivetett...

— Az udvari tanács kormányoz, törvény ellenére, így a karlócai békét, mely Magyarország sorsáról határozott, megkötötték anélkül, hogy megkérdezték volna magyar ember

véleményét...

— A magyar gazdáktól elvették a török hatalom alól fölszabadult birtokaikat, amelyekért ők maguk is harcoltak és véreztek, az elvett földre idegeneket telepítettek...

— Az adókat az országgyűlés megkérdezése nélkül vetik ki. Az ország hajdani gazdagsága

és boldogsága ma már csak szomorú emlék. A nép koldussá lett. Az adóhátralékot katonák hajtják be, a késedelmezőket börtönbe vetik, botozzák és kínozzák. Az elgyötört emberek tömegesen követnek el öngyilkosságot, sokan török szolgálatba állanak, asszonyaikat, gyermekeiket zálogba adják. A pogány sokkal emberségesebben bánt a magyar néppel, mint a keresztény király...

A császárnak ekkor már úgy rémlett, mintha kezében a papírlap vérezne, lángolna és üvöltözne... Tovább!

— A vallás ürügye alatt a kormány zavart és viszályt támaszt az országban, az egyházi jövedelmeket idegen, a népnyelvét nem értő papoknak adja...

— A szabad nemzetet önkényuralom alá hajtják, a törvény folyását osztrák módon alakítják át. A császár megfeledkezett esküjéről, melyet az alkotmányra tett, ő, aki istenfélő ember hírében áll, a legfőbb törvényszegő és ő kényszeríti a nemzetet, hogy fegyveres kézzel védje meg uralkodójával szemben a törvényes rendet...

— Az örökös királyság felállítását az eperjesi mészárszéken készítették elő. Gyászolnak az özvegyek és árvák és sokaknak kiontott vére Ábelével együtt az egekhez kiált. Az osztrák kegyetlenség Rákóczi Ferenc és még nyolcvankét

hazafi vérére szomjazott. Törvénytelen
bíróság elé állították, felségsértéssel vádolták

őket, hamis tanukat béreltek, nyíltan jutalmat
ígértek annak, aki Rákóczi ellen vall...

— A magyarok nemes elméje azonban
nem szenvedheti az igazságtalanságot, a haza
szabad fiai súlyosabb dolognak tartják a szolgaságot,
mint a keserű halált. Hogy kiszabadítsák
nemzetüket a járomból: felajánlják
életüket, vagyonukat, utolsó csepp vérüket. És
hogy a fölkelésre nem elbizakodottságuk, önzésük
vagy dicsőségszomjuk ösztönzi őket, hanem
csak a szörnyű kényszerűség, annak Isten
és a szent angyalok a tanúi...

Huszonegy pont, — egy óriási pöröly
huszonegyszer sújtott le Leopoldra... Már az
elsőnél megrengett és megingott minden, ami
eddig szilárd és állandó volt; az ötödik-hatodiknál
málladozni és omladozni kezdett az önérzete;
mikor pedig huszonegyedszer csap le a
szörnyű kalapács: ez már felesleges erőfeszítés,
csak törmelékszilánkokat röpít szerteszét.

A császárnak eszébe jutott, hogy mikor
megkoronázták Szent István koronájával, akkor
ő ünnepi meghatottságban megfogadta,
hogy szerető apja lesz ennek a népnek... Mi
történt a magyarokkal, hogy a düh és kétségbeesés
hangjai törnek ki belőlük? Akik így
beszélnek, azok már leszámoltak mindennel és
mindenkivel, múlttal és jövendővel, azok életüket
és becsületüket föltették egyetlen elhatározásukra.

Vajon mit csináltak a miniszterei ezzel
a néppel? Neki mindig azt jelentették, hogy a

magyar nép elégedett, csak egypár Thököly.féle
úri szélkakas nyugtalankodik. Pedig hát

nyilvánvaló, hogy az országban havas hegyek magasságáig halmozódott fel a fájdalom és a keserűség.

Van egyáltalában olyan birodalom, vagy császárság, amelyet ilyen áron érdemes fenntartani?!

2.

A kabinet ajtaján már ismételten kaparásztak ... Ki az? Mit akarnak?

A szolgálattevő kamarás alázatos suttogással jelenti, hogy Kollonich kardinális úr és Wratislaw gróf úr várakoznak az előszobában. Igen fontos jelenteni valójuk van.

Kollonich?! Wratislaw?! Éppen jókor! Ők is azok közül valók, akik olyan vakbuzgóan szították ezt a szörnyű tüzet! Jöjjenek, jöjjenek! A császár kaján megkönnyebbülést érzett. Pontról pontra a fejükre fogja olvasni Rákóczi manifesztumát és ők pontról pontra felelni tartoznak!

A két úr behajlongott az ajtón, az arcuk sugárzott, mintha nagy boldogság érte volna őket. Úgy jöttek, mint a győztes hadvezérek.

— Felséges uram, — mondta az érsek — éppen most kaptuk kézhez a rebellisek manifesztumát!

— És annak ön örül?

— Úgy hisszük, minden császárhű embernek örömnapja a mai. Mert a kiáltvány, melyet vádiratnak szánt a szerzője, egész Európa szemében elégtételt fog szolgáltatni felséged kormányának.

Leopold jobbnak látta, ha egyelőre eltitkolja, hogy már ismeri az írást. Kérdően tekintett

hol a papra, hol a másikra.

Megszólalt Wratislaw. Az ő szokott gavalléros könnyedségével. A legsúlyosabb államügyeket is játszva szokta elintézni. A császárra, aki maga tépelődő és nehéz természetű úr volt, rendszerint nagy hatással volt ez a hajlékonyság és rugalmasság.

— A manifesztum legsúlyosabb vádpontja az, — szólt mosolyogva a kancellár — hogy a kormány "a törvényfolyását osztrák módon alakítja át". A magyarok eddig mindig arról panaszkodtak, hogy ők a birodalom mostoha gyermekei, az osztrákok kedvéért elnyomják őket, a kiáltványban azonban elismerik, hogy felséged osztrák módon akarja őket kormányozni, tehát úgy kíván velük bánni, mint leghívebb és legkedveltebb alattvalóival. Ez a beismerés ki fogja nyitni Európa szemét!

A bíboros, akit minden magyar kérdés szenvedélyesen érdekelt, elkapta a kancellár elől a szót:

— Azt mondja Rákóczi: a fölkelés oka az uralkodó törvénysértése. De hiszen tudjuk, mit értenek ők törvényen: a nemesek adómentességét

és a köznép rabszolgaságát. Az uralkodónak, aki hajlandó megvédeni az ilyen törvényeket, nagyon kellene gyűlölnie a saját népét. Akárhogyan csűrik-csavarják is a lázadók az igazságot, minden becsületes ember be fogja látni, hogy ebben a harcban Felséged a magyar nép érdekeit védi, a rebellisek pedig néhány nemesi család elavult előjogait.

— Van arcuk fölhánytorgatni azt is, — mondta a kancellár — hogy a kormány nem állít magyar embereket a hadsereg élére! Nagy kötelességmulasztás lenne, ha fölfegyvereznők azt a nemzetet, mely száz esztendő folyamán

ötször lázadt fel törvényes ura ellen, Felséged a kereszténység legfőbb védőura. A kereszténységet nemcsak a pogány, hanem a pogánnyal cimboráló eretnekek részéről is fenyegeti veszedelem.

Most megszólalt a császár:

— Panaszuk, hogy a töröktől visszafoglalt magyarországi birtokokat nem adták vissza régi tulajdonosaiknak?!

— A panasz alapja a közjogban való járatlanság, — magyarázta Kollonich. — A magyarok maguk sohasem tudták volna visszavívni ezeket a területeket. Felséged nem az ő erejükkel, tehát nem mint magyar király, hanem a birodalom erejével, azaz mint német császár győzte le a törököt. Ez azt jelenti, hogy a felséges német császár meghódította Magyarországot, nem a magyaroktól, hanem a pogánytól,

az országot tehát a hódítás jogán bírja. Nagyon természetes, hogy a földbirtokot azoknak adományozza, akik leghívebben ragaszkodnak az uralkodóházhoz és a kereszténységhez.

Wratislaw, aki maga is kapott már magyarországi uradalmat, kiegészítette:

— És akiket nem kell attól félteni, hogy a törökkel vagy a protestánsokkal cimborálnak.

— De a nyomor! A magyarországi nagy nyomor!

— Igen, — vetette oda könnyedén a kancellár — a manifesztum arról is beszél, pedig erről jobb lett volna hallgatnia. Mert amíg Rákócziék adómentességet élveznek, addig nem lehet szó egészséges gazdasági politikáról és a szerencsétlen ország nem is heverheti ki a török hódoltság következményeit.

— A manifesztum, — vette át megint a szót Kollonich, — a manifesztum felpanaszolja, hogy Rákóczit ártatlanul üldözték és vádolták meg felségsértéssel. Ez furcsa logikai ugrás, mert hiszen azóta Rákóczi már fegyvert fogott az uralkodója ellen és maga igazolta a felségsértés vádját.

— Ebben az ügyben csak egy igazságtalanságot vethetünk magunknak a szemünkre: hogy nem fogadtuk meg Kinsky gróf tanácsát, aki mindig sürgette, hogy ártalmatlanná kell tenni az egész Rákóczi-családot. Ha ez megtörtént volna, akkor sok gondot, sok pénzt és sok vért takarított volna meg felséged.

— Köszönöm, uraim, — mondta szünet után a császár — önök híven teljesítették kötelességüket és remélem, segítségünkre lesznek, hogy ezt a legújabb veszedelmet is elháríthassuk a birodalomtól.

Kollonich és Wratislaw lojális meghatottsággal kezet -csókoltak uruknak.

A császár pedig becsöngette komornyikját: "Jöjjenek a muzsikusok!" Mert azt a nyomást, mely az urak felvilágosítása után is visszamaradt benne, csak egy olasz pásztordal tudja enyhíteni és feloldani.

KURUC INTERMEZZŐ.
A fejedelem és a halál.

Besötétedett és hideg eső szemergett. A táborig vissza még három órai lovaglás... A fejedelem megállította lovát egy tanyai ház előtt:

— Itt meghálunk!

Nyolc lovas palotás, két vadász és Leo
nevű vizslája volt vele. Szívesség volt a házban,
de ennivaló semmi. A palotások tehát
megint lóra kaptak és elszéledtek a sötétségben,
elemózsiát keresni. Addig a jágerek megvetették
a fejedelem ágyát: derékalja szalma,
lepedője lópokróc, vánkosa nyereg, takarója
pedig a nagyúr köpenyege.

Egész délután vaddisznó kondát nyomoztak
Csenger és Tatárfalva között. Óvatosan,
lövésre kész puskával osontak a vad nyomában
és sejtelmük sem volt arról, hogy reájuk meg
egy császári gránátos csapat vadászik, óvatosan
és lövésre kész puskával.

Ez Szatmár ostroma idején történt. Rákóczi
öreg ágyúkkal törette a falakat, időközönként
pedig vadászkirándulásokat tett a közeli

erdőségekben. Hívei akadékoskodtak,
köztudomású volt, hogy a Haditanács legszívesebben
bérgyilkosság útján intézné el az egész
nemzeti fölkelést, Rákócziban azonban sokkal
nagyobb volt a vadászszenvedély, mint az élet
szeretete.

A szatmári ostromzár egyébként nem volt
valami szoros; a németek ki-kiszállingóztak a
városból takarmányozni és a kuruc porták
vagy elcsípték őket, vagy nem. De még szatmári
polgárok is kijártak az ostromlók táborába,
hogy híreket vigyenek a németek dolgáról.

A szobában, ahol megágyaztak, áporodott
volt a levegő. A fejedelem maga nyitotta ki az
ablakot. Leo ekkor halkan és haragosan morogni
kezdett. Emberek jártak a ház körül!
Nem a parasztgazda, az künn ült a konyhán
és vele egyébként is megbarátkozott már Leo.

A fejedelem a dolmánya zsebében felhúzta
pisztolya sárkányát és a nyitott ablakba
lépett. A szobában homály volt, de a felhők

közül már kisütött a hold. Egyszerre egy tollas kalap árnyképe bukkant föl előtte. Német katonatiszt! Ott állott az alacsony ablak alatt, pisztolyát Rákóczi szívének irányította és a fejedelem látta a homályból kivillanó fehér fogsorát, amint nevetve szólt:

— Hercegem, régóta járok már ön után, eddig mindig hiába, de most az egyszer a kezemben van. Adja meg magát kegyelemre!

A német nemcsak egész délután, hanem

már hetek óta egy ragadozó állat ravaszságával és szívósságával, láthatatlanul és ugrásra készen osont Rákóczi nyomában. Most végül kezében volt a fejedelem és vele a nagy karrier, amelyre annyira vágyódott. A császár kétségkívül bárósítani fogja Rákóczi elfogóját és birtokot adományoz neki...

— És mi lesz a sorsom, ha megadom magamat? — kérdezte a fejedelem, hogy időt nyerjen.

— Ó, tisztességes hadifogság! — biztatta a tiszt.

A fejedelem a biztató hangjából kiérezte, hogy ellenfele élve szeretné elfogni és ezzel már fölénybe is került.

— Ön azt mondja, tisztességes hadifogság —?

A következő pillanatban kihúzta kezét a dolmánya zsebéből és a tiszt képébe sütötte pisztolyát. Az egy másodpercig mozdulatlanul állott, arca, mely az imént még hófehér volt a holdvilágban, fekete álarcot kapott a vértől, azután holtan a hátára vágódott.

A ház környéke ekkor már nyüzsgött a császári gránátosoktól. A fejedelem visszaszökött

az ablaktól és két vadászával eltorlaszolta
magát a hátsó kamrában. A gránátosok puskatussal
betörték az ajtót, a kurucok azonban
közéjük puskáztak, néhány ember elesett és
mivel a németek nem tudtak a sötétségben eligazodni,
kihátráltak megint az udvarba.
Odakinn rövid tanácskozás után elhatározták,

hogy fölgyújtják a házat és kipörkölik
a kurucokat. Ha kizavarja őket a füst, a tűzfény
mellett egyenként lelőhetik őket. Rákóczi
holttestéért is szép jutalmat várhatnak.

A nádtető már lobogó lánggal égett, mikor
vágtatva jöttek a fejedelem palotásai. A
puskalövések zaja hozta vissza őket.

Dühös elszántsággal rohanták meg a gránátosokat,
az égő ház tűzfénye mellett ádáz
dulakodás támadt, végül is levágták az összes
németet. Néhányan meg akarták magukat
adni, de a megvadult kurucok nem kegyelmeztek
senkinek.

Szepesvár meghódol.

Rákóczi Ferenc fejedelem Emlékirataiból:

"A különböző események közt Trencsényi
Mátyás tette volt a legkülönösebb, megérdemli
hogy megemlítsem.

Ő Csáky Mihály gróf szolgája volt, mesterségére
hímzőmester s urával együtt Szepesvárba
szorult, melyet német őrség védett. Katona
nem volt soha, nem is volt benne katonai
szellem vagy hivatás, a külseje legalább nem
mutatta. De értésére esvén, hogy az egész ország
fegyvert fogott a szabadság védelmére:
ily példa által lelkesíttetve, azon gondolkozott,
miképp kényszeríthetné a hely parancsnokát,
habár élete veszélyeztetésével is, hogy feladja
a várat, melyet a népsereg már ostromolt volt.

Föltevé tehát magában, hogy megöli a parancsnokot,
vagy legalább súlyosan megsebesíti,
mely esetben – nem lévén a várban sebész,
kivel magát gyógyíttathatná – kénytelen
lenne magát megadni. Így eltökélve, minthogy
a vár meredek sziklán épült, kötelekkel
ellátá magát, s egy helyet keresett, ahol
leereszkedhessék
és így kikerülje büntetését.

Meghatározván e merényletre a napot,
karddal oldalán, mint egyébkor, meglátogatta
a parancsnokot, sót vivén kezében, hogy szeme
közé szórja. Mit meg is tévén, kirántá kardját
és több sebet ejtett rajta.

A zajra kiszaladt a parancsnok felesége,
s mindenfelől kezdtek összefutkosni. Trencsényi
azonban a kiszemelt helyen – hol már
előbb megerősíté kötelét – leereszkedett és a
várat körültáboroló néphez csatlakozék. Vakmerő
tettének megvala kívánt sikere, mert a
parancsnok kevés nap múlva, sebészek hiányában
nem gyógyíttathatván sebeit, föladá a várat,
azon föltétellel, hogy csapatával szabadon
elvonulhasson."

Hadi volontérok.

A Morva folyó partján, egy útszéli csárdában
két dán katona borozgatott csendesen.
A segédcsapatokkal jöttek az országba, melyeket
jó pénzért a dán király küldött a császárnak.
Egyiknek vörös volt a kabátja, másiknak

kék, de mindketten fiatalok és lenszőkék
voltak. Őrjáratokat vezettek különböző
irányokból és mikor az imént véletlenül egymásra
akadtak a nádasban, igen megörültek a
találkozásnak. A legénység künn a csárda

előtt rostokolt a lovak mellett.

A vöröskabátos: Te a hármasoknál szolgálsz?
Mikor jöttetek?

A kékkabátos: Három nappal ezelőtt léptük
át a magyar határt, de Bécsben már a
múlt héten voltunk.

A vörös: Hová való vagy te?

A kék: Sverdrupi.

A vörös: Sverdrup Himmerlandban van?
Ott nekem rokonaim élnek, Monrádék. Ismered
őket?

A kék: Na hát ez nagyszerű! Az én édesanyám
Monrád leány!
Akkor mi rokonok vagyunk.
iszunk egyet!
A kék: Jó ám a magyar bor. Drágán mérik?

A vörös: A kuruc helyeken ingyen. Ha
megszomjazol, kivered egy hordó fenekét.
lovaink nem isznak bort, nekik
is jutna.

A kék: Ilyen úri élet van itt?
A vörös: Itt minden nagyban megy, barátom!
Ha szalonnát akarsz pirítani, akkor
felgyújtasz egy házat. A lovadat templomba
kötöd be. Az én Idunám már nem is adja fehér

cipón alól. De most azt mondd meg nekem, otthon
mi az újság?

A kék: Nagyon szépen búcsúztattak minket.
A király úr szemlét tartott az ezred fölött
és beszédet mondott.

A vörös: Miket mondott?

A kék: Azért küld minket Magyarországba,
hogy messzi földön becsületet szerezzünk
a dán névnek... És tanuljuk meg jól
a hadi tudományt, hogy egykor majd, ha szólít
a dán haza, derekasan megálljuk a helyünket.

A vörös: Azt nem mondta, mennyit fizet
néki a császár a ti bőrötökért?

A kék: Azt nem. De a leányok sírtak és
még a lovainkat is felvirágozták. Igaz, te,
azt mondják, nagyon szépek a magyar asszonyok?

A vörös: Hát szépek.

A kék: És elég barátságosak?
A vörös: Hogy barátságosak-e vagy nem,
azt itt nem kérdezzük. Mi parancsolunk, ők
pedig engedelmeskednek.

A kék: Úri nők is?

A vörös: Azok egy kicsit többet visítanak,
de ha muszáj nekik, akkor muszáj!

A kék: Szeretnék valamit kérdezni...
Igaz, hogy itt asszonyokat és gyerekeket is
kell ölni?

A vörös: A császári marsall megköveteli.
Azt tartja, másképp nem lehet megfékezni ezt
a fene népet. De így se lehet.

A kék: No de asszonyokat —! Ezt én nem
tudom elképzelni... Ha az otthonvalókra
gondolok...

A vörös: Gyerek vagy! Te az édesanyádra
és a húgodra gondolsz... De ezek itt egészen
másfélék . .. Nem dán asszonyok...

A kék: Te is öltél már?

A vörös: Ez tulajdonképpen a legénység dolga...

A kék: Nem utálatos mégis?

A vörös: Eleinte az, de hamar meg lehet szokni. Vannak, akik vad kedvteléssel csinálják... különösen a fiatalokat és szépeket...

A kék: A fiatalokat és szépeket? Azokat is?

A vöröskabátos nem felel, csak különösen mosolyog és hirtelen felhajtja poharát.

Kívülről lárma hallatszik, mintha lovak ágaskodnának és emberek futkosnának... Azután ordítás és gyors egymásutánban néhány puskalövés...

A vöröskabátos sápadtan fölkel és magára szíjazza a pallosát. A kék némán utánozza minden mozdulatát.

— Valami történik! — hebegi.

Mindketten mereven nézik az ajtót. Az most hirtelen kivágódik és négy-öt puskacső mered be rajta. Minden puska mellett egy-egy vadképű, szurtos legény... Kurucok! A kékkabátos azt hiszi, ő most álmodik.

— Letenni a fegyvert! — ordítja valaki németül.

A vöröskabátos szó nélkül engedelmeskedik; tudja, hogy egy másodpercnyi késedelem az életébe kerül; a kékkabátos követi a példáját.

Most egy magyar főtiszt ront be az ajtón. Pompás és ijesztő alak. Párducbőrét aranylánc fogja össze a mellén, az öklében daruorrú baltát forgat. A szeme úgy szikrázik,

mint az eleven parázs.

— Hej, ti, miféle náció vagytok? — kiáltja
németül.

— Dán vértesek, — mondja halkan a
vöröskabátos.

— A dánok tegnap harminc magyar asszonyt
és gyereket égettek meg Sikérfalván!

A tisztek nem felelnek. A magyar a csákányával
az asztalra vág.

— Mi történik azzal, aki Dánországban
asszonyokat gyilkol?

Azok ketten most is hallgatnak. A kuruc
vonagló ajkán fehér tajték buborékol.

— Ti dánok, mit kerestek Magyarországon?
Mért jöttetek ide? — ordítja bőszülten.

— Volontérok vagyunk, kérem, katonáskodást
jöttünk tanulni...

— Tanulni jöttetek? Hát akkor most
meg fogjátok tanulni, milyen a katonai akasztás!

Sarkon fordult és szemben találta magát
egy farkasbőrös főlegénnyel.

— A mestergerendára velük! — adta ki
a parancsot.

Már ment is kifelé.
— És mi légyen a többi dán rabbal, Ocskay
brigadéros uram? — kérdezte az altiszt.
A brigadéros rábömbölt:
— Hát azok még élnek, ti mulyák?!
A kékkabátos fiú még most is azt hiszi,
ő álmodik...

"Ausztriai irrupció."

A pirosan lángoló alkonyi égbolt alatt
fekete árnyéklovasok vonulnak az osztrák
határ felé. Amerre a szem ellát, mindenfelől
jönnek és mind egy irányban loholnak, mohón
és — csökönyösen, mint a vándorhangyák.
Fölöttük beláthatatlan varjúcsapatok, mintha
fekete hópelyhek kavarognának a levegőben;
a seregek nyomán farkascsordák kullognak.

A császáriak fölégették a védtelen Pápát
és Tatát, Heister marsall asszonyok és gyermekek
vérével itatja a magyar rögöt... "Tanulják
meg a rebellisek, hogy nem gyerekjáték
a háború!" A kormány úgy tesz, mintha
nem tudna ezekről az égetésekről és mészárlásokról;
ha majd megelégelte, akkor meg
fogja tagadni és el fogja csapni a vén hóhért.
Ők így szokták.

Egy nap azonban Rákóczi fejedelem kiadta
a parancsot: "Menjetek rá Ausztriára,
tanulják meg ők is, hogy nem gyerekjáték a
háború"

Kuruc sorkatonaság kevés volt a bécsi
végeken, Bottyán tábornok hát lóra ültette két
vármegye nemességét. Szabad prédálás, nemes
atyámfiai, — ezúttal dúlni és rabolni hazafi-
kötelesség!

Kaján örömmel kaptak lóra fiatalok és
öregek, — de sok mindenért kellett megfizetniök!
A vérért, mely posványossá tette a vesztőhelyek
környékét; a szederindás omladékrakásokért,
amelyek egykor virító magyar falvak
helyén emelkedtek; a fölperzselt
kastélyokért és kunyhókért; a kifosztott csűrökért;
az elhajtott csikókért; az öngyilkosságba
kergetett asszonyokért ; talán egy botütésért, egy
megbecstelenítő szóért.

Nekik, a határmegyéknek, bőven kijutott
mindezekből. Hiszen az idegen úgy uraskodott
itt, mintha a magyar föld az öröklött
tulajdona volna. A rongyos plundrájú is, ha
általjött a határon, magyarok közt mindjárt
hatalmas embernek érezte magát.

A mokány lovak lóbáló fejjel poroszkáltak
az osztrák határ felé... És egyszerre mosolyogni
kezdett körülöttük a komor anyaföld:
ez már a béke és jólét országa volt. Szép
házak, virágzó kertek, gazdag csűrök, zöld vetések
mindenfelé. A németek dehogy is sejtik,
hogy útban vannak az apokaliptikus lovasok.

Tudják, hogyne tudnák, hogy a szomszédban
Háborús világ van. Vasárnapi kocsmázáskor,
citerapengés mellett el is mesélik egymásnak,

hány embert vágtak le a "miéink"",
hány falut gyújtottak fel. Heister uram nem
érti a tréfát, mondják némi borzongással és
sok elismeréssel. A török idők óta különben is
megszokott dolog, hogy kergetik és ölik a
magyarokat; azoknak talán ez a rendeltetésük,
mint az erdei vadnak. Lehet, hogy meg
is szokták már.

De hogy a polgárháború véres réme eljöhetne
az ő pirostornyú, fehérházú falvaikba,
arra még sohasem gondoltak. Olyasmit hittek,
hogy az olyan, mint a marhavész: emberekre
nem ragad át.

És váratlanul egy vérfagyasztó, idegen
hang üvöltött bele a húsvéti áhítatba, a föld
pedig megdobbant a vágtató lovasok paripái
alatt. Anyától lett emberek ezek, vagy ördögök?
A szemükben gyűlölet, a szívükben
bosszúvágy, az öklükben halál... Oly vadidegenek,
mintha nem is a szomszéd országból,
hanem Ázsia ezermérföldes pusztáiból törtek
volna elő. Trombitáik megfagyasztják az emberekben

a vért, még lovaik is úgy nyerítenek,
mintha nem is zabbal, szénával, hanem
vérrel és emberhússal élnének.

A visszhang hosszan görgeti a vészlövéseket,
városról városra, várról várra ; a falvakban
jajgatnak és vinnyognak a lármaharangok;
a tavaszt megdermeszti a fagyos rémület;
amerre a magyarok járnak, gomolygó füst,
lobogó tűzláng, halálordítás kíséri őket.

Húsvét hétfőjén Leopold császár a bécsi
Szent István templomban hallgatta a szentmisét.
A székesegyház titokzatos homályában
ezer viaszgyertya sziporkázott; a magas bolthajtások
alatt zengő vihart támasztott az
orgona.

A császár a fájdalomtól megtört szívvel
térdepelt az oltár előtt. Megtört szívvel, mert
szörnyű dolgok történnek a birodalmában. Tulajdon
veje, Miksa Emánuel bajor választó,
fegyveres kézzel tört be Ausztriába, miként a
vadkan az Úr szőlejébe és lovasságával ma
már Linz városa alatt áll. Őt még a rebellis
Rákóczinál is jobban, a megcsalatkozott rokon
keserűségével, átkozza a császár. A hadidicsőség,
mit Buda és Belgrád alatt szerzett, fejébe
szállt az elektornak és most sváb királyságot
akar magának kihasítani a szentbirodalom
testéből. Bőszíti a gonosz rágalom is, mely
arról szól, hogy fiát, a spanyol korona örökösét,
bécsi méreg ölte meg.

A császár arról is tud, hogy a magyar lázadók
Miksa Emánuelt akarják királyukká
koronázni. Titkos megállapodás van köztük,
hogy a magyar és bajor hadak Bécs falai alatt
fognak egyesülni. A császár már gondolt arra,
hogy menekülnie kellene Bécsből, de nem tud
hová menni, a római szentbirodalom urának
nincs hová lehajtania fejét.

A bajor herceg háta mögött XIV. Lajos francia király áll; Rákóczinak is ő a rossz szelleme. Emberi elme gyönge annak megértéséhez,

miért késik a (Gondviselés ennyi gonoszság megtorlásával?

Egész Magyarország fegyverben áll törvényes ura ellen, az Udvari Haditanács pedig, bár kocsiderékszámra írja a rendeleteket, nem bír a rebellisekkel. Heister marsall minduntalan jelenti, hogy most már megsemmisítő csapást fog mérni, de a valóságban egyebet sem tesz, minthogy ügyefogyottan fel-alá topog országban és céltalan gyorsmenetekkel csigázza a hadseregét.

És mi van a híres Savoyai herceggel? Eugen az Imperiumban ül és egyebet sem tesz, mint pénzt követel. Katonái rongyokban járnak és éhen halnak, főtisztjei pedig csapatosan elhagyják a hadseregét, mert levegőből nem lehet megélniök. A savoyai keserű, szinte már goromba hangon ír a császárnak...

Pénz kellene, mindig csak pénz, — de honnan vegye? Az állami pénztárak mindig üresek. Hárommilliós kölcsönt vettek föl Rákóczi birtokaira, — de hol van az már! Nemrégiben a császár százezer forintot kért a bécsi bankároktól, de azok csak nyomorult ötezret tudtak kiizzadni.

Miért nincs soha pénze a császárnak és miért van mindig a francia királynak? A francia katonák finom posztóban járnak, úri csizmát és köpenyeget viselnek, húst esznek, bort isznak, lovaik kövérek és fényesszőrűek...

Szégyenletes dolog, hogy a külföldi kormányok nem is titkolják, mennyire rokonszenveznek

a magyar rebellisekkel. Többen a
német fejedelmek közül kereken kijelentették,
hogy nem adnak segédcsapatokat a magyarok
ellen. A lengyelek, törökök és franciák
követeket tartanak Rákóczi udvarában,
mintha nem is lázadó jobbágy, hanem uralkodó
király volna. Hová jutunk, ha így züllenek
a fejedelmi udvarok erkölcsei?

A porosz követ kéretlen jótanácsokkal
alkalmatlankodik a császárnak, hogy kössön
békét Rákóczival. Rákóczinak megkegyelmezhet,
de békét nem köthet a tulajdon alattvalójával...
Még a császár angol és holland szövetségesei
is fölötte gyanúsan viselkednek.
Mylord Stepney, Anna királyné rezidense, a
szerdai fogadáson angol arcátlansággal a szemébe
mondta a császárnak, hogy a magyaroknak
joguk van a szabad és alkotmányos élethez.
Persze, az eretnekek egymáshoz szítanak!

Leopold olyankor nem válaszol semmit, de
minden életműködése egyetlen elhatározásba
görcsösödik: nem — és nem! Lázadó jobbágyai
előtt ő nem alázkodik meg és nem hívja
össze a magyar országgyűlést. Rákóczival ő
nem tárgyal békéről, legföljebb csak kegyelemről.
A protestánsok telhetetlenségének ő
nem áldozza föl a katolikus szentegyház érdekeit.
Nem és nem! Ha meghasad a föld, ha
fejére szakad az égbolt, ő akkor is nemet fog

mondani! Mert érzi, hogy ez a Nem az ő
ereje, az ő méltósága, ez az ő császársága!

*

Ite missa est! — Őfelsége, az udvari emberek
és testőrök nyüzsgő felhőjében kilépett
a homályos templomból. Az Óriáskapu küszöbén
egy pillanatra megvakította a tavaszi
verőfény.

De azután kínosan visszahökkent: rút és

ijesztő képek cikáztak előtte vad zűrzavarban.
Mi ez? kerek, állatok, emberek lepik
el a teret; dühösképű férfiak, siránkozó asszonyok,
gyerekeket és batyukat hurcolnak, teheneket
és kecskéket terelnek; és valamennyinek
arcát eltorzítja a rémület közös vonása és
valamennyinek tekintete olyan üres, mintha
megvakította volna a pokol tüze.

A testőrök sorfalat vontak a császár elé,
de alig bírtak a megvadult tömeggel. A palotakapitány
sápadtan jelentette:
fe-
— Az ellenség betört a bécsi külvárosokba.

— Az ellenség? A bajor?

— Nem, Béri Balogh Ádám a magyarjaival...
Rabolnak, gyújtogatnak, ölik a népet.

— Ezt is! Még ezt is meg kell érnem!

— Felséged itt teljes biztonságban van,
annyi csapatunk azonban nincsen, hogy meg
tudnók védeni a külvárosokat.

A császár, szokása ellenére elkezdett kiáltozni:

— Megvert engem Isten a generálisaimmal
és a minisztereimmel!

Hirtelen elindult, sietve, szinte rohanva,
a testőrei mellette szaladtak. Nem a várkastélyba
ment, hanem a Wien folyóra rúgó bástyára.
A saroktoronyra vezető kőlépcsőnél
egy kézlegyintéssel visszaparancsolta a gárdistákat,
maga fölment a lépcsőn, csak a kapitány
maradt a sarkában.

Ott fenn három úr állt: Kollonich,
Mannsfeld és Wratislaw. A mellvédnek dőlve
a folyón túl elterülő Weissgárber külváros
felé figyeltek. Mélyen meghajoltak a császár

előtt és mivel az nem szólt, ők is némák maradtak és vele együtt néztek a távolba.

Úgy sejtették, hogy a külvárosokban szörnyű dolgok történhetnek. Hallani azonban csak szaggatott trombitahangokat és egy távoli vészharang kétségbeesett jajgatását lehetett. Látni pedig csak egy-egy fekete füstfelhőt, mely itt is, ott is robbanásszerűen belevágtatott a kék égbe. Mannsfeld, akinek jó szeme volt, egyes lovasokat is látott, akik felbukkantak a házak közt, hogy a következő pillanatban megint eltűnjenek az utcasarkon.

Megszólalt Kollonich. Halkan mondta:
— Sankt Marx ég!
— Favorita ég! —tette hozzá Wratislaw.
— Schönbrunn ég!

— A hidak égnek!
— A malmok égnek!
— Simmering ég!
— Ebersdorf ég!
— Meidling ég!
— Ober-Laa ég!
— Altmannsdorf ég!
— Schwechat ég!
Valahányszor újabb égést jelentettek, a császár mindig azt mondta magában: Nem! És ha azt mondták volna: A Burg ég, Szent István ég, az egész birodalom ég, — ő akkor is azt mondta volna! És ha meghasad a föld és beomlik az ég: — nem!

Egy gránátostiszt kereste Mannsfeld grófot. Levelet adott át neki. Mannsfeld távolabb vonult a császártól és felbontotta. Leopold gyanakodva nézte.

— Megint rossz hír? — kérdezte.

Mannsfeld mosolygott:

— Semmiség, felséges uram, a rendes zsoldkimutatás.

Zsebébe gyűrte a levelet. A császár tudta, hogy hazudik. Szerette volna elvenni a levelet, de úgy érezte, ezt mégsem teheti egy aranygyapjas vitézzel.

A levelet futár hozta a stájer kormányszéktől. Grác jelenti, hogy a kurucok betörtek az országba, eddig hetvenkét helységet fölégettek, ezerszámra szedik a rabokat és tízezerszámra hajtják el a lábasjószágot.

Vajon mit szólt volna a császár, mit szóltak volna a miniszterek, ha valaki megmagyarázta volna nekik, hogy a vad lovasok, akik oly barbár módon pusztítanak az országban, tulajdonképpen egy eljövendő felvilágosodott kor előfutárjai, amennyiben a népek önrendelkezési jogáért harcolnak?

Forgách Simon levele.

Forgách Simon tábornok, Ocskay László brigadérossal együtt betört Alsó-Ausztriába és ott elfoglalta Zistersdorf városát. A megerősített helyet a Bayreuth-dragonyosok és a fölfegyverzett polgárok védték, mégpedig igen vitézül. A kurucok, miután véres rohammal a város urai lettek, első fúriájukban minden élő lelket legyilkoltak. Azután kirabolták és fölégették Zistersdorfot.

A bécsi udvart igen felháborította az eset és Széchényi Pál kalocsai érsek levelet írt Forgáchnak, aki valamikor József ifjabb király kedves embere volt és szemrehányásokkal illette a zistersdorfi vérfürdő miatt.

A tábornok válaszolt az érseknek és levelében a többek közt a következőket írta:

"Csudálja a felséges udvar, hogy az elkeseredett magyar nemzet, midőn ostrommal vitézül megvesz egy helyet: személyválogatás nélkül — megvakulván olyankor akármely

ostromló nemzet is! — senkit sem kímél? És nem veszi szívére az udvar az olyan tiranizmuszokat, aminőket őfelsége ármádiája elkövetett a magyari és karvai sáncokban, hol parolával hitegetvén szegény, tudatlan népünket, azután parasztját, asszonyát, gyermekét mind kardra vetették? A miskolci, szikszói etc. égetéseket elhallgatván, — bár ott még a szegény koldusokat is kardra hányták, nemkülönben a szegény egyháziakat és kolduló barátokat, — de hogy micsoda égetéseket tett a császári ármádia: megmutatják a faluk, amerre járt! Ebből is kilátszik, hogy fáj az udvarnak, ha Ausztriát vagy Morvát bántjuk: de nem érzi a mi szegény országunk pusztulását és romlását... Nagyságod ne sírjon, mert Szent Péter sírása sem lágyítaná meg a bécsi minisztérium szívét a magyarok ellen!"

Midőn Széchényi érsek bemutatta ezt az írást az udvarnak, ott tisztába jöttek vele, hogy Forgách Simon, aki nemrégiben mint József király bizalmi embere állott Rákóczi zászlója alá, immár a szívében kuruc lett.

Nyitra fölmentése.

A nehéz ütegek, melyekkel Starhemberg Guidó gróf Nyitra fellegvárát bombázta, szinte szakadatlanul morogtak. A tábornagy a hadiszálláson volt és az asztalra terített térkép

fölé hajolt. A bányavárosok részletes mappája volt. Mert Nyitra után sorra kerülnek a bányavárosok. Nyitra legföljebb két

napig ha tarthatja még magát. A bányák elvesztése nagyon fog fájni Rákóczinak, mert onnan kapja az aranyát és a kuruc sereg a kardpengéit. A híres Fringia-szablyákat.

Belépett az adjutáns, látható izgalomban volt. Mi ez? Parlamentert küldtek? — Nem, még nem, de Pálffy János őexcellenciája jött meg Óvárról. Szállást kért, hogy kimosakodjék az út porából, azután rögtön itt lesz.

Hiszen a nyitraiak sem fognak sokáig késni. Az egész Felvidéken nincs olyan kuruc erő, mely keresztül tudná húzni Guidó úr számításait. Ő tudja, neki könnyebben megadják magukat a magyar várak, mint a többi császári tábornoknak, mert róla köztudomású, hogy meg szokta tartani szavát. Starhemberg, mint nagytehetségű hadvezér, veszedelmesebb ellenfele volt a kurucságnak, mint akármelyik generális, de azért mégis bizonyos népszerűsége volt a magyarok körében, mert "úriembernek" ismerték. Nem tűrte meg a felesleges dúlást és nem harcolt a magyar asszonyok és gyermekek ellen, mint Heister vagy Rabutin.

Pálffy János bejelentés nélkül lépett a szobába.

— Honnan jössz? — kérdezte Starhemberg.

— Egyenesen Óvárról, váltott lovakkal. Van egypár bizalmas dolog, amit személyesen kell veled megbeszélnem. Mindenekelőtt a Steinvilleék dolgát!

— Igaz, mi van azzal az ezreddel? Már két napja várom őket. Hol a pokolban késnek ?

— Csakugyan közel járnak a pokolhoz. Ne is várd őket, Steinville ezred nincs többé! Ocskay László meglepte őket hajnali álmukban,

nagyrészüket felkoncolták, a többi a Miava vizébe veszett. A baj az Áldólyuk mellett történt.

– Szörnyű szerencsétlenség! Ez volt talán a császár legkülönb ezrede! Válogatott legények és drága lovak... És Ocskay László?! Meg fogom üzenni annak a gaz pribéknek, hogy felköttetem, ha a kezembe kerül.

– Inkább azt üzennéd neki, hogy generálist csinálsz belőle, ha elfogatja magát.

Starhemberg meglepetten nézett a barátjára, jó ideig hallgatásba merült, majd csendesen kérdezte:

– Azt hiszed, lehet?

– Nem bírja az sokáig a kuruckodást. Az egész ember csupa önhittség, pedig Rákóczi táborában csalánnal csiklandozzák a hiúságát. Ott generális lehet minden gróf, de egy Ocskay nem. Pedig ő tudja magáról, hogy többet ér a legtöbb grófnál. De még mennyire tudja!

– Ha így vélekedel, tégy próbát vele.

Meg kellett szakítaniok beszélgetésüket, mert belépett az adjutáns. Levél jött, császári pecséttel. Bécsi futár hozta – cito, citissime!

A marsall elolvasta és dühösen az asztalra dobta.

– Ettől aztán meg lehet bolondulni! Legokosabb volna, ha most főbe lőném magamat!

– Mi baj?

– Nyitra a markomban van. Se kenyerük, se muníciójuk. Két napig sem bírják

már. És most itt a császár parancsa, rögtön hagyjam abba az ostromot és gyorsmenetekkel cafoljak Bécs alá, mert Ausztria és Stájerország lángban áll, ott van Vak Bottyán.

— Vak Bottyán Ausztriában? Tyüh, a vén róka, engem ugyan szépen falnak állított!

— Falnak?

— A múlt héten egyszerre három hidat vert a kis Dunán. Olyan sürgős volt neki, hogy éjjeli fáklyafény mellett dolgoztatott. Biztosra vettem, hogy a Szigetség ellen készülődik és ami feles emberem és ágyúm volt, azt mind oda küldtem.

— Ebergényit is lóvá tette! Vele elhitette, hogy Sopron ellen indul. Ki is hirdette a fölkelő nemeseknek, hogy szabad prédát enged Sopronban.

— És míg mi a Szigetségben és Sopronban lessük, addig ő porrá égeti Ausztriát!

— Az ausztriai dúlása pedig arra való, hogy engem innen eldirigáljon és fölmentse Nyitrát és a bányavárosokat!

— Abbahagyod az ostromot?

— Tehetek egyebet? Császári parancs! Pedig eleve tudom, hogy mire Bécsbe érek, ott már hűlt helyét lelem a kurucnak.

— Fölégetni egy országot — mégis pogány dolog!

— Az! Egyszersmind válasz arra a pogányságra, amit ti műveltetek Tatán és Pápán. Heister és Rabutin sohasem fogják megtanulni, hogy nemcsak a magyar zsindelyfedél, de a német is tüzet fog, ha kanócot

vetnek belé.

A marsall az adjutánsához fordult:

— Az ostromot abbahagyjuk, Ausztriába masírozunk. Hajnalra útra készen legyen minden csapat. És Armeebefehlt kell kiadni: aki gyújtogat, azt felakasztatom!

Az ezüst fokos.

A gumpoldskircheni úton fegyverek csillogtak a tavaszi verőfényben. Egy császári dragonyos svadron vonult a szőlők közt. A csapat élén két tiszt lovagolt; az egyik öreg, kövér és rezesarcú, a másik fiatal, előkelő és szép, akár egy arkangyal. Mindketten kapitányok.

Az öreg: Hercegséged mióta szolgál?

A fiatal: Ó, három napja csak! Nem is akartam katona lenni, de keresztapám, a római király, kívánta...

Az öreg: Ha ő felsége a keresztapja, akkor csodálom, hogy csak svadront kapott, nem ezredet.

A fiatal: Keresztapám azt akarja, hogy alulról kezdjem. Ezredet talán a születésnapomra kapok, ha már beletanultam kicsit a mesterségbe.

Az öreg: Én szívesen megtanítom arra, amit magam tudok. Már kiutalták ugyan a kegydíjamat, de ha ön akarja, egy-két hétig megmaradhatok még a svadronnál, aztán mindennap kirukkolhatunk, hogy ön megtanulja nálunk a dörgést.

A fiatal: Nagyon lekötelez, kapitány úr. Természetesen nem fogadhatom el ingyen.

Az öreg: Kérem, arról még ráérünk beszélni.
Ha majd elmegyek a csapattól, itt marad
Pillich őrmester, mindig rá tessék
figyelni, akkor nem lesz semmi baj.

A fiatal: Kapitány úr mióta szolgál?

Az öreg: Harmincöt esztendő óta. Tovább
már nem érdemes nyúznom magamat,
többre úgysem vihetem, nem vagyok nemesember.

A fiatal: Persze, persze!

Az öreg: És hogy őszinte legyek, vén legény
vagyok már, fáraszt a sok alarm. A
múlt héten négy éjjeli rukkolásunk volt.

A fiatal: A kurucok miatt?

Az öreg: A zsiványok állandóan itt lappanganak
Bécs körül, mint a legyek a mészárszéken.

A fiatal: Milyen katonák azok tulajdonképpen?

Az öreg: A rendes battagliához nem sokat
értenek, de hihetetlenül szívósak, ha tízszer
szétugrasztjuk őket, tizenegyedszer is
összetalálkoznak megint, aztán ők mennek át
támadásba. Az a baj: sohasem akarják elhinni,
hogy megvertük őket. És valami furcsa tudományuk
van, hogy a mi országunkban is jobban
ismerik a járást, mint mi magunk.

A fiatal: Azt hallottam, vannak köztük
nagyon vitéz emberek?

Az öreg: A vitézség nem nagy dolog; hóbortos
legény, aki nem bánja az életét, mindenütt
akad. A kuruc tisztek közt azonban
vannak ördögi módon ügyes fráterek, igazi
mesterei az emberölésnek.

A fiatal: Bezerédy Imre is olyan lehet.
Róla sokat írnak a francia és angol újságok.
Találkozott már vele?

Az öreg: Nem és nem is töröm magamat
az ilyen szerencse után. Neki megvan az a cudar
szokása, hogy a front előtt párviadalra
hívja a császári tiszteket. Eddig már levágott
valami hatvanat.

A fiatal: Hatvanat?!

Az öreg: Most már nem is annyira a fokosával,
mint inkább a hírével öli az embereket.
Aki szemben áll vele, abban megbénul a lélek.
Senki sem hiszi ma már, hogy le tudja győzni

a pokol fiát, aki pedig nem hisz magában, az
már el is veszett.

A fiatal: Csodálom, hogy akad még ember,
aki kiáll vele!

Az öreg: Muszáj kiállani – a legénységünk
miatt. Ezek a gazemberek tudják, hogy
Bezerédy csak tisztekkel vív és úgy örülnek az
ilyen viadalnak, mint a bécsi nép a bikahajszának.
Ha nem állana ki senki, végleg oda lenne
a tiszti becsület.

A fiatal: Az hírlik róla, hogy testét nem
fogja a fegyver. De ez ostobaság, én nem
hiszem.

Az öreg: Pillich őrmester látta vívni Kőszeg
alatt. Azt mondja, termetre kicsi, de
gyors és erős, mint a mennykőcsapás.

A beszélgetés abbamaradt, a svadron
csendben tovább vonult. Később egy dragonyos
jött szembe az úton. Az előreugrasztott
patrul küldte vissza.

– Kurucok! – jelentette.

– Nyavalya beléjük! – morogta az öreg.
– Honnan veszik magukat most egyszerre?
Sokan vannak?

– Kevesen; húszan, legföljebb huszonöten.

– Akkor hát nincs baj!

– De szeretném, ha megütköznénk velük!
– kiáltotta kipirult arccal a fiatal kapitány.

– Meglássuk, mit lehet tennünk.

A fehér porfelhőből, mely gyorsan közeledett
az úton, csakugyan lófejek és sastollas

kuruc-kalpagok ütköztek ki.

— Egyenesen reánk jönnek!

Most azonban hirtelen megállapodtak a magyarok. Csapatjukból két lovas kivált és lépésben közeledett a császáriak felé. Egy párducbőrös főtiszt és egy trombitás.

Ezek nem akarnak megvívni, talán meg fogják magukat adni, — okoskodott a kövér kapitány.

A kuruc trombita szilajul fölnyerített, mint a réztorkú ménló, felverve a szőlőhegyek visszhangját, azután hangos szóval megszólalt a párducbőrös:

— Van-e a tiszt urak közt, aki a front előtt meg akar velem vívni, a császár őfelsége tiszteletére?

Gyalázatos rossz németséggel beszélt. Csend... A két kapitány összenézett. Az öreg azt gondolta magában, ez tulajdonképpen nem az én dolgom, én már nem is vagyok igazi kapitány, hanem kegydíjas családapa. A fiatal úr észrevette, hogy a dragonyosok mind őt nézik.

— A császár tiszteletére! — rikoltotta gúnyos hangon a magyar.

A fiatal úr előreterelte a lovát és kihúzta

tokjából csontnyelű pisztolyát. — Gyerünk! — biztatta önmagát, — különben rajtunk a gyalázat!

A kuruc tiszt kihívó udvariassággal emelte meg a süvegét.

— Szabad tudnom, kit tiszteljek nagybecsű

személyében?

— Herceg Eggenberg Ulrik vagyok!
— mondta a német és saját nevének régi és nemes csengése forróságot öntött a szívébe.

— Én Bezerédy Imre vagyok! — mo

ndta
a másik, megnyomván nevének minden betűjét.

Hiszen sejtette, hogy ő az, sőt tudta is, de
a rettenetes név mégis olyan kegyetlen erővel
lökte mellbe a fiatal herceget, mint az öklelő
bika. Hatvan tisztet megölt!

Most tehát csak arról lehet szó, hogy becsülettel
meg kell halni. Nem félt, valóban nem
félt, de szerette volna, ha mindennek vége
lenne már... Lövésre emelte pisztolyát...
Szürke ködbe nézett, a köd sebesen örvénylett
és a tölcsérében fehér ércfoltok villantak
meg... Egyebet nem látott. Belelőtt a ködbe...

Hirtelen szörnyű ütést érzett a bal homlokán,
a tűzkígyók óriás raja pattant ki
a sötétségből és ficánkolva, szanaszét vágtatva
betöltötte az eget és földet, az egész mindenséget.
Csakhogy vége már! És azzal belesiklott
a puha semmibe.

— Fejlövést kapott! — mondta a kövér
kapitány.

Pillich őrmester nyeregből ugrott és a
gyepen elnyúló test fölé hajolt.

— Már meghalt! — kiáltotta vissza.

A kurucok megfordultak és visszaügettek
oda, ahonnan jöttek. A trombitás kantáron
maga után ugratta a herceg telivér hátasát.

— Utánuk menjünk? — kérdezte Pillich.
Mi a fenének? — csattant föl mérgesen
a kapitány. — Ezekkel a pinzgaui dromedárokkal
soha sem érjük utol a huszárlovakat!

4

Körmenden újabban horvát határőrezred

volt állomáson. Parancsnokuk báró
Orsich ezredes volt, akinek nagy híre volt a
hadseregben, óriás ereje és mindent merő vakmerősége
miatt. Azt beszélték róla, hogy fölemeli
a katonalovat, mint a macskát.

Egy nap jelentették, hogy magyar lovasság
száguldoz a határban. Orsich azonnal
nyeregbe ültette a granicsárjait, hogy rajtuk
üssön.

— A Bezerédy ezrede, — mondta az
adjutáns, mikor már farkasszemet nézett a
két csapat.

Bezerédy?! Orsich bárón nagy izgalom
vett erőt, a vadász izgalma, aki végre-valahára
fegyvere elé kapja a régóta nyomozott
királyi vadat. Már a hazájában is sokat hallott
az európai hírű vitézről, csodálattal és
férfi-irigységgel gondolt reá és nem volt forróbb

vágya, mint hogy összemérje vele a fegyverét.

Hatalmas lován a front elé ugratott és
harsogó hangon kiáltotta:

— Bezerédy, hol vagy? Ha van szíved,
állj ki és vívjál meg velem!

A magyar hadsorból nyalka lovas léptetett
ki. Zömök kis férfi volt, barnapiros arca körül
bronzszínű oroszlánsörény lobogott, könnyű
sárgája úgy mozgott alatta, mintha ő is a
gazdája fejével gondolkoznék. Lovas és ló viselkedése
oly egyszerű, könnyed és természetes
volt, hogy Orsich önkéntelenül is azt morogta:

— Lovagolni, azt tudnak!

Góliát és Dávid! — mondták innen is,
túl is.

A bajvívók kilőtték pisztolyaikat, de egyikük sem sebesült meg. Ami főleg a jól idomított paripák érdeme volt, amelyek valóságos rezgős táncot lejtettek a pisztoly csöve előtt. Azután összevillant a két acélpenge, a hosszú német pallos és a hajlott magyar szablya. Kurucok és határőrök visszafojtott lélegzettel figyelték a harcot.

Orsich bátor és erős volt, mint a vadbivaly. Bezerédy vakmerő és villámgyors, mint a párduc. Egyszerre — a granicsárok diadalmasan felüvöltöttek, a magyarok pedig ijedten szisszentek — Bezerédy pengéje tövében eltörött! Vége a harcnak!

Orsich élve akarta elfogni ellenfelét és vasmarkával vállon ragadta, hogy magához

rántsa a nyeregbe. Milyen isteneknek való tréfa lesz, ha a híres emberölőt a térdén viszi be a városba, mint az ölbevaló gyereket!

Ekkor a magyar csapatból fölrikoltott egy halálra ijedt hang:

— A fokost, az ezüstfokost, vitézlő uram! Odaakasztottam a nyeregkápára!

Bezerédy tisztiszolgája volt az ijedt magyar...

A fokos! A brigadéros tapogató keze megérezte és megragadta az ezüstfokos hideg nyelét — a következő pillanatban egy villámgyors és rettenetes erejű ütés fültövön találta és nyeregből dobta az óriást.

Orsich estében sem bocsátotta el, hanem magával rántotta Bezerédyt. A párduc azonban előbb pattant talpra, minta bika, egy gyors fogással kicsavarta a másik öklébőL a pallost, a penge megvillant a napsugárban, — most már a magyarok üvöltöttek fel ujjongva és a

horvátok szisszentek ijedten, — Orsich báró
feje levált hatalmas törzséről.

Bezerédy felszökött a halott lovára és a
kardhegyre tűzött fejet magasra emelve, peckesen
visszavágtatott az ezredéhez. A sárgája
üres nyereggel futott utána.

"Retorzió".

Heister Szigbert marsall az íróasztala
mellett állva hallgatta Ebergényi tábornok jelentését.
Nem ültette le, inkább maga is állva

maradt, nem kedvelte a magyar generálisait
és sejtette, hogy azok őt szívükből utálják.
Nem magyar hazafiságból, hanem, mert komisz
embernek tartották az öreg németet.

Ebergényi: Jelentem továbbá, hogy négy
katonánk érkezett vissza kuruc fogságból,
mind a négynek levágták fülét, orrát.

Heister: Szégyen és gyalázat! Ez a jus
gentium legdurvább megsértése!

Ebergényi: Bátor vagyok emlékeztetni,
hogy előzetesen excellenciád csonkíttatott meg
négy kuruc huszárt Galántán.

Heister: Én igenis példát statuáltam Galántán,
mert meg kellett torolnom a rebelliseknek
azt az embertelenségét, hogy kardélre
hányták az egész eperjesi garnizont!

Ebergényi: A rebellisek akkoriban azt az
üzenetet küldték, hogy az eperjesi vérengzés
retorzió, amiért excellenciád levágatta a nagyszombati
csata összes magyar hadifoglyait,
azokat is, akik szabad elvonulás fejében tették
le a fegyvert.

A marsall arca céklavörös volt, ami annak

a jele, hogy megint kerülgeti őt egyik epileptikus dührohama.

Heister: Kikérem magamnak, hogy a tábornok úr párhuzamot vonjon köztem és a kurucok közt! Amit én teszek és amit ők tesznek, az nem mindegy! Én a császár felséges személyét képviselem ebben az országban, ők pedig piszkos rebellisek.

Ebergényi: Excellenciádnak természetesen igaza van. Bátor vagyok azonban emlékébe idézni, hogy a császári kormány a szövetséges hatalmak sürgetése következtében szerződéssel kötelezte magát, hogy a rebellis hadsereggel mint hadviselő féllel fog bánni. Erről annakidején hivatalos értesítést is kaptunk a Hadi-tanácstól.

Heister: Nekem fecseghetnek a bécsiek, amit akarnak, én jobban tudom, mit kell tennem. Soha sem fogom elismerni, hogy a lázadók kolomposai katonatisztek volnának. Nekem ők csak kóborló zsiványok.

Ebergényi: Ismerem excellenciád felfogását. Bottyán Jánost is, midőn levelet írt neki excellenciád, nem tábornoknak, hanem "a rebellisek egyik korifeusának" méltóztatott címezni.

Heister: Igenis, úgy címeztem! Lesheti az a félszemű paraszt, míg én tábornoknak nevezem.

Ebergényi: A levélben azt ígérte excellenciád Bottyánnak, hogy máglyán fogja megégettetni, ha fogságba kerül.

Heister: Meg is teszem! Szavamra mondom: megteszem! De honnan tudja ön, tábornok úr, hogy mit írattam Bottyánnak? Fecsegett az adjutánsom?

Ebergényi: Nem az adjutánstól tudom, hanem

a válaszból, amely excellenciád levelére érkezett és amelyet a tábori postával együtt fel

kellett bontanom. A levél különben itt van az iratok közt.

Heister: A félszemű paraszt írt? Tud az egyáltalában írni?

Ebergényi: Bottyán János most éppen lakodalmát üli Forgách Juliánna grófnővel, helyette Bercsényi gróf válaszolt. Arról értesíti excellenciádat, hogy mindazt, amivel excellenciád magyar főtiszteket megfenyeget, ő a valóságban fogja megcselekedni excellenciád fivérével, Heister Hannibál altábornagy úrral.

Heister: Az én fivéremmel? Miféle ostobaság ez? Mi köze neki Hannibálhoz ?

Ebergényi: Éppen most akartam előterjeszteni az egervári csatáról érkezett jelentést. Egervár alatt Heister Hannibál úr szemben állott Bottyán Jánossal. Az ütközet szerencsétlenül folyt le a mieinkre nézve. Háromezer emberünk elesett, huszonhét császári zászló az ellenség kezébe került.

Heister: És mi van Hannibállal?

Ebergényi: Futás közben utólérte és lováról rántotta Bezerédy brigadéros. Most Bottyán tábornok — bocsánat! — most a rebellis korifeus hadifogságában van... Itt a jelentés. És itt van Bercsényi gróf levele is.

Heister: Arra nem vagyok kíváncsi.

De azért mégis belepillantott. A szeme rögtön megakadt Bercsényi egy mondásán, melyet valaki — vajon kicsoda? — vörös ceruzával jelölt meg. A mondat így szólt:

"Lőn már a legnagyobb fenevad is a legkisebb férgek eledele."

Ebergényi, hosszú szünet után: Elmehetek, kérem?

Heister: El.

Bornemisza strázsamester.

— Ki a legkeményebb a huszár strázsamesterek közül? — kérdezte Bottyán generális.

— Az én ezredemben Bornemisza János, — mondta gondolkodás nélkül galántai Balogh István óbester.

— Esze van-e? — kérdezte tovább a tábornok.

— Ami furfang belefér egy huszárfejbe, az megvan benne.

— Hadd lám azt az embert!

Az öreg apó végigmustrálta az őrmestert, aki cövekké merevedve és mord pofával állott előtte. A szemle kielégítő lehetett, mert csendesen bólintott.

— Strázsamester Bornemisza, járatos kend ezen a vidéken?

— Éppen hogy ebből a megyéből való vagyok, jelentem alássan!

— Akkor válogassa ki kend azt a húsz legényt és azt a húsz lovat, akinek virtusában legjobban megbízik, mert portyázó útra fog menni,

— Igenis értem, vitéz generális uram.

— A német a Vág partján áll. Kend általmegyen a folyóvizen és az ellenség hátába kerül. Hogyan csinálja, az már a kend dolga.

— Igenis értem, vitéz generális uram.

— Az lesz a dolga kendnek, hogy körül fog szaglászni, milyen világ van túl a Vágon. Mennyi az emberük, mennyi az ágyújuk, van-e elegendő futrázsuk, készülődnek-e valamire.

— Igenis értem.

— Látatlanba járjon kend, mint bolha a kutya szőriben. A kardját meg ne vérezze kend, hacsak nem érdemes. A néppel azért szót váltson kend, hadd tudják meg az emberek, hogy rajtuk a szemünk. Most pedig menjen kend Isten hírével!

*

Másnap reggel a pozsony-nagyszombati úton úri hintó döcögött. A kocsiban terebélyes termetű német generális ült. Igen becses lehetett a személye, mert huszonöt vasas német őrizte lóháton. A legények pipáztak és beszélgettek; hat mérföldnyire voltak a front mögött, nem volt mitől tartaniok.

Az út bozótos berken kanyarodott keresztül. Itt vad ordítozással rájuk csaptak a kurucok. Két legény a kardjával elvágta a hámosok istrángját, a többiek nekiestek a vasasoknak. Mire azok észbekaptak, az eszkort fele már az út porában kapálódzott. Följegyezték, hogy huszár Fekete Mihály négy németet vágott nyeregből. Néhányan megfutottak volna, de a

fürge huszárlovak hamar elérték a nehéz vasaslovakat. Húsz ember halott volt, a többi kegyelemre megadta magát.

Ez Bornemisza strázsamester portyázásának az eredménye volt. Az éjszaka nagyjában kiszimatoltak mindent, amire Bottyán generális kíváncsi lehetett, és most, hogy üres kézzel ne menjenek haza, elfogták a hintót.

Huszár Végh János kinyitotta a kocsi ajtaját. A bennülő tábornok rásütötte a pisztolyát, János azonban a csákányával parírozott, úgy hogy a golyó csak a kalpagját fúrta keresztül, megvérezvén kissé a homlokát is. Végh ekkor mérgesen kiráncigálta a lövöldöző urat és keményen pofonütötte. Ez a pofon azóta beletartozik a magyar huszárság leltárába. És beletartozik az arany zsebóra is, melyet Végh János, fájdalomdíjul a megvérzett homlokáért, elkobzott a generálistól.

Bornemisza vallatóra fogta a tábornokot, hogy ki legyen, de az konokul hallgatott. A strázsamester észrevett egy cselédlibériás öreget, aki szepegve állt a generális háta mögött. Kinézte belőle, hogy vallani fog, ha alkalmatos módon kérdezik. A mellének szegezte tehát a mordályát és ráordított, hogy meghalsz, ebadta németje, ha rögtön meg nem mondod, ki a gazdád!

— Gróf Starhemberg Miksa táborszernagy úr őexcellenciája! — mondta szepegve az öreg.

Ez tehát hasznos fogás volt.

*

A hazatérés a foglyokkal nem folyt le simán. A falvakban, amelyeken keresztül kellett menniök, mindenütt császáriak voltak kvártélyon. Szerencsére vagy részegek voltak, vagy azon igyekeztek, hogy leigyák magukat. Hogy eltúlozták volna a szolgálati buzgalmat, azzal

egyébként sem lehetett őket vádolni.

Vízkelet község nagyutcáján kislánnyal találkoztak a huszárok, a leányzó nagy boroskancsót cipelt.

— Kinek viszed azt, lelkem?

— A német hadnagy úrnak, aki kvártélyon van nálunk.

Húsz embernek úgyis kevés lett volna a bor, Bornemisza tehát, megfeledkezvén a maga nevéről, fölhajtotta a kancsót. Háborúban különben is az az igazság, hogy ami a vezérnek jó, az a seregének is hasznára van. Legényei úgy gondolták, hogy jó volna elfogni azt a német hadnagyot, de a strázsamester tekintettel volt Starhemberg táborszernagyra és kimondta a szentenciát, hogy aki medvére vadászik, az ne lövöldözzön nyulakra.

A Dudvág hídját gránátosok őrizték, Bornemiszáék nekifohászkodtak és lóhoz kötözött rabjaikkal együtt szerencsésen keresztülvágták magukat. Mire azonban a Vágvonalhoz közeledtek, a szétvert gránátosok már rájuk csődítették az egész németséget, kiki tudta

már, hogy kutya van a kertben, sőt annak is híre ment, hogy fogságba hurcolják a főgenerálist. Mindenfelől csapatok loholtak a Vághoz és mire Bornemiszáék odaértek, már többszáz puska rekesztette el őket a folyóvíztől. A németek égtek a vágytól, hogy megmentsék a fővezérüket.

A strázsamester ekkor a szablya hegyét nekiszegezte Starhemberg szívének és azt mondta:

— Ha élve nem tudom hazavinni kegyelmes uramat, akkor az a regula, hogy le muszáj

szúrnom. Ezt pediglen nem szívesen tenném. Azért jó volna, ha tetszenék ráparancsolni az embereire, hogy táguljanak előlünk.

A táborszernagy a benne felgyülemlett mérget ráeresztette a saját katonáira és haragosan rájuk kiáltott, hogy ne merészeljenek lőni, hanem hordják el magukat és adjanak helyet a kurucoknak.

Bornemiszáék foglyaikkal, a parton ácsorgó császáriak nagy bánatára, bántatlanul átladikáztak a vízen.

*

Bottyán generális a lovagias katona udvariasságával fogadta Miksa grófot.

Estére lakomát adott a tiszteletére. A táborszernagy kissé elcsodálkozott, mikor a díszesen megterített asztal mellett, Bottyán tábornok főtisztjei között, ott látta Bornemisza strázsamestert és a húsz huszárt, valamennyien

megborotválva, parádés dolmányban, a nagy tisztességtől peckesen.

A magyar vezér úgy gondolkozott, hogy nem lehet a legényeket kirekeszteni arról a lakomáról, amelynek ők a szerzői. Hiszen az egész kuruc fölkelésnek is az volt egyik indító oka, hogy az asztalon, melyet a magyar terített meg, egyedül lakmározott a német.

Csobánci asszonyok.

Rabutin de Bussy gróf hadserege kemény télen a befagyott Balaton partjáról Győr felé masírozott, hogy Starhemberg Guidó seregével egyesüljön. A marsallt mérhetetlenül felbőszítette a dunántúli nép "makacs gonoszsága" ; a

parasztság ugyanis mindenütt kifutott előle a nádasokba és erdőkbe, előbb azonban elásta gabonáját és elégette takarmányát, nehogy elrekvirálja a német.

Midőn tépett serege elvonult Csobánc hegye alatt, odafenn, a régi lovagvár ormán, Rákóczi piros zászlaját csattogtatta a fagyos szél.

— Harminc hajdú őrzi csak azt az ócska bagolyfészket, — mondta Kreutz tábornok, ugyanaz a Kreutz, akit csak nemrégiben váltottak ki magyar hadifogságból. — Azt jelentik a fürkészők, hogy sok kuruc tiszt felesége van a várban. Odamentették a pénzüket és értékes holmijukat. Talán érdemes volna ennek

a végére járni? Ha excellenciád adna nekem ötszáz embert...

— Adok ezret! — mondta Rabutin de Bussy.

— Ötszáz is elég volna. Az erődítmény teljesen elavult, még várárkai sincsenek.

— Vigyen ezret!

Ezer, prédára éhes katona megmászta a meredek hegyet. Odafenn hangos szóval ráparancsoltak a várőrségre, hogy azonnal nyisson kaput. Azonnal! A falról puskázni kezdték őket. Katonát alig lehetett látni odafenn, csak izgatottan sipítozó asszonyokat.

— Létrákat a falnak! Petárdát a kapunak! — vezényelte Kreutz.

Felülről hatalmas fatörzseket hengerítettek és lesöpörték az embereket a lábtókról. Kreutz méregbe jött.

— Miféle ostobaság ez? Hiszen ez nem is komoly vár, tíz pere alatt szét kell rúgnunk! Tiszturak előre!

Megint a létrákhoz kergette az embereket, ezúttal karddal a kezében. Felülről patakokban csobogott a forró víz és jégverésként hullottak a kődarabok. A legénység megint visszahőkölt.

Időközben felrobbant a petárda, a rozsdás vasalású kapu beszakadt. A gránátosok diadalüvöltéssel rohantak befelé. De a harminc árva hajdú ott várta őket seregbontóval az alacsony bolthajtás alatt és az ostromlók visszatántorodtak.

Kreutz toporzékolt dühében.

— Élve megégetek mindenkit, aki a várban van! — üvöltötte, — Isten engem úgy segéljen!

Ebben a pillanatban homlokon találta egy puskagolyó és rapportra vitte ahhoz az Istenhez, akinek nevét belekeverte ebbe a mészárlásba.

A katonák egy része abbahagyta az ostromot. Hiába kommandíroztak és káromkodtak a tisztek: a legények kezdtek lefelé ballagni a lejtőn. Mindig többen, végül az egész csapat visszavonulóban volt.

De ekkor megrengett a hegy a malomkőnyi szikladaraboktól, amelyek nagy szökésekben vágtattak a visszavonuló sereg közé, véres utcákat zúzva az embertömegbe. A visszavonulásból vad futás lett, a katonák ész nélkül rohantak a völgybe.

Rabutin tábornagy, aki alulról nézte a várostromot, nyeregbe ült és hideg hangon kiadta a parancsot az indulásra. Magában megállapította, hogy ez a Kreutz mindig ügyefogyott

ember volt.

A sereg némán masírozott tovább a borús téli ég alatt. A hegylejtőn háromszázötven halott feküdt. Köztük a tábornok és vagy ötven császári főtiszt. A tisztek közül sokan, a dús zsákmány reményében önként csatlakoztak a vállalkozáshoz.

Odafenn pedig, a Rákóczi-zászló alatt, harminc férfi és száz női hang zengedezte az Úr dicséretét.

Kurucles.

A Szent Orbán-testvérek budai szövetsége tavaszi kirándulást rendezett a hegyekbe. A . cél a Sauwinkel nevű erdőrész volt, amelyet azért neveztek így, mivel a vagyonos budai polgárok ott makkoltatták a disznókondáikat. Egy későbbi, pallérozottabb kor majd el fogja hagyni a név elől a triviális S betűt, hogy költői Auwinkel, magyarul Zugliget legyen belőle.

A szövetség elnöke, a gazdag Brandl úr, megjelent a maga személyében, ami nagy tisztesség volt a fiataloknak. Sőt magával hozta a feleségét, a leányát és Bakar főhadnagyot is, aki félig-meddig már vőlegénye volt Brandl Borbálának.

Mikor már a hegyek közt jártak, egy öreg kanásszal találkoztak, aki mozdulatlanul állott az erdőszélen és mereven nézte őket. Cifra szűrt viselt a vállán, magas mozsársüveget a fején, zsírban kifőtt kurta inge, pásztordivat szerint, télen-nyáron . csupaszon hagyta a derekát. Lábán bocskor volt, mert kanászembernek nem dukál csizma.

Mivel a kiránduló társaság azon vitatkozott, hogy melyik a legrövidebb út a Királyforráshoz,

Brandl kérdést intézett az öreghez

és az mindjárt vállalkozott reá, hogy elvezeti az uraságokat oda, mivel magának is arrafele volna dolga.

Nekivágtak tehát az erdőnek. Egészen más irányban vitte őket, mint gondolták volna. Dehát az ilyen erdei embereknek megvannak a maguk külön útjaik. Bakar főhadnagy útközben fuvolán játszott, valaki gitáron kísérte, a többiek meg énekeltek. Kakukk és vadgalamb szólt az erdőben. Az idő gyönyörű volt.

Egy erdei tisztásra értek, a kanász ekkor megállott, megvárta, míg valamennyien köréje gyülekeznek, sőt magához kurjantotta azokat is, akik virágszedés közben elmaradoztak.

— Mi lesz most? — kérdezte nevetve Brandi úr és valamennyien kíváncsian nézték az öreget.

Az pedig a szájába tolta a két ujját és éleset füttyentett, mire köröskörül megelevenedtek a bokrok és fegyveres emberek pattantak ki a föld alól. Csakugyan a föld alól, mert az erdő talajába ásott, fahasábokkal kibélelt vermekből ugráltak elő. Vadképű legények voltak, tölcsérszájú puskákat és mordályokat szegeztek a megrémült embereknek.

— Aki ellenáll: halál fia!

Eszük ágában sem volt ellenállni. Katona csak egy volt a társaságban: Bakar főhadnagy, ő első szóra leoldotta a kardját, sőt a fuvoláját is odanyújtotta.

— Mit akarnak tőlünk? — kérdezte Brandl úr szepegve.

A kérdésre egy tekintélyes bajszú, farkasbőrös ember válaszolt, aki hosszúszárú pipát tartott a kezében.

— Én Gál Márton vagyok, a volontér kuruc-hajdúk hadnagya. Rákóczi fejedelem nevében elfogom az uraságokat!

Kurucok a budai hegyekben? Erről eddig senki sem tudott.

— Mi békés polgárok vagyunk, kérem, — mondta Brandl úr igen szelíd hangon, — nekünk semmi közünk a háborúhoz.

A szabad hajdúk hadnagya füsfelhőt fújt Brandl úr arcába. Azt mondta:

— Kegyelmetek békés polgárok, a várfalról szeretik nézni, hogyan kergetődzik a kuruc a labanccal. Semmi közük a háborúhoz, csak zabot szállítanak a hadseregnek és morva posztóval kereskednek. Ha Heister marsall győz, akkor kegyelmetek Te Deumot énekelnek, ha meg a kuruc van felül, akkor vivát Rákóczi! Hát kedves atyámfiai, ha nektek nincs is közötök a háborúhoz, a háborúnak van köze hozzátok. Benne vagytok a nemzeti főzőüstben, mint a rákok és velünk együtt ti is pirosra fogtok főni. Aki nem a vérével, az a pénzével szolgálja a háborút!

Brandl úr most már tudta, miről van itt szó! A kurucok glédába állították a társaságot, Gál uram pedig a szeme közé nézett mindeniknek és a mellette lépkedő íródeáknak diktálta, mennyire sarcolja. Bakar főhadnagyot azonban külön állította, őt el fogja küldeni

a fejedelem hadiszállására, hátha a német kiváltja egy rab kuruc vitézzel.

Brandlt egyébként háromszáz forintig sarcolták, a feleségét és leányát egyenkint százig. Az pedig irgalmatlan sok pénz volt.

— Az asszonyainkkal mi bajuk? — kérdezte Brandl, akit felháborodása bátorrá tett. — Ellenük csak nem viselnek háborút?

— Eddig nem viseltünk, — mondta Gál uram, miközben nagy füstmacskát eresztett a pipájából, — de Heister uram új módit kezdett, összefogatta a dunántúli kuruc főtisztek feleségeit. Azóta a fehérnépek is hadviselő felek.

"Valahányszor Gál Márton zavarba jött, mennyi váltságot követeljen egy-egy burgertól, mindig kisegítette a vén kanász, aki idekalauzolta a budaiakat. Bár a társaság egyik tagja sem emlékezett reá, ő csodálatosképpen mindenkit jól ismert.

— Ez itt a fiatal Wittigschlag, apjaura cserzővarga a Vizivárosban, van két háza. Ez meg kocsmáros a bécsi kapu mellett, szőleje van a Sashegyen.

Az íródeák mindent pontosan rovásra vett, a főösszeg körülbelül kétezer forintra rúgott. Brandl úr igen megrémült, mikor Gál Márton megmondta neki, hogy a pénzt neki magának kell előteremtenie. Ő azután hajtsa be a többin a rájuk eső részt. Végül azonban — mit is tehetett volna egyebet? — mégis rászánta magát, hogy a fiát beküldje

a városba. Előbb erősen a lelkére kötötte, a világért se lármázza fel a katonaságot, mert Gál uram vigyázói a város kapuja előtt lappanganak és ha árulást szimatolnak, akkor jaj a túszoknak!

Gál Mártonnak sikerült az üzletet zökkenés

nélkül lebonyolítania. Brandl úrnak azonban sok baja lett a kirándulásból. Az Orbán-testvérek többnyire fiatalkorúak voltak, apáik nem akartak értük fizetni, azt mondták, az elnök rizikójára engedték ki őket a városból. Ebből ádáz pereskedés és visszavonás lett Budavárában.

A zabos zsák.

Érsekújvár, a császáriak legerősebb és legmodernebb erőssége, jó ideig nyílvas volt a kurucok testében. A szabadságharc második esztendejének vége felé az odavaló plébános a magyarok kezére juttatta. A postamesterrel, a tiszttartóval és a harmincadossal összeszövetkezvén, együtt megdolgozták és Rákóczi hűségére térítették a császári zászlók alatt szolgáló magyar hajdúságot.

Érsekújvár ettől fogva a szabadság megvívhatatlan fellegvára lett, ahol éberen őrködött a kuruc, ahol vitézi énekek és legendába való kalandok termettek és ahonnan nem egyszer véres fejjel takarodott el a próbálkozó ellenség.

Megtörtént, hogy sürgősen élelmezni kellett

a várat. Az utak azonban a téli esőzéstől gyalázatos rossz karban voltak, előrelátható volt, hogy a megrakott szekerek meg fognak fenekleni útközben.

— Minden lovas vegyen egy tele zsákot a nyerge elé, azután előre! — parancsolta á fejedelem.

Potoczki lengyel dragonyosai sorakoztak előtte. Volt becsületük a kuruc táborban, mert nemrégiben vitézül verekedtek a némettel.

Mikor az első lovasnak fölkínálták a zabos zsákot, megvetően visszautasította.

– Én lengyel nemes vagyok, nem vállalok szolgának való munkát!

A többi dragonyos helyeslően morgott. Mind nemesemberek voltak, verekedésre születtek, nem zsákhordásra.

A fejedelem rászólt a parasztlegényekre, akik a zsákok mellett dolgoztak:

– Hogyan merészeltek így megbántani egy lengyel nemest? Hiszen vagyunk itt magyarok elegen!

Az első zsákot a maga nyergébe vette. Ekkor az összes magyar tábornokok és mágnások, akik körülötte voltak, megrakodtak eleséggel és takarmánnyal.

Még el sem indulhattak, mikor Vay Ádám báró, az udvari főkapitány, sietve közeledett.

– Megérkezett a spanyol király külön követe, kihallgatást kér, – jelentette.

– Mi jót hozott vajon? – érdeklődött Rákóczi.

– Az aranygyapjasrend jelvényeit kell átnyújtania.

A dragonyosok felkapták a fejüket, mozgolódás és haragos feleselgetés támadt köztük. Szidták bajtársukat, aki elsőnek tagadta meg az engedelmességet. Az pedig gondolt egyet, lengyeles könnyedséggel a fejedelem mellé ugratott, hajadonfőtt, mélyen meghajolt nyergében és vérvörös arccal mondta:

— Kérem azt a zsákot!

286

"AZ EGÉSZ"

1.

Hórihorgas fiatal palotástiszt állott a fejedelem gyöngyösi szállása előtt. Az imént sorra mustrálta a kiállított strázsákat és most, mielőtt visszabujt volna a pipafüstös őrszobába, a fejedelem ablakait figyelte. Szablyáját keresztbe fogta a szétterpesztett két combján, hosszúsörényű fejét hátra vetette.

Az idő éjfélre járt, az ablakok sötétek voltak, csak az erkélyszoba ólomkarikás üvegrostélyán hullámzott valami vörös fény. Kandallótűz? Valaki még ébren van odafönn a sötét szobában; valaki most fát vet a hamvadó tűzre és attól erőre kap a vörös fény. Nyár van ugyan, de bolond nyár, kutya hideg és szeles, este jól esik hallgatni a tűz pattogását.

A hadnagy úgy vélte, összefüggés lehet a nagyúr virrasztása és a külországi futár közt, aki későn este, lenyargalt lovon, fülig porosan jelentkezett a palotakommandónál. Vajon miféle hírt hozott Rákóczinak? Jót, rosszat? Valami nagy öröme nem telhet az újságban,

mert akkor nem virrasztana egyedül a félhomályban. Akinek oka van vigadni, az gyertyákat gyújt, embereket hívat.

A fejedelem csakugyan egyedül ült a kandalló mellett. Még a komornyikját is elküldte. Mikor már elhamvadt a tűz, maga vetett hasábokat a parázsra. A vörös fény alulról világította meg széles, kerek arcát. Szeme helyén csak két fekete folt látszott. Olyan volt az arca, mint egy áttüzesedett világító álarc.

Az is volt: álarc, idegen ábrázat, mely a jellemezte Rákóczi egyéniségét. Miként és maguk közt házasodó nemzetségek sarjadékai sok esetben, miként a Bourbonok és Habsburgok, ő is örökölt arcot viselt, melynek vonásait valamelyik hetedik ükapjának lelke formálta és gyúrta meg végérvényesen. Az a hetedik ős nem Rákóczi, hanem Zrínyi volt. Olyan erősfajta volt az a horvát, hogy egy csepp a véréből több nemzedékre átformált egy-egy családot.

Rossz, rettenetesen rossz hírt hoztak az este! Szövetségesei, az egyesült francia és bajor hadseregek, Hochstädt mellett megsemmisítő vereséget szenvedtek. "Megsemmisítőt"" — így szólt a jelentés!

Pedig az egész kuruc fölkelést tulajdonképpen a francia és bajor segítségben bizakodván, indították meg. Főleg Miksa Emánuelben, a vitéz bajor elektorban, hittek a magyarok! Az volt a szándéka, hogy keresztül vágja magát Ausztrián és Bécs alatt egyesül

Rákóczival. A terv szerint, melyhez a francia király is hozzájárult, együttes erővel elfoglalják Bécset, békére kényszerítik Leopoldot — és magyar királlyá koronázzák Miksa Emánuelt!

A bajor választónak, aki híres katona volt, az lett a veszte, hogy szembe került korának két lángeszű hadvezérével, Savoyai Eugennel és Marlboroughval. Eugen valamikor kedvelt embere volt Miksa Emánuelnek. Az elektor maga mellett tartotta a harcmezőkön, kioktatta a stratégiából, ellátta pénzzel és valósággal kényszerítette a császárt, hogy nevezze ki generálisnak. No hiszen, a tanuló szépen megfizetett mesterének !

Azonban a két herceg, az angol és a savoyai, csakugyan megmentette az Ausztriai

Házat. Különös, az a fenséges Ház hányszor volt már úgy, hogy összeomlása elkerülhetetlennek látszott! A döntő pillanatban azonban egy szerencsés véletlen mindig megmentette. De vajon csakugyan a véletlen játéka ez? Van egyáltalában véletlen a világtörténelemben? És véletlen az, hogy most a hochstädti csatatér hulladombjai közt feküsznek Rákóczi tervei és reményei?

A felelősség, melyet magára vett, mikor kibontotta a Pro Libertate-zászlókat, most ezermázsás súllyal nehezedett a szívére... Mi lesz most már az ö szerencsétlen népével? Megint kezdődik a nagy magyar éjszaka, mely időközönként évtizedekre, vagy ki tudja? —

ezúttal talán megint egy századra, arktikus fagyba és sötétségbe borítja ezt az országot? Vagy van még menekülés?

Gondolkodott... Ilyenkor, ha — mint maga mondta — egyedül volt Istenével, agya olyan pontosan és szinte világítóan dolgozott, mint egy szabatosan szerkesztett gép egymásba kapó fogaskerekei. Az egész kuruc táborban ő volt az az ember, akinek feje és szíve a legpéldásabb rendben volt. Ő volt az, aki mindig emelt fővel fogadta a sorscsapásokat és a legsúlyosabb csapás után is rögtön talpra tudott állani.

Miről van szó? Meg kell menteni, ha valami még menthető. Végiggondolta a hochstädti csata után beállott helyzetet és megértette, hogy ami eddig volt, az elveszett. Legjobban teszi, ha végleg hátat fordít az óriás rommezőnek és új alapot keres, amelyen fölépítheti nemzete jövőjét.

Hát igen: a kurucos csodavárás ideje lejárt. Le kell tenniök arról a reményről, hogy idegenből hozzák nekik a kész szabadságot,

mint a szépen díszített lakodalmas tortát, bajorok
és franciák, vagy – miként sokan a
javíthatatlan álomlátók közül remélték –
angolok és hollandok. A fejedelem tisztában
volt vele: csak az a magyaré, amit a maga erejével
ki tud verekedni a sorstól!

A kandalló párkányán álló kis tábori óra
halk csilingeléssel jelentette az éjfélt...
Tehát mit kell tenni? Jó békét kötni. Békét,

mely külföldi kormányok kezessége mellett
biztosítja a magyar törvények uralmát. Erre
pedig csak akkor lesz hajlandó a császár,
ha azt kell hinnie, hogy Rákóczit csak évekig
tartó harc, óriási vér- és pénzáldozat árán, a
dinasztia tekintélyének elnyűvésével tudja leverni.

Valami nyeresége mindenesetre marad a
nemzetnek: ha el is veszti a háborút, a maga
és Európa szemében visszavívja a katonai becsületét.
Az pedig nem nyegle parádé, hanem
országépítő erő. Mert a népek, ha nem is vallják
be, a valóságban nem a gondolataik súlya,
hanem az ökölcsapásaik súlya szerint becsülik
egymást. Bécs pedig, miután meggyőződött,
hogy az aléltnak és védtelennek hitt magyarságnak
oroszlánkarmai és tigrisfogai vannak,
meg fogja gondolni, mielőtt újból belekap.

Folytatni a harcot!

Kik azok, akikre számíthat a nemzet?
A homályba borult szobában, a parázs vörös
fénye mellett, felvonultak a kurucság nagyjai.
Rákóczi élesen a szemük közé nézett, beletekintett
a szívükbe és a lelkükbe és mérlegelte,
mit várhat tőlük a magyarság.

2.

Bercsényi Miklós a legfényesebb egyéniség
köztük. Az ő és Rákóczi vérmérséklete közt

az a különbség, hogy a fejedelmet a magyar

nép iránt érzett határtalan szeretete avatta szabadsághőssé, Bercsényinek azonban az elnyomók ellen érzett féktelen gyűlölete adta kezébe a fegyvert. A székesi gróf jobban tudott gyűlölni, mint szeretni.

Ami igaz, az igaz: habozás nélkül beledobta a maga gazdag, szép életét a szabadság lobogó máglyatüzébe. És törhetetlen hűséggel, a hontalanságtól és szegénységtől sem riadva vissza, ragaszkodik barátjához és fejedelmi urához. De azért mégis ő szerezte Rákóczinak a legnagyobb csalódást és kiábrándulást. Mert amilyen fényes és borotvaéles logikájú szónok volt, amilyen erélyesen és ellenmondást nem tűrő fölénnyel elnökölt a tanácsasztal mellett, olyan habozó és töprenkedő Bercsényi a cselekvésben. Mint annyi más híres magyar, ő is a bírálatban éli ki fényes észbeli képességeit, de a gyors és határozott cselekvés, a pillanatnyi előnyök ösztönös megragadásának adománya nem adatott meg neki. Mester volt Bécs zsarnokságának ledöntésében, de megbénult, mikor fel kellett építenie a magyar szabadságot.

Büszke, szeszélyes és indulatos oligarcha. Gyöngébbekkel kíméletlen gúnyolódással érezteti a maga fölényét. Mindenfelől ellenségeket támaszt magának, bizonyos emberekre olyan hatással van, mint bikára a vörös posztó és a fejedelem gyakran tépelődik magában, hogy a kár, melyet Bercsényi a nemzeti ügynek okoz, nem nagyobb-e, mint a haszon?

Ezt a nagyeszű embert, a kuruc közvélemény nádorjelöltjét, gőgös indulatossága néhanapján szörnyű tapintatlanságokra ragadja. Midön Hamel-Bruyninx holland követ,

akkor még a magyarság igaz barátja, arra intette az urakat, hogy a béke kedvéért mérsékeljék követeléseiket, Bercsényi gróf megvetően odavágta neki:

— Nem sajt ez, hollandus uram, hanem szabadság!

— Ha az urak csakugyan annyira szeretik a szabadságot, — adta vissza nyugodtan a szabad sajtkereskedők követe, — akkor ajánlom, vágják le mentéikről az aranyláncokat és ékköves gombokat és azok árából fizessék a katonáikat. Mi hollandok, ólomgombokkal a kabátunkon harcoltuk ki a szabadságunkat, de a katonáinkat arannyal fizettük.

A lecke a magyar urak szivárványos pompájának szólt, mely groteszk ellentétben volt az ország fakó nyomorúságával.

Bercsényi személyes bátorságához, melynek különben Buda ostromakor fényes tanúságát is adta, nem férhet szó; mint hadvezér azonban túl óvatos és tétovázó.

A nemzeti hadsereg tábornokai, az egy Bottyán Jánost kivéve, mindannyian főúri nemzetségek ivadékai. Nagyobb részük azelőtt sohasem katonáskodott, ez meg is látszik a hadviselésükön, mert az ellenség előtt többnyire kapkodó műkedvelők módjára viselkednek. Amilyen nagyszerű a legénység, olyan

gyönge a vezérkar. "Oroszlánok hadserege, melyet szarvasok vezetnek!"

A fejedelem tisztán látta a helyzetet, de azért minden főnemest, aki fölesküdött a kuruc zászlóra, tábornokká tett. Ez nem az arisztokratikus előítéleteknek adott engedmény volt, hanem józan politikai megfontolás eredménye. A szabadságharcot, mely szimpla

parasztlázadásnak indult, a külföldön is ismert nevű Esterházyak, Forgáchok, Károlyiak, Andrássyak, Csákyak avatták egyetemes nemzeti fölkeléssé és európai kérdéssé. Hogy annyi dúsgazdag nagyúr fegyvert fogott a császár ellen, az gondolkodóba ejtette az európai udvarokat és alaposan megingatta a bécsi politika bölcsességébe vetett hitet. De a magyar nép is az urak csatlakozásában látta a siker legbiztatóbb és leglelkesítőbb zálogát.

A mágnás-generálisok hűsége ellen soha sem lehetett panasz, egymással azonban örökké torzsalkodtak és versenyeztek, egyikük sem akart alábbvaló lenni a másiknál, szolgálati lanyhaságuk és önfejűségük pedig olykor felháborította Rákóczit. Gyakran gondolt arra, hogy ezek az urak nem is a szabadság katonái, csak lázadó oligarchák; forradalmi szellemük abban éli ki magát, hogy túlteszik magukat minden korláton és féken.

A kuruc tábornokok közül Forgách Simon és Esterházy Antal, mint magasrangú császári főtisztek tértek át Rákóczi hűségére. Ők, amióta kiszabadultak a császári hadsereg

fegyelmének vasketrecéből, a kuruc sereg legnehezebben fegyelmezhető főtisztjei lettek. Forgáchot talán bántotta is, hogy neki, a csaták tüzében edzett lovassági generálisnak, főispánokból és ítélőmesterekből rögtönzött stratégák küldenek parancsokat.

Megengedte magának, hogy közvetlenül a koroncói csata előtt, a farkasszemet néző két ellenséges arcvonal között, barátságos tereferére fogta Viard császári ezredest, aki neki régi kedves pajtása volt. Ennek az lett a következménye, hogy midőn később támadáshoz fúvatott, lovassága megtagadta az engedelmességet, mert híre ment a legények közt, hogy generálisuk eladta őket a németnek és vágóhídra

készül őket vinni. A koroncói ütközet
szégyenszemre elveszett.

Esterházy Antalról, amióta kiesett a császári
hadsereg gépezetéből, kitudódott, hogy
szinte betegesen irtózik minden kezdeményezéstől
és személyes felelősségtől. Cselekedni
csak parancsra tud, de parancsolni egyáltalában
nem. Annyira befolyásolható, hogy nagyszájú
fiatal tisztjei Ítéletében is jobban
megbízik, mint a magáéban. Később Érsekújvár
kommandánsa lesz, akkor majd olyan
véget nem érő dínomdánom és eszemiszom fog
kerekedni a várban, hogy az élelmi készleteket
idő előtt fölélik, mi által komoly veszedelembe
jut Érsekújvár.

Az Andrássy-testvérek? Ők, mint egy
brutálisan anyagias társadalom fiai, személyes

bravúrokban, hatalmaskodásokban és vad korhelykedésben
lelik kedvüket. Andrássy István
generális egyszer majd el fogja táncolni
Lőcse városát, amely gyászos alkalommal a
lőcsei német röfösök és mesteremberek jóval
katonásabban fognak viselkedni, mint a tábornok.

Tehetetlenség dolgában Csáky Mihály
tábornokkal csak Pekry Lőrinc generális vetekedik.
Csákynak, aki egyébként Bercsényi sógora,
megvan legalább az a jó tulajdonsága,
hogy szerény és derék úriember, míg Pekry
sok bajt és bosszúságot szerez a fejedelemnek
az örökös cselszövéseivel és civódásaival.
Pekry fényes orátor és ennek köszönheti hatalmát.
Erdélyben első ember, bár ott sem kedvelik,
de mindenütt rettegnek tőle. A fejedelemnek
tervei vannak Erdéllyel, azért kesztyűs
kézzel kell bánnia Pekryvel.

Károlyi Sándor főispánból lett generális.
Azelőtt nem katonáskodott, hacsak a dolhai
csetepatét, ahol szétugrasztotta Esze Tamás

parasztjait, nem akarjuk katonai tettnek elfogadni. Ő a Tiszántúlról sorozta kurucait, katonái féktelenül szilaj legények voltak, valahányszor átaljöttek a Dunán, a magyar falvak népe éppannyira félt "a mieinktől", mint az ellenségtől.

A Thököly-féle régi főtisztekkel együtt, akik a kardja alatt szolgáltak (és akikről Rákóczi azt tartotta, hogy inkább haramiák, mint katonák), azt az elvet vallotta, hogy kerülni

kell minden döntő összecsapást, az ellenséges haderőt "magyar módon", azaz örökös portyázásokkal, csipkedésekkel és rajtaütésekkel kell kimeríteni és megemészteni.

Legjobb, ajánlgatták neki a vén thökölyánusok, ha biztos távolságban táborozunk a némettől, hogy ne kelljen embereinket őrködéssel fárasztanunk ; mikor aztán jól kipihentük magunkat, több napi járóföldről hirtelen neki támadunk az ellenségnek. Ha megszalad, akkor nagy erővel üldözni és vágni kell; ha azonban helyt áll, akkor sietve vissza kell megint vonulnunk, hogy megvárjuk a kedvező alkalmat, mikor Isten nekünk szánta a győzelmet.

Ezt a "Thököly-taktikát" azonban csak katonai pályája elején követte Károlyi; mint ébereszű férfi nekifeküdt a tanulásnak és el is sajátította a katonai mesterségből mindazt, ami egyáltalában megtanulható. Maga mellé vette egyik atyafiát, a jeles Bagossy császári ezredest, az beavatta a haditudományok alapelveibe. Rákóczi mindig úgy vélekedett, hogy Károlyiban megvannak a jó hadvezér összes kellékei és a háború vége felé csakugyan ő lesz majd a kuruc tábornoki kar legképzettebb tagja.

A fejedelemnek csak egyik generálisával nem volt soha baja: a félszemű Bottyán Jánossal,

akit évődve "elefántképűnek" nevezett.
Az öreg mindig megbízhatónak, ébernek, fáradhatatlannak
mutatta magát. Amellett elképzelhetetlenül

vakmerő és hadicselekben kifogyhatatlan.
Fegyelmet tartott a csapatai
közt és mivel nem felejtette el, hogy maga is
a nép fia, igen emberségesen bánt a szegénységgel.
A parasztok rajongva szerették, Apósnak,
Jótevő Jánosnak hívták és önként özönlöttek
a zászlai alá.

Azonban olyan lángeszű hadvezért, aki
megsemmisítő győzelemre tudta volna felhasználni
a zűrzavart és pánikot, mely a fölkelés
elején Bécsben erőt vett, nem adott a sors a
kuruc hadseregnek. A fejedelem ezt jól tudta,
eléggé fájlalta is.

Kitűnő alvezérek nagy számmal vitézkednek
a nemzeti hadseregben. Brigadérosok és
ezredesek, akik néhány ezer ember előtt lovagolva,
mindent merő bátorsággal, pusztázó
őseiktől örökölt furfanggal és ösztönös tájékozódó
képességgel, betörtek az ellenség legbelsőbb
otthonába és miután a rabokkal és prédával
megrakott szekerek tízezreit és az állatcsordák
beláthatatlan tömegét hajszolták hazájukba:
megfoghatatlan módon elkerülték az
üldözésükre siető seregeket, nyom nélkül eltűntek,
hogy aztán zavart és pánikot terjesztve,
lármaharangok zúgása és vészlövések
dörgése közepette váratlanul megjelenjenek
megint az ausztriai és stájer országutakon.
Némelyik csapatvezér neve, Ocskayé, béri Balogh
Ádámé és főleg Bezerédy Imréé, bejárta
egész Európát, fényt árasztva a kuruc hadseregre.

De azért ezeknek a hősöknek túlnyomó
része sem tudta meglátni a nemzeti fölkelést,
mint egészet; ők is leginkább csak részletemberek

voltak. A másodrendű csillagok járását ugyancsak a magánérdek, a szenvedély, legjobb esetben a hírszomj irányította. Mindegyik lefoglalt magának egy helyet a kuruc naprendszerben, a kozmikus eseményeket pedig aszerint ítélte meg, hogy azok mennyiben kedveznek neki, vagy hátráltatják az érvényesülését.

Ha egyiküket kudarc érte, — a fejedelem ezt nem egyszer megdöbbenve tapasztalta! — mindig akadt valaki, aki örült ennek, hogy annál fényesebben ragyogjon az ö híre. Bezerédy Imre, a hősök hőse, bámulatba ejtette a világot vitézi kalandjaival, de személyes sértésnek vette, ha bajtársai közül valamelyik hírnévre tett szert. Annyira összeférhetetlen volt, hogy tiszttársai egy ízben bejelentették a fővezényletnek, nem akarnak vele egy hadsorban szolgálni. Csak nagynehezen lehetett őket észre téríteni.

A magyarság élet-halál harcát vívta, a kuruc vezéreknek azonban néhanapján több bajuk volt egymással, mint az ellenséggel. Senki sem tudta, mit hoz a holnap, nem fog-e a mohácsinál is véresebb förgeteg végigpusztítani az országon, a főtisztek legfőbb gondja mégis a személyes érvényesülésük maradt. Rákóczinak olykor az volt a benyomása, mintha egy süllyedő hajó meghibbant eszű

utasai azon civakodnának, kié legyen a födélzeten a legkényelmesebb hely.

Mi volt ez? Miért viselkedtek oly szánalmasan ennek az egykor oly vitéz, eszes és büszke népnek vezérei, mikor tanúságot kellett tenniök a történelem ítélőszéke előtt? A fejedelem olybá vette, hogy ez a százötvenéves török uralom következménye. A hódító mocsarat és pusztaságot csinált az országból és sivatagot a magyar lélekből. Árpád nemzete fölvette egy gyűlölt uraság szolgahadának tulajdonságait.

Büszkesége hiúsággá züllött, eszessége furfanggá, vitézsége vadsággá. A szultán cselédszobájában szűk látókörű, kicsinyes és összeférhetetlen lett a nemzet. Isten felséges templomát összetörte és bemocskolta a pogány.

Rákóczi, miután tisztába jött azzal, amit régóta sejtett, csak annál forróbb szánakozással óhajtott segíteni a nemzetén. Mert milyen népet szeressen az ember, ha nem azt, amely a legboldogtalanabb a világon? Azt vallotta, a bécsi udvar és kormány kötelessége lett volna, hogy kiemelje a porból a magyarságot, hogy műveltté, önérzetessé és fegyelmezetté tegye. De hiszen azoknak kisebb gondjuk is nagyobb volt annál! Soha iskolát nem állítottak az országban. Egyetlen egyet sem! Az udvarban és a hadseregben sanda szemmel nézték a magyarokat. Nem gyógyították a pogány ütötte sebeket, hanem undorodtak tőlük. A nemzet hibáit és gyöngéit nem javítani, hanem büntetni

akarták. A kormány körülbelül annyiba vette ezt a szerencsétlen népet, mint egy veszedelmes dúvadcsordát, mely a birodalomban garázdálkodik. Időközönként hajtóvadászatot tartottak reá és díjat tűztek ki azoknak, akik legsikeresebben irtották.

Ha erre gondolt a fejedelem, akkor fogcsikorgató harag lobbant ki a szívéből. Ezért, igen, ezért kellett a fringiáját német vérben fürösztenie!

3.

Eszébe jutott, hogy mikor előkészítették a nemzeti fölkelést, az összeesküvők egyebet sem kívántak tőle, mint azt, hogy adja oda nevét a vállalathoz. Úgy mondták: szükség van a Rákóczi névnek az egész országot besugárzó népszerűségére, de a munkát majd maguk fogják

végezni. Talán maga a fejedelem is így gondolta?

Egy nap azonban annak tudatára ébredt, hogy a szabadságharc egész óriási terhét és felelősségét egyedül neki kell viselnie. A vérző és mérhetetlenül felbőszített bécsi udvar Rákóczi ellen tajtékzik és agyarkodik, a háború tüzes kohójába beugrott nemzetet Rákóczinak kell oltalmaznia és mentenie. Egy történelmi fordulat grandiózus órájában, mikor százezrek üvöltötték fogcsikorgató gyűlölettel vagy vallásos fanatizmussal az ő nevét: rettenetesen egyedül volt.

Egyedül volt, mert övé volt az országban az egyetlen agyvelő, mely magába tudta fogni és át tudta élni "az egészet". Társai részletemberek voltak. Mint kutyák a vágóhídon, kikaptak maguknak a nemzeti ügyből egy-egy csontot, azon buzgón elrágódtak, egyebekkel nem sokat törődtek.

És ő ebből a lesújtó tapasztalásból levonta a Rákóczihoz méltó következtetést; megértette, hogy úgy kell bánnia a magyarjaival, mint apa a gyermekeivel. Alkalmat adni nekik, hogy érvényesítsék nagyszerű jótulajdonságaikat; megakadályozni, hogy az éretlenségükkel kárt tegyenek egymásban és a nemzeti ügyben; a komoly munkát azonban magának kell végeznie, az igazi felelősséget Isten és a nemzet előtt egyedül kell viselnie.

És csakugyan ő, aki ‚az egészet" látta: szervezte, vezette és vívta végig a harcot. Ő adta vissza a magyarságnak önbizalmát és hitét, ő csinált nemzetet a népből, hadsereget a tömegből. Az ország és a külföld tudatában nyolc esztendeig Rákóczi mellében fog dobogni a nemzet szíve.

Sokért, talán mindenért kárpótolta a kisemberek

viselkedése. Ő akkor fedezte föl a magyar
népet, hiszen mindezideig csak az úri
osztályt ismerte. Fölfedezte azt a népet, mely
a maga páratlan áldozatkészségével, hihetetlen
szívósságával és minden sorscsapást kibíró
hűségével ragaszkodott vezéréhez, akinek fennkölt

alakja a magasságba vonzotta a földhöz
ragadt lelkeket.

Hogy mivé lehet a magyar parasztlegényt
nevelni, azt a fejedelem megmutatta ma délután
a külföldi vendégeinek.

Ma ülte huszonnyolcadik születésnapját
és Ottlyk udvarmester uram, megadván a módját,
hetvenkét fogásos ebédet tálaltatott. Ott
volt a francia, a bajor, a lengyel és a török követ;
de Széchenyi Pál kalocsai érsek vezetése
mellett ott voltak a Bécsből érkezett császári
békebiztosok is.

Óriás meglepetés volt és a bécsi urakban
meghűlt a vér, mikor ebéd után eldefilíroztatta
előttük palotás ezredeit. A legények egyenruhája
és fegyverzete kifogástalan volt, pompás
lovakon ültek és mivel jól tudták, miről
van szó, nyílegyenes sorokban, keményen és
marconán vonultak el haduruk előtt. Ami a kiképzésből
talán még hiányzott, azt bőven kipótolta
a magyar virtus. A fölkelők szilaj rajából
tegnapról-mára reguláris hadsereg lett.

Mylord Stepney, a bolond ánglius, (bolond,
mert mindennap hideg vízben fürdött és
csupaszon sütkérezett a napon) együtt érkezett
a bécsi urakkal és azt mondta: "Ezek Európa
legszebb gárdaezredei!" A holland Bruyninx
pedig úgy vélekedett, hogyha ezeknek a legényeknek
kard helyett seprűnyelet adnak a kezükbe,
akkor is félelmetes katonák benyomását
teszik.

Széchenyi érsek megmutatta Vay udvari főkapitánynak a levelet, melyet azon melegiben a főlabanc Pálffy János grófnak írt: "Az Istenért, ne késlekedjenek kegyelmetek, minél inkább halogatják a kuruc mozgalom lecsillapítását, annál nagyobb lesz a veszedelem, mert ezek naponként mind jobban rendbe veszik magukat, regimenteket állítanak, fizetik hadaikat, német, francia instruktorok vannak köztük."

Rákóczi halkan elnevette magát a homályban, mikor arra a benyomásra gondolt, melyet gárdistái tettek. Hiszen nem is volt gyerek dolog, míg idáig jutott velük! Mikor kibontotta a zászlait, az ország még olyan puszta volt, aminőnek a kivonuló török visszahagyta. Sivatag nemcsak a szó földrajzi, hanem lelki értelmében is. A bécsi kormány ugyan nem sokat szántott-vetett azóta, azt leginkább csak a magyarországi adópénzek érdekelték.

Mindent előlről és alulról kellett kezdeni. De ahol Rákóczi rendszeres, a dolgok lényegét rögtön felismerő szelleme volt munkában, ott hamarosan elrendeződött a káosz, az erők megszabott törvények szerint működtek. Mert bizonyos, hogy Rákóczi Ferenc volt minden idők egyik legnagyobb szervező tehetsége.

Állami pénztárt alapított és megszabta annak bevételeit. A reguláris csapatoknak zsoldot fizetett, ezzel szemben szigorúan tiltotta a dúlást és fosztogatást. A háború költségeit

a "Rákóczi-kongónak"" kellett viselnie. Ennek a magában véve értéktelen rézpénznek a nép bizalma adta meg becsét. Igaz, egyszer majd felelni fog érte valaki; ha megnyerjük a háborút, akkor a legyőzött Bécs; ha elveszítjük, akkor a jó Isten.

Hadseregét magyar módon ruházta és vezényelte, de francia mintára szervezte. Minden fegyvernemnek inspektorokat rendelt, akik időközönkint szemléket tartottak. Fegyvergyárakat alapított a bányavárosokban,

ágyúkat öntetett, egyenruházó intézeteket, csizmagyárakat, puskapormalmokat, munícióés élelmiszerraktárakat állított az országban.

Az egész gigantikus és bonyolult gépezetnek minden rugóját és csavarját ismerte, számon tartotta. Mindenről akart tudni, a huszárok kürtjeleiről éppúgy, mint a tábori malmok üzemképességéről, a legénység vasárnapi istentiszteletéről, a dunai naszádok tarackjairól, a reguláris hajdúk új vezényszavairól, az udvari muzsikus cigányok dolmánypitykéiről, a tüzérségi lovak szerszámáról, a várkastélyok élelmezéséről, a vármegyei biztosok heti jelentéseiről, szóval: mindenről! Ismerni akarta a százezer parányt és pikkelyt, melyekből egy hadsereg óriás teste összerakódik. Mindent maga irányított, maga ellenőrzött, mert meggyőződött arról, hogy egész munka csak az, amit maga végez.

A kandalló párkányán ketyegő óra egyet ütött .

Becsöngette a komornyikot, hogy lehúzassa a csizmáit. Aludni ment. Most már nyugodtabb volt. A hochstädti csatát ugyan elvesztette, de megtalálta önmagát. Tudta, mit kell tennie. Előre, mindig előre azon az úton, melyen a nemzetet elindította. Előre, Istenében és népében bizakodva!

BŰNBOCSÁNAT VAGY BÉKE?
1.

Ezt a tessék-lássék békeértekezletet, melyen
Széchenyi Pál képviselte az udvart,
Leopold császár angol és holland szövetségesei
kényszerítették ki.

A tengeri hatalmak mindenképpen meg
akarták békíteni a magyarokat, hogy a császár
teljes erejével a közös ellenségre, XIV.
Lajos királyra vethesse magát. De nemcsak
politikai megfontolások, érzelmi okok is szerepeltek.
A protestáns államok közvéleménye
jobban vonzódott Rákóczihoz, akinek nevéhez
a vallásszabadság hagyományai tapadtak,
mint a császárhoz, akiben a katolikus gondolat
előharcosát látták.

Lord Stepney, az angol és Bruyninx, a
holland követ nem is titkolták, mennyire fáj
nekik, hogy kormányaikat "az európai egyensúly
érdekei" arra kényszerítik, hogy vállvetve
harcoljanak a császárral. Különösen
Stepney, a bolond ánglius, utálta a németeket
és lelkesedett a magyarokért. A magyarokat

gyakran szerették azok, akik az ellenségeikkel
szövetkeztek.

A békeértekezlet sikerében egyelőre csak
a brit és holland hitt; Rákóczi és Széchenyi
tudták, hogy a megegyezésből nem lehet semmi.
Bécs egyelőre még ott tart, hogy azokról a föltételekről
kíván tárgyalni, melyek mellett a
császár bűnbocsánatot adhatna lázadó alattvalóinak;
a kuruc urak pedig azokról a biztosítékokról
óhajtanának értekezni, melyekkel
megköthetnék a bécsi kormány kezét úgy, hogy
a jövőben ne élhessen vissza a hatalmával.
Uralkodó és nép még olyan távol voltak egymástól,
mintha külön csillagokban laknának.
Egyelőre tehát csak fegyverszünetről lehetne
szó hogy időt nyerjenek a béketárgyalások
előkészítéséhez. De ezt is megnehezítette,

hogy a Széchenyi kíséretében levő német
urak a saját hatalmuktól megkótyagosodott
győztesekként viselkedtek. Pedig éppen akkor
a nemzeti fölkelés úgy söpörte ki az országból
az idegeneket, mint a megáradt patak a száraz
harasztot.

A kalocsai érsek a katonai díszszemlén
arra kérte a fejedelmet, fogadja őt külön kihallgatáson.
Rákóczi másnap délre rendelte
magához.

Tisztában volt vele, hogy ennek a beszélgetésnek
sem lesz kézzelfogható eredménye.
De nem is kívánatos, hogy legyen! Amíg a bécsiek
ennyire önhittek, addig egyáltalában
nem szabad békéről tárgyalni.

Az udvarnál megszokták, hogy a magyarokkal
félvállról beszéljenek, mint afféle
alsóbbrendű néptörzzsel, amelyet egy nagyhatalom
önmegalázkodás nélkül nem fogadhat
el egyenlő értékű félnek. Nem csoda, hogy így
van: egy nép, amelynek egyik felét mindig
föl lehet bérelni arra, hogy agyonverje a másik
felét, nem számíthat ellenségei tiszteletére.

Valahányszor ez eszébe jutott a fejedelemnek,
keserűen elmosolyodott; ilyenkor a
bécsi labanc nagyurakra gondolt, akik aranyláncokra,
uradalmakra, palotákra váltották
fel a magyar nép becsületét...

2.

A hosszúszakállú Széchenyi érsek nagyeszű
és erősszívű férfi volt. Szíve a magyarsághoz,
esze a dinasztiához vonzotta. Úgy vélekedett,
hogy a nemzetnek szüksége van az
Ausztriai Házra, és becsületesen azon volt,
hogy alattvalói hűségét összeegyeztesse magyar
voltával. Ebben különbözött más labanc
uraktól, azok nem voltak magyarok, csak

udvaroncok.

Mivel Széchenyi alkalomadtán kínos igazságokat
mondott az udvarnak csak úgy, mint
a kuruc mozgalom vezetőinek: Bécsben és Magyarországon
egyformán gyanús volt.

Mylord Stepneyék követelték, hogy az udvar
Széchenyit tegye meg császári békebiztosnak;

abban reménykedtek, hogy a magyarok
egymás közt hamarább megegyeznek, pedig
hát a kurucok táborában igen megnehezítette
az érsek helyzetét az a körülmény, hogy a nemzeti
hadsereg kilenctized része kálvinista hiten
volt.

A kurucok egyáltalában csak egy katolikus
főpapról hitték el, hogy az ő emberük:
ez Telkessy, egri püspök volt. Egyébként
a katolikus főpapság nem tudott szabadulni
attól a félelemtől, hogy az Ausztriai Ház trónvesztése
a magyarországi katolicizmus összeomlását és
a protestánsok végleges felülkerekedését
jelentené.

A jezsuiták, akik valamikor igen pártolták
Báthory Zsófia unokáját, mostanában
a szószékről hirdették, hogy aki katolikus
létére a fölkeléshez csatlakozik, az ipso
facto egyházi átok alá kerül. Igaz azonban,
hogy az alsó papságnak az a része, mely
együtt élt a néppel, nem törődött ezzel, hanem
lelkes és harcias híve maradt Rákóczinak.

3.

A kuruc fejedelem és a labanc érsek.

Az érsek: Csodálatomat fejezem ki nagyságodnak
mindazért, amit a tegnapi katonai
parádén láttam.

A fejedelem: Tetszettek a palotásaim?

Az érsek: Ilyen nagyszerű erőkifejtésre

csak olyan nép képes, mely megtalálta az
Istentől neki rendelt vezért.

A fejedelem: Nagyságod Isten nevét említi...
Csakugyan azt kell hinnem, az Úr
eszközül választotta az én méltatlan személyemet,
hogy fölébressze a magyarok lelkében a
szabadságszeretetet, mely a rossznak megszokásából
már-már veszendőbe ment.

Az érsek: Mint népét szerető magyar ember
azt a tanácsot bátorkodom nagyságodnak
adni, most már ragadja üstökön a jószerencsét
és keresse a kormánnyal a megegyezést.

A fejedelem: Az érsek úr, ugyebár, császári
tanácsos?

Az érsek: Az vagyok...

A fejedelem: Nem tartaná jónak, ha őfelségének
adna hasonló tanácsot?

Az érsek: Minden bizonnyal... meg is teszem...
sajnos, a viszony uralkodó és nemzet
között nagyon megromlott.

A fejedelem: Ki rontotta meg?

Az érsek: Történtek hibák innen is, túl
is... A király nem bízik a nemzetben, mert
nem felejtette el a magyarországi sok pártoskodást
és vérontást...

A fejedelem: A nemzet pedig nem felejtette
el, hogy az ausztriai királyok többnyire
olyan pásztorok voltak, akik juhaik gyapjával
idegeneket ruháztak és zsírjukkal idegeneket
hizlaltak.

Az érsek: Ezt én természetesen sohasem
helyeseltem, bár emberileg meg tudom érteni,

hogy az udvar jobban vonzódik hű és szelídebb
erkölcsű népeihez... Ha majd a magyar
nemesi rend is tanúbizonyságát adja hűségének —

A fejedelem: A mi nemzetünk csakugyan
olyan tulajdonságokat vett föl, mint a rosszul
nevelt gyermek... Ezért azonban egyedül
csak az apát kell kárhoztatni! Mert ugyan melyik
ausztriai király alapított kollégiumokat,
melyek az ifjúság erkölcsi nevelésére szolgálnának?
Melyik állított akadémiákat, hogy ezt
a nemzetet a tudományokban és szépművészetekben
oktassa? Alkalmazták-e az udvarnál,
vagy a hadseregnél a magyar ifjúságot, hogy
elvonják a dorbézolástól? Iparkodtak-e a népet
iparra és kereskedelemre szoktatni, hogy
leszoktassák a henyeségről? Az érsek úr hallgat?

Az érsek: Sok keserűség, temérdek sok
keserűség gyűlt össze a szívekben... Az igazság
nagyobbik fele mindenesetre magyar részen
van. Most azonban nem az igazságról van szó...

A fejedelem: Hanem miről?

Az érsek: A nemzet életéről! Annak sorsát
pedig nem merném kard élére vetni. Én jól
tudom, hogy a nemzet színe-java ma nagyságod
zászlaja alatt áll.

A fejedelem: Hiányos a színe-java, ha
nincs közte az érsek úr.

Az érsek: Én is ott vagyok a magyarság

táborában, bár nem karddal, hanem együgyű
magyar szívemmel tudom csak szolgálni.

A fejedelem: És mit mond az érsek úrnak
a szíve?

Az érsek: Emlékeztet reá, hogy van a mi

édes magyar fajtánknak egy ösi hibája: kész bármibe belekapni, de ha a való nem igazolja reményeit, akkor mindent megun és abbahagy megint. Pedig szörnyű lenne, ha ennek a háborúnak a nemzet állhatatlansága vetne véget! Akkor mi lennénk az a nép, mely nem tud megélni szabadság nélkül, de nem is képes kivívni a szabadságát.

A fejedelem: Jól tudom, hogy a bécsiek a magyarok ingatagságában bizakodnak, de megnyugtathatom nagyságodat: számításuk ezúttal hibás. Bizonyára sok az országban a megbízhatatlan, kapkodó szélkakas, de azok nem a nép, hanem a felsőbb osztályok fiai. Az úri renden levőket Bécs nevelte olyanoknak, a milyenek, a magyar paraszt azonban olyan, amilyennek Isten teremtette. Ez a háború pedig a magyar nép szabadságharca! Ez a nép most olyan hihetetlen lelki nagyságot mutat, melyet le nem törhet, de meg sem hajthat a legnagyobb szerencsétlenség sem!

Az érsek: Legyen úgy, ahogyan nagyságod mondja! De azért mégis igazság, hogy semmiféle napsütés sem tart örökké. Ne várja meg nagyságod az alkonyt, hanem takarítsa be jó időben a termését. Leopold császár istenfélő, nemes szívű úr . ..

A fejedelem: A császár úr szívében nincs is hiba.

Az érsek: Akkor tehát hol van?

A fejedelem: Abban, hogy császár. Leopold úr nem királyunk, hanem császárunk kíván lenni.

Az érsek: Leopold úr, rossz tanácsadókra hallgatva, túltette magát a magyar alkotmány némely rendelkezésein. Felhatalmazásom van annak kijelentésére, hogy ő szent felsége haladéktalanul

össze fogja hívni az országgyűlést
...

A fejedelem: Nagyságod félreért engem.
Az alkotmányos formaságok megszegése nem
elég ok arra, hogy fegyvert fogjunk. Nemzeti
királyaink is tettek ilyet. Én most nem formaságokról,
hanem a lényegről beszélek.

Az érsek: És mi a dolog lényege?

A fejedelem: Megmondom! Itt van egy
hétszáz esztendős királyság, melyet szent királyok
alapítottak. A magyar királyság gondolatában
óriás erők rejlenek és valahányszor ezek
szabadon érvényesültek, a szent korona fénye
besugározta Európát. Ezek az erők ma alszanak,
de hibátlanul megvannak. Az ország Napkelet
és Nyugat kapujában fekszik, ura két
világrész összekötő útjának. A népe katonának
született, amellett hű és szenvedőképességében
túltesz Európa minden más fajtáján.
Csak nekünk van olyan nyelvünk, amely
világnyelv is, holt nyelv is, úgyhogy megalázkodás

nélkül elfogadhatják Kelet-Európa összes
népei. A latin nyelvet értem!

Az érsek: Ezt mind elfogadom.

A fejedelem: Nagyságod el, de az udvar
nem. Az udvar nem érti meg a magyar királyság
gondolatát, az udvar lenézi és valósággal
szégyenli magyar királyságát.

Az érsek: Ez talán túlzás, nagyuram...

A fejedelem: Szégyenli, ha mondom! Látott
nagyságod már olyan bécsi királyt, aki
kedvét lelte volna a magyar katonában, a magyar
szóban, a magyar lélekben? Még a mi
országos címerünket sem viselik, amely pedig
egykor dicső és hős királyok pajzsán ékeskedett

és réme volt a kereszténység ellenségeinek.
A szent koronánál többre tartják a császári
koronát, melyet pedig csak kölcsönbe bírnak a választó-
fejedelmek
kegyelméből. Leopold úr a
császári hatalmával akar rajtunk uralkodni.
Mi a császári hatalom? Az ágyúk, s kardok
ereje. Azonkívül semmi! Addig tart, amíg nagyobb
erő nem ütközik belé. A magyar királyság
azonban élő fa, ha török-tatár tízszer kivágja:
tizenegyedszer is kihajt újból! Kihajt,
mert gyökereit egy nemzet szívébe ereszti.
Elhiszi nagyságod, hogy Bécs százötvenéves
török megszállás után még Bécs maradna?
De Leopold úr azt, hogy mi magyarok
akarunk maradni, nem érti meg, visszaélésnek
tekinti, amelyet ideig-óráig eltűr, de
megbocsátani sohasem fog. És tanácsosai mindent
elkövetnek, hogy gyöngítsék és pusztítsák

ezt a nemzetet. Olasz tekergőkre, vallón
és dán kalandorokra építik a hatalmukat. És
nem veszik észre, hogy a magyarsággal együtt
a saját életüket, a saját jövőjüket irtják.
Érsek uram, mondok kegyelmednek valamit!
Ha lesz egy Habsburg, akinek szívében az a
vágy él, hogy nagynak és erősnek lássa a magyar
nemzetet, akkor nem kell békebiztos és
nem kell béketrakta: én minden föltétel nélkül
térdet hajtok előtte és lábához teszem kardomat.
Azt se bánom, ha rossz király, ha zsarnok,
azt se, ha felrúgja az alkotmányunkat:
csak király legyen! Csak magyar király! Császárból
azonban a legjámborabb szívű, a legigazságosabb
sem kell. Mert a császárság igazsága,
hogy Magyarország húsával kell felhizlalni
Ausztriát. Akarva sem tudna másképp
tenni! Ez az, amiért én fegyvert fogtam!

A fejedelem váratlanul fölkelt, meghajtotta
magát az érsek előtt és kiment a szobából.
Nem volt már többet mit beszélni erről a
dologról.

Széchenyi Pálnak a lépcsőn jutott csak eszébe, mit lehetett volna még mondania! Azt, hogy a trónon ülő uralkodóval csak kétféleképpen végezhetnek az alattvalói: vagy leütik a fejét, mint az angolok I. Károly királynak, vagy meghódolnak előtte. A fejét azonban nem képesek leütni az Ausztriai Háznak, tehát nincs egyéb hátra, mint őszintén megbékélni vele.

A legrosszabb, amitől Magyarországot

félteni lehet, a felemás állapot, a nyomorúságos középút harc és béke között, az örökös és kölcsönös bizalmatlanság, a lelkekben lappangó forradalom, mert ez, miként a választóvíz, kikezdi és előbb-utóbb megemészti az uralkodóházat, de szétmarja a nemzet erejét is.

4.

Savoyai Eugen herceg a németországi harctérről váratlanul Bécsben termett. Lóháton tette meg a hosszú utat, harmadmagával, adjutánsa és lovásza kíséretében. Titokban hagyta ott a hadseregét, az Udvari Haditanács sem tudott az utazásáról.

Bécsi palotájában éppen csak megfürdött és átöltözött. Otthona a Himmelpfort utcában volt, a Rákóczi-palota közelében; a herceg későbbi nagyszerű rezidenciája, a Belvedere, akkor még csak Hildebrandt mester agytekercseiben volt meg.

Alig hogy elkészült az öltözködésével, már hintóba vágta magát és elhajtatott a Haditanácshoz. Pedig gyönge szervezetét nagyon kimerítette a hosszú lovaglás, igazán csak szívós akaratereje tartotta talpon.

Az elnök, Mannsfeld gróf, alig hitt a szemének, mikor megjelent előtte a marsall keszeg kis alakja. Tulajdonképpen számon is kellett volna tőle kérnie, a Haditanács engedelme nélkül hogyan hagyhatta ott a hadseregét,

a császár azonban olyan nagyra tartotta Eugent, hogy Mannsfeld ajánlatosabbnak vélte, ha nem köt bele. Ennyit mondott csak fanyar arccal:

— Fenséged Bécsben? Mily meglepetés!

A herceg utálta Mannsfeldet. A gróf viselte a császári hadsereg első méltóságát, pedig mint katona tehetségtelen és jelentéktelen volt, karrierjét nem is csatatereken, hanem előszobákban és boudoirokban harcolta ki. Egyike volt azoknak a nagyuraknak, akik megszállják az állam első tisztségeit, maguk nem dolgoznak, de féltékenyen őrködnek, hogy más ne ártsa magát az ő hatáskörükbe.

— Mondja, gróf, — kérdezte a herceg minden bevezetés nélkül, — tudja ön talán, mennyi a birodalom adóbevétele?

— Nem szolgálhatok vele, — szólt fagyosan Mannsfeld.

— Hónapok óta keresek valakit, aki erre a kérdésre válaszolni tudna, de eddig még nem találtam. Csak annyit sikerült kinyomoznom, hogy harminckét állami pénztár van, amelyek egymástól függetlenül dolgoznak. Azt hiszem, az adóbevételeket főleg arra fordítják, hogy a saját hivatalnokaikat fizessék.

— Érdekli ez Hercegségedet? — kérdezte Mannsfeld fölényes iróniával.

— Szeretném végre megtudni, kitől kérjek pénzt a hadseregemnek? Mert az én katonáim

készek hősi halált halni a császárért, de éhen halni nem hajlandók a császárért sem.

A gróf elkomorodott. Úgy találta, hogy a Savoyai kifakadása közel jár a felségsértéshez.

— Erről még fogunk beszélni, — folytatta Eugen, — mert én kijelentem, hogy nem megyek vissza a hadsereghez, míg pénzt nem adnak. Most azonban azt szeretném tudni, mi újság itthon?

— Csupa rossz újság.

— A magyar lázadással még most sem végeztek?

— Sőt úgy látszik, most vagyunk csak a tánc kezdetén.

— Pedig nekem szükségem van arra a negyvenezer emberre, akit Magyarország ma leköt!

— Sajnos, nem lehet őket nélkülöznünk, Rákóczinak hetvenezer embere van, — szólt az elnök, akinek határozottan jól esett, hogy kellemetlenséget mondhat ennek az elbízott embernek.

— Hetvenezer katonája? — kérdezte a marsall, megnyomván a katona szót.

— Hetvenezer fanatikusa! Hihetetlen szívósság van azokban a gazemberekben! Pedig Heister marsall úr tűzzel-vassal dolgozik.

— Talán jobb lenne, ha nem tűzzel-vassal, hanem inkább fejjel dolgoznék. Egyáltalában kár volt azt az urat rászabadítani Magyarországra. Nem embernyúzó kell oda, hanem okos ember.

Mannsfeld magában felháborítónak találta, hogy a herceg ilyen hangon beszél egy császári marsallról.

— Mit tehet az okosság a fanatizmus ellen? — kérdezte kicsin vállvonogatással.

— A magyar fölkelést két ember csinálja ; ha ártalmatlanná teszik azt a kettőt, akkor szétszalad a kuruc hadsereg. Ha másképp nem lehet, meg kell őket vásárolni!

— Megvásárolni Rákóczit és Bercsényit? Komolyan hiszi Fenséged, hogy ez lehetséges?

— Minden embert meg lehet vásárolni, kérdés persze, hogy miféle pénznemmel. Mondja, kérem, Bercsényi grófné még Bécsben van?

— Itt van, kellő felügyelet alatt.

— Küldjék haza az urához. Bercsényi grófot pedig tegyék meg birodalmi hercegnek, adjanak neki százezer hold földet, tegyék meg nádorispánnak, vagy ha az öreg Esterházy miatt nem lehetséges, akkor legalább magyar kancellárnak. Miért nevet, kérem?

— Nevetek, mert meg vagyok róla győződve, hogy Hercegséged tréfál. A lázadót jutalmazzuk meg azzal, amit sohasem nyerhetne el, ha híven szolgálná a császárt? Hol marad akkor a morál, kérem?

— Nézze, kedves Mannsfeld gróf, — mondta szárazon a herceg, — előttem nem titok, hogy önök időközönként bérgyilkosokat szoktak Magyarországba küldeni. Tehát hagyjuk

a morált! Arról lehet csak szó, megéri-e Bercsényi ezt az árat, igen vagy nem. Szerintem

megéri. Ezt önök is be fogják látni, de osztrák szokás szerint majd csak akkor, ha már késő lesz.

— Bocsánat, ha hercegséged éppen köti magát hozzá, akkor máris belátom, — mondta Mannsfeld. — De mi van Rákóczi herceggel? Neki is földbirtokot ígérjünk?

Ez kötekedés volt. A marsallal azonban, a birodalom legszabadabb szájú emberével, nem lehetett ilyen hangon beszélni.

— Ez olyan ostobaság volna, amelyre a császári kormányt sem tartom képesnek, tekintettel arra, hogy Rákóczinak több a földbirtoka, mint az egész Ausztriai Háznak. De vajon az ő felesége is Bécsben van?

— Bécsben. Őt is hazaküldjük az urának ?

— A hercegné nagyravágyó hölgy, tehát nem szabad az ura mellé ereszteni. Más valakit kell odaküldeni. Ismeri ön Batthyány Ádámnét?

— A horvát bán özvegyét?

— Még mindig olyan csinos?

— Amennyire értek hozzá, szebb, mint volt az ura életében.

— Úgy emlékszem, Rákóczi éveken át rajongott érte. Nos, tehát vele kell lefegyvereztetni a pusztai Herkulest.

— Kérdés, vállalkozik-e Omphale szerepére? Tisztességes asszony hírében áll.

— Egy Strattmann számára nincs nagyobb tisztesség, mint a császárt szolgálni. Ha a Strattmann grófok kötelesek életüket feláldozni, akkor a Strattmann grófnéktól is követelhet

a császár némi áldozatot.

— Én ugyan nem hiszek a sikerben, de ha Fenséged óhajtja, akkor majd intézkedni fogok.

— Ne intézkedjék, kérem! — Én hiszek a sikerben, azért magam fogok vele beszélni. Innen egyenesen hozzá megyek.

Savoyai Eugen azonban útközben meggondolta magát, nem a szép grófnéhoz, hanem egyenesen a császárhoz ment. Tudta, hogy őfelsége őt a nap és éj bármely órájában fogadja.

Leopold urat azzal ijesztette meg, hogy egy papírlapot vett ki a zsebéből és huszonhárom pontot olvasott fel, amely pontok teljesítésétől függ a háború és vele a birodalom sorsa. Végül megtoldotta a pontjait egy huszonnegyedikkel:
őfelsége mentse föl Mannsfeld grófot a Haditanács elnökségétől, máskülönben Savoyai Eugen kénytelen lesz lemondani összes tisztségeiről és kilépni a császári hadsereg kötelékéből.

Őfelsége tudta, hogy XIV. Lajos titokban marsallbotot és óriás életjáradékot ajánlott Savoyai Eugennek, ha francia szolgálatba lép, az audienciának tehát az lett az eredménye, hogy Mannsfeldet másnap legkegyelmesebben fölmentették az állásától.

A remények, melyeket Eugen marsall Bercsényiné hazatéréséhez fűzött, füstbe mentek.
A grófné, aki egyébként jóval idősebb volt az uránál, azelőtt némi aulikus hajlamokat mutatott és nem is helyeselte mindig Bercsényi bécsellenes politikáját. Bekövetkezett azonban az, amire a Savoyai herceg sem számított: a bécsi tartózkodás forradalmárt csinált Bercsényinéből. Mint tüzes háborúspárti érkezett haza, kurucabb volt még az uránál is.

Rákóczi fejedelem még Gyöngyösön táborozott,
midőn egy nap megjelent nála a
bécsi kísértő, a bájos és finom Nóra grófné
személyében. Első pillantásra megállapította,
hogy amióta nem látta ifjúkorának eszményképét,
ingerlő szépséggé érett. Szépségének
csábító kerettel szolgáltak a ruhák, melyeket
a grófné külön erre az alkalomra varratott.
Batthyányné úgy emlékezett vissza hajdani
imádójára, mint egy kedves és élhetetlen
ifjúra, aki fölött neki korlátlan hatalom adatott.
"Tíz percnyi beszélgetés után azonban
meggyőződött, hogy a hajdani Rákóczi Ferkó
nincs többé; a fiatal férfi, akivel ő most mosolyogva
farkasszemet néz, acéllá keményedett
a harcok tüzében. A sors gigantikus hatalmaival
viaskodván, egészen egy szent rögeszme
hatása alá került; ami azonkívül még
van a világon, az alig érdekli; az élet szépségeit

és örömeit mellékeseknek és alárendelteknek
ítéli.

Az özvegyasszony a birodalom legaulikusabb
családjának gyermeke volt. A Strattmannokat
a császári kegy emelte a homályos
mélységből a fényes magaslatra, ő tehát az élet
és a boldogság forrását a bécsi udvarban látta,
az embereket ahhoz képest értékelte, milyen
közelségben vannak az udvari bolygórendszer
központi napjához és nem is tudta elképzelni,
hogy valaki, különösen olyan dúsgazdag főnemes,
mint Rákóczi, másképp vélekedjék erről.
Mindig meg volt róla győződve, hogy barátját
csak sértett hiúsága és gonosz emberek cselszövése
tehette lázadóvá.

Mikor kedves hévvel a császár nagy hatalmáról
kezdett beszélni és arról, hogy Leopold
úr atyai szíve mindent megért és megbocsát,
a fejedelem szárazon vágott a szavába:

— Hagyjuk ezt, drága grófné, nem énrólam

van szó, hanem egy népről, mely többet tűrt és szenvedett Dante Infernójának minden lakójánál. Nem megbocsájtás jár ennek a népnek, hanem igazság!

Batthyánynénak — eszébe jutott, amit Eugen marsall mondott neki Bécsben, — mert a Savoyai elég fontosnak ítélte az ügyet, hogy maga szolgáljon utasításokkal a szép követnek, — "ne vitatkozzék vele, hanem hódítsa meg!"

Tiszta és finomérzésű nő volt, de úgy gondolta, ha ezt a pompás férfit ki tudná menteni

a felségsértés fertőjéből, az minden árat megérne. Fokról fokra, bájosan és valami leányos kis félszegséggel kezdett leszállni arról az istennői talapzatról. amelyre egykor az ifjú Rákóczi emelte.

Elkövette azonban azt a baklövést, hogy kiszalasztotta a száján Savoyai Eugen nevét és a fejedelem ennyiből is megértette, hogy barátnője ellenséges és veszedelmes hatalmak szolgálatába adta szép testét és lelkét. Tudta a marsallról, hogy bizonyos dolgokban éppolyan lelkiismeretlen, mint amilyen lángeszű, és a cinizmus, amellyel tűzbe küldte ezt a bájos gyermeket, akár egyikét az ő gránátos zászlóaljainak, lehűtötte a vérét és némi undorral töltötte el.

Hogy véget vessen a méltatlan játéknak, azt mondta:

— Drága grófné, mondja meg a Savoyai hercegnek, hogyha Rákóczi kardját akarja, magának kell érte fáradnia, mert hölgynek, a legbájosabbnak és legszebbnek sem adom oda.

Az özvegynek ekkor olyan fárasztó és reménytelen

érzése támadt, mintha puszta kézzel
egy sima falú acéltornyot kellene ostromolnia.
Végül is összecsomagolta szép új ruháit
és gyűretlen erényét és visszautazott
Bécsbe.

Midőn nemrégiben elhagyta a császárvárost,
titokban könnyezett, hogy föl kell
magát áldoznia a császárért; de most még

inkább fájt neki, hogy áldozatkészsége kárba
veszett.

Batthyány grófné magyarországi kirándulása
azonban még sem volt egészen hiábavaló.
Megnyert vele valamit, amire legkevésbé
sem számított: megnyerte Savoyai
Eugén barátságát.

A nagy marsall, akit kortársai mindezideig
nőgyűlölőnek neveztek, soha semmiféle
asszony iránt nem érzett olyan meleg és tartós
vonzalmat, mint az eszes és kecses grófné
iránt. Ez a barátság eltartott a haláláig.

Mikor véget ért az örökösödési háború és
a herceg megint állandó bécsi lakós lett, a városszerte
híres fakó-fogata minden áldott este
ott várakozott a Batthyány-palota barokk kapuja
előtt. Odafenn, ragyogó csillárok alatt, a
bécsi társaság színe-java ülte körül a kártyaasztalokat.
A főasztalnál a háziasszony trónolt,
jobbján a herceg. Osztás közben néha
nagyfontosságú állami ügyek intéződtek el.
A szép özvegyet, magyarországi útja óta,
mind jobban kezdte érdekelni a politika, végül
valóságos szenvedélyévé lett.

Eugenről akkoriban azt beszélték, hogy ő
a birodalom "igazi császára". Barátnője pedig
Bécs leghatalmasabb, legirigyeltebb, ha
nem is legboldogabb asszonya volt.

MORS IMPERATOR.

1.

Karácsony után volt a kurucok első nagy csatája: a nagyszombati. A magyarok vereségével végződött.

Károlyi Sándor báró igazolva látta a maga taktikáját: nem szabad döntő ütközetbe bocsátkozni a némettel, hanem portyázásokkal és rajtaütésekkel, magyar módon kell "megemészteni". Azonban a fejedelem francia tisztjei, akik mindenképpen tehermentesíteni akarták XIV. Lajos megszorult haderejét, véres nagycsatát akartak vívatni.

Bercsényi Miklós joggal mondhatta: +A németet mi vertük meg, minket a konfúzió!" A konfúzió akkor kezdődött, mikor Scharudi zászlóalja, mely szökevény németekből alakult, a csata folyamán visszapártolt a császárhoz és váratlanul sortüzet adott Nyárády kuruc ezredére.

A magyar hadsereg, melynek tábornokai nem voltak járatosak nagyobb tömegek mozgatásában, egymásba keveredett és önmagába

botlott. Pedig a kurucok csak száznyolcvan embert vesztettek, míg a császáriak éppen tízszer annyit: ezernyolcszázat. Kínos volt persze, hogy Fierville d"Hérissy lovag, akit a Napkirály követségbe küldött Rákóczi fejedelemhez, a németek fogságába került.

Heister marsall, aki már biztosra vette, hogy elvesztette a csatát, egyszerre azon vette észre magát, hogy mint győztes áll a harctéren. Váratlan diadalát ocsmány vérfürdővel ünnepelte meg, melyet a kezére került kuruc foglyok közt rendezett.

A Nagyszombatnál zsákmányolt harminc kuruc zászlót fölküldte az udvarnak. A generalisszimusz öccse, Heister Hannibál, Laxenburg várában mutatta be Leopoldnak a diadaljelvényeket. Midőn őfelsége belépett a galériába, ahol a katonai küldöttség várakozott, harminc parádéba öltözött altiszt a padlóig hajtotta Rákóczi lobogóit.

Az udvari nép diadalmámorban volt, maga a császár azonban nem igen tudott örülni a nagy győzelemnek, melyet saját alattvalói fölött aratott. Ez csak olyan dicsőség volt, mintha a jobbkezével megvágta volna a balját. De azért Hannibál úrral azt üzente a marsallnak, hogy igen meg van elégedve a buzgalmával és a csapatok magatartásával.

— Azt hiszi ön, hogy a rebellió ezzel véget ért? — kérdezte.

— Minden jel arra mutat, császári szent felség, hogy egészben véve eloltottuk a lázadás

tüzét. Most még az a feladat vár reánk, hogy eltiporjuk az itt-ott pislákoló zsarátnokot. Bízunk benne, hogy tavasszal ezt a munkát is el fogjuk végezni.

— Adja Isten! — fohászkodott a császár.

De ekkor egy krétafehér emberi arcot látott az ajtóban; a testőrség kapitánya volt...

— Történt valami?

— A szomszédos várakból vészlövéseket adnak, alighanem kurucok törtek át a határon. Jó volna, ha őfelsége haladéktalanul visszatérne Bécsbe...

A császár egy megsemmisítő pillantással

mérte végig Heister Hannibált, azután hátat fordított neki és sietve készülődni kezdett az útra.

Igen, Rákóczi fejedelem rögtön a nagyszombati csatavesztés után néhány lovas brigádot vezényelt Ausztriába, hogy jeges vízzel öntse nyakon a bécsi diadalmámort, hogy lelket verjen a kurucaiba és hogy meggyőzze a világot rendületlen elszántságáról.

Mikor az udvari fogatok a lovas testőrök sorai közt sietve a császárváros felé döcögtek, mindenfelől durrogtak már a vészlövések és jajgattak a lármaharangok. Őfelsége a hintó ablakán keresztül láthatta, hogy a keleti szemhatáron fekete füstfelhők kavarognak ég felé, "Mert a kuruc ott vigyáz",

Már közelről látták Szent István tornyát, mikor az országutat szegélyező füzesből kuruc lovasok ugrattak ki. Párhuzamosan ügettek a

császári hintóval, de ahhoz, hogy belekapjanak a testőrségbe, kevesen voltak, mindössze csak öten-hatan. Beérték hát azzal, hogy nyomon kísérjék a fényes kavalkádot és arcátlan kurjantásokkal biztassák az udvari kocsisokat.

2.

Mylord Stepney, akit a császár magánkihallgatáson fogadott, brit fesztelenséggel mondta:

— Nem valószínű, hogy Felséged képes lesz fegyverrel leverni Magyarországot!

Ő is, a holland követ is, megint a régi békenótájukat nyúzták. Leopold úr nem ellenkezett velük, mert biztos volt benne, hogy megegyezés úgysem lehet; a sok fecsegés és jegyzőkönyvszerkesztés csak arra való, hogy időt

nyerjenek. Békét nem szabad kötni Rákóczival mindaddig, míg fegyverben áll Magyarország, különben befellegzett az Isten kegyelméből való császárságnak.

Márciusban úgy látszott, mintha az Úristen reá akarna pirítani az eretnek Stepneyre. Magyarországot igenis le lehet verni fegyverrel, legalább Heister szétugrasztotta Károlyi hadseregét. "Die Rebellenmacht auf das Haupt geschlagen!" – jelentette a marsall.

Megint hálaadó istentiszteletet tartottak. Megint kuruc zászlókat hoztak. A császár

elgondolkozva nézegette a diadaljeleket: ezúttal talán mégis végleges a győzelem? A Haditanács küldötte jelentkezett.

– Jelentések érkeztek, hogy a kurucok megint betörtek. Alsó-Ausztriában harminc falut égettek föl, az elővédjeik ebben a pillanatban már a bécsi lineák felé közelednek.

Miféle háború ez? Valahányszor megverik az ellenséget, tüstént megjelenik a győztes fővárosa előtt, zavart és rémületet keltve, megbolygatva a császári hadsereg felvonulását és kárörvendő kacagásra késztetve Európát.

A császár arca paprikavörös lett, őfelsége bömbölni kezdett:

– És Heister marsall? Hol van Heister marsall? A kurucok Bécs alatt állanak és Heister marsall, akit ellenük küldtem, nincs sehol!

– Ő excellenciája ismeretlen okokból visszavonult Bercsényi serege elől. A rebellisek időközben megszállták a Csallóközt és elfoglalták Modor, Bazin, Szent-György erődítményeit. A pozsonyi védelmi övön úgy törnek által,

ahogy akarnak...

A jelentéstevő tábornok Ebergényi báró volt. Hű szolgája a császárnak, de volt annyira magyar, hogy Heistert szívéből utálta. Azért a jelentésében erősen hangsúlyozta a kurucok katonai sikereit.

Leopold úr szó nélkül az ablakhoz lépett. Odalenn parasztkocsikból egész tábor torlódott

össze, a szekereket falusiak lepték el, akik a kurucok elől a városba futottak.

Mikor azok odalenn megpillantották az imperátort, dühös és gúnyos károgás és üvöltés hangzott fel, öklök emelkedtek a magas ablak felé és kaján kórus ismételgette ütemesen ezt. a szörnyű szót: Abdanken! Abdanken!

A császár álla alatt furcsán nyüzsögtek a petyhüdt izmok...

Fakó arccal fordított hátat az ablaknak... Azt mondta:

— Heister marsallt megfosztom a kommandótól. Parancsolom, hagyja el haladéktalanul Magyarországot!

Ebergényi tábornok feszesen állott őfelsége előtt, az arca kőkemény és jéghideg volt, magában azonban ihajázott és tyuhajázott, hogy végre mégis csak nyakát szegte a vén német!

3.

Félórával a tábornok távozása után ájultan találták a császárt imazsámolya mellett a szőnyegen. Elhívatták az orvost, de mire az megjött, a beteg már visszanyerte eszméletét. A doktor eret vágatott az udvari borbéllyal és

nyugalmat ajánlott.

A császár azonban nem ért rá nyugodni, hanem behívatta a főkancellárt, aki az előszobában várakozott. Olyasmit képzelt, hogyha ő egy nap nem írna alá bizonyos számú aktát,

akkor megállana a birodalom óriási gépezete. Iszonyodva tudott csak arra gondolni, mi lesz majd, ha ő egyszer kidől a munkából.

A miniszter távozása után újból elájult. Az orvos magához térítette és a beteg most már beleegyezett, hogy ágyba fektessék. Időközben szaladva megjött Menegatti, a császár gyóntatója. A jezsuita élt előjogával és bejelentés nélkül benyitott a hálószobába. Leopold úr sápadtan és nyitott szemmel feküdt ágyában és tépelődve bámulta a mennyezet stukkóját.

Menegatti olaszul köszöntötte és a császár feléje fordította szomorú tekintetét. Azt mondta:

— Lemondani! De hát miről mondjak le? Az Isten kegyelméről, vagy a teherről, melyet a vállamra rakott az Úr?

A jezsuita tudta, miről van szó.

— Bocsásson meg nekik Felséged, a szegények nem tudják, mit tesznek.

— Az a kérdés, kinek felelős az uralkodó: Istennek, vagy az embereknek? — kérdezte a császár.

— Engedjen meg Felséged, de ez nem kérdés. Az uralkodó Istennek, egyedül csak Istennek felelős! Ebben megegyeznek az összes egyházi és világi tudósok.

Leopold jó ideig hallgatott, majd egyszerre

azt kérdezte:

— Mondja, atyám, rossz uralkodó vagyok
én?

— Jó lélekkel mondhatom, sem az ókori,
sem az újkori fejedelmek közt nem tudok egyet
sem, aki annyira kötelességtudó, istenfélő és
tiszta erkölcsű lett volna, mint ön, drága fiam.

Menegatti őszinte meggyőződéssel beszélt:
nagyon szerette Leopoldot.

— Sok vért ontottam! Rettenetesen sok
vért ontottam! — szólt elcsukló hangon az
imperátor.

— Ez szomorú kötelessége az uralkodónak,
— vigasztalta a jezsuita. — Felséged ezt
a kötelességét mindenkor Isten akarata sze-

sokat könyörögtem Felségednek, kegyelmezzen
meg neki. Nem számoltam azzal a körülménnyel,
hogy Felséged az isteni bölcsesség sugallata
szerint cselekszik és olyan utakon jár, amelyeket
az én véges elmém nem ért meg. Ma már
bevallom, jobb lett volna, ha ebben a kérdésben
szabad folyást engedünk az igazságszolgáltatásnak.
Rákóczit lefejezték volna, de életben
maradtak volna sok ezren, akik azóta ennek a
szörnyű háborúnak áldozatai lettek.

— Ön azt mondja, atyám, Isten a fejedelmek
kötelességévé teszi a vérontást... Tud ön
olyan helyet a Szentírásban, mely ezt megparancsolja?

— Nem volt rá szükség, hogy Isten ezt
külön megparancsolja, ez magától következik a
jó pásztor kötelességeiből.

— A vérontás?

— Ha farkasok támadják meg a nyájat, a jó pásztor nem fog habozni, hogy megvédje juhait, ha ki is kell ontania a fenevadak vérét. A kuruc eretnekek nem különbek a farkasoknál.

A császár elgondolkozott. Majd azt mondta:

— Bécsújhelyen négyen voltak: Zrínyi, Frangepán, Nádasdy és Bónis. Eperjesen hetvenketten...

— Őket nem Felséged, hanem a bíróság ítélte halálra. Összeesküvők voltak, gonosztevők, szent vallásunk és a birodalom ellenségei, farkasokként törtek a nyájra, joggal lakoltak és Felségednek nincs oka, hogy szemrehányásokat tegyen magának.

— Nem is teszek, — szólt a császár. — Én mindig csak a népeim javát akartam... Tudtán kívül nem vétkezhetik az ember, ugyebár? A minisztereim azt mondták: szükség van a vérontásra, a magyarok csak annak engedelmeskednek, akitől rettegnek. Még Kollonich is azt mondta, pedig ő érsek és kardinális. Tehát igaznak kell lennie. Egy-egy háborúban tízezrek életét is feláldozzuk a birodalom érdekében... Az uralkodó szomorú kötelessége, hogy vért ontson... tudom... Isten úgy rendelte...

Leopold, aki eddig fáradtan tépelődő hangon beszélt, most egyszerre fölsírt:

— De ha ez Isten akarata, akkor miért vannak olyan szörnyű éjszakáim és ki küldi

reám a véres látomásokat? Ha ez Isten akarata, akkor miért hallom álmomban az eperjesi árvák siránkozását, miért fojtogat a magyar özvegyek átka?

Az én szegény uram nagyon beteg! —

mondta magában a jezsuita. Hangosan pedig így szólt:

— Felséged mondta, hogy a miniszterei tanácsára cselekedett... A kiontott vérért tehát a miniszter urak feleljenek, ne Felséged!

— Igaz, — hagyta reá a császár. — Kollonich is azt mondja: az uralkodó cselekedeteiért a miniszterek felelősek. Ez úgy van az egész világon. De vajon úgy van-e a túlvilágon is? Isten előtt is a miniszterek felelősek?

Kissé elgondolkozott ezen, majd azt mondta:

— Néha azt hiszem, a túlvilágon talán fordítva lesz és a császár felel a minisztereiért. Mert hiszen igaz, gyakran ellenemre is cselekedtek az urak, de mindig tudták, hogy ezzel titkos gondolataimat szolgálják. Övék volt a felelősség, enyém a haszon.

— A haszon nem a császáré, hanem a birodalomé volt, — mondta a szerzetes. — De úgy látom, Felséged gyöngélkedik. A sok munka, az állandó izgalmak... Talán jó lenne, ha egy-két hétre elvonulna Laxenburgba? A friss levegő...

Hirtelen eszébe jutott, hogy Bécs környékén most kurucok rajzanak...

— Nem, oda most nem lehet...
Zavart szünet után azt mondta Menegatti:
— Ha a császár vétkezett is, mert hiszen ő is ember, de megbánta és meggyónta bűneit és a szentegyház feloldozta. Nem óhajtja felséged a szent áldozás vigaszát?

— A halotti szentséget óhajtom!

A gyóntató és az orvos a betegágynál töltötték

az éjszakát.

A császár azt kívánta, Menegatti olvassa fel neki a Hegyi beszédet. A szerzetes elővette Máté evangéliumát és vontatott, színtelen, szinte személytelen hangon olvasott. Miként a katolikus papok általában, ő sem akarta a szent igéket szónoki fogásokkal felcifrázni.

A császár lehunyt szemmel feküdt és Menegatti már azt hitte, hogy közben elaludt. De most halk hangon megszólalt:

— A Hegyi beszédben benne van a mi szent vallásunk lelke. De nincs szó a vérontás kötelességéről. Sőt, aki ezt a beszédet elmondta. az olyan távol volt a vérengzéstől, mint a napsugár az éjjeli sötétségtől.

A szerzetes nem tudott erre mit mondani.

4.

Másnap reggel híre ment Bécs városában, hogy Leopold úr nagybeteg. A piacon már a temetési parádéról vitatkoztak, mikor az

udvari orvosok még ott tartottak, hogy egypár napi pihenés rendbe fogja hozni őfelségét.

József király vidéken járt a sólymaival, hívei azonban futárt küldtek utána és az ifjabb király lóhalálában visszaszáguldott a városba. Egész nap a Burgban maradt és várta, mikor hívatja édesapja. Öt-hat bizalmasával ült együtt, komor hallgatásba merülten, gyötrelmesen feszülő idegekkel várva, de a császár nem hívatta.

Leopold azalatt lehunyt pillákkal és nehezen lihegve feküdt ágyában. A szerzetes félhangon imádkozott. Az orvos mozdulatlanul, mint a szobor, állott az ágy fejénél.

Alkonyatkor nesz nélkül megnyílt a szomszéd szoba ajtaja. Karos gyertyatartóval a kezében belépett Eleonóra császárné. A gyertyatartót letette az asztalra, maga pedig letérdepelt az ágy mellé.

Egyszer-kétszer halk és szelíd hangon szólt az urához.

— Én vagyok, édes Leopold. Itt vagyok ön mellett. Hallja, mit beszélek önhöz?

A császárné szerette volna megtudni a haldokló végső akaratát. Célszerűnek tartotta volna, ha felséges ura őreá bízná az örökös tartományokat, József király pedig, tekintettel ifjú korára, beérné egyelőre Magyarország kormányzásával

Leopold úr azonban nem szólt, az arca olyan ünnepélyes és fennkölt, olyan igazán

császári kifejezést vett föl, mint olyankor, mikor külföldi uralkodók követeit fogadta. Lehet, hogy csakugyan egy hatalmas király követeit várta.

Két órával gyertyagyújtás után hörögni kezdett. Eleonóra elsápadt, mikor meghallotta ezt a rettenetes fűrészelő hangot, a páter pedig hangosan, szinte kiabálva mondta a haldoklók imádságát.

Ijesztő csend zuhant a szobára.

Már azt hitték, vége, mikor Leopold úr megszólalt. Halkan mondta Menegattinak:

— Zenét!

A szerzetes meghökkenve nézett a haldokló megtört szemébe, kétségei voltak, hogy jól értette-e, de azután elküldött a kvartettért.

Tudta, hogy a zene szárnyakat ad a császár
lelkének és úgy gondolta, ebben a súlyos órában
szüksége lehet reá, hogy föléje emelkedjék
élete és uralkodása emlékeinek.

Négy fehérparókás, feketeruhás kis
muzsikus behajlongott az ajtón.
— A pastoralet! — suttogta a császár.

Az akkordok szélesen és édes-panaszosan
ömlöttek a beteg szívébe. Lehunyta szemét és
arcán valami szelíd mosolyféle jelent meg.
Igen, igen, csak egy szép dolog van a világon!
Most már nem fáj Leopoldnak semmi, most
már szabadnak és könnyűnek érzi magát.
Igen, az élet tud szép is lenni, a halál is tud;
A koronái, az országai, a hadseregei nem tudták

erről meggyőzni, csak a hegedű, a brácsa,
a fuvola és a gordonka...

A pastorale véget ért, az olaszok
néztek és mivel nem kaptak újabb parancsot.
belekezdtek a császár kedvenc szimfóniájába.

Az orvos, aki valami gyanúsat tapasztalt,
a császár mellére tette fülét,majd kis tükröt
tartott a szája elé.

— Ő szent felsége őseihez költözött! —
jelentette fojtott hangon. A zene hirtelen
kettészakadt.

Ekkor megnyílt az ajtó és belépett az
ifjabb király. Térdre ereszkedett és ő is imádságba
merült. Később észre vette, hogy édesanyja
az ágy túlsó oldaláról élesen kutató
szemmel nézi őt...

De ekkor a jelenlevők rémületére megszólalt
a halott. Lehunyt szemmel, halkan, de érthető
hangon mondta:

— Én mindig csak jót akartam, de —

Nem fejezte be. Elhallgatott. Most már örökre.

— Egy szentéletű férfi halálának voltunk tanúi! — mondta a jezsuita és a kezében levő feszületet odatette a császár mellére.

Szent István tornyában megkondultak az összes harangok, érces hangzáport zúdítva az alvó város hegyes háztetőire.

A. legények, akik hol leguggolva, hol magasra lendülő testtel rángatták a köteleket és

énekeltették a harangokat, a toronykamara keskeny ablakrésein keresztül távoli tüzeket láttak felvillanni az éjszakában.

— Kurucok járnak a falvakban! — mondogatták egymásnak.

VÉGE AZ ELSŐ RÉSZNEK